ANTONIO TABUCCHI

Ο ΤΡΙΣΤΑΝΟ ΠΕΘΑΙΝΕΙ

ΜΙΑ ΖΩΗ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΝΤΑΙΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

Ο ΤΡΙΣΤΑΝΟ ΠΕΘΑΙΝΕΙ

ΜΙΑ ΖΩΗ

Βιβλία τοῦ Ἀντόνιο Ταμπούκι στὶς Ἐκδόσεις Ἄγρα:

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΡΤΟ ΠΙΜ
ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ
1997

Η ΓΡΑΜΜΗ ΤΟΥ ΟΡΙΖΟΝΤΑ
1998

Η ΓΑΣΤΡΙΤΙΔΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ
1998

ΟΝΕΙΡΑ ΟΝΕΙΡΩΝ
1999

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΜΕΡΕΣ
ΤΟΥ ΦΕΡΝΑΝΤΟ ΠΕΣΣΟΑ.
ΕΝΑ ΠΑΡΑΛΗΡΗΜΑ
1999

ΔΥΟ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ
2000

ΕΙΝΑΙ ΑΡΓΑ, ΟΛΟ ΚΑΙ ΠΙΟ ΑΡΓΑ
2002
Κρατικὸ Βραβεῖο Μετάφρασης 2003

ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗΣ
Ἑτοιμάζεται - 2005

•

Ὅλα σὲ μεταφράσεις τοῦ
ΑΝΤΑΙΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗ

ΕΝΑ ΠΟΥΚΑΜΙΣΟ ΓΕΜΑΤΟ ΛΕΚΕΔΕΣ
ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ANTONIO TABUCCHI
ΜΕ ΤΟΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ ΤΟΥ ΑΝΤΑΙΟ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗ
ΕΦ' ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ
1999

ANTONIO TABUCCHI

Ο ΤΡΙΣΤΑΝΟ ΠΕΘΑΙΝΕΙ

ΜΙΑ ΖΩΗ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΝΤΑΙΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

Τίτλος πρωτοτύπου:
TRISTANO MUORE

ISBN 960-325-553-X

Φωκιανοῦ 7 – Στάδιο, 116 35 Ἀθήνα
Τηλ. 210.7011.461 – FAX 210.7018.649
http://www.agra.gr, e-mail: info@agra.gr

Οὐδεὶς μαρτυρεῖ γιὰ τὸν μάρτυρα.
ΠΩΛ ΤΣΕΛΑΝ

Εἶναι δύσκολο νὰ φέρεις ἀντιρρήσεις στοὺς νεκρούς.
ΦΕΡΟΥΤΣΙΟ

…Ροζαμούντα Ροζαμούντα, τί βραδάκι μαγεμένο, σὰν νεραϊδοπλασμένο, χίλιες φωνές, χίλιες βροντές, χίλιες χαρούμενες καρδιές, πλέουν ὅλοι μὲς στὴ χαρά, τί εὐτυχία κι ἀνεμελιά, σὰν μὲ κοιτάζεις, Ροζαμούντα, μοῦ σπαράζεις τὴν καρδιά… Σοῦ ἀρέσει;… ἦταν τῆς ἐποχῆς μου, ὅταν ἡ Ροζαμούντα κοίταζε τὸν Τριστάνο καὶ ὅσο περισσότερο τὸν κοίταζε τόσο περισσότερο ἐκείνη τοῦ ἄρεσε… Σὰν μὲ κοιτάζεις, Ροζαμούντα, μοῦ σπαράζεις τὴν καρδιά… Ροζαμούντα τὴν καρδιά μου ἔχεις κλέψει, Ροζαμούντα, ὅσο σὲ κοιτάζω τόσο μοῦ ἀρέσεις, Ροζα-μού-ου-ου-ουντά… Καρδιὲς εὐφρόσυνες καὶ ὑπάρξεις πανευτυχεῖς, δὲν νομίζω πὼς εἴχαμε ἄφθονες ἐκεῖνο τὸν καιρό, στὸ βουνὸ ἔκανε κρύο, ἀληθινὴ παγωνιά, ἔξω καὶ μέσα, μετὰ θὰ σοῦ ἐξηγήσω, τώρα ὅμως βολέψου ὅπως μπορεῖς, ἔτσι κι ἀλλιῶς θὰ μᾶς πάρει χρόνο, ὄχι ὑπερβολικὸ βέβαια, μὴν ἀνησυχεῖς, ὄχι πάνω ἀπὸ ἕνα μήνα, ὅπως σὲ βλέπω καὶ μὲ βλέπεις, θὰ δεῖς, πρὶν τελειώσει ὁ Αὔγουστος θὰ σοῦ ἔχω ἀδειάσει τὴ γωνιά, ἔκανες καλὸ ταξίδι;… δὲν εἶναι εὔκολο νὰ βρεῖ κανεὶς τὸν σωστὸ δρόμο ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς λόφους, ζήτησα ἀπὸ τὴ Φράου νὰ σοῦ ἐξηγήσει μὲ κάθε λεπτομέρεια, σὲ περίμενα πιὸ νωρίς, εἶμαι πάντως σίγουρος πὼς ἔκανε ὅ,τι μποροῦσε γιὰ νὰ νιώσεις ἄνετα, δὲν εἶναι ὅτι δὲν μιλάει τὰ ἰταλικά, τὰ μιλάει καλύτερα ἀπὸ μένα, βρίσκεται ἐδῶ μιὰ ζωή, ὅταν ὅμως δὲν θέλει νὰ κάνει κάτι γίνεται

πάλι Γερμανίδα, κάνει πείσματα. Βάλ' τη νὰ σοῦ δώσει τὸ διαμέρισμα τῆς Δάφνης, πές της ὅτι σοῦ τὸ εἶπα ἐγώ.

... Ξέρεις, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἀπὸ τὴ ζωὴ εἶναι περισσότερα τὰ πράγματα ποὺ δὲν θυμόμαστε παρὰ ἐκεῖνα ποὺ θυμόμαστε... Ἐμφανίστηκε ξαφνικὰ ἡ Φράου, δὲν ἔμεινε τὸ παραμικρὸ ἴχνος ἀπὸ σένα στὸ ρεῦμα ὅπου κάποτε κολύμπησες μὲ μιὰ γυναίκα, εἶπε, καὶ ξανάκλεισε πίσω της τὴν πόρτα. Δὲν ξέρω ἂν ἦταν τὸ ποίημα τῆς Κυριακῆς ἢ κάποιο ἀπόφθεγμα... ὅταν ἔχει δουλειὰ νὰ κάνει, ἡ Φράου γίνεται ἀποφθεγματική. Μὰ τί δουλειὰ μπορεῖ νὰ ἔχει, δὲν ὑπάρχει πλέον τίποτα νὰ γίνει σ' αὐτὸ τὸ σπίτι, ἄλλωστε σήμερα εἶναι Κυριακή, ἔτσι δὲν εἶναι;... Θὰ ἔπρεπε νὰ εἴχαμε μνήμη ἐλέφαντα, ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουμε τέτοια μνήμη, ἴσως μιὰ μέρα νὰ ἀνακαλύψουν μία ἠλεκτρονική, ποιός ξέρει, μιὰ κάρτα μικρὴ σὰν νύχι ποὺ θὰ μᾶς τὴ βάζουν στὸν ἐγκέφαλο, στὴν ὁποία θὰ ὑπάρχει μαγνητοσκοπημένη ὅλη ἡ ζωή μας... Καὶ μιᾶς καὶ τό 'φερε ἡ κουβέντα γιὰ τοὺς ἐλέφαντες, μεταξὺ ὅλων τῶν νεκρικῶν τελετῶν ποὺ τὰ πλάσματα αὐτῆς τῆς γῆς ἔχουν ἐπινοήσει, πάντα θαύμαζα ἐκείνη τῶν ἐλεφάντων, ἔχουν ἕναν παράξενο τρόπο νὰ πεθαίνουν, τὸν γνωρίζεις; Ὅταν ἕνας ἐλέφαντας νιώθει πὼς ἦρθε ἡ ὥρα του ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ κοπάδι, ἀλλὰ δὲν φεύγει μόνος του, διαλέγει ἕναν σύντροφο γιὰ νὰ τὸν συνοδεύσει, καὶ φεύγουν μαζί. Ἀρχίζουν νὰ περπατᾶνε στὴ σαβάνα, συχνὰ τροχάζοντας, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ βιασύνη τοῦ

ἑτοιμοθάνατου... καὶ προχωρᾶνε καὶ προχωρᾶνε, ἴσως γιὰ χιλιόμετρα καὶ χιλιόμετρα, μέχρι ποὺ ὁ ἑτοιμοθάνατος ἀποφασίζει ὅτι ἐκεῖνο ἐκεῖ εἶναι τὸ κατάλληλο μέρος γιὰ νὰ πεθάνει, καὶ κάνει μερικοὺς γύρους χαράσσοντας ἕναν κύκλο, γιατὶ ξέρει ὅτι ἦρθε ἡ στιγμὴ νὰ πεθάνει, τὸν θάνατο τὸν κουβαλᾶ μέσα του ἀλλὰ θέλει νὰ τὸν ἐντάξει στὸν χῶρο, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ἕνα ραντεβού, σὰν νὰ θέλει νὰ δεῖ τὸν θάνατο καταπρόσωπο, ἔξω ἀπὸ αὐτόν, καὶ νὰ τοῦ πεῖ καλημέρα, κύριε θάνατε, ἦρθα... ὁ κύκλος του φυσικὰ εἶναι ἕνας φανταστικὸς κύκλος, ἀλλὰ τοῦ εἶναι χρήσιμος γιὰ νὰ γεωγραφοποιήσει τὸν θάνατο, ἂν μπορῶ νὰ τὸ ἐκφράσω ἔτσι... καὶ σ' ἐκεῖνον τὸν κύκλο μπορεῖ νὰ μπεῖ μονάχα ἐκεῖνος, γιατὶ ὁ θάνατος εἶναι ἕνα ἰδιωτικὸ γεγονός, πολὺ ἰδιωτικό, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ κανεὶς σ' αὐτὸν ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ πεθαίνει... καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ λέει στὸν σύντροφό του νὰ τὸν ἀφήσει, ἀντίο καὶ χίλια εὐχαριστῶ, κι ἐκεῖνος ἐπιστρέφει στὸ κοπάδι... Ὅταν ἤμουν νέος διάβαζα Πασκάλ, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μοῦ ἄρεσε, ἰδιαίτερα γιὰ τὸν γιανσενισμό του, ὅλα ἦταν τόσο ἄσπρο-μαῦρο, τόσο διακριτά, τότε ἡ ζωὴ ἦταν ἀσπρόμαυρη στὸ βουνό, ἔπρεπε νὰ κάνει κανεὶς συγκεκριμένες ἐπιλογές, ἢ ἀπ' ἐδῶ ἢ ἀπ' ἐκεῖ, ἢ ἄσπρο ἢ μαῦρο, τὸ γκρίζο ἀναλαμβάνει νὰ τὸ φέρει ἡ ἴδια ἡ ζωή... Ὅμως τοῦ Πασκὰλ μοῦ ἄρεσε πάντα ἕνας ορισμός, γιὰ ἐκείνη τὴ σφαίρα τῆς ὁποίας τὸ κέντρο βρίσκεται παντοῦ καὶ ἡ περίμετρος πουθενά, μοῦ θυμίζει τοὺς ἐλέφαντες... Κι ὅλα αὐτὰ κατὰ κάποιο τρόπο ἔχουν σχέση μὲ ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο σὲ κάλεσα... ὅπως σοῦ ἔλεγα θὰ χρειαστεῖ νὰ κάνεις λίγη ὑπομονή, γιατὶ γιὰ τὴ δική μου ὥρα ἀπομένει ἀκόμα λίγος χρόνος, ὅμως εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ ἔ-

σπευσες ἀμέσως νὰ τροχάσεις μαζί μου, νὰ κάνεις παρέα στὸν ἑτομοθάνατο... Τὸν κύκλο μου τὸν ξέρω μονάχα ἐγώ, ξέρω πότε θὰ ἔρθει ἡ στιγμή, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐκείνη ποὺ μᾶς διαλέγει εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὥρα, ὅμως εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι πρέπει νὰ θέλεις κι ἐσὺ νὰ σὲ διαλέξει, εἶναι μιὰ ἀπόφαση ποὺ παίρνει ἐκείνη ἀλλὰ κατὰ βάθος πρέπει νὰ πάρεις κι ἐσύ, σὰν νὰ ἦταν μιὰ ἀποκλειστικὰ δική σου ἀπόφαση στὴν ὁποία ἁπλῶς ἐνδίδεις... Πρὸς τὸ παρὸν ἂς τροχάσουμε μαζί, φαινομενικὰ πρὸς τὰ ἐμπρός, παρότι στὴν πραγματικότητα θὰ πηγαίνουμε πρὸς τὰ πίσω, γιατὶ ἐγὼ εἶμαι ἕνας ἐλέφαντας ποὺ σὲ κάλεσε νὰ πᾶμε πίσω, πηγαίνω πίσω γιὰ νὰ φτάσω στὸν κύκλο μου, ποὺ εἶναι μπροστά. Ἐσὺ στὸ μεταξὺ θὰ πρέπει νὰ ἀκοῦς καὶ νὰ γράφεις, ὅταν θὰ ἔρθει ἡ στιγμὴ νὰ ἀποχαιρετιστοῦμε θὰ σ' τὸ πῶ ἐγώ.

Πρέπει νὰ σοῦ ἐξομολογηθῶ κάτι... μόλις σὲ κάλεσα μετάνιωσα ποὺ σὲ εἶχα καλέσει. Δὲν ξέρω ἀκριβῶς τὸν λόγο, ἴσως ἐπειδὴ δὲν πιστεύω στὴ γραφή, ἡ γραφὴ παραχαράσσει τὰ πάντα, ἐσεῖς οἱ συγγραφεῖς εἶστε παραχαράκτες. Ἢ ἴσως ἐπειδὴ τὴ ζωή, ὁ καθένας μας, πρέπει νὰ τὴν παίρνει μαζί του στὸν τάφο. Ἐννοῶ τὴν ἀληθινὴ ζωή, ἐκείνη ποὺ ζοῦμε μέσα μας. Στοὺς ἄλλους ἀρκεῖ νὰ ἀφήσουμε τὴ ζωὴ ποὺ ζοῦμε ἐξωτερικά, εἶναι ἤδη τόσο προφανής, τόσο πειστική. Κι ὅμως ἔχω τὴ διάθεση νὰ γράψω, δηλαδὴ... νὰ μιλήσω... νὰ γράψω μέσῳ ἑνὸς ἄλλου ἀτόμου, αὐτὸς ποὺ γράφει εἶσαι ἐσὺ κι ὅμως εἶμαι ἐγώ. Περίεργο, ἔτσι δὲν εἶναι;

... Θὰ ἤθελα νὰ προσπαθήσω νὰ ξεκινήσω ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἂν βεβαίως δεχτοῦμε ὅτι ὑπάρχει ἀρχή, γιατὶ... ποῦ ἀρχίζει ἡ ἱστορία μιᾶς ζωῆς, θέλω νὰ πῶ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ διαλέξεις; Μπορεῖς νὰ τὴν ἀρχίσεις μὲ ἕνα γεγονός, εἶναι ἀλήθεια, κι ἐγὼ πρέπει νὰ διαλέξω ἕνα γεγονός, κυρίως ἕνα γεγονὸς ποὺ νὰ ἐνδιαφέρει ἐκείνη τὴ ζωή μου ποὺ ἦρθες νὰ γράψεις. Γι' αὐτὸ θὰ διαλέξω ἕνα γεγονός. Ἕνα γεγονὸς ὅμως ἀρχίζει ἄραγε μὲ ἕνα γεγονός; Συγχώρεσέ με, τὰ ἔχω χαμένα, τὸ ξέρω, δὲν εἶμαι καθόλου σαφής... θέλω νὰ πῶ, κάποιος κάνει κάτι, κι αὐτὸ τὸ κάτι ποὺ κάνει καθορίζει τὸν ροῦ τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ ἡ πράξη του εἶναι δύσκολο νὰ γεννήθηκε σὰν ἀπὸ θαῦμα, ὑπῆρχε ἤδη μέσα του, καὶ ποιός ξέρει πῶς νὰ ἄρχισε... Ἴσως μιὰ παιδικὴ ἀνάμνηση, ἕνα πρόσωπο ποὺ εἶδε τυχαῖα, ἕνα ὄνειρο ποὺ εἶδε πολὺ καιρὸ πρὶν καὶ ποὺ νόμιζε πὼς τὸ εἶχε ξεχάσει, καὶ νά ποὺ μιὰ μέρα συμβαίνει τὸ γεγονός, ἀλλὰ ἡ ρίζα του... τρέχα γύρευε... Ἐκείνη τὴ μέρα στὴν Πλάκα ὁ Τριστάνο μιλοῦσε γιὰ τὸν Σοῦμπερτ, ἦταν χειμώνας, καὶ στὴ στοιχειωμένη πλατεία μιὰ σειρὰ ἄτομα περίμεναν στὴν οὐρὰ μὲ μιὰ κούπα στὸ χέρι γιὰ τὸ συσσίτιο, ξέρεις τί ἦταν;, ἦταν ἕνας χυλός, ἡ λεγόμενη κυβέρνηση ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τὸν ἔδινε στοὺς Ἕλληνες πολίτες γιὰ νὰ μὴν πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, ἕνα ζεστὸ νερόζουμο στὸ ὁποῖο κολυμποῦσαν κομμάτια πατάτας καὶ λάχανου... παραλλαγές, εἶπε ὁ Ἀνταῖος, τὸν ὁποῖο ὅμως ὁ Τριστάνο φώναζε Μάριο γιατὶ τοῦ θύμιζε ἕναν φίλο του ἀπὸ τὰ προάστια τοῦ Τορίνου, ἴδιος κι ἀπαράλλαχτος μὲ ἐκεῖνον, ἕναν ἀγαπημένο του φίλο ποὺ εἶχε κρυφτεῖ σὲ μιὰ σοφίτα ἤδη ἀπὸ τὸ τριανταεννιὰ μὲ τὴ συντρόφισσά του, μιὰ ἐξαιρετικὴ γυναίκα, εἶχε πεῖ εὐχαριστῶ, δὲν θὰ πάρω

καὶ εἶχε ἀρχίσει τὴν ἀντίστασή του προκαταβολικά, θέλω νὰ πῶ πρὶν ξεκινήσει στ' ἀλήθεια ἡ Ἀντίσταση, αὐτὸ ὅμως τὸ μυθιστόρημά σου δὲν τὸ γνώριζε... Εἶναι φορὲς ποὺ σκέφτομαι ὅσα νόμιζες ὅτι ἤξερες καὶ μοῦ ἔρχεται νὰ βάλω τὰ γέλια, ἂν ἐξαιρέσουμε ὅμως αὐτό, τὸ μυθιστόρημά σου μοῦ ἄρεσε, ἀλήθεια, εἶναι ἡ ὡραιότερη μαρτυρία γιὰ ἐκείνη τὴν ἡρωικὴ περίοδο, τὴ μοναδικὴ ἡρωικὴ περίοδο ποὺ ζήσαμε, κατὰ τὰ ἄλλα... Μαρτυρία ποὺ λέει ὁ λόγος, ἀφοῦ ἐσὺ δὲν μποροῦσες νὰ βρίσκεσαι ἐκεῖ, εἶναι ὅμως σὰν νὰ ἦσουν, μάρτυρας ἑνὸς κλίματος, μιᾶς ἐπιλογῆς, μιᾶς ἠθικῆς στάσης... ὅμως ἔβαλες μέσα καὶ τὰ γεγονότα, τὴν ὀγδόη Σεπτεμβρίου, τὴ Δημοκρατία τοῦ Σαλό, ἡ ὁποία μὲ αὐθάδικη ἀλαζονεία τόλμησε νὰ παρουσιαστεῖ ὡς ρυθμιστὴς τῶν πεπρωμένων τῆς Ἰταλίας, καὶ ἀρνήθηκες νὰ χαρακτηρίσεις ἐκεῖνο τὸν πόλεμο ὡς ἐμφύλιο, τοποθέτηση σήμερα τολμηρή, ἴσως κάπως παρακινδυνευμένη, τὸ ξέρεις καλύτερα ἀπὸ μένα ὅτι ἐκεῖνα τὰ χρόνια πυροβολούσαμε ἐχθροὺς καὶ φίλους, αὐτὸ ὅμως ἔχει σχετικὴ μόνο σημασία, αὐτὸ ποὺ μοῦ ἄρεσε στὸ μυθιστόρημά σου εἶναι ἡ σὲ βάθος ἀνάλυση τῆς φύσης τοῦ ἡρωισμοῦ, τῆς πίστης, τῆς ἀπιστίας, τῆς ἡδονῆς καὶ τῶν αἰσθημάτων... Ἂν ἦσουν λιγότερο ὑπομονετικός, μετὰ τὸν ἄξεστο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο σὲ ὑποδέχτηκα, θὰ εἶχες ἤδη φύγει, θὰ ἔστελνες τοὺς πάντες στὸν διάβολο, μαζὶ καὶ τὴν ὑποχρέωση ποὺ ἀνέλαβες νὰ γράψεις ἕνα βιβλίο στὴ θέση μου, θὰ παρατοῦσες τὰ πάντα καὶ θὰ μοῦ ἔλεγες αὐτὰ ποὺ ἀξίζω... Κι ὅμως δὲν μετακινεῖσαι οὔτε ἕνα χιλιοστόμετρο, εἶσαι περίεργος τύπος, συγγραφέα, δὲν ξέρω ἂν εἶσαι δειλὸς ἢ ἂν ἔχεις περισσότερο κουράγιο ἀπὸ μένα, κι εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ μὲ ἀνέχεσαι... Μοῦ φαίνεται ὅτι

ἀκούω τὸ βούισμα μιᾶς ἀλογόμυγας, τὸ ἀκοῦς κι ἐσύ;, ἀκούγεται ἕνα βούισμα σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο, ἕνα δυνατὸ βούισμα, νὰ εἶναι τὸ βούισμα τῶν πλανητῶν;, τὸ σύμπαν ὅμως δὲν βουίζει τόσο πολύ, αὐτὸ τὸ δυσάρεστο τρίξιμο τὸ κάνουν οἱ συγγραφεῖς τῶν ὁποίων ἡ πένα γρατζουνάει τὸ χαρτί, κι ἐσὺ τὴ σελίδα δὲν τὴ γρατζουνᾶς, εἶσαι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴ τιθασεύουν ὅπως κάνουν οἱ θηριοδαμαστὲς τῶν τσίρκων στὰ πανηγύρια... ἡ μουσικὴ τῶν πλανητῶν γιὰ τὴν ὁποία σοῦ μιλάω εἶναι μιὰ μεγάλη μουσική, τὴν παίζουν οἱ ἄγγελοι ποὺ φαντάστηκαν κάποιοι ζωγράφοι τῆς ἀγαπημένης μου Τοσκάνης, καὶ δὲν ἔχει μιὰ συγκεκριμένη παρτιτούρα γιατὶ πρόκειται πάντα γιὰ παραλλαγές... παραλλαγές, ἀπάντησε ἐκείνη τὴ μέρα στὸν Τριστάνο ὁ ἀδύνατος καὶ χλομὸς Ἕλληνας στρατιώτης ποὺ καθόταν μπροστά του σ' ἕνα τραπεζάκι σ' ἐκεῖνο τὸ καφενεῖο τῆς Πλάκας, ἐνῶ πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους ἐλλόχευε ἡ ἀποκάλυψη... Παραλλαγές, εἶπε, πρὸς τὸ παρὸν περιορίζομαι στὸ νὰ εἰσάγω παραλλαγές, βλέπετε, ὅλη ἡ μουσικὴ ἔχει ἤδη παιχτεῖ, καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς φουκαριάρηδες δὲν ἀπομένει ἀπὸ τὸ νὰ εἰσάγουμε παραλλαγές, γιὰ παράδειγμα σκεφτεῖτε τὸ **Impromptu** ἔργο 142 γιὰ πιάνο τοῦ Σοῦμπερτ, τὸ ἔχετε ὑπόψη σας;, ἐγὼ πιστεύω ὅτι ἔχει μιὰ μελαγχολία ποὺ σοῦ πολιορκεῖ τὴν ψυχή, δίνει μιὰ ἰδέα αὐτῆς τῆς κατοχῆς ποὺ μᾶς ἐπιβάλλατε, αὐτῆς τῆς πολιορκίας ποὺ ἡ πατρίδα μου ὑφίσταται, ὑπάρχει κάτι τὸ ἰδεοληπτικὸ σ' αὐτὴ τὴ μουσική, ἴσως τὸ θέμα αὐτὸ νὰ βασάνιζε καὶ τὸν ἴδιο τὸν Σοῦμπερτ, ἐμφανίζεται καὶ στὴ συνοδευτικὴ μουσικὴ γιὰ ἐκεῖνο τὸ κομμάτι ποὺ τιτλοφόρησε *Rosamunde*. Καὶ τότε ὁ Τριστάνο ἔκανε μιὰ κουρασμένη κίνηση πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ Παρθενώνα, σὰν νὰ

ἤθελε νὰ πεῖ ὅτι ἀκόμα καὶ οἱ θεοὶ εἶχαν ποδοπατηθεῖ ἀπὸ τὶς μπότες τοῦ κατακτητῆ... κι ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς πλατείας ἐμφανίστηκε ἕνα ἀγόρι ποὺ κρατοῦσε ἕνα παλιὸ ποδήλατο ἀπὸ τὸ τιμόνι, ἦταν ἕνα ἀδύνατο ἀγοράκι, λίγο μεγαλύτερο ἀπὸ μωρό, κουκουλωμένο μὲ ἕνα στρατιωτικὸ παλτὸ ποὺ σερνόταν καταγῆς, ἀπὸ τὸν λαιμό του κρεμόταν μὲ σπάγκο ἡ ἀλουμινένια του καραβάνα, εἶδε τοὺς Γερμανοὺς ποὺ ἐπιτηροῦσαν τὸν κόσμο στὴν οὐρὰ καὶ ἄρχισε νὰ σφυρίζει στὸν ἀέρα ἕνα τραγούδι, ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ τραγούδια ἐκείνων ποὺ εἶχαν βγεῖ στὸ ἀντάρτικο, μὲ ἕνα ρεφραὶν ἀργὸ καὶ βαρὺ ποὺ τὸ ἀγόρι μὲ τὸ σφύριγμά του τὸ μεταμόρφωνε σὲ κάτι σχεδὸν εὔθυμο, σὰν νά 'ταν ἐμβατήριο... ἕνας Γερμανὸς στάθηκε ἀπέναντί του καὶ τὸν σημάδεψε μὲ τὸ μυδράλιο ἀλλὰ τὸ ἀγόρι δὲν σταμάτησε, συνέχισε νὰ προχωρᾶ ἀτρόμητο, σὰν νὰ ἔπαιζε κάποιο παιχνίδι, μὲ ἕνα κοροϊδευτικὸ ὕφος στὸ πρόσωπο... ὅλοι κοίταζαν, ἤξεραν τί ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ, ἀλλὰ κανεὶς δὲν κινήθηκε, κανεὶς δὲν ἔκανε μιὰ κίνηση, σὰν κάποιος νὰ τοὺς εἶχε μαγέψει, ὁ μεταλλικὸς θόρυβος τοῦ γεμιστήρα θύμισε ἐκεῖνον μιᾶς πέτρας στὸ πλακόστρωτο, ὁ στρατιώτης πυροβόλησε καὶ τὸ ἀγοράκι ἔπεσε καταγῆς μὲ τὸ ποδήλατο πάνω του... καὶ τότε μιὰ γριὰ βγῆκε ἀπὸ τὴν οὐρά, ἔκανε ἕνα βῆμα καὶ ἡ φωνή της τρύπησε τὴν παγωμένη σιωπὴ τῆς Πλάκας, οὔρλιαξε ἕνα ἀνάθεμα, ὁ Τριστάνο τὸ ἀναγνώρισε, ἦταν μιὰ ἀρχαία κατάρα ποὺ προέβλεπε μιὰ αἰώνια κατάρα, οἱ Γερμανοὶ κατὰ μῆκος τῆς στοᾶς τὴν ἄκουσαν ἀλλὰ δὲν τὴν ἀναγνώρισαν ἀπὸ τὶς λέξεις, τὴν ἀναγνώρισαν ἀπὸ τὴ χροιὰ τῆς φωνῆς, ὁ στρατιώτης πῆρε τὸ μυδράλιο καὶ ξαναπυροβόλησε, τὸ κορμὶ τῆς γυναίκας σωριάστηκε στὸ

πλακόστρωτο, μιὰ φιγούρα ντυμένη στὰ μαῦρα ποὺ κουνοῦσε τὰ χέρια πάνω στὴν ἐπιθανάτια ἀγωνία της, καὶ ὁ Τριστάνο χάρη σ' ἕνα θεϊκὸ δῶρο, ἢ μᾶλλον χάρη σ' ἕνα δῶρο τοῦ κανονισμοῦ ὑπηρεσίας, γιατὶ εἶχε μαζί του τὸ ὅπλο ὑπηρεσίας, σημάδεψε τὸν Γερμανὸ καὶ τὸν ἄφησε κάτω ξερό... καὶ τότε, σὰν νὰ ἔκανε κάποιος μάγια, ἡ Πλάκα ζωντάνεψε, καὶ ἀπὸ τὸ πουθενὰ ξεπρόβαλαν ἄντρες, γιατὶ ἕνας ἀναπάντεχος κομπάρσος ὅπως ὁ Τριστάνο εἶχε ἀποφασίσει ὅτι ἦρθε ἡ στιγμὴ νὰ δράσουν οἱ ἐκδικητικὲς Ἐρινύες τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τραγωδίας, ὁ ἴδιος δὲν περίμενε ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ ξεσπάσει μιὰ ἐξέγερση ἀπὸ μιὰ ἐνστικτώδη κίνηση, μιὰ κίνηση ποὺ δὲν ἔλαβε ὑπόψη της τὶς συνέπειες, ἦταν ὅμως λὲς καὶ τὰ γρανάζια ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν μόνα τους, μὲ τὸν θάνατο ἡ ζωὴ πῆρε τὰ πάνω της, κι ὅλα πλέον πήγαιναν μὲ μιὰ ἀνεξέλεγκτη ταχύτητα, γιατὶ ἡ ζωὴ εἶναι ἔτσι, καὶ ἡ ἱστορία τὴν ἀκολουθεῖ, τὸ σκέφτηκες ποτὲ αὐτό, συγγραφέα;...

... Ἡ Φράου δὲν μποροῦσε νὰ σὲ τακτοποιήσει στὸ διαμέρισμα τῆς Δάφνης, δὲν ἔχει ἀπομείνει τίποτα, μονάχα οἱ τοῖχοι. Μὴ θυμώνεις, εἶναι ποὺ ἤθελα ἁπλῶς νὰ μάθω τί θὰ ἀπαντοῦσε ὅταν θὰ τῆς τὸ ζητοῦσες, παρότι ἤξερα ἤδη τὴν ἀπάντηση, σὲ ἔβαλε στὸ στούντιό μου, τοὺς φιλοξενούμενους τοὺς βάζει ὅλους στὸ στούντιό μου, ὅποιοι καὶ νὰ εἶναι αὐτοί, μιὰ φορὰ ἦρθε ἕνας ὑπουργὸς καὶ ἡ Φράου μὲ ρώτησε μπροστά του ἂν ἔπρεπε νὰ τὸν τακτοποιήσει στὸ στούντιο,

ἐκεῖνος τοῦ πρωτοκόλλου ποὺ τὸν συνόδευε τὴν κοίταξε σκανδαλισμένος, ὁ κύριος ὑπουργὸς θὰ ἐπιστρέψει στὴ Ρώμη ἀπόψε, ἀπάντησε πικαρισμένος... ἀλλὰ σ' ἐσένα ἀρέσει νὰ μένεις στὸ στούντιό μου, εἶμαι σίγουρος, ἦρθες ἐδῶ γιὰ νὰ βρεῖς τὴν ἀλήθεια κι εἶναι λὲς καὶ ἡ ἀλήθεια κατοίκησε ἐπίσης σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο, ἀνάμεσα στὴ μούχλα καὶ τὰ παλιόχαρτα... μὲ τὶς εὐχές μου. Ξέρεις τί συνέβη στὴν ἀλήθεια; Πέθανε χωρὶς νὰ βρεῖ σύζυγο.

Ποιός ἄραγε γνωρίζει τὴν πονηριὰ τῆς ὕλης; Οἱ ἐπιστήμονες; Μήπως ἐσεῖς οἱ συγγραφεῖς; Μπορεῖ νὰ γνωρίζετε τοὺς μηχανισμοὺς τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τὸ μυστικό τους δὲν τὸ γνωρίζει κανείς. Ξέρεις, μεταξὺ τῶν πραγμάτων ὑπάρχει μιὰ συνεννόηση ποὺ δὲν τὴ γνωρίζουμε, εἶναι μιὰ διαφορετικὴ λογική... Ἡ δύναμη τῆς βαρύτητας δὲν ὑπακούει σὲ ἐκεῖνο ποὺ νομίζουμε, οὔτε οἱ χημικὲς ἑνώσεις ποὺ μᾶς ἔμαθαν στὸ σχολεῖο, ὅπου ἕνα μόριο ὀξυγόνου συνδέεται μὲ δύο μόρια ὑδρογόνου γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖνο τὸ ὑγρὸ ποὺ ὀνομάζουμε νερό... Θὰ ἔπρεπε νὰ μαθαίναμε τὴν τακτικὴ τοῦ σύμπαντος, γιατὶ τὸ σύμπαν ἔχει τὴν τακτική του, ἀλλὰ αὐτὴ δὲν εἶναι γνωστὴ στὰ ἐργαστήρια... Τὸ διώνυμο τοῦ Νεύτωνα εἶναι ἕνα μεγάλο πράγμα, ἀλλὰ τὰ μαθηματικὰ ἔχουν ἄλλα βάθη, ἄλλα μυστήρια. Τό 'χω ρίξει στὴ φιλοσοφία; Θὰ μὲ συγχωρέσεις, τώρα πὲς κάτι ἐσύ, ἢ μᾶλλον ὄχι, ἄσε με νὰ συνεχίσω νὰ φιλοσοφῶ, μοῦ τὸ ἐπιτρέπεις; Ἐσεῖς φιλοσοφεῖτε διαρκῶς, ὅλοι ἐσεῖς τὰ μεγάλα

μυαλά, μᾶς ἐξηγεῖτε τὸν κόσμο, ὅλοι θέλουν νὰ σοῦ ἐξηγήσουν τὸν κόσμο... Ἕνα ρόδο εἶναι ἕνα ρόδο εἶναι ἕνα ρόδο. Οὔτε κατὰ διάνοια. Τὸ ξέρεις ὅτι ἡ τριανταφυλλιὰ καὶ ἡ ἀχλαδιὰ ἀνήκουν ἀμφότερες στὴν οἰκογένεια τῶν Ροδιδῶν; Μελέτα τὴ βοτανική, ἡ ἀχλαδιὰ κάνει ἀχλάδια καὶ ἡ τριανταφυλλιὰ τριαντάφυλλα, σοῦ φαίνεται τὸ ἴδιο πράγμα;... Ἑπομένως ἄσε με νὰ φιλοσοφῶ... ἄλλωστε δὲν μοῦ μένει πολὺς καιρός, τὸ βλέπεις... Σὲ παρακαλῶ, μὴν κοιτάζεις τὸ πόδι μου, σκέπασέ με μὲ τὸ σεντόνι... Ὑπάρχει μιὰ αλογόμυγα, τὴν ἀκοῦς;, χτυπάει πάνω στὸν καθρέφτη, ἡ ἠλίθια, θέλει νὰ φύγει, νομίζει ὅτι ὁ καθρέφτης εἶναι παράθυρο. Σοῦ εἶπα νὰ μὴν κοιτάζεις τὸ πόδι μου, σίγουρα εἶναι σιχαμερό, βεβαίως ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ τὸ δῶ, ἔμεινα ἀνάσκελα ἀνάμεσα στὰ μαξιλάρια ὅπως μὲ ἔβαλαν, ὁ γιατρὸς ἀποφάνθηκε ὅτι χρειάζεται ἀκρωτηριασμὸς κι ἐγὼ τοῦ ἀπάντησα ὅτι ἂν τοῦ ἀρέσει τόσο πολὺ νὰ ἀκρωτηριάζει, νὰ ἀκρωτηριάσει τὰ ἀρχίδια του, ἐγὼ τὸ πόδι μου θὰ τὸ πάρω μαζί μου στὸν τάφο σάπιο ὅπως εἶναι, ἂν μοῦ ἐπιτρέπει, ἔτσι κι ἀλλιῶς ὅλα τὰ ὑπόλοιπα εἶναι προορισμένα νὰ σαπίσουν ἐπίσης, τὸ ξέρω ὅτι εἶναι ἀηδία, εἶναι ὅλο ροκανισμένο ἀπὸ τὴ γάγγραινα, ἡ γάγγραινα ἔχει φτάσει μέχρι τὴ βουβωνικὴ χώρα, σὲ λίγο θὰ μὲ ροκανίσει ὁλόκληρο, ἀκόμα κι ὅ,τι ἔχει ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἀντρική μου φύση, ἂν δὲν ἔχω βεβαίως ψοφήσει νωρίτερα, ἔτσι κι ἀλλιῶς δὲν τῆς ἔμεινε καὶ πολὺ νὰ ροκανίσει, ἔχω ἕνα ἄδειο σακούλι, μοῦ δίνει κι αὐτὸ τὸ δικαίωμα νὰ φιλοσοφῶ ὅποτε καὶ ὅσο μοῦ ἀρέσει, εἶναι ἡ φιλοσοφία κάποιου ποὺ ἔχει στεγνώσει, δὲν ἔχει πλέον χυμούς, ὅπως οἱ πέτρες... Εἶδες πῶς κατάντησε ὁ κόσμος, τουλάχιστον ὁ δικός μας κόσμος;, ἐννοῶ αὐτὸς τῆς

περιοχῆς μας, ὅπου ζοῦμε ἐμεῖς... ὅλοι εἶναι λιπαροί, γλοιώδεις, κοίτα τους, ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους σοῦ ἔλεγα πρίν, τοὺς ἐξυπνάκηδες, κάτω ἀπὸ τὸ λίπος τους κυκλοφοροῦν ἄφθονοι χυμοί... τριγλυκερίδια, μπόλικη χοληστερίνη, ἐγὼ ἀντίθετα θυμίζω πλέον ὀρυκτό, τὸ βλέπεις;... οἱ πέτρες δὲν λένε τίποτα... ἐγὼ εἶμαι μιὰ πέτρα ποὺ μιλάει, ἕνα λιθαράκι ποὺ βρίσκεται στὴν ὄχθη ἑνὸς χειμάρρου, ποὺ κάθεται ἐκεῖ ἥσυχα ἥσυχα καὶ κοιτάζει τὸ νερὸ καὶ λέει, πήγαινε, πήγαινε νερὸ ἀδέλφι, κύλα, κύλα, ποιὸς ξέρει τί φαντάζεσαι πὼς εἶσαι, ἐγὼ κάθομαι ἐδῶ στὴν ὄχθη, ἀκίνητος σὰν πέτρα, γιατὶ εἶμαι ἕνα λιθαράκι, ἀδέλφι λιθαράκι... Εἶναι καλὸ τὸ δωμάτιο ποὺ σοῦ ἔδωσε ἡ Φράου; Ἡ Φράου εἶναι ἔτσι, μὲ ἀγαπάει ἀλλὰ εἶναι πεισματάρα, τῆς ἀρέσει νὰ πικάρει τοὺς ἄλλους, εἶναι τὸ μόνο ποὺ τῆς ἀπέμεινε γιὰ τὰ γεράματα, νὰ πικάρει τὸν πλησίον της, ἂν δὲν μὲ ἀγαποῦσε τόσο πολὺ θὰ ἔκανε τὰ ἴδια καὶ σ' ἐμένα, ἴσως καὶ νὰ μοῦ τὰ κάνει κι ἐγὼ νὰ μὴν τὸ καταλαβαίνω, ξέρεις, μεγαλώσαμε μαζί, ἔχει τὴν ἡλικία μου κι ἂς νομίζει ὅτι εἶναι ἡ μάνα μου, οἱ γυναῖκες ὅμως εἶναι ἔτσι, πιστεύουν πάντα ὅτι εἶναι ἡ μάνα σου ἀκόμα κι ὅταν εἶναι συνομήλικές σου. Ζήτα νὰ σοῦ βάλει ἕνα κρεβάτι στὸ διαμέρισμα τῆς Δάφνης... ὅταν ἦταν ἐκείνη... ἔμεινε ἐκεῖ τόσο λίγο σ' ὅλη της τὴ ζωή, τώρα πιὰ εἶναι ἁπλῶς δύο δωμάτια ἄδεια, τὰ ἔπιπλα τὰ μοίρασα ἐδῶ κι ἐκεῖ μέσα στὸ σπίτι, ἔτσι μὲ στενοχωροῦν λιγότερο, ἀλλὰ γιὰ τὴ Φράου εἶναι ἱερά, ἀπαραβίαστα... ξέρεις, σκέφτομαι ὅτι ἂν ἡ Δάφνη ἀνεχόταν αὐτὸ τὸ μέρος εἶναι καὶ ἐπειδὴ ὑπῆρχε ἡ Φράου, γιατὶ ἡ Φράου τὴν ἀγαποῦσε τόσο πολύ... μιὰ φορὰ μοῦ εἶπε ὅτι χάρη στὴ Φράου εἶχε ξεχάσει τὸ μίσος της γιὰ τοὺς Γερμανούς, πῶς μπορῶ νὰ τῆς δώσω

νὰ καταλάβει ὅτι ἡ ἴδια δὲν φταίει σὲ τίποτα;, μὲ ρώτησε... Ξέρεις, τοὺς ἀνθρώπους, ἡ Φράου, τοὺς κρίνει μὲ τὸ μάτι, σὰν νὰ εἶναι κοτόπουλα, ἂν κάποιος ἔχει τὰ φτερά του χαμηλωμένα τὸν βάζει στὸ χειρότερο κοτέτσι, κι ἐσὺ ἔχεις ἕνα ὕφος ντροπαλό, σήκωσε τὴ φωνή σου, δεῖξε τὸ λειρί σου, ἡ Φράου εἶναι εὐαίσθητη σὲ τέτοια πράγματα, τὸ μεσημέρι νὰ ἐπιμείνεις νὰ μείνεις σ' ἐκεῖνα τὰ δωμάτια, ἀρκεῖ νὰ βάλει ἕνα κρεβάτι κι ἕνα κομοδίνο, ἀπὸ ἐκείνη τὴν πλευρὰ τοῦ σπιτιοῦ φαίνονται οἱ πύργοι τῆς πόλης, εἶναι ὄμορφοι, τοὺς ἔχεις ἤδη δεῖ;, εἶναι σὰν νὰ ἐπιπλέουν στὸν ἀέρα ὅταν ἡ ζέστη κάνει τὴ βάση τους νὰ τρεμουλιάζει καὶ τοὺς ἀποκόβει, τοὺς σηκώνει, τοὺς τραβάει πρὸς τὰ πάνω... Εἶναι πύργοι ἀρχαῖοι, μοιάζουν νὰ ἀντιμάχονται τὸν οὐρανό, κι εἶναι κατανοητό, τοὺς ἔχεις δεῖ;, μπορεῖς νὰ κλείσεις ἂν θὲς τὰ παντζούρια, ἂν τὰ καταφέρεις βγάλε καὶ τὴ μύγα, τὴν ἀκοῦς;, χτυπάει πάνω στὸν καθρέφτη, εἶναι ἀνόητη, νομίζει ὅτι ὁ καθρέφτης εἶναι μιὰ διέξοδος... Κοίτα τοὺς πύργους αὐτῆς τῆς πόλης, τοὺς λόφους ὁλόγυρα, κοίτα ἀντὶ γιὰ μένα αὐτὸ τὸ τοπίο ποὺ ἐγκαταλείπω. Ἄλλωστε ἀπὸ αὐτὴ τὴν πλευρὰ τοῦ σπιτιοῦ ἀκούγονται τὰ τζιτζίκια, στὸ πίσω μέρος δὲν ἀκούγεται τίποτα, κάθονται καὶ τραγουδᾶνε ὅλο τὸ ἀπόγευμα, μοῦ ἀρέσει πολὺ αὐτὸ τὸ μικρὸ κονσέρτο, εἶναι σὰν μιὰ φτωχικὴ μουσική, θυμίζουν κρόταλα καὶ κύμβαλα... Ἐπέστρεψα ἐδῶ γιὰ νὰ φύγω, ἐδῶ ὅπου γεννήθηκα, γιὰ νὰ ἀκούσω τὰ τζιτζίκια μου, αὐτὰ ποὺ ἄκουγα ἀπὸ μικρὸ παιδὶ κάποια καλοκαιρινὰ ἀπογεύματα ποὺ μὲ στέλνανε γιὰ μεσημεριανὸ ὕπνο κι ἐγὼ διασκέδαζα μὲ τὰ τζιτζίκια καὶ διάβαζα τὰ βιβλία ποὺ ὑποτίθεται θὰ μοῦ ἐξηγοῦσαν τὸν κόσμο, λὲς καὶ ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ στὰ

βιβλία... Ὄνειρα... Γιατί διάλεξα νὰ καλέσω ἐσένα; Τὸ ξέρεις, γιατὶ μοῦ ἄρεσε τὸ βιβλίο σου, ἡ ἀφεντιά μου εἶχε ἤδη ἐμπνεύσει ἕνα μυθιστόρημα, τὸ ξέρεις καλύτερα ἀπὸ μένα, βασιζόταν ὅμως τόσο πολὺ στὰ γεγονότα, ἦταν τόσο πολὺ ρεαλιστικό, ποὺ ἔμοιαζε ψεύτικο, ὅμως δὲν σὲ φώναξα γιὰ νὰ μὲ μαγνητοφωνήσεις, δὲν θέλω νὰ μείνει ἡ φωνή μου, ἄλλωστε θὰ ἦταν ὑπερβολικὰ εὔκολο, τί διάολο συγγραφέας εἶσαι; Γράφε, ἂν μπορεῖς, θέλω νὰ μείνω μέσα σὲ γραμμένες λέξεις, κι ἂν δὲν καταγράφεις ἀμέσως μπορεῖς νὰ μὲ μαγνητοφωνεῖς στὸ μυαλό σου, μέσα στὸ κεφάλι σου, καὶ γράφε μὲ δικά σου λόγια, ὅπως κατάλαβα ὅτι μπορεῖς νὰ κάνεις, κάποιος σοῦ διηγεῖται κάτι κι ἐσὺ τὸ γράφεις καὶ τὸ κάνεις νὰ φαίνεται κάτι ἄλλο... Πὲς στὴ Φράου νὰ ἔρθει νὰ μοῦ κάνει τὴ μορφίνη καὶ ἐσὺ πέρνα ἀργότερα, ἡ ἐπίδραση τῆς προηγούμενης ἔχει ἤδη περάσει, ὁ πόνος μὲ κάνει νὰ παραπονιέμαι ἂν καὶ δὲν θέλω, κι αὐτὸ μὲ καταθλίβει... Σοῦ ἔχω μιλήσει γιὰ τὴ Βάντα;, δὲν θυμᾶμαι...

... Εἶδαν ἕναν σκύλο ἀλλὰ πρέπει νὰ ἦταν ἄλλη μέρα, ποιός ξέρει πότε, πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους πάντως. Ὀνομαζόταν Βάντα ἀλλὰ ὄχι μὲ διπλὸ βού, ἕνα βοὺ ἁπλό, κατάλληλο γιὰ ἕνα ψωραλέο σκυλὶ ὅπως αὐτό. Τὸ ὄνομα δὲν τοὺς τὸ εἶπε τὸ σκυλί, δὲν θὰ μποροῦσε ἄλλωστε γιατὶ δὲν εἶχε πιὰ ἀνάσα, ἀλλὰ τὸ εἶχε στὸ νοῦ της ἡ Ροζαμούντα, ποὺ τὸ ἀναγνώρισε ἀπὸ μακριά. Κοίτα ἕνα σκυλί, τὸ ὄνομά του εἶναι Βάντα, τὸ θυμᾶσαι; Ἀκόμα λίγο καὶ θὰ τὸ πάταγε,

στὸ τοῦνελ ἦταν σκοτεινὰ καὶ βρίσκονταν σὲ στροφή. Τὸ περίμεναν ἔξω, στὴν εὐθεία, γιὰ νὰ μὴν τοὺς χτυπήσει ἀπὸ πίσω κάποιο ἄλλο φορτηγό, ὅπως συμβαίνει συχνά. Ἡ Βάντα ἔφτασε κουτσαίνοντας, μὲ χαμηλωμένο μουσούδι, τὴ γλώσσα στὴν ἄσφαλτο, ἀλλὰ φρόντιζε νὰ κρατιέται στὰ δεξιὰ τοῦ δρόμου, πέρα ἀπὸ τὴ λευκὴ γραμμή. Τὰ μαστάρια της κρέμονταν, σὰν νὰ τὰ εἶχαν βυζάξει, ἔμοιαζε νὰ ἔχει θηλάσει μιὰ στρατιὰ κουτάβια, παρότι δὲν ἦταν δυνατόν, μὲ δεδομένη τὴν ἡλικία ποὺ διάβαζε κανεὶς στὰ χείλη καὶ στὰ δόντια, τουλάχιστον εἴκοσι χρονῶν, ἂν ὄχι παραπάνω, ἕνας ἄνθρωπος εἶναι νέος ἀλλὰ μιὰ σκύλα εἶναι ὑπέργηρη. Θὰ τὸ ἔκανε ἀπὸ φιλανθρωπία, εἶπε ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο, δὲν θυμᾶμαι ποιός, ἡ Βάντα εἶναι καλή, μιὰ καλὴ σκύλα, πέρασε τὴ ζωή της θαμμένη μέχρι τὸν λαιμό. Τὴ σήκωσαν καὶ τὴν ἔβαλαν στὸ πίσω κάθισμα, τὰ πέλματα τῶν ποδιῶν της εἶχαν γίνει μαλακὴ σάρκα ἀπὸ τὸ πολὺ περπάτημα. Κατάλαβαν πὼς εἶχε κάνει χιλιάδες χιλιόμετρα μέχρι νὰ τὴ βροῦν, ἀλλὰ δὲν τὸ συζήτησαν, μερικὰ πράγματα δὲν λέγονται, ἕνα σῶμα πρέπει νὰ τρυπάει τὰ πάμπολλα στρώματα τοῦ χρόνου καὶ νὰ συγκεντρώνει ὑπομονετικὰ γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα τὰ ἀναγκαῖα παρεπόμενα τοῦ νὰ εἶναι σῶμα, μέχρι νὰ ξεπροβάλλει στὴν ἐπιφάνεια σὰν ζωντανὸ πλάσμα, ἔστω ἑτοιμοθάνατο, ὅπως ἐκείνη ἡ Βάντα, ποὺ τὴν ἔχει πατήσει ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιατὶ πιστεύει πὼς εἶναι στὴν ἀφετηρία ἀλλὰ ἔχει ἤδη φτάσει στὸ τέρμα. Καὶ τότε γιατί ὅλα αὐτά, Χριστέ μου, ρώτησε ἐκεῖνος. Ρητορικὸ ἐρώτημα, γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἀπάντηση... ἦταν μεσημέρι καὶ εἶχε πολλὴ ζέστη, καὶ τὸ φῶς ἦταν ἐκτυφλωτικό, μεσογειακό. Ὅταν συμβαίνουν τέτοια πράγματα κάνει πάντα πολλὴ ζέστη, τὸ φῶς

εἶναι ἐκτυφλωτικὸ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ λείπει ἡ Μεσόγειος, αὐτὸ εἶναι πασίγνωστο. Κι εἶναι τόσο πασίγνωστο ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πιστέψει ἢ ὄχι, ἀνάλογα. Καὶ στὴν περίπτωση ποὺ θέλει κανεὶς νὰ πιστέψει, ἐκεῖνος ὁδηγοῦσε ἀργά, ἡ βραχώδης ἀκτὴ ἔπαιρνε ἕνα κοκκινωπὸ χρῶμα καὶ ἡ θαλάσσια γραμμὴ ἕνα βαθὺ μπλέ. Ἡ Βάντα ἔμοιαζε νὰ ἔχει ἀποκοιμηθεῖ ἀλλὰ δὲν ἦταν ἀλήθεια, γιατὶ εἶχε ἕνα μάτι κλειστὸ καὶ ἕνα ἀνοιχτό, καὶ μὲ τὸ ἀνοιχτὸ κοίταζε τὸ γεμάτο ἀποτσίγαρα τασάκι τῆς πίσω πόρτας λὲς καὶ ἦταν τὸ ἄλεφ ποὺ τῆς εἶχε παραχωρηθεῖ, λὲς καὶ σ' ἐκεῖνο τὸ σύμπαν ἀπὸ ἀποτσίγαρα μποροῦσε νὰ ἀνακαλύψει τὸν ἄρρωστο θεὸ ποὺ τὴν εἶχε γεννήσει, τὰ σκοτεινὰ μυστήρια τῆς θρησκείας της. Ἐκεῖνος, κρυφοκοιτάζοντάς τη, διαισθάνθηκε τὸ ἐρωτηματικὸ τῆς διεσταλμένης ἀπὸ τὸν τρόμο κόρης τοῦ ματιοῦ καὶ τῆς μουρμούρισε, ἔχεις μιὰ σκοτεινὴ στροφὴ γιὰ τὸν πατέρα, μασημένα ἀποτσίγαρα γιὰ τὸν υἱό, καὶ ἕναν χρόνο ποὺ δὲν εἶναι πλέον ὁ ἴδιος γιὰ τὸ ἅγιο πνεῦμα, ἀπὸ αὐτὴ τὴν τριάδα ἐξαρτᾶσαι, ἀγαπητὴ Βάντα, πάρ' το ἀπόφαση, δὲν μπορεῖς νὰ κάνεις διαφορετικά. Δὲν θελησες ποτέ σου παιδιά, ἀντέταξε ἡ Ροζαμούντα σὰν νὰ μιλοῦσε στὴν ὁμίχλη τῆς ζέστης ποὺ χόρευε στὸν ὁρίζοντα, τὸ σπέρμα σου μονίμως στὴν κοιλιά, πεταμένο ἔτσι ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια, καὶ τώρα γεννήθηκε ἡ Βάντα μου, ἀλλὰ εἶναι ἀργά, πολὺ ἀργά. Θὰ πεθάνει αὔριο, ἀπάντησε ἐκεῖνος, ὅμως μπορεῖς νὰ τὴν κρατήσεις γιὰ μιὰ νύχτα, νὰ τὴ νανουρίσεις σὰν νά 'ναι παιδί σου, νὰ τῆς δώσεις καὶ τὸ βυζί σου, ἂν θέλεις, καλύτερα αὐτὸ ἀπὸ τὸ τίποτα, πετοῦσα τὸ σπέρμα μου γιατὶ ἔλεγες ψέματα, ἔτσι ψευδόμουνα κι ἐγώ... Τί παράξενη νύχτα, στὸ zimmer τοῦ Ταντέο. Μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ παραθύρου γλίστρησαν δύο σιωπηλά, φωτισμένα βαπόρια, σὰν σὲ ὄνειρο. Μονάχα ἀργότερα, ὅταν βρίσκονταν ἤδη ἐκτὸς κάδρου, μιὰ ριπὴ ἀνέμου ἔφερε ἕνα τσοῦρμο τσιγκούνικες νότες ποὺ στὸ αὐτί τους ἀκούστηκε σὰν βάλς. Νὰ χόρευαν στὰ βαπόρια; Δὲν ἀποκλείεται, γιατὶ στὰ βαπόρια χορεύουν συχνὰ καὶ εὐχαρίστως, ἰδιαίτερα στὶς κρουαζιέρες, ἀκόμα καὶ στὶς κρουαζιέρες τῶν φτωχῶν ὅπως ἐκεῖνες ποὺ διασχίζουν τοὺς κόλπους ἀνάμεσα στὸ Σὰν Φρουτάτο καὶ τὸ Σὰν Τζακαρίνο, καὶ διαρκοῦν μονάχα μιὰ Κυριακή. Ὁ κόσμος, μόλις βρεῖ ἕνα λεπτὸ ἐλεύθερο, τὸ ρίχνει στὸν χορό, πρέπει νὰ ἐκμεταλλεύεται κανεὶς τὸν χρόνο γιὰ νὰ διασκεδάσει, ἰδιαίτερα ἂν ἔχει πληρώσει εἰσιτήριο, γιατὶ μετὰ εἶναι ἤδη Δευτέρα. Ἡ Ροζαμούντα προσπάθησε νὰ προσφέρει τὸ βυζί της ἀλλὰ ἡ Βάντα δὲν ἤθελε νὰ βυζάξει. Ἄκουγαν τὴν ἀδύναμη ἀνάσα της σχεδὸν μέχρι τὴν αὐγή, ὕστερα ἔσβησε. Τὴν ἔθαψαν ἐκεῖ κάτω, στὴν παραλία, σὲ ἕναν ὅρμο γεμάτο βότσαλα, μικρὸ σὰν μαντίλι, ὅπου ἕνα μονοπάτι κατηφορίζει ἀπότομα μέχρι τὸ νερό, ποὺ πλένει καὶ ξεπλένει αἰῶνες τώρα τὰ βότσαλα. Μὲ κοχύλια καὶ μικρὲς πέτρες ἡ Ροζαμούντα ἔγραψε πάνω στὸν τάφο, Βάντα μηδὲν μηδὲν μηδὲν μηδέν, ὑπονοώντας μὲ ἐκεῖνα τὰ μηδενικὰ τὴν ἡμερομηνία γέννησης καὶ θανάτου, πράγμα ποὺ μονάχα ὁ Τριστάνο μποροῦσε νὰ τὸ κατανοήσει, καταγράφοντας τὸν χρόνο ποὺ πραγματικὰ πέρασε ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἡ Ροζαμούντα ἄρχισε νὰ ἐπιθυμεῖ ἕνα παιδί, μέχρι ἐκείνη τὴ μέρα ποὺ οἱ ἐπιθυμίες ἐκεῖνες θάφτηκαν μὲ τὴ μορφὴ μιᾶς ὑπέργηρης σκύλας, ἀφοῦ σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀκόμα καὶ οἱ ἐπιθυμίες ἀποβιώνουν καὶ πρέπει νὰ ταφοῦν. Ἔμειναν νὰ κοιτάζουν τὸν ἥλιο νὰ ἀνατέλλει σ' ἐκεῖνον τὸν στριμωγμένο ἀνάμεσα

σὲ δύο ἀκρωτήρια ὁρίζοντα, σ' ἐκείνη τὴ χαμογελαστὴ παραθαλάσσια τοποθεσία ποὺ παλιότερα τὴν ἐπισκεπτόμουν μὲ τὸ ὑπεραστικὸ λεωφορεῖο. Ἦταν ἕνας ἥλιος δυνατός, κι αὐτὸ τὸ ἤξεραν βουβὰ καὶ οἱ δύο, γιατὶ ὅλα εἶναι γέρικα κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο, μερικὲς φορὲς πολὺ γέρικα. Πράγμα ποὺ δὲν μειώνει τὸν πόνο κανενός, οὔτε τὸν δικό τους. Τραγούδησέ μου ἕνα τραγούδι ὅπως μοῦ τραγουδοῦσες κάποτε, λέει ἐκείνη μὲ σιγανὴ φωνή. Τί τραγούδι;, ρώτησε αὐτός. Ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς ἐποχῆς ποὺ μὲ κουβαλοῦσες πάνω στὸν σωλήνα τοῦ ποδηλάτου, στὸ βουνό, θυμᾶσαι;, ἐγὼ ἀκουμποῦσα τὸ κεφάλι στὸ στῆθος σου καὶ μαζὶ μὲ τὴ φωνή σου μοῦ ἐρχόταν καὶ ἡ μυρωδιὰ τοῦ σκόρδου, πόσο σκόρδο φάγαμε στὸ βουνό!, ἴσως ὅμως νὰ ἦταν μιὰ ἄλλη φορά, εἴχαμε φάει σαλιγκάρια ἀλὰ προβενσάλ, μερικὲς φορὲς τρώγαμε σαλιγκάρια ἀλὰ προβενσάλ, ἐπιτρέπαμε στὸν ἑαυτό μας κάποιες πολυτέλειες, πολυτέλειες γεμάτες σκόρδο. Ἐκεῖνος τραγούδησε, πέφτει ἡ ἐλιά, δὲν πέφτει τὸ φύλλο, δὲν πέφτει μήτε ἡ δική σου ὀμορφιά, σὰν τὴ θάλασσα εἶσαι ποὺ φουσκώνει ἀπ' τὰ κύματα, φουσκώνει ἀπὸ τὸν ἄνεμο, ὄχι ἀπ' τὰ νερά. Ἦταν ἕνα νανούρισμα. Εἶναι δύσκολο νὰ πεῖ κανεὶς ἂν ἦταν γιὰ νὰ νανουρίσει τὴ Βάντα καθὼς ἐκείνη πήγαινε στὸ τίποτα τοῦ τίποτα, τοὺς ἑαυτούς τους ἢ τὰ ὄνειρα, ποὺ δὲν τελειώνουν ποτέ.

... Ἀρχίζει ἔτσι... περίμενε, ἄσε με νὰ θυμηθῶ... λέει, εἶδα κοπέλες ποὺ φώναζαν μέσα στὴ θύελλα, ὁ ἄνεμος ἔπαιρνε μακριὰ τὶς λέξεις κι ὕστερα τὶς ἔφερνε πίσω, κι ἐγὼ ὁ δειλὸς τὶς ἄκουγα ἀλλὰ δὲν καταλάβαινα, ἴσως ἤθελαν νὰ μοῦ ποῦν ὅτι ἡ νιότη εἶχε πεθάνει... ἔτσι λέει ἀλλὰ εἶναι πολὺ μακρύ, εἶναι ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πράγματα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ Φράου μὲ ταλαιπωρεῖ κάθε Κυριακή, θὰ σοῦ λέω ἕνα κομμάτι τὴ φορά, ἂν κάθε τόσο μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ, ἔτσι κι ἀλλιῶς ἔχουμε χρόνο... εἶπα στὴ Φράου, Ρενάτε, δεῖξε κατανόηση, μὴ μοῦ διαβάζεις ποιήματα τῆς Κυριακῆς αὐτοῦ τοῦ εἴδους, δὲν βλέπεις τὴν κατάστασή μου;, διάβασέ μου κάτι ἐλαφρύ, κάτι παιδιάστικο, ὅπως ἐκεῖνο μὲ τὴν ἀσημένια βροχούλα τοῦ Μάρτη ποὺ χτυπᾶ τὶς σκεπές, τέτοια πράγματα, Ρενάτε, σὲ παρακαλῶ. Εἶναι Αὔγουστος, λέει, κάνει μιὰ φρικτὴ ζέστη σ' αὐτὴ τὴν πεδιάδα, νεαρὲ κύριε, εἶναι Αὔγουστος, τί σχέση μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ βροχούλα τοῦ Μάρτη;

Τὸ ὄνομά της ἦταν Δάφνη, ἀλλὰ ἐκεῖνος τὴ φώναζε καὶ Μαύρη Ἐλιά, γιατὶ τὰ μεγάλα μάτια της ἦταν σὰν δύο μαῦρες ἐλιές. Συνέβη ἐκείνη τὴ μέρα στὴν Πλάκα, ὁ ναζὶ ἀξιωματικὸς κειτόταν νεκρὸς στὴ μέση τῆς πλατείας, μὲ τὰ πόδια ὀρθάνοιχτα, λίγα μέτρα ἀπὸ τὸ ἀγόρι καὶ τὴ γυναίκα ποὺ εἶχε σκοτώσει, ἀπὸ τὸ στόμα του ἔτρεχε μιὰ γραμμούλα αἵματος, ξαφνικὰ ἀπὸ ἕνα δρομάκι ποὺ ἀνέβαινε ἀπὸ τοὺς Στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐμφανίστηκε μιὰ ὁμάδα Γερμανῶν, τὸ στρατηγεῖο τους βρισκόταν στὸ ξενοδοχεῖο Βρετανία, κάποιος ἄρχισε νὰ πυροβολεῖ ἀπὸ τὰ παράθυρα

ποὺ ἔβλεπαν στὴν πλατεία, σίγουρα κάπου ἐκεῖ θὰ ἦταν κρυμμένοι Ἕλληνες ἀντάρτες, μερικὲς σφαῖρες ἔπεσαν πάνω στὸν πύργο τοῦ Αἰόλου, σφαῖρες ποὺ τὶς μετέφερε ὁ ἄνεμος, ὁ Τριστάνο ἔβγαλε τὸ σακάκι τοῦ Ἰταλοῦ στρατιωτικοῦ καὶ τὸ πέταξε στὸ πλακόστρωτο δίπλα στὸν νεκρὸ ναζί, δὲν εἶχε καμιὰ ὄρεξη νὰ τὸν πυροβολήσουν οἱ ἀντάρτες, ἀλλὰ κυρίως δὲν ἤθελε πλέον νὰ εἶναι Ἰταλός, ἤθελε νὰ βγάλει ἀπὸ τὸ πετσί του ἐκεῖνο τὸ φρικτὸ ὕφασμα τοῦ κατακτητῆ στρατιώτη, ἑνὸς στρατιώτη σταλμένου ἀπὸ ἕναν τρελὸ καταστροφέα ποὺ ἤθελε νὰ τσακίσει τὰ νεφρὰ τῆς Ἑλλάδας στὴν ἴσαλο γραμμή... πρόβαλε ἀπὸ μιὰ μεγάλη πράσινη πόρτα, ὁ Τριστάνο εἶδε νὰ ἀνοίγει ἕνα πορτόφυλλο στὴ μέση μιᾶς μεγάλης μασὶφ πόρτας καὶ νὰ βγαίνει ἐκείνη σὰν ζωάκι ποὺ εἶχε χαθεῖ, κοιτάζοντας τὴν πλατεία μὲ ὕφος σαστισμένο, ὕστερα προχώρησε πρὸς τὴν ἄδεια πλατεία, δίστασε, εἶδε τὸν Τριστάνο δίπλα της, τὸν κοίταξε μ' ἐκεῖνα τὰ τεράστια μαῦρα μάτια. Εἶμαι ἕνας Ἰταλὸς στρατιώτης, εἶπε ἐκεῖνος, μόλις σκότωσα ἕναν Γερμανὸ ἀξιωματικό. Δὲν καταλάβαινε, τότε ὁ Τριστάνο ἔδειξε τὸν ἑαυτό του ἀκουμπώντας ἕνα δάχτυλο στὸ στῆθος καὶ ἐπανέλαβε, Ἰταλός. Κι ὕστερα, μὲ τὸν ἀντίχειρα ὑψωμένο καὶ τὸν δείκτη τεντωμένο σὰν πιστόλι, ἔδειξε τὸν ξαπλωμένο καταγῆς Γερμανὸ καὶ εἶπε, μπούμ, καὶ φύσηξε τὸν δείκτη. Ἐκείνη ὀπισθοδρόμησε, καὶ μὲ τὸ χέρι της τοῦ ἔκανε νεῦμα νὰ περάσει τὴ μεγάλη πόρτα. Γιατί σοῦ ἀφηγοῦμαι αὐτὴ τὴν ἱστορία, συγγραφέα ;... Δὲν ξέρω, ἕνας συγγραφέας σὰν ἐσένα δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια ἐπεισόδια... ἢ ἴσως ναί... εἶσαι ἕνας συγγραφέας ποὺ δὲν περιφρονεῖ τὸν λυρισμό, ὅταν αὐτὸς ὑπάρχει, γι' αὐτὸ σ' τὴ διηγοῦμαι... Ὁ Τριστάνο μπῆκε

καὶ ἐκείνη ἔκλεισε πίσω της. Τὸν κοίταζε μὲ ἐκεῖνες τὶς σαστισμένες ματάρες της, καχύποπτη, φοβισμένη, ἐκεῖνος ἦταν ἕνας ἐχθρός. Ὁ Τριστάνο εἶπε τὸ ὄνομά του, ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο τὸν φώναζαν ὅταν ἦταν παιδί, Νινοτότο. Ἐκείνη εἶπε στὰ ἑλληνικά, ὀνομάζομαι Δάφνη, καὶ ὁ Τριστάνο, χαμογελώντας, σὰν νὰ μὴ σκεφτόταν πλέον τίποτα ἀπ' ὅ,τι ὑπῆρχε γύρω του, εἶπε στὰ ἑλληνικά, κατακτώντας σας ἔμαθα λίγα ἑλληνικά, ξέρω νὰ χρησιμοποιῶ τὰ ρήματα μόνο στὸ τρίτο πρόσωπο, ἐγὼ φωνάζει ἐσένα Μαύρη Ἐλιὰ γιατὶ τὰ μάτια σου εἶναι μαῦρες ἐλιές. Ἐκείνη τοῦ ἔκανε νεῦμα νὰ τὴν ἀκολουθήσει, ἀνέβηκαν παλιὲς σκάλες, τὸ σπίτι εἶχε θολωτὰ ταβάνια, κατὰ μῆκος τῶν τοίχων ὑπῆρχαν ἀμφορεῖς σκεπασμένοι μὲ μιὰ θαλάσσια κρούστα, καὶ στοὺς τοίχους σκοτεινοὶ μουσαμάδες ποὺ ἀπεικόνιζαν ἀγέλαστους καὶ γενειοφόρους ἄντρες. Τὸν ὁδήγησε σὲ ἔρημα δωμάτια ποὺ ἔβλεπαν σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ αὐλή. Σιωποῦσαν. Ἐκεῖνος ἔτρεμε ἀπὸ τὸ κρύο, ἐκείνη εἶπε κάτι ποὺ ἐκεῖνος δὲν τὸ κατάλαβε, στὸ μεταξὺ ὁ ἥλιος εἶχε διαπεράσει τὴν γκριζάδα τῆς μέρας καὶ μιὰ ἀκτίνα ἔπεφτε διαγωνίως σ' ἐκεῖνα τὰ σιωπηλὰ δωμάτια, ἀκούστηκαν πυροβολισμοὶ ἀλλὰ ἔμοιαζε νὰ ἔχουν πέσει πολὺ μακριά, ὕστερα ἔφτασαν σὲ ἕνα μεγάλο δωμάτιο, σχεδὸν γυμνό, ὅπου ὑπῆρχε μονάχα ἕνα μικρὸ κρεβάτι μὲ μιὰ βυζαντινὴ εἰκόνα στὸ προσκεφάλι, ἕνας καθρέφτης καὶ ἕνα πιάνο. Ἐκείνη τοῦ μίλησε στὰ γαλλικά. Αὐτὸ τὸ δωμάτιο, εἶπε, δικό μου, τώρα γιὰ σένα. Κι ὕστερα εἶπε στὴ γλώσσα της, *εὐχαριστῶ*. Κι ἔκανε νὰ φύγει. Εὐχαριστῶ γιὰ ποιό πράγμα ;, ρώτησε ἐκεῖνος. Γιατὶ σκότωσες τὸν ἐχθρό μου, εἶπε ἐκείνη. Εἶμαι κι ἐγὼ ἐχθρός σου, εἶπε ὁ Τριστάνο. Ἐκείνη χαμογέλασε, κάθισε στὴν ἄκρη

ἐκείνου τοῦ κρεβατιοῦ ποὺ ἦταν καλυμμένο ἀπὸ ἕνα λουλουδάτο σάλι καὶ εἶπε, ἐμεῖς οἱ δυό, ποιοί εἴμαστε; Χαμογελοῦσε, καὶ τὰ μάτια της εἶχαν μιὰ γλύκα ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ τὴ φανταστεῖς, συγγραφέα, παρότι εἶσαι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ περιγράφουν τὶς γυναῖκες, ἀλλὰ ἐκείνη τὴ γλύκα δὲν μπορεῖς νὰ τὴ φανταστεῖς, ἦταν ἀδιανόητη καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Τριστάνο, ἐκεῖνον τὸν Ἰταλὸ κατακτητὴ στρατιώτη ποὺ χωρὶς νὰ ξέρει καλὰ καλὰ τὸ γιατί εἶχε μόλις σκοτώσει ἕναν ναζὶ ἀξιωματικό, ἕναν σύμμαχο τῆς πατρίδας του, κι ὅλα τοῦ φαίνονταν χωρὶς νόημα. Ξέρεις ὅμως ἕνα πράγμα; Τότε ὅλα ἦταν χωρὶς νόημα, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὁ Τριστάνο ἦταν ἀνήσυχος, καὶ ἡ καρδιά του χτυποῦσε δυνατὰ στὸ στῆθος του, πολλὲς συγκινήσεις, ἐκείνη τὴ μέρα, γιὰ ἕνα ἀγόρι τῆς ἡλικίας του, μπορεῖς νὰ τὸ φανταστεῖς, συγγραφέα, ἐσὺ ποὺ παίζεις μὲ τὶς συγκινήσεις τῶν ἄλλων. Πλησίασε προσεκτικὰ στὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε στὴν πλατεία, κοίταξε πίσω ἀπὸ τὶς δαντελένιες κουρτίνες, στὸ πλακόστρωτο τώρα ἦταν μονάχα τὰ πτώματα τῆς γυναίκας καὶ τοῦ παιδιοῦ, οἱ Γερμανοὶ εἶχαν στὸ μεταξὺ καταφέρει νὰ σύρουν τὸν νεκρὸ ἀξιωματικὸ πέρα ἀπὸ τὸν Πύργο τῶν Ἀνέμων, ἀλλὰ δὲν φαινόταν κανείς, δὲν ὑπῆρχε ψυχὴ ζῶσα, ὅπως κάποιες στιγμὲς παύσης, ὅπως ἕνα ἄδειο θέατρο, μονάχα μιὰ μοτοσυκλέτα μὲ καλάθι καὶ στὸ τιμόνι ξαπλωμένος ἕνας ἀκίνητος στρατιώτης μὲ τὸ κράτος ριγμένο στὸ κεφάλι στραβά, πρέπει νὰ ἦταν ὁ φουκαριάρης ποὺ ἔστειλαν πρῶτο νὰ μαζέψει τὸ πτῶμα καὶ κάποιος Ἕλληνας ἐλεύθερος σκοπευτὴς τὸν εἶχε καθαρίσει. Τὸν ἄφησε μόνο του σ' ἐκεῖνο τὸ δωμάτιο. Ἐκεῖνος κοιτάχτηκε στὸν καθρέφτη, ἦταν νέος, ὁ Τριστάνο, ἐκείνη τὴν ἐποχή, καὶ τοῦ φάνηκε

πὼς ἦταν γέρος. Κοίταξε τὴν παρτιτούρα στὸ πιάνο καὶ εἶδε πὼς ἦταν ἕνα κομμάτι τοῦ Σοῦμπερτ. Ξάπλωσε στὸ κρεβάτι, σ' ἐκεῖνο τὸ τόσο φραγκισκανικὸ δωμάτιο ποὺ ὅμως ἀνῆκε σὲ ἕνα ἀριστοκρατικὸ μέγαρο, ἕνα ταπεινὸ δωμάτιο, μὲ ἕναν παλιὸ καθρέφτη καὶ ἕνα κρεβάτι στὸ ὁποῖο θὰ ἀγαπηθοῦν τόσες φορές... Αὐτὸ ὅμως δὲν τὸ σκέφτηκε ἐκεῖνος, σοῦ τὸ λέω ἐγὼ μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἡ Φράου μοῦ διάβασε ἀκόμα ἕνα ποίημα. Τὸ γνωρίζεις; Ὁ Τριστάνο πάντως δὲν γνώριζε ἐκεῖνο τὸ ποίημα, κατάλαβε ὅμως ὅτι ἡ φραγκισκανικὴ αὐστηρότητα ἐκείνου τοῦ δωματίου ἦταν ὁ μοναδικὸς τρόπος γιὰ νὰ ἀντιπαρατεθεῖ κανεὶς στὴν ἀθλιότητα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, σηκώθηκε σὰν ὑπνοβάτης κρατώντας τὰ χέρια τεντωμένα μπροστά του, σὰν νὰ ἤθελε νὰ προφυλαχθεῖ ἀπὸ τὰ ξερατὰ ποὺ εἶχαν σκεπάσει τὸν χρόνο στὸν ὁποῖο ζοῦσε, ποὺ εἶχαν σκεπάσει τὰ πάντα, βγῆκε στὸν σκοτεινὸ διάδρομο καὶ φώναξε, Μαύρη Ἐλιά! Μαύρη Ἐλιά!, ἔλα νὰ σωθοῦμε! Ὕστερα ξάπλωσε στὸ μικρὸ κρεβάτι καὶ ἔκλεισε τὰ μάτια. Ἐκείνη ἦρθε πατώντας στὶς μύτες τῶν ποδιῶν της χωρὶς νὰ τὴν ἀκούσει κανείς, vous m'avez appelée?, ρώτησε. Ὁ Τριστάνο εἶπε, σὲ παρακαλῶ, παῖξε μου τὸν Σοῦμπερτ ποὺ ἔχεις πάνω στὸ πιάνο. Ἐκείνη κάθισε στὸ πιάνο. Ὁ Τριστάνο τὴ διέκοψε. Γνωρίζεις τὸ θέμα ποὺ ὁ Σοῦμπερτ χρησιμοποίησε ὡς ἀκομπανιαμέντο γιὰ τὴ *Rosamunde*; Ὕστερα ἀγαπήθηκαν ὅλη τὴ νύχτα, σὰν νὰ ἦταν κάτι τὸ φυσικό, κάτι ποὺ ὄφειλαν νὰ κάνουν, χωρὶς νὰ ποῦν κουβέντα. Τὸ πρωί, ἐνῶ ἐκεῖνος τὴν ἀγκάλιαζε, τοῦ μίλησε γιὰ τὸ πρόσωπο ἑνὸς Ἁι-Γιώργη ἔτσι ὅπως ἀπεικονίζεται σὲ μιὰ βυζαντινὴ εἰκόνα ποὺ βρίσκεται σὲ ἕνα νησὶ τοῦ Αἰγαίου, τώρα δὲν θυμᾶμαι σὲ

ποιό. Ἐκεῖνος τῆς μίλησε γιὰ ἕναν ρομανικὸ καθεδρικὸ ναὸ τῆς χώρας του, στὴν πρόσοψη τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἕνας τεράστιος ρόδακας, καὶ μισοκοιμισμένος, σχεδὸν παραμιλώντας, ἄρχισε νὰ τῆς διηγεῖται γιὰ ἕναν ρόδακα τῶν ἀνέμων, λέγοντας ὅτι στὴ ζωὴ τὸ μόνο πράγμα ποὺ πρέπει νὰ κάνει κανεὶς εἶναι νὰ ἀκολουθεῖ τοὺς ἀνέμους, τὸν Αἴολο, ἔλεγε, τὸν Αἴολο... ἡμέρωνε. Ὁ Τριστάνο σηκώθηκε καὶ κοίταξε τὴν πλατεία τῆς Πλάκας κρυμμένος πίσω ἀπὸ τὶς κουρτίνες τοῦ παραθύρου. Ἦταν ἔρημη. Κοντὰ στὸν Πύργο τῶν Ἀνέμων ἔμεναν μόνο τὰ πτώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς μαυροντυμένης γυναίκας καθὼς καὶ ἐκεῖνο τοῦ Γερμανοῦ στρατιώτη ποὺ ἦταν πεσμένο στὸ τιμόνι τῆς μοτοσυκλέτας του μὲ τὸ καλάθι. Ὁ Τριστάνο πῆγε κοντά της καὶ τῆς φίλησε τὰ κλειστὰ μάτια, ἄρχισε νὰ τῆς μιλάει στὸ αὐτί, Μαύρη Ἐλιά, ἔλεγε, σὲ βρῆκα καὶ δὲν σὲ ἀφήνω, θὰ σὲ πάρω μαζί μου, ξέρεις τί θὰ κάνουμε;, εἶναι ξημερώματα, θὰ βγοῦμε τώρα, θὰ προφυλαχτοῦμε ἀπὸ τὸ κρύο φορώντας τὶς κουρτίνες αὐτοῦ τοῦ γέρικου σπιτιοῦ, ἐσὺ θὰ καθίσεις στὸ καλάθι, ἐγὼ θὰ ἁρπάξω τὴ μοτοσυκλέτα καὶ θὰ φτάσουμε στὸν Πειραιά, ἐκεῖ εἶναι οἱ σύμμαχοι, θὰ μᾶς πάρουν μαζί τους, θὰ φτάσουμε μέχρι τὸ σπίτι μου, τὸ κεφάλι τοῦ φιδιοῦ εἶναι ἐκεῖ, κι εἶναι ἐκεῖ ποὺ πρέπει νὰ τὸ πολεμήσουμε, πρέπει νὰ τοῦ λιώσουμε τὸ κεφάλι, εἰδάλλως τὸ δηλητήριό του θὰ φτάσει παντοῦ, ἐγὼ θὰ πάω νὰ τοῦ συνθλίψω τὸ κεφάλι, γι' αὐτὸ σὲ παίρνω μαζί μου, θὰ διασχίσουμε αὐτὴ τὴν πολιορκημένη πόλη καὶ θὰ φτάσουμε στὴ θάλασσα, γιατί ὄχι, δὲν εἶναι πιὸ παράλογο ἀπὸ τὸ παράλογο στὸ ὁποῖο εἴμαστε βουτηγμένοι... Ἐκείνη ἄνοιξε τὰ μάτια, ἴσως νὰ εἶχε ἀκούσει αὐτὰ ποὺ ὁ Τριστάνο τῆς ψιθύριζε στὸν ὕπνο

της, ἢ ἴσως ὄχι, καὶ ἁπλῶς νὰ χαμογέλασε σὰν χαμένη στὸ κενό. Ἂν τὰ καταφέρω θὰ σὲ πάω σὲ ἕνα ἄλλο Πριγκιπάτο, εἶπε ὁ Τριστάνο, ἀλλὰ εὐτυχῶς εἶναι ἑτοιμοθάνατο, μοῦ εἶπαν ὅτι εἶναι ἑτοιμοθάνατο, ἂς πᾶμε τουλάχιστον ἀπὸ τὴ Χάρυβδη στὴ Σκύλλα.

... Φυσικά, δὲν ἔγινε ἔτσι, θὰ τὸ κατάλαβες. Ἀλλὰ ἐσὺ γράψ' το σὰν νὰ ἦταν ἀλήθεια, γιατὶ γιὰ τὸν Τριστάνο αὐτὴ ἦταν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ σημαντικὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ συνέχισε νὰ φαντάζεται σὲ ὅλη του τὴ ζωή, τόσο ποὺ ἔγινε δική του ἀνάμνηση. Βεβαίως σκότωσε πραγματικὰ τὸν ναζὶ στρατιώτη, καὶ ἡ Δάφνη πράγματι τὸν περιμάζεψε σ' ἐκεῖνο τὸ παλιὸ σπίτι, καὶ ἔπαιξε Σοῦμπερτ γιὰ χατίρι του, καὶ τὸν κοίταξε, μὲ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα μαῦρα μάτια. Οὔτε ποὺ ἀγγίχτηκαν ὅμως, ἐκείνη ἁπλῶς τοῦ διηγήθηκε γιὰ τὴ βιασμένη Ἑλλάδα της καὶ τὰ χαράματα τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ σπίτι κρυφὰ ἀφοῦ τὸν ἔντυσε μὲ ἕνα παλτὸ τοῦ πατέρα της, καὶ δὲν ἔφτασε καθόλου στὸν Πειραιά, στὴν Ἰταλία ἐπέστρεψε μονάχα μετὰ τὶς 8 Σεπτέμβρη, δύο φίλοι τῆς Δάφνης τὸν ὁδήγησαν μέχρι τὴν Κόρινθο, καὶ ἐκεῖ ἑνώθηκε μὲ τοὺς Ἕλληνες ἀντάρτες, στὰ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἐνῶ γλιστροῦσε μέσα ἀπὸ τὴ μεγάλη πόρτα, ἐκεῖνο τὸ πρωί, τῆς ψιθύρισε, θὰ ἐπιστρέψω, Δάφνη, σ' τὸ ὁρκίζομαι, σὲ παρακαλῶ, περίμενέ με.

Δὲν ξέρω τί σημαίνει ποὺ θλιμμένος εἶμαι, ἕνα παραμύθι ἀλλοτινῶν καιρῶν ἐπισκέφτηκε τὴν ψυχή μου... Ἦταν τὸ χθεσινὸ ποίημα, στὰ γερμανικά, μερικὲς φορὲς ἡ Φράου συμπεριφέρεται σὰν νὰ ξαναγίναμε παιδιά, ἡ ἀρτηριοσκλήρωση μᾶς πολιορκεῖ. Τὸ ποίημα τῆς Κυριακῆς, νεαρὲ κύριε, λέει. Ὑπακούει στὸ τελετουργικὸ ἄλλων καιρῶν, σέβεται τὶς ἐντολές, ἐκείνη. Ἦταν ἡ ἐντολὴ τοῦ παπποῦ μου ὅταν τὴν κάλεσε γιὰ νὰ μοῦ μάθει τὴ γλῶσσα. Τὸ τελετουργικὸ ἦταν ὡς ἑξῆς, ἐγὼ καθισμένος στὴν πολυθρόνα, στὸ σαλόνι, ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας πρὶν ἀρχίσει τὸ μάθημα, γιατὶ τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ περιμένουν, πέντε παρὰ τέταρτο τὸ ἀπόγευμα, ὁ παπποὺς ἦταν ἀνυποχώρητος στὸ θέμα τῶν ὡραρίων, κατὰ τὰ ἄλλα ὑποχωροῦσε στὰ πάντα, ἀλλὰ λόγῳ ὡραρίου, ἔλεγε, ὑπῆρχαν ἄνθρωποι ποὺ ἔχασαν τὸ καράβι γιὰ τὸ Καλαταφίμι [1], στὸ τραπεζάκι ἡ ἀχνίζουσα σοκολατιέρα καὶ δύο φλιτζάνια, ἕνα γιὰ μένα καὶ ἕνα γιὰ τὴ Φράου, ἐγὼ φοροῦσα κοντὰ παντελόνια στὸ στὺλ τῶν Ζουάβων, τὸκ τόκ, κι ὕστερα guten Abend Herrchen, Entschuldigung, ἦρθε ἡ ὥρα τῆς ποίησης, ἦταν μιὰ κοπελίτσα τῆς ἡλικίας μου, μάλιστα Fraülein, ἦταν ντροπαλὴ ἡ Φράου ἐκείνη τὴν ἐποχή, κι ἐγὼ ἀκόμα περισσότερο, ἐκείνη ἀδέξια στὸ διάβασμα, ἐγὼ ἀναγκασμένος νὰ τὴν ἀκούω, ἀπέφευγε νὰ μὲ κοιτάζει, ἀπέφευγα νὰ τὴν κοιτάζω, πάντα μὲ ἀγαποῦσε, ἡ Φράου, παρότι μοῦ κάνει πείσματα, μὲ τὸν τρόπο μου τὴν ἀγαπῶ κι ἐγώ, ὅπως ξέρεις εἶναι ὁ μοναδικὸς ἄνθρωπος ποὺ

1. Λιμάνι τῆς Σικελίας στὸ ὁποῖο ἀποβιβάστηκε ὁ Γκαριμπάλντι μὲ τοὺς Χιλίους του, τὸ 1860. Ἡ μάχη ποὺ κέρδισε ἐκεῖ ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τοὺς Βουρβώνους. (*Σ.τ.μ.*)

μοῦ ἀπέμεινε, ἂν τὸ καλοσκεφτεῖς περάσαμε ὅλη τὴ ζωή μας ἀποφεύγοντας νὰ κοιταχτοῦμε, ἴσως ἐπειδὴ ὅταν ἤμασταν παιδιὰ εἴχαμε τόση διάθεση νὰ κοιταζόμαστε καὶ δὲν βρήκαμε ποτὲ τὸ κουράγιο νὰ τὸ κάνουμε... Ich weiss nicht was soll es bedeuten, Dass ich so traurig bin, Ein Märchen aus alten Zeiten... Τὸ γνωρίζεις; Τὰ Γερμανόπουλα τὸ μαθαίνουν στὸ δημοτικό, μιλάει γιὰ μιὰ σειρήνα, ἕνα ξανθὸ πλάσμα καθισμένο σὲ ἕναν βράχο τοῦ Ρήνου ποὺ μὲ τὰ χρυσά της μαλλιὰ καὶ τὸ τραγούδι της γοητεύει τοὺς ναῦτες καὶ τοὺς κάνει νὰ ναυαγοῦν, Λορελάι τὸ ὄνομά της... Ἡ Φράου ἄρχιζε τὴν ἴδια ἱστορία, κάθε φορὰ ποὺ ἐπέστρεφα, σὰν νὰ μὴν εἶχε ἀλλάξει τίποτα, σὰν νὰ ἔμενε πιστὴ σὲ ἕνα κενὸ περιεχομένου τελετουργικὸ ποὺ ὅμως πρέπει νὰ γίνει σεβαστὸ γιατὶ πρὶν ἀπὸ χρόνια εἶχε ὑπογραφεῖ ἕνα συμβόλαιο, κι ὕστερα ἡ ζωὴ ἀνέλαβε νὰ τὸ ἀποπληρώσει, παρότι ἡ γλῶσσα ἄλλαξε στὸ πέρασμα τῶν χρόνων, ἄλλα ποιήματα, ἄλλοι τονισμοί, τὸ τελετουργικὸ ὅμως ὄχι, ἀπέμεινε τὸ περίβλημα, ἡ Φράου ξέρει ὅτι εἶναι ἕνα δικό της προνόμιο καὶ τὸ χρησιμοποιεῖ, εἶναι ἐκείνη ποὺ διαλέγει τὰ ποιήματα, τὰ διάλεγε πάντα ἐκείνη, ἀλλὰ εἶναι σωστὸ αὐτό, ἐκείνη ξέρει, ξέρει ἕνα σωρὸ πράγματα ἡ Φράου, γνωρίζει τὶς ὧρες τῆς ζωῆς μου, ὅπως τὸ Μέγα Ὡρολόγιον ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μοναχοὶ παλιά... ἡ ζωὴ περνάει σὰν ἀστραπή, ξέρεις, ἀλλὰ μερικὲς φορὲς τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς μοιάζει ἀτέλειωτο, ἡ Φράου ἤξερε πάντα νὰ διαλέγει τὸ σωστὸ ποίημα τὴ σωστὴ ὥρα, ὅταν ἤμουν ἐδῶ, φυσικά, γιατὶ συχνὰ δὲν ἤμουν, γιὰ νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια δὲν ἤμουν σχεδὸν ποτέ, ὅμως ξέρεις τί μοῦ εἶπε; Μοῦ εἶπε κάτι ποὺ μὲ ταρακούνησε, σχεδὸν μὲ συγκίνησε, εἶναι περίεργο, γιατὶ ἡ συγκί-

νηση ἀφορᾶ τὰ ὑγρὰ ποὺ κρατᾶμε μέσα στὸ φλασκί, καὶ τὰ ὀρυκτὰ σὰν ἐμένα δὲν ἔχουν πλέον ὑγρασία, κι ὅμως ὅταν μοῦ τὸ εἶπε μὲ ἐκεῖνα τὰ λόγια της ποὺ εἶναι φειδωλὰ ὅπως φειδωλὴ εἶναι καὶ ἡ ἴδια, μὲ ἐκεῖνα τὰ ἄξεστα ἰταλικὰ ποὺ πάντα παριστάνει πὼς δὲν τὰ ἔμαθε καλὰ στὰ ἑβδομήντα καὶ βάλε χρόνια ποὺ ζεῖ ἐδῶ, ἐγὼ ἔστρεψα τὸ πρόσωπό μου πρὸς τὰ παντζούρια γιὰ νὰ μὴν ἀντιληφθεῖ ὅτι ἡ πέτρα αὐτὴ δὲν εἶναι ἐντελῶς στεγνή, καὶ οἱ γρίλιες τῶν παντζουριῶν ἄρχισαν νὰ τρέμουν, κι ὄχι ἀπὸ τὴ ζέστη ποὺ ἔκανε ἔξω, γιατὶ μὲ τὸν ἄκομψο τρόπο της μοῦ εἶπε ὅτι ἀκόμα κι ὅταν ἤμουν μακριά, ἢ βρισκόμουν σὲ κίνδυνο, ἢ νόμιζε ὅτι κινδύνευα, κάθε Κυριακὴ στὶς πέντε παρὰ τέταρτο ἔμπαινε στὸ σαλόνι, φανταζόταν ὅτι ἔχυνε τὴ σοκολάτα στὰ φλιτζάνια καὶ ἔλεγε μιλώντας στὸν ἑαυτό της, νεαρὲ κύριε, ἦρθε ἡ ὥρα τῆς ποίησης. Καὶ διάβαζε τὸ ποίημα ποὺ ἐκείνη τὴ μέρα πίστευε ὅτι θὰ μοῦ ταίριαζε, σὰν νὰ ἑτοίμαζε ἕνα καλαθάκι γιὰ τὸ δρόμο ἢ ἕνα Ὡρολόγιον Πρόγραμμα... Πολλὲς οἱ ὧρες, εἶναι πολλὲς οἱ ὧρες, συγγραφέα. Πόσες Κυριακὲς ζοῦμε σὲ ἑβδομήντα χρόνια, ἢ μᾶλλον σὲ σχεδὸν ὀγδόντα χρόνια;, κάνε τὸν λογαριασμό. Μερικὲς χιλιάδες, μὲ ἕναν πρόχειρο ὑπολογισμό... Δῶσε μου ἕνα ποτήρι νερό, πρῶτα ὅμως θέλω νὰ ἀδειάσεις τὸ ποτήρι, ἡ Φράου βάζει πάντα ἐκεῖνες τὶς σταγόνες λυκίσκου ποὺ μὲ ζαβλακώνουν ἀκόμα περισσότερο, πάρε νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση τοῦ μπάνιου, εἶναι ἐκείνη ἡ πόρτα δίπλα στὸ ντουλάπι, συγγνώμη ἂν σὲ βάζω νὰ κάνεις τὸν νοσοκόμο, ὄχι, δὲν εἶναι ἐκείνη ἡ πόρτα, ἐκείνη εἶναι ἡ γκαρνταρόμπα, ἡ ἄλλη, πιὸ δεξιά, πρέπει νὰ σπρώξεις λιγάκι, μερικὲς φορὲς τὸ πόμολο κολλάει, εἶναι ἡ βρύση μὲ τὴν κόκκινη ἔνδειξη, ἡ μπλὲ εἶναι ἐκείνη τοῦ ζεστοῦ

νεροῦ, ὁ ὑδραυλικὸς τὰ μπέρδεψε ὅταν τὶς ἔβαζε καὶ ἐγὼ δὲν τὶς ἄλλαξα ποτέ, μήπως κατὰ τύχη κοιτάζεις τὴ φωτογραφία στὸ δωματιάκι τῆς γκαρνταρόμπας;... ναί, τὴν κοιτάζεις, τὸ κατάλαβα γιατὶ δὲν μοῦ ἀπάντησες, σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ λείπει ὁ οἶκτος σου, δὲν τὸν θέλω, φωτογραφίες σὰν αὐτὴ σὲ θλίβουν ὅταν ἔχει περάσει πολὺς καιρός, ὅμως ἐκεῖνο τὸ κορμὶ ὑπῆρξε στ' ἀλήθεια παρότι μιμεῖται ἕναν πίνακα, ἦταν μιὰ προσπάθεια νὰ μιμηθῶ τὸν Κουρμπέ, ἔχει μιὰ κιτρινωπὴ κηλίδα ποὺ ἔχει φτάσει μέχρι τὸν ὀμφαλό της, μοιάζει μὲ χέρι ποὺ τὴν καταβροχθίζει, ὅπως ἡ γάγγραινά μου, οἱ φωτογραφίες γερνᾶνε μαζί μας, ἐμεῖς σταφιδιάζουμε κι ἐκεῖνες κιτρινίζουν, φθείρονται, ἔχουν μιὰ ἐπιδερμίδα ποὺ μοιάζει μὲ τὴ δική μας, ξέρεις, τὸ δέρμα διατηρεῖ ἐκείνη τὴν ἐσωτερικὴ θάλασσα ἀπὸ τὴν ὁποία εἴμαστε φτιαγμένοι, γιατὶ εἴμαστε φτιαγμένοι ἀπὸ νερό, προστατεύει τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ θερμότητα καὶ ταυτοχρόνως διατηρεῖ τὴν ἐσωτερικὴ θερμότητα ἀπορρίπτοντάς το ὅταν εἶναι ὑπερβολικό, μὲ τὸν καιρό... καὶ ὅταν ἡ θάλασσα ἐξατμίζεται ἀπομένει ἕνα ἄχρηστο, σταφιδιασμένο περίβλημα... Τὴν τράβηξα μὲ τὴ Λάικα ποὺ πῆρα ἀπὸ ἕναν Γερμανό, στὸ μπουφάν του ἐκεῖνος ὁ ἀξιωματικὸς εἶχε δίπλα στὸ πιστόλι τὴ φωτογραφία τῆς οἰκογένειάς του καὶ τὴν ἀγαπημένη του Λάικα, ἀγαποῦσε τὴ μικρή του οἰκογένεια παρότι ἔσφαζε τὶς οἰκογένειες τῶν ἄλλων, εἶναι ἀνθρώπινο νὰ ἀγαπᾶς τὴν οἰκογένειά σου, ἐκείνη ἡ φωτογραφία πρέπει νὰ ἦταν τοῦ σαρανταοκτὼ ἢ ἴσως λίγο νωρίτερα, ὅταν ὁ Τριστάνο ξαναβρῆκε τὴν Γκουαλιόνα[1], σήμερα θέλω

1. Στὴ ναπολιτάνικη διάλεκτο, ἡ κοπέλα. (*Σ.τ.μ.*)

νὰ τὴν ὀνομάζω ἔτσι, κατέληξαν σὲ ἕνα εἶδος πανσιόν, τυχαῖα, ὅλα συμβαίνουν τυχαῖα στὴ ζωή, μερικὲς φορὲς σκέφτομαι ὅτι ἀκόμα καὶ τὸ αὐτεξούσιον εἶναι προϊὸν τῆς τύχης... τί περίεργο, νὰ φανταστεῖς ὅτι θυμᾶμαι πολὺ καλὰ πὼς φάγαμε μιὰ κακαβιὰ καὶ δὲν μπορῶ νὰ θυμηθῶ ἂν κάναμε ἔρωτα, ἐκεῖνος ὅμως τῆς πρότεινε νὰ ποζάρει σὰν τὴν Ἀρχὴ τοῦ κόσμου, γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία, τὸ μαρτυρεῖ ἐκείνη ἡ φωτογραφία, ἦταν τὸ τέλος ἑνὸς καλοκαιρινοῦ ἀπογεύματος, τὸ φῶς ἔπεφτε λοξά, Ροζαμούντα, ἔλα νὰ κάνουμε τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου, εἶπε ὁ Τριστάνο... ἀνάμεσα ὅμως σ' ἐκεῖνον καὶ σ' ἐκείνη δὲν ὑπῆρξε καμιὰ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, δὲν ἄρχισαν ἀπολύτως τίποτα, ἕνας στεῖρος ἔρωτας, θὰ ἔλεγα, χωρὶς κάποια μεταβίβαση σάρκας... καλύτερα, ἄλλωστε, ἔτσι... Τὸ νερὸ εἶναι χλιαρό, σοῦ τὸ εἶχα πεῖ ὅτι ἡ βρύση μὲ τὸ κρύο εἶναι ἡ ἀνάποδη, εἶναι ἡ δεξιά, καὶ τὴν ἑπόμενη φορὰ δῶσε μου τὸ καλαμάκι ποὺ εἶναι πάνω στὸ κομοδίνο, κινδυνεύω νὰ βρέξω ὅλο τὸ σεντόνι, δὲν βλέπεις ὅτι δὲν μπορῶ πιὰ νὰ καταπίνω, δὲν ἔχω σπογγώδη γλώσσα σὰν τὰ σκυλιά... Σοῦ ἔλεγα γιὰ τὴ Φράου, τὴν περασμένη Κυριακὴ μοῦ διάβασε ἕνα ποίημα, νομίζω πὼς ἦταν καλό... Χθὲς βράδυ εἶδα ἕνα ὡραῖο ὄνειρο, μπῆκα μέσα στὴν Ἀρχὴ τοῦ κόσμου... ἀλλὰ ποιανῆς;... δῶσε μου ἀκόμα λίγο νερό, φέρε μου ὅμως τὸ καλαμάκι... τὰ ὄνειρα εἶναι ἄθλια θαύματα... στὰ ἀληθινὰ θαύματα δὲν πίστεψα ποτέ... τὰ ἀληθινὰ εἶναι ψευδαισθήσεις... κυρίως ὄνειρα. Κυριακὴ πρέπει νὰ ἦταν προχθές, ἔτσι δὲν εἶναι;, ἔχω χάσει πλέον τὸν λογαριασμό, ἡ Φράου μπαίνει χτυπώντας σιγὰ τὴν πόρτα ὅπως σιγὰ τὴ χτυποῦσε πρὶν ἀπὸ ἑβδομηνταπέντε χρόνια, εἶναι ἡ ὥρα τῆς ποίησης, νεαρὲ κύριε.

Κάθεται, ἀνοίγει ἕνα βιβλίο... Κυριακή... Ἡ Φράου καταλαβαίνει τὶς Κυριακές, εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἄτομα ποὺ στὴ ζωὴ καταλαβαίνουν τὶς Κυριακές, προσπαθεῖ νὰ καθαρίσει τὴ φωνή της, πράγμα ἀδύνατο, τώρα πιὰ κάνει σὰν φυσερό, ὅταν μιλάει φυσάει, εἶναι τὸ ἐμφύσημα, ὁ γιατρὸς τῆς μίλησε καθαρὰ ἀλλὰ ἐκείνη ἔκανε πὼς δὲν κατάλαβε, ἡ Φράου εἶναι περίπτωση, ἂν τῆς πεῖς κάτι ποὺ δὲν τῆς ἀρέσει παριστάνει τὴ Γερμανίδα ποὺ ἔφτασε ἐδῶ μόλις χθές, καπνίζει ποῦρα στὰ κρυφά, κρύβεται στὸ βάθος τοῦ ἀμπελιοῦ, μοῦ τὸ εἶπε ὁ ἐγγονὸς τοῦ Ἀγκοστίνο, τὸ ἀγόρι ποὺ ἔρχεται νὰ ξεχερσώσει τὸ χῶμα ποὺ εἶναι μάταιο νὰ τὸ ξεχερσώνει κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ ἄρρωστο ἀμπέλι, κύριε καθηγητά, μοῦ λέει, ἡ κυρία Φράου κάθεται κάτω ἀπὸ τὴ λεύκα στὸ βάθος τοῦ ἀμπελιοῦ καὶ καπνίζει τρία τοσκάνικα τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, κάθε μέρα ἀπὸ τὶς τρεῖς ὣς τὶς πέντε, ἤθελα νὰ σᾶς τὸ πῶ γιατὶ μοῦ ἔκανε ἐντύπωση. Καὶ τί κάνει ἐνῶ καπνίζει τὰ ποῦρα;, τὸν ρώτησα. Τίποτα, ἀπάντησε ὁ ἐγγονὸς τοῦ Ἀγκοστίνο, κοιτάζει μακριά, τὸ βλέμμα της μοιάζει χαμένο, πέρασα ἀπὸ μπροστά της καὶ οὔτε ποὺ μὲ εἶδε, ἢ ἔκανε ὅτι δὲν μὲ εἶδε. Θὰ σκέφτεται τὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν κορίτσι, τοῦ εἶπα, στὴν πατρίδα της τὴ Γερμανία, ἐσὺ δὲν σκέφτεσαι ποτὲ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἤσουν μικρός;, βεβαίως καὶ τὴ σκέφτεσαι, γιὰ σένα ὅμως εἶναι πιὸ εὔκολο γιατὶ βρίσκεσαι στὸ σπίτι σου, γι' αὐτὸ μὴν ἀνησυχεῖς, ἄσ' τη νὰ καπνίζει ὅσα ποῦρα θέλει, ἀκόμα καὶ τὰ ἄτομα ποὺ δὲν ἔχουν κανέναν πρέπει νὰ σκέφτονται κάποιον... Ἄκουσα ἕνα βούισμα, πρέπει νὰ πέρασε κάτι μπροστὰ ἀπὸ τὸ πρόσωπό μου, πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀλογόμυγα. Ἴσως ἂν ἀνοίξεις λίγο τὸ παντζούρι νὰ μπορέσει νὰ βρεῖ μιὰ ἔξοδο, μὴν τὸ

ἀνοίξεις ὅμως πολύ, τὸ φῶς εἶναι πολὺ δυνατό, μὲ τὸ φῶς ἔχω τὴν αἴσθηση ὅτι τὸ πόδι μὲ πονάει περισσότερο... Ἡ Φράου μοῦ διάβασε τὸ ποίημα ἑνὸς ποιητῆ ποὺ δὲν γνωρίζω, μᾶλλον ὅμως εἶναι ποιήτρια, ἂν ἕνας ποιητὴς εἶναι γυναίκα τὴ λέμε ποιήτρια, ἔτσι δὲν εἶναι ;, αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει σημασία, μοῦ λέει λοιπόν, νεαρὲ κύριε, τὸ ποίημα τῆς Κυριακῆς, καὶ ἀρχίζει... αὐτὴ ἡ ἥσυχη σκόνη. Τὸ ξέρω ἀπέξω, εἶπα, εἶναι ἡ Ἀμερικανίδα, αὐτὴ ποὺ μὲ ἔκανε νὰ νιώθω τύψεις γιὰ ὅλη μου τὴ ζωή. Ὄχι, λέει ἐκείνη, αὐτὸ εἶναι ἰταλικό, ἔχει ἁπλῶς τὸν ἴδιο τίτλο, εἶναι ὅμως ἤδη πέντε παρὰ πέντε, ἔχουμε ἀργήσει δέκα λεπτά... Ρενάτε, τῆς εἶπα, δὲν εἶναι δυνατόν, εἶσαι πραγματικὰ τρομερή, ἔχει περάσει τόσος καιρὸς ἀπὸ τότε ποὺ ἤμασταν παιδιά, μὲ ὅλα ὅσα ὁ χρόνος φέρνει μαζί του, πείνα, πολέμους καὶ λιμούς, καὶ τὶς καταστροφὲς ποὺ προκαλεῖ μέσα μας, καὶ ἐπίσης νεκρούς, ὅλοι εἶναι νεκροί, Ρενάτε, ἔχουμε ἀπομείνει μόνο ἐγὼ κι ἐσύ, καὶ ἔρχεσαι νὰ μοῦ πεῖς πὼς ἔχουμε ἀργήσει δέκα λεπτά, ἀργήσει γιὰ ποιό πράγμα ;, γιά κάνε μου τὴ χάρη. Γιὰ τὴ μορφίνη, ἀπαντάει ἐκείνη μὲ σιγουριά, καὶ παρότι πλέον βλέπω ἐλάχιστα διαισθάνομαι τὸ ξεροκέφαλο ὕφος της, μὲ τὸν κότσο τῶν λευκῶν μαλλιῶν της νὰ σχηματίζουν ἕνα φωτοστέφανο... Γιὰ τὴ μορφίνη, ὁ γιατρὸς μὲ διέταξε νὰ κάνω μία κάθε ὀκτὼ ὧρες, πρέπει νὰ σοῦ κάνω τὴν ἑπόμενη σὲ πέντε λεπτά, γι' αὐτὸ ἔχουμε ἐλάχιστο χρόνο στὴ διάθεσή μας, καὶ ἤθελα νὰ σοῦ διαβάσω τὸ ποίημα τῶν πέντε πρὶν ἀρχίσεις νὰ μὴν καταλαβαίνεις τίποτα. Τότε ἐμπρός, Ρενάτε, διάβασε. Κι ἐκείνη ἀρχίζει, τί κάνει τὸ μωρό μου, τί κάνει τὸ ζαρκάδι μου ;, θὰ ἔρθει ἀκόμα τρεῖς φορὲς κι ὕστερα δὲν θὰ ξανάρθει. Ρενάτε, τῆς εἶπα, σὲ παρα-

καλῶ, δὲν θέλω νανουρίσματα. Μὰ ἦταν μονάχα οἱ πρῶτοι στίχοι, ἀπαντάει ἐκείνη, σώπα καὶ ἄκου... οἱ νεκροὶ ἂν τοὺς ἀγγίξεις εἶναι κρύοι, ἀντίθετα οἱ ζωντανοὶ εἶναι κάτι ἄλλο, ὅταν ἄγγιζα τὴν ἀγάπη μου ἤμουν εὐτυχής, χθὲς εἶδα ἕνα ὅραμα, ἡ ἀγάπη μου ἦταν στὸν κῆπο, μισὴ ἦταν γριά, μισὴ παιδί... Τὸ ὑπόλοιπο δὲν τὸ θυμᾶμαι, ἡ Φράου διάβαζε καὶ ἐνῶ διάβαζε μοῦ ἔκανε τὴ μορφίνη, δὲν τὸ κατάλαβα, ἔτσι βρέθηκα στὸν κόσμο τῶν ὀνείρων, καὶ μπῆκα μέσα στὴν Ἀρχὴ τοῦ κόσμου, μερικὲς φορὲς ἔχουμε τὴν τύχη νὰ ὀνειρευόμαστε ὅ,τι θέλουμε νὰ ὀνειρευτοῦμε, ἀλλὰ γίνεται σπάνια, ἕνα σπάνιο προνόμιο, μετὰ ἴσως σοῦ διηγηθῶ τὸ ὄνειρό μου, ἂν μείνει ζωντανὸ στὸ μυαλό μου, τώρα εἶμαι κουρασμένος. Τί ὥρα εἶναι ;

Ὁ Φερούτσιο ἔλεγε ὅτι δὲν πρέπει νὰ διηγούμαστε τὰ ὄνειρα, εἶναι σὰν νὰ χαρίζουμε τὴν ψυχή μας. Πάντα τὸν ἄκουγα σὲ ὅ,τι ἔλεγε, μὲ ἐσένα ὅμως νομίζω ὅτι εἶναι διαφορετικά, ἦρθες γιὰ νὰ ἀκούσεις μιὰ ζωή, ἔκανες τόσα χιλιόμετρα, παράτησες τὰ πάντα, σοῦ ἀξίζουν ἀκόμη καὶ τὰ ὄνειρα... ἤθελα νὰ σοῦ ἀφηγηθῶ γιὰ μιὰ παραλία, δὲν ξέρω ἂν τὴν ὀνειρεύτηκα πρὶν ἀπὸ λίγο ἢ στὸ διάβα τῶν χρόνων, αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει καὶ τόση σημασία, θὰ σοῦ τὸ πῶ ἀργότερα, γιατὶ στὸ μεταξὺ νομίζω ὅτι βρῆκα ἕνα λογικὸ νῆμα καὶ δὲν θὰ ἤθελα νὰ τὸ χάσω, εἶναι ἕνα νῆμα τόσο λεπτό... Δὲν ξέρω πῶς κατορθώνει ἡ Φράου νὰ κρατάει τὸ δικό της νῆμα. Νὰ σκεφτεῖς, ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἐπέστρεψα σ' αὐτὸ ἐδῶ

τὸ σπίτι ξανάρχισε τὸ τελετουργικὸ τῆς ἐποχῆς ποὺ ἤμασταν παιδιά, τῆς ἐποχῆς ποὺ μοῦ δίδασκε γερμανικά, τὸ ποίημα τῆς Κυριακῆς... σὰν νὰ ἦταν χθές, σὰν νὰ μὴν εἶχε περάσει ἡ ζωή...

... Τὰ χρόνια, στὸ μεταξύ, εἶχαν περάσει, ἀργοκίνητα, ἴδια, μὲ βόμβες πάντα ἴδιες, στὰ τρένα, στὶς πλατεῖες, στὶς τράπεζες... πηδάω λιγάκι τὶς ἐποχές, βρίσκομαι ἤδη στὸν πάτο, εἶναι ποὺ ἔχω διάθεση νὰ βρεθῶ ἤδη στὸν πάτο, ἄλλωστε πιὸ πάτος ἀπὸ αὐτόν... ὅλα ἴδια, ἔλεγα, καὶ δίκες πάντα ἴδιες μὲ κατηγορούμενους πάντα ἴδιους, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν ὑπῆρχαν, οἱ κατηγορούμενοι, γίνονταν δίκες ἀλλὰ ἔλειπαν οἱ κατηγορούμενοι, περίεργο δὲν εἶναι;, ἀλλὰ σὲ μιὰ δημοκρατία ἔχει σημασία τὸ ἔξω, ὄχι τὸ μέσα, αὐτὸ ποὺ μετράει εἶναι ἡ τελετουργία, ἑπομένως κι ἂν δὲν ὑπάρχουν κατηγορούμενοι τί σημασία ἔχει;... πραγματικὰ ὅλα ἴδια, καὶ τὰ χαμόγελα ἴδια, ὤ, πλατιὰ χαμόγελα πάντα ἴδια στὸ τραπέζι τῶν μεγάλων δυνάμεων στὶς ὁποῖες μᾶς ἔλεγαν ὅτι ἀνήκαμε... κι ἐκεῖνοι κορδωμένοι σὰν διάνοι, καὶ οἱ συμβίες τους μὲ τὸ μακρὺ φόρεμα, γιατὶ εἶναι τὸ φόρεμα τῶν τελετῶν, ἀμὲ τί νόμιζες, σὲ αὐστηρὰ ἐπιλεγμένους τόπους ὅπως πρεσβεῖες, μέγαρα, μεγαλοϊδιοκτησίες... κυρίως σὲ μεγαλοϊδιοκτησίες, μὲ τὸν τάδε καὶ τὸν δεῖνα ὑπουργὸ καὶ ἀρχηγοὺς κρατῶν καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἐπιχειρηματίες καὶ εἰδικοὺς ἀπεσταλμένους ἐφημερίδων, σημαντικοὺς καὶ λιγότερο σημαντικούς, καὶ τί τσιμπούσια... ἐκλεκτά, μοναδικά, καὶ

τραπεζίτες ποὺ βρέθηκαν ἀπαγχονισμένοι ἢ πρόκειται νὰ βρεθοῦν ἀπαγχονισμένοι, ποὺ βρέθηκαν δηλητηριασμένοι ἢ πρόκειται νὰ βρεθοῦν δηλητηριασμένοι, κάποιος τρομοκράτης μοναχός, κάθε τόσο ἕνα καλὸ κράχ, ἕνα κρὰχ-κράχ, ὁ λεγόμενος πολιτισμός μας προχωροῦσε χρησιμοποιώντας τὰ δοντάκια του, σὰν πεισματάρικο ζωάκι ποὺ παρεισέφρησε μέσα στὸ ξύλο τῆς βελανιδιᾶς, κρὰχ-κράχ, θεέ μου τί αἰώνας, ἔλεγαν οἱ ποντικοὶ καθὼς ἄρχιζαν νὰ ροκανίζουν τὸ κτίριο... αὐτὰ σκεφτόταν ὁ Τριστάνο, ἴσως φαντασιοκοπώντας, μὰ ὅπως σοῦ ἔλεγα θὰ μποροῦσα νὰ εἶχα φτάσει ἤδη στὸ τέλος, καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τελειώσω ἐδῶ, εἰδάλλως γιατί σὲ κουβάλησα ὣς ἐδῶ, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ σὲ βάλω νὰ γράψεις τὸ τέλος; Τὸ γεγονὸς πάντως εἶναι πὼς ὅταν ὁ Τριστάνο καὶ ἡ Δάφνη ἐπέστρεψαν, ἀφοῦ ὅλα πιὰ εἶχαν συμβεῖ, ἐκεῖνος ἄρχισε νὰ κοιτάζει τὰ χρόνια ποὺ εἶχαν περάσει ἀπὸ τὴ Μαλαφράσκα [1] του, ὅπως τώρα πιὰ εἶχε βαφτίσει ἐκεῖνον τὸν λόφο στὶς πλαγιὲς τοῦ ὁποίου ὁ ἐλαιώνας πλέον κιτρίνιζε ἐνῶ τὸ ἀμπέλι ἐξαθλιωνόταν... ἦταν φορὲς ποὺ σκεφτόταν ὅτι τὴ φυλλοξήρα τὴν εἶχε μεταδώσει ὁ ἴδιος στὸ ἀμπέλι, τὸ εἶχε ὁμολογήσει στὴ Δάφνη... μὴν εἶσαι ἄδικος μὲ τὸν ἑαυτό σου, τοῦ ψιθύριζε ἡ Δάφνη περνώντας δίπλα του ἐνῶ ὁ Τριστάνο μὲ τὰ μάτια χαμένα στὴν πεδιάδα κοίταζε τὸν ἥλιο νὰ πεθαίνει στὸν ὁρίζοντα, καὶ τὸν χάιδευε στὸν λαιμό, σὰν νὰ ἄγγιζε τὰ πλῆκτρα τοῦ πιάνου της, μὴν κάθεσαι νὰ νοσταλγεῖς τὸ κρασὶ μὲ ὀνομασία προέλευσης καὶ τὸ ἔξτρα παρθένο ἐλαιόλαδο, ἦταν καλὴ ἡ ἰδέα

1. Κάτι σὰν τὸ ἀποξηραμένο κλαδὶ δέντρου. Ἡ ἴδια λέξη, μὲ μιὰ διαφορετικὴ σημασία, ἐπιστρέφει στὴ σ. 155. (*Σ.τ.μ.*)

τῆς ἀγροτικῆς ἐπιχείρησης ποὺ ἤθελες νὰ κάνεις πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, εἶχες ἕνα σωρὸ ὡραῖες ἰδέες, ἀλλὰ δὲν ἦταν κατάλληλες γιὰ σένα, ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς δὲν ἦταν σημαντικές, ἀντίθετα εἶναι σημαντικὰ τὰ βιβλία ποὺ κάναμε, τὰ δικά μας Φύλλα τοῦ Ὕπνου, αὐτὰ ἦταν τὸ ἀληθινό σου ὄνειρο, τώρα ὑπάρχουν, καὶ θὰ μείνουν, ἦταν στὸ παιδί μας ποὺ ἐμπιστεύτηκες τὴ γῆ, ἐσὺ ἀγαποῦσες αὐτὴ τὴν ἐξοχὴ μέσῳ τρίτων, ἤθελες κάποιος νὰ τὴν ἀγαπᾶ ἀντὶ γιὰ σένα γιατὶ εἶναι ἐδῶ ποὺ γεννήθηκες καὶ ποὺ μεγάλωσες, ἐννοεῖται, ἤθελες αὐτὸ νὰ συνεχιστεῖ, κι ὅμως ἡ ζωὴ φάνηκε κακιὰ καὶ τὸ κλαδὶ ἔσπασε, ἀλλὰ ἡ Δάφνη σου εἶναι ἀκόμα ἐδῶ μαζί σου, πάψε νὰ σκέφτεσαι αὐτὰ τὰ ἀμπέλια καὶ αὐτὲς τὶς ἐλιές... Δὲν ἦταν ὅμως τὴν ἐξοχὴ ποὺ σκεφτόταν ὁ Τριστάνο, κοίταζε τὸν ὁρίζοντα πέρα ἀπὸ τὰ φυλλώματα τῶν ταλαιπωρημένων ἐλιῶν καὶ σκεφτόταν αὐτὴ τὴ χώρα γιὰ τὴν ὁποία εἶχε πάρει τὰ ὅπλα, ἂν τελικῶς ἄξιζε τὸν κόπο, καὶ στὸ μεταξὺ τὸ βλέμμα του πλανιόταν καὶ ὁ ἴδιος ἀκουμποῦσε σὲ μιὰ πάνινη καρέκλα ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ σκηνοθέτη ποὺ γιὰ ἀστεῖο τοῦ εἶχε χαρίσει ἡ Δάφνη γιὰ τὰ γενέθλιά του γράφοντας στὴν πλάτη μὲ μαρκαδόρο τὴ φράση τῆς Σκάρλετ Ο' Χάρα, αὔριο θὰ εἶναι μιὰ ἄλλη μέρα, ὥστε ὁ ἴδιος νὰ πάψει νὰ εἶναι ὁ σκηνοθέτης ἑνὸς πικροῦ σινεμασκὸπ ποὺ φαινόταν ἀπὸ τὶς καμάρες, ἀλλὰ νὰ σκέφτεται τὴ ζωὴ σὰν κάτι ποὺ ἀξίζει τὸν κόπο ἂν ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ραχιτική, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀγωνίζεται κανεὶς ἐναντίον τοῦ ραχιτισμοῦ κάποιων ἡμερῶν, ὅταν ἡ πηγὴ μοιάζει νὰ ἔχει στεγνώσει, ὥστε ξαφνικὰ ἡ πηγὴ νὰ ξαναρχίσει νὰ βγάζει νερό, ἐσὺ δὲν τὸ περίμενες πλέον καὶ εἶναι ὡραῖο, τὸ νερὸ πετάγεται δροσερὸ καὶ σὲ βρέχει, σὲ ἀναθαρρύνει, σὲ παρασέρνει, ἀπὸ ποῦ

ἔρχεται αὐτὸ τὸ καρστικὸ ποτάμι, ἐνῶ ἡ πεδιάδα ἔμοιαζε τόσο ξερή, ποιοὺς ὑπόγειους μαιάνδρους ἀκολούθησε γιὰ νὰ φτάσει ὣς ἐσένα, γιὰ νὰ σοῦ πεῖ ὅτι αὔριο θὰ εἶναι μιὰ ἄλλη μέρα; Ἐκεῖνος ὅμως στὸ μεταξὺ κοίταζε τὴν πεδιάδα σὲ ἕνα τόσο καρπερὸ σινεμασκόπ, ὥστε τοῦ φαινόταν στεγνή, τὰ κτήματα, τὰ ἀμπέλια καὶ οἱ ἐπιχειρήσεις Spa καὶ ἐκεῖνες οἱ ἄλλες, οἱ οἰκογενειακές, ἐκτάρια ὁλόκληρα μέχρι ποὺ χάνεται τὸ μάτι σου, τώρα πιὰ συνήθως ἰδιοκτησίας Γερμανῶν καὶ Ἀμερικανῶν, μὲ κάποιες ἐξαιρέσεις ποὺ ἀνήκουν στὴν τοπικὴ ἀριστοκρατία, ἔτσι, γιὰ νὰ κρατήσουν κάποιες παραδόσεις, ἢ νὰ ὑποκρίνονται πώς, καὶ ἡ ἐπιχείρηση ποὺ περισσότερο τὸν ἐνοχλοῦσε ἦταν ὁ ἀμπελώνας Ποντόρμο, ὄχι τόσο λόγῳ τῆς ὀνομασίας προέλευσης ποὺ ἔδωσαν στὸ κρασί, κατὰ τὴ γνώμη του παράνομα, ἀλλὰ γιατὶ εἶχαν κλέψει τὴν εἰκόνα ἑνὸς ζωγράφου ποὺ ἐκεῖνος ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπὸ ὁποιονδήποτε ἄλλο καὶ τὴν εἶχαν βάλει στὴν ἐτικέτα σὲ μιὰ πὸπ παραλλαγὴ ποὺ μιμοῦνταν τὸ στὺλ ἐκείνου τοῦ Ἀμερικανοῦ ζωγράφου μὲ τὸ παράξενο βλέμμα... Ξεφεύγω ἀπὸ τὸ θέμα μου, κι ἄλλωστε αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν ἐνδιαφέρουν, παρότι ἂν τὸ καλοσκεφτοῦμε τίποτε ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἱστορία δὲν ἐνδιαφέρει, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ ἕνα πράγμα, αὐτὸ ποὺ εἶναι ὁ κόμβος τῆς ὅλης ἱστορίας, μόνο ποὺ δὲν ξέρω ἂν θὰ ἔχω τὴ διάθεση νὰ σοῦ μιλήσω γι' αὐτόν, κατὰ βάθος τὸν κόμβο τοῦ Τριστάνο τὸν ἀφηγήθηκες ἐσὺ καλύτερα ἀπὸ μένα, στὸ βιβλίο σου εἶναι ὅλα τόσο σαφῆ, γιατί θὰ πρέπει ξαφνικὰ νὰ ἔρθω καὶ νὰ τὰ ἀλλάξω ὅλα... Ἔτσι κι ἀλλιῶς τώρα νιώθω κουρασμένος, κουρασμένος θὰ εἶσαι κι ἐσύ, εὐχαρίστως θὰ ἔριχνα ἕναν ὑπνάκο, ἴσως νὰ σὲ καλέσω ἀργότερα μὲ τὸ κουδούνι ποὺ ζήτησα νὰ τοποθετήσουν, ἀκούγεται

σὲ ὅλο τὸ σπίτι, ἀκόμα κι ἐδῶ, θέλεις νὰ τὸ ἀκούσεις;, κάνει ἕνα κρακρά, θυμίζει βάτραχο, δὲν τὸ ἔκανα ἐπίτηδες, εἶναι ἐντελῶς τυχαῖο, ὁ ἠλεκτρολόγος εἶπε ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν μαγνητικὸ ἐνισχυτή, τοῦ ἔπεσε καὶ ράγισε... τὰ κατάφερες ὥστε ἡ Φράου νὰ σοῦ δώσει ἕνα ὡραῖο δωμάτιο, ἔτσι δὲν εἶναι;, σοῦ τὸ εἶπα, μὴ μείνεις στὸ πρῶτο ποὺ θὰ σοῦ προσφέρει, ζήτα νὰ ἀλλάξεις, ποτέ της δὲν δίνει τὸ καλύτερο δωμάτιο ἀμέσως, δὲν τὸ κάνει ἀπὸ κακία, αὐτὴ εἶναι ἡ φύση της, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐδῶ μέσα ὑπάρχει μιὰ ἀλογόμυγα, τὴν ἀκοῦς κι ἐσὺ ἢ ἁπλῶς βουίζουν τὰ αὐτιά μου;

Pirimpipim pirimpipim pirimpipim, elle avait des yeux des yeux d'opale qui me fascinaient, qui me fascinaient, il y avait l'ovale de son visage pâle de femme fatale qui me fut fatal... 'Ακοῦς τὰ πουλάκια πῶς τιτιβίζουν;, σήμερα τιτιβίζω κι ἐγώ, αἰσθάνομαι χαρούμενος, καὶ κάνει περισσότερη δροσιά, τὸ καταλαβαίνεις ἀμέσως, φυσάει, on s'est connu, on s'est reconnu, on s'est perdu de vue, on s'est reperdu de vue, on s'est retrouvé, on s'est réchauffé, puis on s'est séparé... Τέτοιες μέρες πρέπει κανεὶς νὰ κατεβαίνει στὴν παραλία ἢ κάτι τέτοιο, συγγραφέα, βγάζεις τὸ πουκάμισο ποὺ φουσκώνει, εἶναι ἡ πρώτη μέρα μὲ λίβα, δὲν εἶναι ἀκόμα δυνατός, ἔρχεται μὲ ξαφνικὲς ριπὲς καὶ σοῦ ἀνακατεύει τὰ μαλλιά, μονάχα μερικὰ βήματα πρὸς τὸν πευκώνα καὶ βρίσκεσαι στὴν ἀμμουδιά, τὸ πρόσωπο γίνεται ἀμέσως ἁλμυρό, μπορεῖς νὰ γλείψεις τὰ χείλη, ἡ γεύση

τους εἶναι... ὁ ἥλιος εἶναι δυνατός, ἃ τί καύλα, τὴ νιώθεις στὴ βουβωνικὴ χώρα, σὲ πονάει, πόση ζέστη, καίγονται ὅλα γύρω σου, ὁ ἥλιος, ἡ ἄμμος, ἡ κοιλιά, ἡ παραλία εἶναι ἔρημη, ἀλλὰ ἐκείνη ποῦ εἶναι;... Je me suis réveillé en sentant ses baisers sur mon front brûlant, ses baisers sur mon front brûlant, pirimpipim pirimpipim... κοίτα τὸν ὁρίζοντα μισοκλείνοντας τὰ μάτια λόγῳ τοῦ φωτός, δὲν ὑπάρχει ψυχὴ ζῶσα, ἔλα, γδύσου, ἄφησε στὴν ἄμμο ὅ,τι φορᾶς, Γκουαλιόνα! Εἶμαι ἐγώ, Γκουαλιόνα! Τὴ φωνάζεις, ὁ πευκώνας στὸ βάθος ἀπαντάει, Γκουαλιόνααα! Εἶμαι ἐγώ, Γκουαλιόνα! Εἶμαι ἐγώ, Γκουαλιόνααα! Σὲ θέλω, Γκουαλιόνα! Σὲ θέλω, Γκουαλιόνααα!... on s'est connu, on s'est reconnu, on s'est perdu de vue, on s'est reperdu de vue, on s'est séparé, puis on s'est réchauffé, pirimpipim, pirimpipim, chacun pour soi est reparti dans le tourbillon de la vie, pirimpipim pirimpipim... τὰ οὔμπαλα εἶναι μικρὰ καὶ σκληρὰ σὰν δύο καρύδια, ἠλίθια οὔμπαλα, δὲν χρησιμεύουν σὲ τίποτα, ἐνῶ ἀντίθετα ἐκεῖνος εἶναι σκληρὸς σὰν μπαστούνι, Γκουαλιόνα!, ἔχεις διάθεση νὰ χορέψεις, ἀνοίγεις τὴν ἀγκαλιά σου... je l'ai revue, un soir la-la-la, elle est retombée dans mes bras, elle est retombée dans mes bras... τί μεγάλη ποὺ εἶναι ἡ πίστα τοῦ χοροῦ σ' αὐτὴ τὴν παραλία, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ στὴν ἀγκαλιά σου, ἔπεσε πάλι στὴν ἀγκαλιά σου καὶ τώρα ἐσὺ χορεύεις καὶ ἐκείνη χορεύει μαζί σου, ἀνόητη, ἦρθες ἐπιτέλους, δὲν ἄντεχα ἄλλο, πραγματικὰ δὲν ἄντεχα ἄλλο, πάει μιὰ ὥρα ποὺ εἶναι σὲ αὐτὴ τὴν κατάσταση, σχεδὸν μὲ πονάει, δὲν ἄντεχα ἄλλο, πᾶμε στὸ χωριὸ πάνω στοὺς λόφους, λέει ἐκείνη, στὴ Σασέτ, ἐκεῖ κάνουν τὴ γιορτὴ τοῦ πιστοῦ, τὸ πιστοῦ δὲν μὲ ἐνδιαφέρει, λὲς ἐσύ,

πᾶμε καλύτερα στὸ καλύβι, τὸ καλύβι εἶναι δροσερὸ ἀπὸ τὰ φυλλώματα, ἀνάμεσα στὰ δροσερὰ φυλλώματα, pirimpipim pirimpipim, ἀλλὰ ἐκείνη ἡ παραλία ἦταν στὴν Προβηγκία, ἐσὺ τί λές, συγγραφέα, δὲν ἦταν μιὰ προβηγκιανὴ παραλία;... ἴσως ναί, ἴσως ὄχι, ἴσως νὰ κάνω λάθος, δὲν ἔχει σημασία, σήμερα εἶμαι χαρούμενος σὰν πουλάκι, ἀκοῦς πῶς τιτιβίζουν τὰ πουλάκια; Στὸ μεταξὺ ἐκεῖνοι μπαίνουν στὸ καλύβι, δὲν εἶναι ἀνάγκη κὰν νὰ ἁπλώσουν καταγῆς μιὰ πετσέτα, ἡ ἄμμος εἶναι ζεστὴ ἀλλὰ μέσα εἶναι δροσερά, ἄχ Κάρι, Κάρι, λέει ἐκείνη. Σὲ ἀγκαλιάζει. Μὲ πεθαίνεις, Κάρι. 'Ανόητη Γκουαλιόνα, τί ἔκανες μακριά μου;, γιατί ἄργησες τόσο νὰ γυρίσεις;... on s'est connu, on s'est reconnu... ἀνόητη Γκουαλιόνα, γιατί μὲ φωνάζεις Κάρι;, ἐγὼ δὲν εἶμαι ὁ Κάρι, Κάρι ἦταν ὁ θεῖος σου. Ἄ ναί, εἶναι ἀλήθεια, Κλάρκ, ἤθελες πάντα νὰ σὲ φωνάζω Τριστάνο, ναί, ἔτσι, Τριστάνο, φτάνει, ὄχι, ναί, συνέχισε, pirimpipim pirimpipim, quand on s'est connu, quand on s'est reconnu, pourquoi se perdre de vue? et quand on s'est retrouvé, quand on s'est réchauffé, pourquoi se séparer?... 'Εσὺ ξέρεις νὰ μοῦ πεῖς, συγγραφέα; Δὲν ξέρεις, δὲν ξέρω οὔτε ἐγώ, πῶς ἄλλωστε μπορεῖς νὰ ξέρεις ἐσύ, ποὺ ἀπὸ τὸν Τριστάνο δὲν ξέρεις τίποτα, πῶς νὰ ξέρεις ὅτι νιώθω ἐδῶ, ἐδῶ, τὴν ἴδια ἐπιθυμία μὲ ἐκείνη τὴ μέρα, ἐδῶ, ἐδῶ ποὺ μὲ ροκανίζει ἡ γάγγραινα, ναί, στὴ βουβωνικὴ χώρα, τὸν ἴδιο πόθο... σοῦ φαίνεται παράλογο; Καταλαβαίνω ὅτι σοῦ φαίνεται παράλογο, κι ὅμως δὲν εἶναι, ἐδῶ ὑπάρχει ἡ ἴδια ἐπιθυμία μὲ τότε, ἴδια κι ἀπαράλλαχτη, κατὰ τὰ ἄλλα δὲν ὑπάρχει τίποτα, ὅλα ἔχουν σβήσει μὲ τὴ νεκρὴ σάρκα, ἀλλὰ ὑπάρχει ἡ ἴδια ἐπιθυμία... ἔμεινε ἡ ἐπιθυμία, ἂν καὶ δὲν

ὑπάρχει πιὰ σάρκα, δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις, τί μπορεῖς νὰ καταλάβεις ἐσύ, τί μπορεῖς νὰ ξέρεις, γιὰ ἕνα ἄλλο κορμί, γιὰ τὸ δικό μου κορμί;

Τί μέρα εἶναι σήμερα; Δὲν εἶμαι νεκρός, κρατοῦσα τὰ μάτια μου κλειστὰ ἀλλὰ δὲν εἶμαι νεκρός, θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ κάνεις ὑπομονή... Σήμερα εἶμαι ἐξαιρετικὰ διαυγής, μᾶλλον μοῦ ἔπεσε ὁ πυρετός, δὲν ἔχω πιὰ ἐφιάλτες. Σοῦ διηγήθηκα τοὺς ἐφιάλτες μου; 'Ακόμα κι ἂν τό 'κανα, ἐσὺ μὴν πετᾶς τίποτα, ὅλα εἶναι μέσα στὴ ζωή, εἰδικὰ στὴ ζωὴ τῶν ἡρώων, ἀκόμα καὶ οἱ ἐφιάλτες... 'Ακούγεται ἕνα σφύριγμα, τὸ ἀκοῦς;, κάθε ποὺ ἀναπνέω ἀκούγεται ἕνα σφύριγμα στὸν λαιμό, μεῖνε ὅμως ἥσυχος, δὲν θὰ εἶναι σήμερα, ἡ ἱστορία αὐτὴ θὰ τραβήξει μακριά, θὰ χρειαστεῖ νὰ κάνεις ὑπομονή, ὅπως κι ἐγώ. Τί μέρα εἶναι; Θέλω νὰ μὲ εἰδοποιήσεις ὅταν θὰ εἶναι δέκα Αὐγούστου, μὴν τὸ ξεχάσεις, ἴσως ὅμως καὶ νὰ πέρασε. Κοιμήθηκα πολύ, πρέπει νὰ κοιμήθηκα πολύ. Ἢ ἴσως ὄχι... σὲ ἕνα λεπτὸ ὕπνου μερικὲς φορὲς παραβάλλονται χρόνια ὁλόκληρα... Ἡ Φράου τσιγκουνεύεται τὴ μορφίνη, εἶναι μαλακισμένη... ἢ ἴσως νὰ σκέφτεται ὅτι θὰ μοῦ κάνει κακό, ἡ κακομοίρα... Μερικὲς φορὲς οἱ ἀναμνήσεις μοιάζουν νὰ εἶναι φτιαγμένες ἀπὸ ζελέ, γίνονται γλοιώδεις, κολλᾶνε ἡ μία στὴν ἄλλη καὶ λιώνουν, βλέπεις ἕνα πρόσωπο... σταμάτα, λές, σὲ ἔπιασα, ἠλίθιο πλάσμα, δὲν μὲ ἀναγνωρίζεις;, εἶμαι ἐγώ, δὲν τὸ βλέπεις;, εἶμαι ἐγώ, περίμενε ἕνα λεπτό... Σοῦ χαμογελάει... Ἄ, μὲ ἀ-

ναγνώρισες, λές, κι ὅμως ἐκείνη σοῦ χαμογελάει εἰρωνικά, δὲν μὲ κοροϊδεύεις ἐμένα, φίλε, δὲν μὲ κοροϊδεύεις, καὶ κλείνει τὸ μάτι... Εἶχε τὸ ἴδιο μακριὲς βλεφαρίδες, καὶ τὸ πονηρὸ χαμόγελο εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, ἀλλὰ τὸ στόμα ἔχει ἀλλάξει, τί περίεργο, τὸ ἴδιο καὶ τὸ πρόσωπο, σὰν νὰ εἶναι ζεστὸ κερὶ ποὺ πλάθεται μόνο του, εἶναι ἤδη διαφορετικό. Κι αὐτὸς ἐδῶ, τώρα, τί θέλει; Ἆ μὰ εἶναι ὁ Σίριο, τὸν ἀναγνωρίζεις, εἶναι ὁ Σίριο, ποὺ πέθανε ἀπὸ καρκίνο στὸν κῶλο... ἀλλὰ παραμένει ὁ Σίριο μονάχα γιὰ ἕνα λεπτό, ἔχει ἤδη γίνει ὁ Κάρι, ἐκεῖνος ὁ Ἀμερικανὸς διοικητὴς ποὺ ἦταν μαζί σου στὸ βουνό, τὸν βλέπεις καλά, ὅπως βλέπεις καὶ τὸν Τριστάνο σὰν νὰ ἦταν ἄλλος, ὅταν ἐκεῖνος ἦταν ὁ καπετάνιος Κλάρκ, κατὰ βάθος ἦταν τὸ ἴδιο ἄτομο, σάρκα μία, δίδυμα ἀδέλφια, τὸν φώναζαν ἔτσι γιατὶ ἔμοιαζε μὲ ἕναν ἠθοποιὸ τοῦ σινεμὰ ἐκείνων τῶν χρόνων, μὲ μιὰ μπούκλα ποὺ γυάλιζε ἀπὸ τὴν μπριγιαντίνη στὸ μέτωπο, τοῦ ἔλειπαν μονάχα τὰ μουστάκια. Κι ἐκεῖνος, ἐκείνη τὴν τάδε μέρα, σ' ἐκείνη τὴ χλομὴ χαραυγή, περιμένει κρυμμένος πίσω ἀπὸ τὸν βράχο, σημαδεύει μὲ τὸ αὐτόματο, ὅμως σοῦ χαμογελάει σὰν νὰ σὲ περίμενε γιὰ νὰ σοῦ διηγηθεῖ μιὰ ἱστοριούλα... καὶ τοῦ χαμογελᾶς κι ἐσὺ μὲ τὴ σειρά σου, εἶναι παράξενο νὰ βρίσκεστε ἐδῶ, μετὰ ἀπὸ τόσο καιρό, κι ἐκεῖνος εἶναι ἀκόμα ἐκεῖ, στὴν ἴδια θέση, ἐκείνη τὴ χλομὴ χαραυγή. Εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν κινήθηκε; Εἶναι δυνατό. Οἱ ἄντρες δὲν κινοῦνται, κάποιες σταθερὲς στιγμὲς μένουν σὰν μαγεμένοι, μόνο ποὺ δὲν τὸ ξέρουν, ἐμεῖς πιστεύουμε πὼς πρόκειται γιὰ μιὰ συνεχὴ ροὴ ποὺ σιγὰ σιγὰ ἐξατμίζεται, κι ὅμως ὄχι, σὲ κάποιο μέρος τοῦ διαστήματος μένει ἐκείνη ἡ σταθερὴ στιγμὴ μὲ τὴν κίνησή της καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα,

σὰν σὲ μιὰ μαγγανεία, μιὰ φωτογραφία χωρὶς φωτογραφικὴ πλάκα. Πρέπει νὰ ξέρεις νὰ τὴ δεῖς, ἀλλὰ ὑπάρχει, σοῦ τὸ λέω ἐγώ.

... Ἔτσι λοιπὸν πῆγαν τὰ πράγματα, τὴν εἶδε στὸ βάθος ἑνὸς λιβαδιοῦ, μπροστὰ στὸ ἀγροτόσπιτο, τοῦ εἶχε γυρισμένη τὴν πλάτη, ἀπόθεσε τὰ ἀστρονομικὸ μονοκιάλι ποὺ κρεμόταν ἀπὸ τὸν ὦμο του, γιατὶ εἶχε φτάσει στὸ βουνὸ χωρὶς ὅπλο, καὶ σκέφτηκε πὼς ἐπρόκειτο γιὰ θαῦμα. Φοροῦσε ἕνα δερμάτινο παντελόνι ποὺ τῆς ἔφτανε στὴ μέση τῆς γάμπας, ἄρβυλα, καὶ εἶχε ἕνα αὐτόματο ὅπλο στὸν ὦμο τοῦ ὁποίου ἡ κάννη μπλεκόταν μὲ τὰ ριγμένα στοὺς ὤμους μαῦρα μαλλιά της. Ἄρχισε νὰ τρέμει. Ἀπὸ τὴν ἔκπληξη, τὴ συγκίνηση, κάτι ποὺ δὲν μπορῶ νὰ σοῦ περιγράψω, σὰν μιὰ φλόγα ποὺ εἶχε ἐκραγεῖ στὸ στῆθος του, μὲ τοὺς κροτάφους του νὰ χτυποῦν. Φώναξε, Δάφνη! Ἐκείνη δὲν γύρισε τὸ κεφάλι της. Μιλοῦσε μὲ κάποιον, ἕναν στρατιώτη μὲ τὴ στολή, τοῦ φάνηκε, τοῦ οἴκου τῆς Σαβοΐας. Ξαναφώναξε, Δάφνη!, καὶ ἄρχισε νὰ τρέχει. Ἐκείνη, ἀκούγοντας τὰ βήματα, γύρισε, ἤδη μὲ τὸ χέρι στὸ κοντάκι τοῦ ὅπλου της, σὲ ἐπιφυλακή. Τὸν κοίταξε μὲ ὀρθάνοιχτα ἀπὸ τὴν ἔκπληξη μάτια, ἀλλὰ ἦταν μάτια βαθυγάλαζα, μὲ μιὰ ἔκφραση λίγο ἀστεία, ἴσως λόγῳ ἑνὸς ἐλαφροῦ στραβισμοῦ. Τὸ ὄνομά μου εἶναι Μαίριλυν, εἶπε, τί θέλεις; Δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι πάνω ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν, καὶ μιλοῦσε μὲ τὴ φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔχει συνηθίσει νὰ διοικεῖ. Εἶμαι καινούργιος, τραύλισε ἐκεῖνος, ἔρχο-

μαι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κρατάω τὶς ἐπαφὲς μὲ τοὺς συμμάχους, εἶπε ἐκείνη, εἶμαι Ἀμερικανίδα, μπορεῖς νὰ μὲ ἀποκαλεῖς λοχαγό, λοχαγὸ Μαίρη. Θὰ σοῦ πήγαινε καλύτερα Ροζαμούντα, εἶπε ἐκεῖνος. Μὴν παριστάνεις τὸν ἔξυπνο, εἶπε ἐκείνη, ποιά εἶναι ἡ Ροζαμούντα; Εἶναι ἕνα ἔργο τοῦ Σοῦμπερτ, ἀπάντησε ἐκεῖνος.

Ἡ Φράου ἤθελε νὰ βάλει τὸ ἐκκρεμὲς στὸ κομοδίνο μου, τουλάχιστον θὰ βλέπεις τί ὥρα εἶναι, λέει, ἀρκεῖ νὰ γυρίσεις τὸ κεφάλι σου, ἔτσι θὰ προσανατολίζεσαι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μέρας, συνεχῶς ρωτᾶς γιὰ τὴν ὥρα. Τῆς ἀπάντησα ὅτι μὲ ἐνοχλεῖ τὸ τὶκ-τάκ, ἀλλὰ ἐκείνη δὲν τὸ ἔβαλε κάτω. Μέσα στὴ γυάλα του δὲν ἀκούγεται, λέει, δὲν θὰ τὸ ἄκουγε οὔτε ἕνας φθισικός. Ἕνας φθισικὸς ὄχι, ἀλλὰ ἐγὼ ναί, ἀκούω τὰ πάντα... τὸ σαράκι ποὺ ροκανίζει τὸ ντουλάπι τὴ νύχτα κάνει ἕναν θόρυβο ἀνυπόφορο, μοιάζει μὲ φωνὴ σὲ σπηλιά... εἶναι ἕνα ντουλάπι ἀπὸ ξύλο καστανιᾶς, τὰ σαράκια ἀγαποῦν τὸ ξύλο τῆς καστανιᾶς, κι ὅσο πιὸ παλιὸ εἶναι τόσο μεγαλύτερη ἀπόλαυση νιώθουν, ἐγὼ τὰ ξέρω πολὺ καλὰ τὰ σαράκια... αὐτὸ τῆς εἶπα, ἐγὼ τὰ ξέρω πολὺ καλὰ τὰ σαράκια, Ρενάτε, ἂν δὲν μὲ πιστεύεις ρίξε μιὰ ματιὰ στὸ πόδι μου... εἶμαι εἰδικὸς καὶ στοὺς θορύβους, εἶμαι σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν κάτω κόσμο, ἔχω ἤδη συνδεθεῖ, ἀκούω νὰ περπατᾶνε ἀκόμα καὶ τὰ μυρμήγκια, ποὺ ἔχουν πόδια ἐλαφρὰ σὰν τρίχες. Ἁπλῶς παίρνεις ὑπερβολικὴ δόση μορφίνης, λέει ἐκείνη γιὰ νὰ μὲ πικάρει, τὰ μυρμήγκια

δὲν παίζουν κανένα ρόλο, αὐτὴ εἶναι ἡ τρίτη ἔνεση ποὺ σοῦ κάνω ἀπὸ χθὲς τὸ βράδυ, πάντως ἂν τὸ ρολόι στὸ κομοδίνο σὲ ἐνοχλεῖ, δὲν πειράζει, τώρα ποὺ ἔχεις κάποιον νὰ σὲ ἀκούει ὅλη τὴ μέρα, μπορεῖς νὰ ζητᾶς τὴν ὥρα ἀπὸ αὐτόν, γιατὶ ἐγὼ ἔχω νὰ κάνω ἕνα σωρὸ ἄλλα πράγματα. Ἕνα σωρὸ ἄλλα πράγματα... τί δουλειὲς ἔχει εἶναι ἕνα μυστήριο, μὲ τὴν καθαριότητα τοῦ σπιτιοῦ ἀσχολεῖται ἡ γυναίκα τοῦ Ἀγκοστίνο, τὰ ψώνια τὰ φέρνει ὁ μπακάλης... ἡ δουλειά της εἶναι νὰ δίνει διαταγὲς σὲ ὅποιον βρεῖ μπροστά της. Μήπως δίνει διαταγὲς καὶ σ' ἐσένα; Πάντως, ἂν τὴ μέρα χάνω τὸν προσανατολισμό μου, τὴ νύχτα ὅλα εἶναι πιὸ εὔκολα, πάρε γιὰ παράδειγμα ἕνα ἀεροπλάνο, δὲν ξέρω ἂν τὸ ἔχεις ἀκούσει, ἴσως ὄχι, τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι τὰ μεσάνυχτα κοιμᾶσαι, ἄλλωστε πετάει πολὺ ψηλά, τὸ βουητό του εἶναι πολὺ μακρινό, εἶναι τὸ ἀεροπλάνο τοῦ μεταμεσονυκτίου, ἔτσι τὸ ὀνομάζω... εἶναι πάντα στὴν ὥρα του, ἴσως μερικὲς φορὲς ἀργεῖ ἀλλὰ γιὰ λίγο, χτυπάει τὰ μεσάνυχτα καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ἠλίθιο ἐκκρεμὲς ποὺ δὲν χτυπάει πιά, κάνει μονάχα τὶκ-τάκ... μπορεῖς νὰ τὸ δεῖς ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ δωματίου σου, ὅμως πρέπει νὰ τὸ περιμένεις, γιατὶ ὅταν ἀκοῦς τὸν θόρυβο αὐτὸ ἔχει ἤδη περάσει, θὰ δεῖς, εἶναι δύο παράλληλα γαλάζια φωτάκια... τώρα πιὰ εἶναι καμιὰ δεκαριὰ χρόνια ποὺ περνάει, τὸ πρόσεξα τὴ νύχτα τῆς ὁριστικῆς μας ἐπιστροφῆς σ' αὐτὸ τὸ σπίτι, φτάναμε πτώματα στὴν κούραση, εἴχαμε φύγει ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα τοῦ Αὐγούστου ἀπὸ μιὰ μικρὴ πλατεία τῆς Πλάκας ὅπου ἡ Δάφνη ἀστειευόμενη εἶχε βαλθεῖ νὰ αἰωρεῖται στὸ ὕψος τοῦ κλαδιοῦ μιᾶς πορτοκαλιᾶς, τὴν εἶχα παρακαλέσει νὰ μὴ μὲ ἀφήσει νὰ γυρίσω μόνος, κι ἔτσι ἄρχισε τὸ ταξίδι μας...

ἐκείνη τὴ νύχτα δὲν μὲ ἔπιανε ὕπνος, συμβαίνει ὅταν εἴμαστε πολὺ κουρασμένοι, στάθηκα στὸ παράθυρο, ξέρεις πῶς εἶναι, ἕνα τσιγάρο... Εἶναι ἕνα ἀεροπλάνο ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸν Νότο καὶ πάει δυτικά, ὅταν φτάνει στὸ δικό μας ὕψος, ἀκριβῶς ἐδῶ πάνω ἀπὸ τὸ σπίτι, κάνει στροφὴ πρὸς τὴν ἀκτή... φτάνει ἀμέσως στὴ θάλασσα... τὸ φαντάζομαι νὰ περνᾶ πάνω ἀπὸ τὴ Σαρδηνία, κάποιος ταξιδιώτης ποὺ ἀπὸ τὸ παράθυρο βλέπει χαμηλὰ μερικὰ μικρὰ φῶτα θὰ ἀναρωτιέται ποιός κατοικεῖ ἐκεῖνα τὰ φῶτα, ποιός θὰ μένει ἐκεῖ κάτω, σ' ἐκεῖνο τὸ σπίτι, σ' ἐκεῖνο τὸ χωριό... ἀδύνατο νὰ μάθει, ἔτσι ὅπως ἐγὼ δὲν ξέρω ποιός εἶναι ὁ ταξιδιώτης ποὺ ἀναρωτιέται, στὸ μεταξὺ ὅμως τὸ φανταζόμαστε, ἐγὼ κι ἐκεῖνος, καὶ χωρὶς νὰ ξέρουμε ποιοί εἴμαστε ἔχουμε σκεφτεῖ τὸ ἴδιο πράγμα... κι ὕστερα νά τος στὴν Ἰσπανία... μπορεῖ νὰ περνᾶ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ Πανκουέρβο, στὸ Πανκουέρβο θὰ ὑπάρχει ἐπίσης κάποιος ποὺ τὰ μεσάνυχτα δὲν κοιμᾶται καὶ κοιτάζει τὸ ἴδιο ἀεροπλάνο... καὶ τέλος στὴν Πορτογαλία... κι ὕστερα εἶναι ὁ ὠκεανός, ὲ ναί, δὲν ὑπάρχει ἄλλη λύση, ἀγαπητέ μου, πρέπει νὰ διασχίσεις τὸν Ἀτλαντικό... καὶ φτάνεις ἀμέσως στὴν Ἀμερική, γιατὶ μὲ τὸ ἀεροπλάνο φτάνεις γρήγορα στὴν Ἀμερική. Ἡ Ἀμερική... Ὁ πατέρας μου ὀνειρευόταν σ' ὅλη του τὴ ζωὴ νὰ πάει στὴν Ἀμερική, μοῦ τὸ διηγιόταν ὁ παππούς μου, σκεφτόταν ὅτι ἐκεῖ θὰ μποροῦσε νὰ συνεχίσει τὶς ἔρευνές του, στὴν Ἀμερικὴ θὰ γινόταν ἕνας διάσημος σὲ ὅλο τὸν κόσμο βιολόγος... Ἡ Ἀμερική... πόσο ὄμορφη ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ Ἀμερικὴ τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ πατέρας μου τὴν ὀνειρευόταν! Ἐκεῖνος ἤξερε τὰ πάντα γιὰ τὰ λιβάδια, τοὺς Ἰνδιάνους Σεμινόουλ, τὸν Μπένζαμιν Φράνκλιν, τὸν Τσάρλι Τσάπλιν,

τοῦ Οὐὼλτ Οὐίτμαν, τὸ Ἐμπάιρ Στέητ Μπήλντινγκ, τὴ μουσική... μοῦ μιλοῦσε καὶ γιὰ τὴ μουσικὴ ὁ παππούς μου, τότε κανεὶς ἀπὸ ἐμᾶς δὲν ἐκτιμοῦσε ἐκείνη τὴ μουσική, μᾶς φαινόταν παράφωνη, ἦταν μιὰ μουσικὴ καλὴ γιὰ νέγρους... γιὰ βλάκες... ἀλλὰ ὁ πατέρας μου εἶχε ἕνα φωνογράφο, καὶ οἱ δίσκοι ἔφταναν κατευθείαν ἀπὸ τὴν Ἀμερική... ἦταν ὁ παππούς μου αὐτὸς ποὺ μὲ ἔμαθε νὰ ἀγαπῶ ἐκείνη τὴ μουσική, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα μου, εἶχα πάψει πιὰ νὰ διασκεδάζω μὲ τὸ γαριβαλδίνικο σπαθί του, κι ἐκεῖνος εἶχε ἐπινοήσει ἕνα παιχνίδι γιὰ τὰ κυριακάτικα πρωινά, μπαίναμε στὶς μύτες τῶν ποδιῶν μας στὸ γραφεῖο τοῦ πατέρα μου, σὰν νὰ ἦταν ἐκεῖ ὁ ἴδιος μὲ κολλημένο τὸ μάτι στὸ μικροσκόπιο καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἐνοχλοῦν, ὕστερα ὁ παππούς ἔβαζε τὸν δίσκο κάποιου ποὺ ἔπαιζε τρομπέτα καὶ ἐνθουσιαζόταν, ἔστριβε τὸ λευκό του μουστάκι ἀκολουθώντας τὸν ρυθμό, ἄκου αὐτὸν τὸν μουσικό, ἔλεγε, ἄκου πῶς κάνει τὴν τρομπέτα του νὰ δονεῖται ἀπὸ ζωή, ἡ ζωὴ εἶναι ἀναπνοή, ἀγοράκι, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ οἱ παπάδες ποιός ξέρει τί πίστεψαν, ἀλλὰ ὁ λόγος εἶναι ἀναπνοή, εἶναι ἀνάσα... στὴ ζωὴ πρέπει νὰ ἀγαπάει κανεὶς τὴ ζωή, καὶ ἐσὺ πρέπει νὰ ἀγαπᾶς πάντα τὴ ζωή, αὐτὸ νὰ τὸ θυμᾶσαι, ὁ θάνατος ἀρέσει στοὺς φασίστες... Συγγραφέα, ἂν κοιτάξεις τὴ βιβλιοθήκη, δίπλα στὸ τραπέζι κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο, ὑπάρχει τὸ μονοκιάλι τοῦ παπποῦ μου καὶ τὸ μικροσκόπιο τοῦ πατέρα μου... Τί περίεργο, γιά σκέψου το λιγάκι, ὁ πατέρας μου μελετοῦσε τὶς πιὸ κοντινὲς σὲ ἐμᾶς ζωὲς μὲ τὸ μικροσκόπιο, ὁ παππούς μου ἀναζητοῦσε τὶς μακρινὲς ζωὲς μὲ τὸ μονοκιάλι, καὶ οἱ δύο μὲ φακούς. Τὴ ζωὴ ὅμως τὴν ἀνακαλύπτεις μὲ γυμνὸ μάτι, οὔτε πολὺ μακριὰ οὔτε πολὺ κοντά,

στὸ ὕψος τοῦ ἀνθρώπου... Ὁ πατέρας μου ἀγαποῦσε τόσο πολὺ τὴ Νέα Ὑόρκη καὶ πέθανε πρὶν νὰ πάει ἐκεῖ... Κι ἐγὼ θὰ ἤθελα πολὺ νὰ πάω στὴ Νέα Ὑόρκη ἀλλὰ δὲν πῆγα ποτέ, δὲν βρῆκα ποτὲ τὴν εὐκαιρία. Ἐσὺ τὴ γνωρίζεις, τὴ Νέα Ὑόρκη; Τί ἐρώτηση, καὶ ποιός δὲν ἔχει πάει στὴ Νέα Ὑόρκη, τὴ σήμερον ἡμέρα, κι ἄλλωστε στὸ δικό σας περιβάλλον... Ξέρεις, θὰ μοῦ ἄρεσε νὰ πάρω κάποιο βράδυ ἐκεῖνο τὸ ἀεροπλάνο γιὰ τὸ ὁποῖο σοῦ μιλοῦσα, ποιός ξέρει, ἴσως... Συγγνώμη, δὲν θυμᾶμαι γιὰ ποιό πράγμα σοῦ μιλοῦσα, φοβᾶμαι πὼς πηδῶ ἀπὸ τὸ ἕνα θέμα στὸ ἄλλο, ἴσως νὰ εἶχα ἀρχίσει νὰ ἀποκοιμιέμαι, μιλᾶς ἐνῶ κοιμᾶσαι ὄρθιος καὶ λὲς κουβέντες ποὺ δὲν ἔχουν νόημα, μποροῦμε ἴσως νὰ συνεχίσουμε ἀργότερα, ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς εἶναι πλέον ἀργά... Πιστεύεις ὅτι θὰ μποροῦσα νὰ καπνίσω ἕνα τσιγάρο, ἔστω μονάχα δύο ρουφηξιές, χωρὶς νὰ τὸ πάρει εἴδηση ἡ Φράου; Θὰ μποροῦσες καὶ νὰ ἀνοίξεις τὸ παράθυρο, ἔτσι κι ἀλλιῶς κάνει ζέστη.

Ἄκουσα νὰ λένε πὼς δὲν θέλησες ποτὲ νὰ πᾶς στὸν χατζηπαπάρα. Σ' αὐτὸ μοῦ ἀρέσεις, μπράβο, ἔχει ἕνα σωρὸ φιλοξενούμενους ξερόλες ὁ χατζηπαπάρας, κάθονται καὶ τριχοτομοῦν τὴν τρίχα, τί ἀρέσει στὸν κόσμο τὴ φετινὴ χρονιά, ἂν ὁ τάδε τύπος τῆς κυβέρνησης ντύνεται καλὰ ἢ ἄσχημα, ἂν θὰ πρέπει νὰ ψηφίσουμε λίγο πιὸ ἐδῶ ἢ λίγο πιὸ ἐκεῖ, τὸ τί θὰ γίνει μὲ τὴν τρύπα τοῦ ὄζοντος, τί θὰ γινόταν ἂν ὑποτεθεῖ ὅτι ὁ πλανήτης ἦταν τετράγωνος, ἄλλωστε δὲν ξέρεις

καμιὰ φορά... ποιός ξέρει πόσες φορὲς θὰ σὲ προσκάλεσαν, ἰδιαίτερα μετὰ τὸ βραβεῖο ποὺ κέρδισε τὸ μυθιστόρημά σου στὶς ΗΠΑ, εἶναι τυπικὴ περίπτωση, πρὶν οὔτε ποὺ σὲ κοίταζαν, ἀλλὰ ἂν κερδίσεις ἕνα βραβεῖο στὶς ΗΠΑ γίνεσαι ἀμέσως στὰρ καὶ δὲν μπορεῖς νὰ ξεφύγεις ἀπὸ τὸν χατζηπαπάρα... Ὁ Τριστάνο εἶναι ἕνας ἥρωας, στὸ μυθιστόρημά σου ὅμως τὸν βάζεις νὰ φοβᾶται, κι αὐτὸ μοῦ ἀρέσει, οἱ ἥρωες φοβοῦνται, αὐτὸ οἱ κουτεντέδες δὲν τὸ ξέρουν, ὅμως ἐκεῖνος κατανικάει τὸν φόβο του... ὑπάρχει ὅμως ἕνα ἄλλο ὅμως, κι ἐδῶ ἔδωσες τὰ ρέστα σου, μήπως κατορθώνει νὰ κατανικήσει τὸν φόβο γιατὶ ὁ φόβος τὸν ἔχει ἐξουθενώσει;... μὲ ἄλλα λόγια ὁ ἥρωας νικάει τὸν φόβο ἐπειδὴ τὸν ἔχει νικήσει ὁ φόβος. Δὲν τὰ κατάφερες ἐντελῶς ἀλλὰ ἡ λογική σου ἔχει ἐνδιαφέρον... Ἔτσι κι ἀλλιῶς εἶσαι ἕνας σύνθετος τύπος, καὶ δὲν συμβαίνει συχνὰ κάποιος νὰ γράφει ἕνα βιβλίο σὰν τὸ δικό σου καὶ μετὰ νὰ ἀφήνεται νὰ τὸν τυλίξει ἕνας χατζηπαπάρας... εἶσαι σὰν γερουσιαστής, συγγνώμη ποὺ σὲ λέω ἔτσι, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχεις ἕναν δικό σου αὐστηρὸ τρόπο, καλλιεργεῖς τὸ εἶδος, ὅταν σὲ σκεφτόμουνα σὲ ἔβλεπα μὲ μιὰ λευκὴ τήβεννο, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι γερουσιαστές, κάτι σὰν τὸν Σενέκα, ἂν μπορῶ νὰ πῶ κάτι τέτοιο λαμβάνοντας ὑπόψη καὶ τὸ ὕφος τῆς γραφῆς σου, ἴσως ὅμως ὁ Σενέκας νὰ μὴν ἦταν γερουσιαστής, δὲν ξέρω... Ἄκου, μήπως μὴν πηγαίνοντας στὸν χατζηπαπάρα εἶναι σὰν νὰ πῆγες; Συγγνώμη γιὰ τὴν κακεντρέχεια, ἀλλὰ ἔτσι λένε ὅλοι, ὅτι ἀρνούμενος νὰ πᾶς στὸν χατζηπαπάρα βρίσκεσαι στὰ στόματα ὅλων καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση τὸ ὅτι δὲν πῆγες εἶναι σὰν νὰ πῆγες... γιατὶ ὁ χατζηπαπάρας εἶναι τρομερός, ἀγαπητέ μου συγγραφέα, σοῦ τὴ φέρνει ἔτσι

κι ἀλλιῶς, εἴτε πᾶς εἴτε δὲν πᾶς, τὸ σκέφτηκες ποτὲ αὐτό; Ξέρω τί εἶπαν γιὰ σένα σὲ μιὰ ἐκπομπὴ τοῦ χατζηπαπάρα ποὺ ἡ Φράου ὀνομάζει εἰκονοληπτικὴ λυχνία. Ἐγὼ γι' αὐτὸ τὸ μαραφέτι ξέρω τὰ πάντα παρότι δὲν τὸ βλέπω, μὲ ἐνημερώνει πάντα ἡ Φράου. Τὸν περασμένο μήνα, ὅταν εἶχα πρωτοκρεβατωθεῖ, ἐμφανίζεται στὴν πόρτα καὶ λέει, νεαρὲ κύριε, ἀπόψε στὴν εἰκονοληπτικὴ λυχνία μίλησαν γιὰ τὸν συγγραφέα ποὺ διάβαζες χθές. Ρενάτε, τῆς λέω, ἔλα στὸ ψητό. Ἡ σημερινὴ ἐκπομπὴ ὀνομαζόταν τὸ κουράγιο νὰ ἀλλάζει κανεὶς ἄποψη καὶ ὁ παρουσιαστὴς παρουσιάζει τοὺς προσκεκλημένους καὶ μὲ μελιστάλαχτο ὕφος λέει, εἴχαμε προσκαλέσει καὶ τὸν γνωστὸ συγγραφέα ἑνὸς βραβευμένου μυθιστορήματος μὲ θέμα τὸ κουράγιο, δυστυχῶς ὅμως ἀπέρριψε τὴν πρόσκληση, δὲν θέλουμε νὰ πιστέψουμε ὅτι φοβᾶται τὴν ἐκπομπή μας, σᾶς περιμένουμε, ἐξοχότατε συγγραφέα, ὅπως βλέπετε εἴμαστε καλοὶ ἄνθρωποι, δεῖξτε θάρρος... Κατάλαβα, Ρενάτε, καὶ τί μ' αὐτό;, τὴ ρωτάω. Δὲν μοῦ εἶπες ὅτι εἶχες ἀνάγκη ἀπὸ κάποιον ποὺ θὰ καθόταν νὰ σὲ ἀκούσει ἀλλὰ ποὺ θὰ ἦταν συγγραφέας; Κι ἔκλεισε ξανὰ τὴν πόρτα πρὶν μπορέσω νὰ τῆς ἀπαντήσω...

Σήμερα νιώθω καλά, ἀληθινὰ καλά, καὶ θὰ σοῦ διηγηθῶ τὰ πάντα μὲ κάθε λεπτομέρεια, μὲ λογική, εἶναι τὸ δυνατὸ κομμάτι, στὸ βιβλίο σου αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ δυνατὸ κομμάτι, ἄκου καὶ γράφε, γράφε καὶ μὴ μιλᾶς, εἶσαι ἕτοιμος;... Εἶναι ξημερώματα. Ὁ Τριστάνο βρίσκεται μόνος σ' ἐκεῖνο τὸ

καταραμένο δάσος, καὶ φοβᾶται. Γιατὶ καὶ οἱ ἥρωες φοβοῦνται, αὐτὸ τὸ εἶπες κι ἐσύ. Ἄλλωστε ὁ Τριστάνο δὲν ξέρει ἀκόμα ὅτι εἶναι ἥρωας, εἶναι μόνος, κρυμμένος πίσω ἀπὸ ἕναν βράχο μπροστὰ στὸ καταφύγιο τοῦ καπετάνιου, ξέρει ὅτι εἶναι μόνος γιατὶ ὅλοι οἱ σύντροφοι κατέβηκαν τὴ νύχτα στὴν κοιλάδα γιὰ μιὰ ἐπιχείρηση, τὴ διαταγὴ τὴν ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ καπετάνιος, πρέπει νὰ γίνει ρεσάλτο σὲ ἕνα στρατόπεδο, στὸ μικρὸ χωριὸ ὑπάρχουν ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, φασίστες ποὺ φρουροῦν, πρέπει νὰ γίνει μιὰ ξαφνικὴ ἔφοδος, γι' αὐτὸ οἱ σύντροφοι κατέβηκαν στὴν κοιλάδα, καὶ ὁ Τριστάνο εἶναι μόνος ἐκείνη τὴν καταραμένη αὐγὴ σ' ἐκεῖνο τὸ καταραμένο δάσος, μιὰ αὐγὴ ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι γαλαζωπὴ καὶ ροδαλή, γλυκιά, κατάλληλη ὄχι γιὰ τραγωδίες ἀλλὰ γιὰ ἀγάπες, γιὰ νὰ ἀγκαλιάζεις τὸ κορμὶ μιᾶς γυναίκας στὸ κρεβάτι, μιὰ αὐγὴ φτιαγμένη γιὰ ἔρωτα, κι ὄχι γιὰ νὰ στέκεσαι μούσκεμα πίσω ἀπὸ ἕναν βράχο τρέμοντας ἀπὸ φόβο, εἶναι μιὰ παγωμένη αὐγή. Πόσοι θὰ εἶναι; Συνήθως εἶναι προνοητικοί, δὲν ἔρχονται ποτὲ λίγοι γιὰ τὶς ἐπιδρομές τους, μποροῦν νὰ εἶναι δέκα, εἴκοσι, μιὰ ὁλόκληρη διμοιρία. Ὁ Τριστάνο ἄκουσε τοὺς πυροβολισμούς, ριπὲς ἀπὸ **Maschinen-pistolen**, κάποιες κραυγές, καὶ τώρα μιὰ τάφου σιωπή, στὴν αὐγὴ ποὺ γλυκοχαράζει, μιὰ ἐπικίνδυνη αὐγή, γιατὶ ἡ μέρα εἶναι ἐχθρικὴ γιὰ τὸν Τριστάνο, εἶναι μόνος πίσω ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν βράχο, καὶ ἐκεῖνοι εἶναι πολλοί. Ἡ σιωπὴ κάλυψε τὴ σφαγή. Γιατί ὅμως χρονοτριβοῦν; Γιατί δὲν βγαίνουν; Τί κάνουν μέσα στὸ καταφύγιο; Ἴσως νὰ ψάχνουν χαρτιά, χάρτες, σημειώσεις. Ἔκαναν μιὰ ἐκπληκτικὴ ἐπιχείρηση, καθάρισαν τὸν πιὸ ἐπικίνδυνο καπετάνιο τῆς περιοχῆς, ἕναν περίφημο καπετάνιο, ὄχι ἕναν ὁποιονδήποτε, ὁ

καπετάνιος αὐτὸς δὲν ἦταν ἕνας τυχαῖος ἀντάρτης μὲ καλὴ θέληση, ὄχι, εἶναι ἕνας παλιὸς στρατιωτικός, πολέμησε στὸν μεγάλο πόλεμο, τὸ δεκαπέντε ἦταν ἤδη ἀξιωματικὸς μὲ ὑψηλὲς διοικητικὲς εὐθύνες, εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ξέρει ἀπὸ στρατηγική, εἶναι ἤρεμος, ἔμπειρος, φρόνιμος, ἀποφασιστικός, οἱ ναζὶ τὸν φοβοῦνται, εἶχαν πολλὲς ἀπώλειες ἐξαιτίας του, ἀπὸ τὸ γενικὸ γερμανικὸ ἐπιτελεῖο στὴν Ἰταλία ἦρθε ἡ διαταγὴ νὰ τὸν ἐξοντώσουν, δὲν ἔχουν τόση σημασία οἱ ἄνθρωποι τῆς μονάδας του, εἶναι αὐτὸς ποὺ πρέπει νὰ ἐξοντωθεῖ, ἂν συνθλίψεις τὸ κεφάλι τοῦ ἀντάρτη τὸ σῶμα δὲν εἶναι πλέον τίποτα, θὰ εἶναι ἕνα τσοῦρμο ἀπὸ κακομοίρηδες ἀντάρτες χωρὶς συγκεκριμένο σχέδιο, ἐπείγει νὰ φύγει αὐτὸς ἀπὸ τὴ μέση, καὶ τώρα τὰ κατάφεραν. Ἀλλὰ κάποιος τοὺς ὁδήγησε μέχρι ἐκεῖ, εἰδάλλως πῶς τὰ κατάφεραν νὰ φτάσουν ὣς τὸ καταφύγιο; Ὁ Τριστάνο γνωρίζει τὸ καταφύγιο, ποὺ παίζει καὶ τὸ ρόλο τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου, εἶναι τέσσερα δωμάτια, σ' ἐκεῖνο τὸ ἐγκαταλελειμμένο ἀγροτόσπιτο, στὸ ἰσόγειο εἶναι ἡ κουζίνα, ὅπου γίνονται οἱ συνελεύσεις, συζητοῦνται οἱ διάφορες ἐνέργειες, σχεδιάζονται τὰ πλάνα καὶ δίνονται οἱ διαταγές, ὕστερα ἔχει ἕνα δωμάτιο δίπλα, ὅπου κοιμοῦνται οἱ δύο στρατιῶτες τοῦ οἴκου τῆς Σαβοΐας, εἶναι δύο νεαροὶ ἐθνοφρουροί, δύο εὐγενικὰ καὶ ἄπειρα παιδιὰ ποὺ εἶναι καλύτερα νὰ μὴν τὰ χρησιμοποιήσει κανεὶς σὲ ἐνέργειες, φυλᾶνε σκοπιά, εἶναι οἱ ὑπασπιστὲς τοῦ καπετάνιου, στὸν πάνω ὄροφο εἶναι ἕνας εἶδος ἀχυρώνα ὅπου οἱ ἀγρότες ἔβαζαν τὰ σύκα καὶ τὰ κάστανα νὰ ξεραθοῦν στὶς ψάθες, κι ὕστερα μιὰ κρεβατοκάμαρα στὴν ὁποία κοιμᾶται ὁ καπετάνιος. Οἱ πυροβολισμοὶ ἔπεσαν στὸν κάτω ὄροφο. Ὁ Τριστάνο εἶδε τὶς λάμψεις τῶν πυροβολισμῶν

στὸ πλαίσιο τῶν δύο παραθυριῶν δίπλα στὴν ξεχαρβαλωμένη ξύλινη πόρτα ἐκείνου τοῦ μικροῦ ἀγροτόσπιτου ποὺ θύμιζε παραμύθι καὶ ποὺ εἶναι χτισμένο στὴν ἄκρη τοῦ δάσους. Γιατί ὅμως δὲν βγαίνουν; Κάνει κρύο. Ἡ αὐγὴ εἶναι κρύα. Ὁ Τριστάνο φοβᾶται, πίσω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸν βράχο. Οἱ ἥρωες δὲν φοβοῦνται, ἀλλὰ ὁ Τριστάνο δὲν ξέρει ἀκόμα πὼς εἶναι ἥρωας, εἶναι ἕνας ἄνθρωπος μόνος ποὺ σφίγγει τὸ αὐτόματο ποὺ πῆρε ἀπὸ ἕναν σκοτωμένο Γερμανό, ἔχει τὰ χέρια παγωμένα, τὰ πόδια παγωμένα, τοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ἀνίκανος νὰ σκεφτεῖ, ἂν καὶ τὸ κεφάλι του σκέφτεται μὲ μιὰ ἀπίστευτη ταχύτητα, τὸ βλέμμα του ἔχει καρφωθεῖ στὴν ξεχαρβαλωμένη πόρτα, κάθε τόσο κοιτάζει γύρω του, ἀλλὰ τόσο γρήγορα ποὺ δὲν βλέπει τίποτα ἀπὸ τὸ τοπίο ποὺ τὸν περιβάλλει, συνειδητοποιεῖ μονάχα ὅτι τὸ φῶς γίνεται ὅλο καὶ πιὸ ἔντονο, σὲ λίγο θὰ εἶναι μιὰ φωτεινὴ μέρα. Σκέφτεται, πόσος χρόνος πέρασε ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἄκουσα τοὺς πυροβολισμούς, δέκα λεπτά, μιὰ ὥρα; Ὁ Τριστάνο κοιμήθηκε στὸ ἀγροτόσπιτο στὴν ἄκρη τοῦ δάσους ὅπου κάποτε οἱ ἀγρότες φύλαγαν τὰ γουρούνια, εἶχε διαλέξει νὰ κοιμηθεῖ ἐκεῖ, ἐκείνη τὴ νύχτα, ἀντὶ στὴ σπηλιὰ χαμηλὰ κατὰ μῆκος τοῦ χειμάρρου, ἐκεῖ ὅπου συνήθως κοιμᾶται μὲ τοὺς συντρόφους. Γιατί; Ὁ Τριστάνο δὲν ξέρει νὰ πεῖ τὸ γιατί. Γιατί, γιατί, γιατί...

... γιατί, γιατί, γιατί. Ἦρθες ὣς ἐδῶ γιὰ νὰ μάθεις τὰ γιατί τῆς ζωῆς τοῦ Τριστάνο. Στὴ ζωὴ ὅμως δὲν ὑπάρχουν

γιατί, δὲν σ' τὸ εἶπε ποτὲ κανείς;... γιατί γράφεις; Ἢ μήπως ἀνήκεις σ' ἐκείνους ποὺ ψάχνουν τὰ γιατί, ποὺ θέλουν νὰ τοποθετήσουν τὸ καθετὶ στὴ θέση του;... Ἄκου λοιπόν, ἕνα ἀπὸ τὰ γιατί εἶναι ὅτι στὸ βουνὸ εἶχε συναντήσει τὴν Ἀμερικάνα, ἔχω ἤδη ἀναφερθεῖ σ' αὐτό, τὴ Μαίριλυν, ποὺ ἐκεῖνος ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ὀνόμασε Ροζαμούντα, καὶ ποὺ μερικὲς φορὲς τὴ φώναζε ἐπίσης Γκουαλιόνα, ἀλλὰ πιὸ σπάνια, ὅταν τὶς τραβοῦσε τὰ μαλλιὰ στὸν αὐχένα, ποὺ τὴ μέρα ἐκείνη μάζευε σὲ μιὰ πλεξούδα, κι ἐκεῖνος τῆς ἔλεγε λύσε τὴν πλεξούδα σου, Μαρία Μανταλένα, λύσε τὴν πλεξούδα σου, Γκουαλιόνα... Θὰ ἤθελες νὰ μάθεις τὴν ἀπάντηση σὲ ἄλλα γιατί, γιατί πῆγε στὸ βουνό, καὶ πῶς, καὶ πότε, καὶ ἡ Δάφνη, τί ἀπέγινε μὲ τὴ Δάφνη... Εἶσαι πολὺ περίεργος, συγγραφέα, τί σὲ νοιάζει;... Κι ἄλλωστε, συγγνώμη κιόλας, ἦταν λογικό, τί ἄλλο μποροῦσε νὰ κάνει, τώρα πιὰ ἦταν ἕνας χαμένος, ἕνας στρατιώτης δραπέτης, εἶχε γυρίσει στὸ σπίτι του ὅταν ὁ Μπαντόλιο[1] ἔστειλε τοὺς στρατιῶτες στὰ σπίτια τους, μποροῦσε νὰ διαλέξει ἀνάμεσα στὸ νὰ κρυφτεῖ σ' ἕναν ἀχυρώνα, κάτω ἀπὸ τὰ ἄχυρα, ἐνῶ οἱ Γερμανοὶ σάρωναν τὰ πάντα, ἢ νὰ πάει νὰ βρεῖ τὸν βασιλιά του ποὺ τὸ εἶχε σκάσει στὸ Μπρίντιζι ἢ σὲ κάποιο ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μέρη... Νὰ κρυφτεῖ κάτω ἀπὸ τὰ ἄχυρα δὲν τοῦ ἄρεσε, κι ἄλλωστε ἐσὺ στὴ θέση του θὰ πήγαινες νὰ βρεῖς ἕναν βασιλιὰ ποὺ εἶχε παρατήσει στὴ μοίρα τους τοὺς Ἰταλοὺς γιὰ νὰ πάει νὰ φάει μακαρόνια μὲ λαχανίδες;... Κατὰ κάποιο τρόπο στὸν Τριστάνο ἔλαχε ἡ ἴδια μοίρα, πηγαίνοντας νὰ ἀντισταθεῖ στὸ βουνό, γιατὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἴδιο, ἕνα πιάτο μὲ λαχανίδες... αὐτὰ ὅμως λέγονται μὲ τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων γνώση, ἂν ἡ δική μου εἶναι γνώση, γιατὶ ἔχω ἤδη πάρει μορφίνη... Ξέρεις ὅτι ἡ Φράου μοῦ ἔδωσε δύο δόσεις; Αὐτὸς εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς Φράου, μιὰ μέρα τὴν τσιγκουνεύεται, μιὰ μέρα σ' τὴν κάνει διπλή, συγκινεῖται... εἶναι ἀντιπαθητικιά, εἶδες πόσο σκληρὰ μοῦτρα ἔχει, ἀλλὰ ἀπὸ μέσα... κατὰ τὴ γνώμη μου κλαίει μιὰ ζωὴ μέσα της ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὸ δείχνει, ποιός ξέρει πῶς τὰ καταφέρνει, δὲν ξέρω ἂν εἶναι ὁ χαρακτήρας της ἢ ἐπειδὴ εἶναι Γερμανίδα, εἶναι φορὲς ποὺ οἱ Γερμανοὶ μοῦ φαίνονται ἄτομα ποὺ μποροῦν νὰ κλάψουν μέσα τους χωρὶς νὰ κλαῖνε ἐξωτερικά, ἀρκεῖ νὰ διαβάσεις ὁρισμένα πράγματα ποὺ ἔχουν γράψει... ἐμεῖς εἴμαστε διαφορετικοί, μπορεῖ νὰ κλαῖμε ἐξωτερικὰ πολὺ ἀλλὰ μέσα μας ὅλα μένουν ἴδια κι ἀπαράλλαχτα... ἕνα ὑδραυλικὸ θέμα... κατὰ τὴ γνώμη μου ἀκόμα καὶ ἡ ψυχὴ ὑπακούει στοὺς νόμους τῆς ὑδραυλικῆς... χάθηκα πάλι, ποῦ ἤμουν;... θὰ ἤθελες νὰ μάθεις γιὰ τὴ Δάφνη, τὰ γιατί καὶ τὰ πῶς, ἀφοῦ ἐκεῖνος τὴν ἄφησε στὴν Ἑλλάδα... δεῖξε κατανόηση, θὰ ἔπρεπε ἄραγε νὰ τὴν κουβαλήσει μαζί του καὶ πάνω στὸ βουνό, μὲ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶχε τραβήξει στὴ χώρα της;... κι ἄλλωστε ἐσένα τί σὲ ἐνδιαφέρει γιὰ τὴ Δάφνη; Ἡ Δάφνη εἶναι τὸ μοναδικὸ ὡραῖο πράγμα ὅλης αὐτῆς τῆς ἱστορίας, τὰ ὑπόλοιπα εἶναι καταστροφή... δὲν μὲ πιστεύεις;, τότε κοίτα γύρω σου ἂν δὲν μὲ πιστεύεις, καὶ ρώτα τὸν ἑαυτό σου γιατί, σὲ τί χρησίμευσε, γιὰ ποιό λόγο ὁ Τριστάνο πῆγε στὸ βουνὸ μὲ τὸ μονοκιάλι νὰ κρέμεται στὸν ὦμο;... ἂ ναί, αὐτὸ δὲν τὸ ἤξερες, δὲν θὰ μποροῦσες ποτέ

1. Ὁ στρατάρχης Μπαντόλιο ὑπέγραψε στὶς 8 Σεπτεμβρίου τοῦ 1943 συνθήκη μὲ τοὺς Συμμάχους καὶ διέλυσε τὸν ἰταλικὸ στρατό, βγάζοντας ἔτσι τὴν Ἰταλία ἀπὸ τὸν πόλεμο. (*Σ.τ.μ.*)

σου νὰ τὸ φανταστεῖς, χαίρομαι ποὺ σοῦ τὸ ἀφηγοῦμαι, σ' ἐσᾶς τοὺς συγγραφεῖς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀρέσουν, στὴ συνέχεια κεντᾶτε πάνω τους... στὸ βουνὸ ὁ Τριστάνο κουβαλοῦσε ἕνα μυδράλιο στοὺς ὤμους, βεβαίως, καὶ μὲ ἐκεῖνο τὸ μυδράλιο ἔγινε ὁ ἥρωας ποὺ γνωρίζεις, ἀλλὰ ἐκεῖ πάνω ἀνέβηκε μὲ ἕνα μπρούντζινο μονοκιάλι στὸ ὁποῖο εἶχε ἀδυναμία, ἀνῆκε στὸν παππού του, μὲ ἐκεῖνο τὸ μαραφέτι εἶχε ἀνακαλύψει τὸν οὐρανὸ ὅταν ἦταν μικρός, καὶ τὸ πῆρε μαζί του γιὰ νὰ κοιτάζει τὰ ἀστέρια ἀπὸ τὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν, γιατὶ ὅσο πιὸ ψηλὰ βρίσκεσαι τόσο καλύτερα τὰ βλέπεις... Ἕνας Ἐγγλέζος ποὺ ἔγραφε σὰν κι ἐσένα βιβλία εἶπε ὅτι εἴμαστε ὅλοι σὲ ἕναν βόθρο ἀλλὰ μερικοὶ ἀπὸ ἐμᾶς κοιτάζουν τὰ ἀστέρια, καὶ ἴσως ὁ Τριστάνο νὰ εἶχε τὴ διάθεση νὰ κοιτάζει τὰ ἀστέρια γιατὶ ἡ πατρίδα του ἦταν πλέον ἕνας βόθρος... Ἡ δική σου, τώρα, πῶς εἶναι; Σοῦ ἀρέσει;

Θυμήθηκα ἕνα ἄλλο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα τῆς Φράου, εἶναι ἕνα ἐξαιρετικὰ μακρὺ ποίημα, μοῦ τὸ λέει μὲ δόσεις, ἔχει γίνει ἕνας ἐφιάλτης... Εἶδα ἕναν βάτραχο ποὺ πηδοῦσε ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς τάφρου καὶ ἔπαιρνε μακριὰ τὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ τῆς ζωῆς μου, ἦταν ἕνα πλάσμα λεῖο καὶ ἀπωθητικό, ἀσπρουλιάρικο καὶ μαλθακό, μοῦ εἶχε κλέψει ἕνα παλιὸ μενταγιὸν καὶ μοῦ τὸ ξανάφερνε διαβρωμένο ἀπὸ τὸ σάλιο του, ἕνα παλιὸ μενταγιὸν μὲ μιὰ φωτογραφία μέσα στὸ ὁποῖο κοιμᾶται ἡ δική της ἠχώ.

... Τὰ τζιτζίκια σταμάτησαν... πρέπει νὰ εἶναι ἤδη σκοτάδι, σίγουρα θὰ κουράστηκες νὰ γράφεις. Ἦρθες ὅμως γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ἔτσι δὲν εἶναι; Κι ἐγὼ κουράστηκα νὰ μιλῶ, ἀλλὰ εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ σὲ κάλεσα, ἂν ἔρθει νὰ μᾶς ἐνοχλήσει ἡ Φράου πές της ὅτι θέλουμε ἀκόμα λίγο χρόνο, μόνο δέκα λεπτά, γιατὶ αὔριο δὲν ξέρω ἂν θὰ ἔχω καὶ πάλι τὴ δύναμη νὰ ἀφηγηθῶ τὴ συνέχεια. Κι εἶναι σημαντικὴ ἡ συνέχεια, τὸ ξέρεις καλύτερα ἀπὸ μένα, τὴν ἔχεις ἀναπαραστήσει στὸ βιβλίο σου, ἔχεις κερδίσει μέχρι καὶ βραβεῖο, ἢ μήπως κάνω λάθος; Ἂν σὲ ἔδιωχνα τώρα θὰ περνοῦσες μιὰ νύχτα ἀγρύπνιας, χειρότερη ἀπὸ τὴ δική μου, θὰ φοβόσουν ὅτι αὔριο μπορεῖ νὰ μὴν μπορέσω νὰ συνεχίσω, θὰ ἦταν μεγάλη ἀτυχία, ἔτσι δὲν εἶναι;, ἔκανες τόσα χιλιόμετρα γιὰ νὰ ἔρθεις ἐδῶ νὰ μὲ ἀκούσεις μέσα σ' αὐτὴ τὴ μυρωδιὰ τῆς φαινόλης καὶ τῆς γάγγραινας, κι ἐγώ, στὸ καλύτερο, χάνω τὸν εἱρμό μου... Μεῖνε ἥσυχος, δὲν τὸν ἔχω χάσει, γιατὶ ἡ ξεχαρβαλωμένη πόρτα ἀνοίγει ξαφνικά, μέσα στὸ ἀγροτόσπιτο εἶναι σκοτεινά, καὶ ὁ Τριστάνο δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τίποτα. Ἐμπρός, σκέφτεται, φανερωθεῖτε, κτήνη. Κι ὕστερα νά ὁ πρῶτος, ἐπιτέλους. Μὰ τὸν γνωρίζει, εἶναι ὁ Στέφανο, ποὺ ἦταν πάντα τόσο ἐγκάρδιος, ὁ ἐπιστάτης τοῦ σχολείου στὸ χωριὸ τῆς κοιλάδας, ἐκεῖνος ποὺ τὸν εἶχε ἀφήσει νὰ ἐννοήσει ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ τὸν ἐμπιστεύεται. Καὶ τώρα εἶναι ντυμένος στὰ μαῦρα κι αὐτός, μὲ τὴ φούντα στὸ καπέλο, τὸ γουρούνι. Ὁ Στέφανο κοιτάζει γύρω του καχύποπτα, φοβᾶται μὴν ἀποκαλυφθεῖ, κοιτάζει μήπως εἶναι κάποιος ἐκεῖ κοντά, κάνει ἕνα νεῦμα πρὸς τὸ ἐσωτερικό, βγαίνει ἕνας Γερμανός, ὕστερα δύο, τρεῖς, τέσσερις... Χτύπα, λέει στὸν ἑαυτό του ὁ Τριστάνο, εἶναι μονάχα τέσσερα

καθίκια. Τὸ δάχτυλο πιέζει ἀνυπόμονα τὴ σκανδάλη τοῦ ὅπλου ἀλλὰ ὁ Τριστάνο συγκρατεῖται, ἂν παραμέσα εἶναι κι ἄλλοι θὰ τὸν φᾶνε λάχανο. Καὶ στὸ μεταξὺ οἱ πέντε προχωροῦν στὸ λιβάδι, πλησιάζουν, ἂν τὸν δοῦνε θὰ εἶναι ἕνας νεκρὸς ἄνθρωπος, τί νὰ κάνει, ἡ ἀναμονὴ αὐτὴ θυμίζει πόκερ, ἔλα, Τριστάνο, δεῖξε τὰ χαρτιά σου, χτύπα. Κι ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκούγεται μιὰ γυναικεία φωνὴ ποὺ τραγουδᾶ, εἶναι μιὰ μελωδικὴ φωνὴ καὶ τραγουδᾶ ἕνα περίεργο ἀργόσυρτο τραγούδι, μὲ περίεργα λόγια, ἕνα ἀρχαῖο νανούρισμα ὅπως ἀρχαία εἶναι καὶ ἡ χροιὰ ἐκείνης τῆς φωνῆς, εἶναι δυνατὸν μιὰ γυναικεία φωνὴ νὰ τραγουδᾶ σὲ ἕνα βουνίσιο δάσος τὴν αὐγὴ μετὰ ἀπὸ μιὰ σφαγή; Νὰ εἶναι ἀληθινή, ἄραγε, αὐτὴ ἡ φωνή; Ὁ Τριστάνο τὴν ἀκούει, θυμᾶται ὅσα διάβασε στοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι μιὰ ἐσωτερικὴ φωνή, δὲν μπορεῖ νὰ ἔρχεται ἀπὸ ἔξω, τὴν ἀκούει μονάχα ἐκεῖνος, οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τὶς ὀνόμαζαν φωνὲς τῶν ἀγγέλων, μποροῦν νὰ τὶς ἀκούσουν μονάχα ὅσοι μποροῦν νὰ τὶς ἀκούσουν ἢ θέλουν νὰ ἀκούσουν αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀκούσουν, εἶναι μιὰ φωνὴ ἀρχαία, ποὺ σαγηνεύει, λέει... εἶχα ἕνα παρδαλὸ ἀλογάκι, μετροῦσε τὰ βήματα τοῦ φεγγαριοῦ, εἶχα ἕνα μελαχρινὸ παλικαράκι, στὰ δίχτυα βρέθηκα τοῦ καημοῦ... καὶ γίνεται φανερὸ ὅτι νανουρίζει μιὰ κούνια καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ λιβάδι, τὰ βουνά, τὸ δάσος, ὅλα ἀρχίζουν νὰ λικνίζονται σὰν μιὰ κούνια ποὺ τὴ σπρώχνουν τὰ χέρια μιᾶς γυναίκας ποὺ δὲν φαίνεται, ἀκούγεται μονάχα ἡ φωνή της ποὺ τραγουδάει, εἶχα ἕνα ἀλογάκι χωρὶς οὐρά, μὲ ἕνα σκοινὶ τὸ κρατοῦσα δεμένο, ἀλλὰ τὸ σκοινὶ συνεχῶς τραβᾶ, σὰν παλικάρι μοιάζει ἐρωτευμένο... κι ὅλα λικνίζονται μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ Τριστάνο, καὶ τώρα ὅλοι οἱ

Γερμανοὶ ἔχουν βγεῖ στὸ ξέφωτο, ἔχουν σχηματίσει ἕνα πηγαδάκι ἔκπληκτο καὶ μαγεμένο ἀπὸ τὴ γυναικεία φωνὴ ποὺ νανουρίζει τὸ τοπίο, κοιμήσου ἀγγελούδι μου, παιδί μου νάνι νάνι... συνεχίζει νὰ τραγουδάει ἡ φωνὴ τῆς σειρήνας, καὶ ὅλοι οἱ Γερμανοὶ εἶναι ἤδη μαγεμένοι, βρίσκονται κοντὰ στὸν ὕπνο καὶ τὴ λήθη, ἀκίνητοι ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο σὰν σὲ οἰκογενειακὴ φωτογραφία, σὰν σὲ μνημεῖο πεσόντων. Ὁ Τριστάνο ρίχνει μιὰ πρώτη ριπή, μιὰ δεύτερη, μιὰ τρίτη καὶ ἐνῶ πυροβολεῖ τραγουδάει κι ἐκεῖνος συνοδεύοντας τὴ φωνὴ ποὺ τὸν ἔσωσε, κοιμήσου ἀγγελούδι μου, παιδί μου νάνι νάνι, ὢ ὤ... τὸ δάσος ἐπιστρέφει τὴν ἠχὼ τῶν ριπῶν, ἕνα σμῆνος ἀπὸ ἤχους ποὺ ἁπλώνεται ἀπὸ ἀκτὴ σὲ ἀκτή, ἀπὸ βουνὸ σὲ κοιλάδα, καὶ χάνεται μακριὰ σὰν βροντὴ ποὺ κατρακυλᾶ στὸν ὁρίζοντα. Τώρα ὁ Τριστάνο εἶναι ὁ νέος καπετάνιος τῆς ἀντάρτικης ταξιαρχίας, ὁ βαθμὸς τοῦ παλιοῦ καπετάνιου ποὺ σφαγιάστηκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς πέρασε σ' αὐτόν, αὐτὸς ὅμως δὲν τὸ ξέρει ἀκόμα, δὲν ξέρει τίποτα, ὁ Τριστάνο, βρίσκεται ἐκεῖ ὄρθιος καὶ ἀκάλυπτος, μακριὰ ἀπὸ τὸν βράχο ποὺ τὸν ἔκρυβε, ἡ ἀκτίνα τοῦ ἥλιου ποὺ μόλις ἀνέτειλε τὸν φωτίζει ὅπως συνηθίζεται στὶς σκηνογραφίες τῶν ἔγχρωμων ἡρωικῶν ταινιῶν. Πήγαινε, Τριστάνο, πλησίασε τὰ πεσμένα θηράματά σου, πάτα τα μὲ τὸ πόδι στὸ στῆθος καὶ σήκωσε ψηλὰ τὸ αὐτόματο ὅπλο σου σὲ μιὰ κίνηση ποὺ ταιριάζει σὲ θριαμβευτή, θέλουμε νὰ σὲ θυμόμαστε ἔτσι, αὐτὲς εἶναι οἱ ἀναμνήσεις σου, γράφουμε τὴ βιογραφία σου. Κι ἐσύ, συγγραφέα, μπορεῖς νὰ φύγεις, πρέπει νὰ εἶναι ἀργὰ καὶ ἀρκεῖ γιὰ σήμερα, ἄκουσες ὅ,τι ἤθελες νὰ ἀκούσεις.

Ἡ ζωὴ δὲν μπαίνει σὲ ἀλφαβητικὴ σειρὰ ὅπως νομίζετε. Ἐμφανίζεται... λίγο ἐδῶ καὶ λίγο ἐκεῖ, ὅπως καλύτερα νομίζει, εἶναι ψίχουλα, τὸ πρόβλημα εἶναι κάποια στιγμὴ νὰ τὰ μαζέψεις, εἶναι ἕνα μικρὸ βουναλάκι ἄμμου, καὶ ποιός εἶναι ὁ κόκκος ποὺ στηρίζει τὸν ἄλλο; Μερικὲς φορὲς αὐτὸς ποὺ εἶναι στὴν κορυφὴ καὶ μοιάζει νὰ στηρίζεται πάνω στὸν μικρὸ σωρό, εἶναι αὐτὸς ποὺ κρατάει μαζὶ ὅλους τοὺς ἄλλους, γιατὶ αὐτὸς ὁ μικρὸς σωρὸς δὲν ὑπακούει στοὺς νόμους τῆς φυσικῆς, βγάλε τὸν κόκκο ποὺ θεωροῦσες ὅτι δὲν στηρίζει τίποτα καὶ ὅλα καταρρέουν, ἡ ἄμμος γλιστράει, ἰσοπεδώνεται καὶ δὲν σοῦ μένει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ κάνεις κυκλάκια μὲ τὸ δάχτυλο, λαβύρινθους, μονοπάτια ποὺ δὲν ὁδηγοῦν πουθενά, καὶ δῶσ' του ξανά, κάθεσαι ἐκεῖ νὰ χαράζεις λαβύρινθους, μὰ ποῦ νὰ πῆγε ἐκεῖνος ὁ εὐλογημένος κόκκος ποὺ κρατοῦσε τοὺς ἄλλους ἑνωμένους... κι ὕστερα, μιὰ μέρα, τὸ δάχτυλο σταματάει μόνο του, δὲν ἀντέχει ἄλλο νὰ κάνει κύκλους, πάνω στὴν ἄμμο ὑπάρχει ἕνα παράξενο διάγραμμα, ἕνα σχέδιο χωρὶς λογικὴ καὶ χωρὶς ἔννοια, καὶ ἀρχίζεις νὰ ὑποψιάζεσαι ὅτι ἡ ἔννοια ὅλης αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἦταν οἱ κύκλοι.

Θέλω νὰ διορθώσω τὸν ἑαυτό μου, σ' ἐκεῖνο τὸ εἶδος ὀνείρου ποὺ σοῦ διηγιόμουνα, ἐκεῖνο τῆς παραλίας, δὲν ἦταν ἡ Ροζαμούντα, ἦταν ἡ Δάφνη... τώρα ποὺ τὸ σκέφτομαι καλύτερα, σ' ἐκεῖνο τὸ καλύβι ἀπὸ κλαδιὰ ὁ Τριστάνο μπῆκε μὲ τὴ Δάφνη του, μπορῶ νὰ σὲ διαβεβαιώσω γι' αὐτὸ γιατὶ ἔχω

μιὰ σίγουρη ἀπόδειξη, δὲν τὴν εἶχα σκεφτεῖ πρίν, εἶναι τὸ καρπούζι... Εἶναι ἕνα καρπούζι ἀνοιγμένο στὴ μέση, σ' ἐκεῖνο τὸ καλύβι, ἕνα ὡραῖο κόκκινο καρπούζι ἀκουμπισμένο πάνω στὸν ξύλινο πάγκο μαζὶ μὲ τὰ μαγιώ, τὸ βλέπω σὰν νὰ ἦταν χθές, στὸν δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε στὴν παραλία ἦταν ἕνας ἀνθρωπάκος μὲ ἕνα κάρο ποὺ πουλοῦσε ροδάκινα, πεπόνια καὶ *καρπούζια*, τώρα μόλις θυμήθηκα τὴ λέξη, καὶ ἡ Δάφνη λάτρευε τὰ *καρπούζια*, γιὰ ἐκείνη τὸ *καρπούζι* σήμαινε Ἑλλάδα, στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ καρπούζι φτιάχνεις μέχρι καὶ παγωτό, ξέρεις, θυμᾶμαι ἕνα καλοκαίρι στὴν Κρήτη, τὴν πρώτη φορὰ ποὺ πῆγα μαζί της, καὶ μιὰ τεράστια παραλία, λευκή, καὶ ἐκεῖνο τὸ καρπούζι ποὺ ὁ τύπος εἶχε μέσα σὲ τριμμένο πάγο σ' ἐκεῖνο τὸ κάρο, στὸν δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε στὴν παραλία... κάποια ἀπογεύματα, σ' ἐκείνη τὴν παραλία... στὸ καλύβι νὰ κάνει ἔρωτα μὲ τὴ Δάφνη του, ἀφοῦ πρῶτα εἶχαν κυνηγηθεῖ στὸ νερό, καὶ νὰ γλείφει ὁ ἕνας τὸ γεμάτο ἁλάτι δέρμα τοῦ ἄλλου... κι ὕστερα νὰ τρῶνε μιὰ φέτα καρπούζι... δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι ἡ Ροζαμούντα, ἄλλωστε στὴ Μαίριλυν τὸ καρπούζι δὲν ἄρεσε, στοὺς Ἀμερικάνους δὲν ἀρέσει τὸ καρπούζι, ἴσως ἐπειδὴ εἶναι ὅλο νερό, χωρὶς βιταμίνες.

Ἄκουσα τί σοῦ ψιθύρισε ἡ Φράου... ὅ,τι περιγράφει ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς μορφίνης μὴν τὸ γράφετε. Μὴν τὴν ἀκοῦς, ἐσὺ γράφε τὰ πάντα, τὰ πάντα, μορφίνη ἢ ὄχι μορφίνη, μάζεψε ὅ,τι μπορεῖς, τὰ σπασμένα κομματάκια ἀλλὰ καὶ τὰ ψίχουλα, ἀκόμα καὶ στὸ παραλήρημά μου εἶμαι ἐγώ...

... Γνωρίζεις ἕνα ποίημα ποὺ ἀναφέρεται σὲ μιὰ μαυροντυμένη μητέρα ποὺ κλαίει πάνω ἀπὸ τὸ σκοτωμένο στὴν πλατεία κουφάρι τοῦ παιδιοῦ της; Ἡ Φράου μοῦ τὸ διάβασε σήμερα τὸ πρωί. Ἡ Φράου ἔχει τὸ χάρισμα τῆς μαντικῆς, μὲ προλαβαίνει, διαβάζει πάντα ἕνα ποίημα ποὺ ἀναφέρεται σὲ ἕνα ἐπεισόδιο γιὰ τὸ ὁποῖο θέλω νὰ σοῦ μιλήσω, μπῆκε στὸ δωμάτιο καὶ μοῦ τὸ διάβασε, καὶ σήμερα δὲν εἶναι Κυριακή, εἶμαι σίγουρος, καὶ τότε ἔκανα τὴ σκέψη ὅτι ἡ ἀφήγησή μου αὐτή, ποὺ μπορεῖ νὰ σοῦ φαίνεται χωρὶς εἱρμό, εἶναι σὰν μιὰ μουσικὴ παρτιτούρα στὴν ὁποία κάθε τόσο ἕνα μουσικὸ ὄργανο παίρνει τὸν λόγο ὅποτε τοῦ ἀρέσει, μὲ τὴ δική του φωνή, καὶ ὑπάρχει μιὰ μπαγκέτα ποὺ διευθύνει ὅλη τὴ μουσική, μόνο ποὺ ὁ μαέστρος δὲν φαίνεται, καὶ ξέρεις ποιός κρατάει αὐτὴ τὴν μπαγκέτα;, κατὰ τὴ γνώμη μου τὴν κρατάει ἡ Φράου.

... Ἐσὺ οὔτε ποὺ μπορεῖς νὰ φανταστεῖς πῶς μποροῦν νὰ τελειώσουν ξαφνικὰ κάποιοι Αὔγουστοι ὅταν πέφτουν πάνω σὲ ἕναν πρόωρο Σεπτέμβρη σὰν αὐτοκίνητο ποὺ καταλήγει πάνω σὲ ἕνα δέντρο, καὶ τσαλακώνονται, καὶ ξεφουσκώνουν σὰν ἀκορντεὸν ποὺ χάνει τὴν ἀνάσα του. Πόση ἀλαζονεία γιὰ τοὺς καύσωνες τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἢ γιὰ τὰ πεφταστέρια τοῦ οὐρανοῦ τῆς νύχτας τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, ὅταν οἱ αἰσθήσεις μοιάζουν τόσο ὁλοκληρωμένες καὶ ἡ ζωὴ μιὰ σπηλιὰ μὲ ἐξαιρετικὰ ψηλοὺς θόλους, ἐνῶ ἀρκοῦν τέσσερις σταγόνες βροχῆς ὥστε, μέχρι νὰ πεῖς κρεμμύδι, μιὰ μόνο μέρα νὰ καταπιεῖ αὐτὸν τὸν πομπώδη καὶ κορδωμένο μήνα... Ἔτσι εἶναι καὶ ἡ ζωή, σὰν τὸν Αὔγουστο, συνειδητοποιεῖς ὅτι ὁ χρόνος της ἔληξε ἐνῶ πᾶς νὰ περάσεις ἀπὸ τὸν λόγο στὴν πράξη, ἐνῶ δὲν τὸ περίμενες τὸ λάστιχο χαλάρωσε καὶ δὲν θὰ σφίξει ποτὲ πιὰ καὶ ἀπὸ κάποια γωνία ἐμφανίζεται τὸ κοράκι γιὰ νὰ πεῖ τὸ δικό του nevermore... Τὸ σπίτι ἄδειο σὰν ξερὴ κολοκύθα, καὶ ὁ Τριστάνο ἀκόμα πιὸ ἄδειος, καὶ οἱ νεκρὲς ἐποχές, καὶ ἡ παρούσα μέρα νεκρὴ κι αὐτή, ὅλα συνωμοτοῦσαν γιὰ τὴν ἀπόλυτη ἀταραξία, στὴν ἀκινησία τοῦ ὁρίζοντα, μονάχα κάποια ψευδὴ λέξη, ποὺ ἀπευθύνεται στὸ τίποτα ποὺ ἀκούει. Καὶ τί ὁμίχλη... Πῶς αἰσθάνεστε;, τὸν ρωτοῦσε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ. Τσιτσί, ἀπαντοῦσε ὁ Τριστάνο, νιώθω τσιτσί, κατὰ τὰ ἄλλα εἶμαι καλά. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ δὲν καταλάβαινε, τὸν παρακαλοῦσε νὰ ἐξηγηθεῖ καλύτερα, bitte, Herr Tristano, bitte. Τσιτσὶ εἶναι σὰν ἕνα λάχανο ποὺ ἔχει σαπίσει ἀπὸ τὴν πολλὴ βροχή, γιατρέ, ἔχετε ὑπόψη σας ἐκεῖνα τὰ φύλλα ποὺ κρέμονται καὶ σέρνονται στὴ λάσπη;, ἔ, αὐτὰ εἶναι τσιτσί... Κι ὕστερα πρόσθετε, εἶναι σὰν νὰ μοῦ ἦρθε ἕνα μπλαντά, ἔγινα σαφής; Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ ἄρχιζε νὰ ὑποψιάζεται ὅτι βρισκόταν μπροστὰ σὲ ἕνα ἀσυνείδητο ποὺ εἶχε τὴ μορφὴ γλωσσικοῦ ἰδιώματος, καὶ ἔνιωθε δυσάρεστα, γιατὶ δὲν ἦταν αὐτῆς τῆς σχολῆς... Μὰ τί σκατὰ λέξεις ἦταν αὐτές; Ὁ Τριστάνο δὲν ἐξηγοῦσε, ἔκανε τὸν μυστηριώδη. Ἔ, τὶς σκέφτομαι τὴ νύχτα, ἢ μᾶλλον μὲ σκέφτονται ἐκεῖνες, καὶ μὲ ἐνοχλοῦν, γιὰ νὰ τὸ πῶ καλύτερα μὲ τσιμπᾶνε, εἶναι σὰν μικροσκοπικὰ τρίμματα ἀπὸ κάτι ποὺ ἔσκασε σὲ χίλια κομμάτια, καὶ φτάνουν σὰν κύμα, ὅταν φουσκώνει ἡ βραδινὴ παλίρροια... Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ εἶχε τὰ

χέρια πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη, τὸ πιγούνι ἀκουμπισμένο στὸ στῆθος. Ἕνα εἶδος ὀνείρων;, ρωτοῦσε. Καμιὰ ἀπάντηση. Μήπως μεσόνειρα; Ναί, αὐτὸ γιατρέ, σχεδόν, ἀλλὰ ὄχι τελείως, σὰν ἀναμνήσεις ποὺ ἐπιπλέουν στὸν περιορισμένο ἀφρό τους, βρίσκομαι στὸ χεῖλος τῶν νυχτῶν μου, μερικὲς ἀναμνήσεις μὲ φτάνουν καὶ μὲ τσιμπᾶνε, ἄλλες ἀρκεῖ νὰ κουνήσω τὸ χέρι ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ κρεβατιοῦ γιὰ νὰ ψαρέψω μερικὲς στὴν τύχη. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ περπατοῦσε πάνω-κάτω σὰν νὰ ἤθελε νὰ σκάψει ἕνα αὐλάκι στὸ πάτωμα, δὲν τὸν ἐνδιέφερε ποὺ ὁ Τριστάνο καθόταν θρονιασμένος σὲ μιὰ πολυθρόνα κάτω ἀπὸ τὸ ὑπόστεγο, γι' αὐτὸν ἦταν σὰν νὰ βρισκόταν στὸ κρεβάτι τῆς ἀυπνίας του. Προσπαθῆστε νὰ ψαρέψετε κάποια στὴν τύχη, ἔλεγε, ἀφῆστε τὸν ἑαυτό σας ἐλεύθερο, ἀφῆστε τὸ χέρι σας νὰ αἰωρηθεῖ, κλεῖστε τὰ μάτια, φερθεῖτε σὰν νὰ εἶμαι ἐδῶ... Σιωπή. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ στεκόταν ἀκίνητος, κρατοῦσε μέχρι καὶ τὴν ἀνάσα του. Ἀκουγόταν μονάχα ἡ ἐξοχὴ ποὺ ἀνάσαινε, τὸ χῶμα, ἡ μυρωδιὰ τοῦ ἄχυρου στὴν κοιλάδα, τὰ βουίσματα τῶν γαλαζοπράσινων μυγῶν, μιὰ μέλισσα, τὸ γάβγισμα ἑνὸς σκυλιοῦ, ἀλλὰ μακριὰ μακριά, στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου. Ψάρεψα μιὰ κονσέρβα μὲ gambusinen, ἀλλὰ εἶναι ἀνοιχτή, μὲ τὸ ἀνοιχτήρι ἀκόμα χωμένο μέσα στὸν σκουριασμένο τενεκέ, μουρμούριζε ὁ Τριστάνο σὰν νὰ εἶχε πέσει σὲ τράνς, nichts, absolut nichts, gambusinen kaputt. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ βασάνιζε τὰ χέρια του πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη. Gambusinen?, was bedeutet gambusinen, ἐξηγῆστε μου, Χὲρ Τριστάνο, συγκεντρωθεῖτε. Ὦ... ὤ... ὤ... ὁ Τριστάνο ἔψαχνε κάτι ἢ μήπως τὸ λαρύγγι του ἔβγαζε ὁμόκεντρα δαχτυλίδια ἤχων ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ βρίσκεται πλέον στὸν

κόσμο τῶν ὀνείρων; Ὑπομονετικός, ὁ Ζίγκλερ περίμενε σιωπηλός. Θὰ ἔπρεπε νὰ μιλήσω γιὰ τὶς ἀρχαῖες παραδόσεις τῶν Σναβελεβοτιτῶν, ἀρχαϊκὴ ἀνθρωπολογία, γιατρέ, γρύλιζε ὁ Τριστάνο, σχεδὸν γεωλογία, κι ἔτσι πετοῦσε ξυστὰ σὲ κομητεῖες ἀκατανόητες, ποὺ σίγουρα δὲν βρίσκονται σὲ γεωγραφικοὺς χάρτες καὶ ἀνῆκαν μονάχα στὰ ἀρχιπελάγη τῆς φαντασίας του, ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται ἡ νῆσος τῆς Οὐτοπίας. Τὸ Σναβελεβὸπς ἦταν ἕνα πριγκιπάτο, ἕνα μαντιλάκι γῆς στριμωγμένο ἀνάμεσα σὲ ὀροσειρές, μὲ θέα πρὸς τὴ θάλασσα, κι αὐτὴ ἡ θάλασσα ἦταν ἡ ἑλληνικὴ θάλασσα ἀπὸ τὴν ὁποία γεννήθηκε παρθένα ἡ Ἀφροδίτη, αὐτὸ τὸ ξέρουν ὅλοι, χώρα μὲ κακοτράχαλες ψηλὲς βουνοκορφὲς ἀλλὰ καὶ γλυκὲς βουνοπλαγιές, καὶ κάμπους, καὶ ἐλαιῶνες, καὶ δάση ἀπὸ καστανιές, ὀργωμένη ἀπὸ μιὰ μυριάδα εὐχάριστων χειμάρρων, μὲ ἕνα νερὸ τόσο καθαρὸ καὶ κρυστάλλινο ποὺ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μονάχα μὲ ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο ὁ Ὀρλάντο βάφτισε τὸ σπαθί του Ντουρλιντάνα ἢ ὁ Ἀμαντὶς ντὲ Γκὼλ ἔκανε ἕνα ἀνακουφιστικὸ ποδόλουτρο μετὰ ἀπὸ πορεία χιλιομέτρων, ὅπως λέει ὁ Δὸν Κιχώτης. Καὶ σ' αὐτὰ τὰ ρυάκια, στὶς λαϊκὲς γιορτὲς πρὸς τιμὴν τοῦ σταχυοῦ, ἀλλὰ καὶ στὶς μέρες τῆς μεγάλης κουφόβρασης, ποὺ δὲν λείπουν ἀπὸ τὸ Πριγκιπάτο, ὁ τοπικὸς πληθυσμὸς συνήθιζε νὰ βρέχεται ἀπολαμβάνοντας τὸ νερό, καὶ μὲ τὰ κορίτσια νὰ βγάζουν εὔθυμες φωνές. Καὶ τὰ ρυάκια ἦταν τόσο πολλὰ ποὺ οἱ Σναβελεβοτίτες δὲν σκέφτηκαν ποτὲ νὰ τὰ μετρήσουν γιὰ τοὺς γεωγραφικούς τους χάρτες. Ἄλλωστε, γιατί νὰ τὸ κάνουν; Τὸ κάθε χωριὸ εἶχε τὸ δικό του ρυάκι ποὺ ἔτρεχε δίπλα ἢ ποὺ συχνὰ ἔκοβε τὸ χωριὸ σὲ δύο κομμάτια, προκαλώντας ἔτσι βαθιὲς αἰωνόβιες πολιτισμικὲς διαφορὲς

ἀνάμεσα στὶς κοινότητες ποὺ ἀνῆκαν στὴ δεξιὰ ἢ στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ ρυακιοῦ, καὶ ἕνας λαογράφος ἀπὸ τὶς βόρειες χῶρες, ποὺ γύριζε ἀπὸ χώρα σὲ χώρα γιὰ νὰ συλλέξει ἀρχαῖα τραγούδια, εἶχε μαγνητοφωνήσει ἕνα ἀπὸ αὐτὰ στὸ ὁποῖο ἡ κοπέλα ποὺ μόλις εἶχε παντρευτεῖ τραγουδοῦσε μὲ νοσταλγία γιὰ τὴν ὄχθη τῶν πατέρων της ποὺ εἶχε ἐγκαταλείψει μὲ τὸν γάμο, διασχίζοντας τὸ ρυάκι γιὰ νὰ πάει νὰ κατοικήσει στὸ ἀπέναντι σπίτι, στὴν ξένη γῆ, καὶ ποὺ γιὰ νὰ τὸ περάσει εἶχε βρέξει τὰ πόδια της... Ὁ Τριστάνο μετὰ τὴν προσπάθεια σώπαινε, τὰ μάτια κλειστά, τὸ χέρι ποὺ εἶχε ψαρέψει τώρα κρεμόταν ἀπὸ τὴ σαιζλόγκ. Ἴσως νὰ εἶχε ἀποκοιμηθεῖ... Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ φοβόταν νὰ διακόψει τὸν ὀνειρικὸ χῶρο, ποὺ εἶναι ἱερὸς γιὰ κάθε ἀσθενὴ καὶ σημαντικὸς γιὰ κάθε θεραπευτή. Ἡ ἐξοχὴ ἀνάσαινε ἀργά. Ἦταν μεσημέρι. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ θὰ ἔπρεπε τώρα νὰ ἦταν στὸ γραφεῖο του στὴν πόλη, ἀλλὰ προφανῶς εἶχε ἀκυρώσει ὅλα του τὰ ραντεβού, τὸν ἐνδιέφερε ἰδιαιτέρως αὐτὸς ὁ ἀσθενής. Ὁ Τριστάνο τώρα ἄρχιζε πάλι νὰ μιλάει, ἴσως ὅμως νὰ ταξίδευε πραγματικὰ στὸν ὀνειρικό του χῶρο, γι' αὐτὸ καὶ μιλοῦσε γιὰ γκαμπουζίνεν, γι' αὐτὰ τὰ ὑδάτινα πλάσματα μιᾶς ὑποτιθέμενης παιδικῆς του ἡλικίας, ποὺ σίγουρα ἀνῆκαν σ' ἐκείνη τὴ φανταστικὴ ζωολογία ποὺ ἔχουν μόνο οἱ διανοητικῶς ἀσθενεῖς, ἢ οἱ ποιητὲς ποὺ δὲν ἔγραψαν ποτὲ ποιήματα, καὶ ἦταν, ἀπ' ὅ,τι ἔλεγε ὁ ἴδιος σ' ἐκεῖνες τὶς ἡμιακατανόητες κουβέντες του, πλάσματα ἀνάμεσα στὰ ὀστρακόδερμα καὶ τὸ κανονικὸ ψάρι, δηλαδὴ μὲ βράγχια καὶ πτερύγια. Τὸ μυαλὸ τοῦ δόκτορα Ζίγκλερ πήγαινε σὲ ζῶα προκατακλυσμιαῖα, πολὺ μακρινῶν ἐποχῶν, τότε ποὺ ὅλα ἀκόμα ἔπρεπε νὰ 'ρθοῦν, τότε ποὺ ἀκόμα ἦταν ἀδύνατη

ὁποιαδήποτε ταξινόμηση καὶ κανεὶς δὲν ἤξερε ἂν ἕνα πράγμα ἦταν λουλούδι ἢ φροῦτο, ψάρι ἢ πουλί, ἔντομο ἢ θηλαστικό... Βλέπετε, γιατρέ, δὲν ξέρω ἂν γίνομαι κατανοητός, ἕνα ζωάκι ὅμοιο μὲ καραβίδα τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, ροδαλό, ἀλλὰ χωρὶς τὸ κερατινένιο ὄστρακο, ἑπομένως μαλακὸ σὰν μουσκαρδίνος, μὲ ἕνα στρογγυλὸ κεφαλάκι ἀπὸ τὸ ὁποῖο φυτρώνουν τέσσερα μικροσκοπικὰ πλοκάμια, μήκους μεταξὺ ἑνάμισι καὶ δύο ἑκατοστῶν, ὄχι παραπάνω, καὶ ἐξαιρετικὰ τρυφερό, τρέφονται μὲ ἕνα χόρτο ποὺ θυμίζει τὸ μούσκιο καὶ φύεται στὶς κοῖτες τῶν πιὸ δύσβατων χειμάρρων τοῦ Πριγκιπάτου, τὰ γκαμπουζίνεν κάνουν σὰν τρελὰ γι' αὐτό, εἶναι ἕνα χόρτο ποὺ ἔχει μιὰ μοναδικὴ καὶ ἀσύγκριτη γεύση, ποὺ παραμένει στὸ κρέας τῶν γκαμπουζίνεν, καὶ θυμίζει τὴ γεύση τῆς τρούφας ἀλλὰ μὲ τὴν πικράδα τοῦ μανιταριοῦ πορτσίνο... Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ ἄκουγε καὶ σιωποῦσε. Τὰ τζιτζίκια ἔμοιαζαν νὰ ἔχουν ἀποτρελαθεῖ, καὶ ἡ κουφόβραση ἔπεφτε βαριὰ πάνω στὴν περγολιά. Ἦταν Αὔγουστος... Ἦταν Αὔγουστος ὅπως τώρα, συγγραφέα, καὶ ὁ Τριστάνο δὲν χρειαζόταν μορφίνη γιὰ νὰ ἀποτρελαθεῖ, τὰ εἶχε χαμένα ἀπὸ μόνος του. Εἶχα σκοπὸ νὰ σοῦ τὰ διηγηθῶ ὅλα αὐτὰ ἀργότερα, ἀλλὰ μοῦ ἦρθαν τώρα στὸ νοῦ, ἔτσι σοῦ τὰ διηγήθηκα τώρα, δὲν πειράζει, εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν ἔχει νόημα νὰ τὰ βάλεις στὸ βιβλίο σου, ὁπότε παράτησέ τα... Ἄκου, πρέπει νὰ ἔχει πιὰ βραδιάσει καὶ ἡ Φράου θὰ ἔρθει νὰ μοῦ δώσει τὴ μορφίνη, ἀλλὰ ἐγὼ ἀπόψε δὲν τὴ θέλω. Πεινάω, πές της ὅτι πεινάω, ὅτι θὰ ἤθελα ἕνα φλιτζάνι ζωμό, ἕνα φλιτζάνι μὲ ζωμὸ ἀπὸ κοτόπουλο, ἂν ἦταν ἄλλες ἐποχὲς θὰ τῆς ζητοῦσα γκαμπουζίνεν, ἀλλὰ τώρα πιὰ ἔχουν ἐξαφανιστεῖ, ἔχουν ἀπομείνει μονάχα ἄδεια κουτιὰ κονσέρβας

μὲ τὸ ἀνοιχτήρι χωμένο στὸν σκουριασμένο τενεκέ... Νὰ πεῖς στὴ Φράου ὅτι, ἐλλείψει γκαμπουζίνεν, θὰ ἀρκεστῶ σὲ ἕνα φλιτζάνι κοτόζουμο, θὰ δεῖς ὅτι θὰ καταλάβει.

Ὁ Φερούτσιο ἔλεγε πὼς ἐσεῖς οἱ συγγραφεῖς βλέπετε τὸν ἑαυτό σας πάντα σὲ ἕνα μελλοντικὸ πλαίσιο, σὰν μετὰ θάνατον, καὶ σκεφτόμουν τὸν μηχανισμὸ ποὺ ἔθεσες σὲ κίνηση ὅταν ἀναφέρθηκες σὲ μένα γράφοντας σὲ πρῶτο πρόσωπο, σὰν νὰ ἤσουν ἐσὺ ὁ Τριστάνο... μὲ εἶχες ἤδη ἀναθέσει στὸ μέλλον, σὰν ἐπιτύμβια πλάκα, καὶ ἔβλεπες σ' αὐτὴν καθρεφτισμένο τὸν ἑαυτό σου, γιατὶ ἐκείνη ἡ πλάκα σοῦ ἔστελνε πίσω τὴν εἰκόνα σου ὅπως σκεφτόσουν ὅτι θὰ τὴν ἔβλεπαν οἱ μεταγενέστεροι... Κι ὅμως, ἐγώ, αὐτὴ τὴν εἰκόνα σου τὴν ἀλλάζω μπροστὰ στὴ μύτη σου, τώρα βρίσκεται μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ τὰ πόδια πάνω, ὅπως στοὺς καθρέφτες τῶν πανηγυριῶν... Λυπᾶμαι γιὰ σένα, ἀλλὰ δὲν ξέρω τί περίμενες ὅταν ἐρχόσουν νὰ μὲ βρεῖς, ἐγὼ δὲν εἶμαι ἐδῶ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώνω, τὸ ἀντίθετο... νὰ μὴν ἐμπιστεύεσαι ποτὲ τοὺς καθρέφτες, στὴν ἀρχὴ μοιάζουν νὰ καθρεφτίζουν τὴν εἰκόνα σου, κι ὅμως τὴν παραποιοῦν, ἢ ἀκόμα χειρότερα, τὴν ἀπορροφοῦν, καταπίνουν τὰ πάντα, ρουφᾶνε ἀκόμα καὶ σένα... Οἱ καθρέφτες εἶναι πορώδεις, συγγραφέα, κι ἐσὺ δὲν τὸ ἤξερες.

Δὲν ἀπαντοῦσε, ὁ Μάριος, τὸ βλέμμα χαμένο στὸ τίποτα, μὲ ἕνα δάχτυλο ἀναμόχλευε τὰ κατακάθια τοῦ καφὲ ποὺ εἶχαν μείνει στὸ βάθος τοῦ ποτηριοῦ, θύμιζε ἀποτυχημένο μάντη ποὺ ἀναζητοῦσε ἕναν ἄπιαστο χρησμό, καὶ σιωποῦσε... Ἡ ἴδια μικρὴ πλατεία τῆς Πλάκας, μιὰ κρύα ἡλιόλουστη μέρα, ἡ Ἀκρόπολη ἀδιάφορη πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους... Μάριε, εἶμαι ἐγώ, γύρισα, κοίταξέ με στὰ μάτια, σὲ παρακαλῶ. Καὶ τότε ὁ Μάριος μίλησε μὲ οὐδέτερη φωνή, σὰν γιατρὸς ποὺ διαβάζει μιὰ διάγνωση ἢ σὰν δικαστὴς μιὰ ἀπόφαση... τὰ βουνὰ εἶναι τὰ ἴδια, καὶ οἱ πέτρες, καὶ τὰ δέντρα, ἀλλὰ ὅλα ἔχουν τελειώσει, δὲν ὑπάρχει πλέον κανείς, εἶναι ὅλοι νεκροί, εἶμαι κι ἐγὼ νεκρός, ὁ στρατάρχης Παπάγος, ὁδηγητὴς μαῦρος στὴν καρδιὰ καὶ στὸ μυαλό, ἔδωσε στὴν Ἑλλάδα μιὰ νέα δικτατορία, οἱ Ἐγγλέζοι τοῦ ἔδωσαν ἕνα χέρι βοηθείας, τὸ ἴδιο καὶ οἱ Ἀμερικάνοι, ὁ μεγάλος στρατηγὸς Σκόμπυ, εἰδικευμένος σὲ μαζικοὺς τουφεκισμούς... οἱ Ἐγγλέζοι καὶ τὰ ξαδερφάκια τους ἔχουν δύο δημοκρατίες, τὴν καλή, γιὰ ἐσωτερικὴ κατανάλωση, καὶ μιὰ ἄλλη, χαλασμένη, ποὺ μούχλιασε στὶς ἀποθῆκες τοῦ χρόνου, γιὰ ἐξαγωγὴ στοὺς φτωχοὺς λαούς, ἔτσι κι ἀλλιῶς οἱ φτωχοὶ χωνεύουν τὰ πάντα... καὶ τώρα ἐπέστρεψες, Τριστάνο, τὸ βλέπω ὅτι ἐπέστρεψες, καὶ μὲ ρωτᾶς γιὰ τοὺς συντρόφους, γιὰ τὴ Δάφνη... οἱ σύντροφοι ἔχουν πεθάνει, ἡ Δάφνη εἶναι μακριά, δὲν ξέρω ποῦ, γιὰ τὰ κονσέρτα της, ἔτσι κι ἀλλιῶς ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἀνάγκη τὴ μουσική της, οἱ στρατηγοὶ θέλουν νὰ δίνουν στὸν λαὸ τῆς νέας τους Ἑλλάδας πατριωτικὴ μουσική... τὸ βλέπω πὼς ἐπέστρεψες, εἶσαι ἐδῶ ὅπως εἶχες ὑποσχεθεῖ, ἴσως ὅμως νὰ μὴν ἀντιλήφθηκες ὅτι πέρασαν δέκα χρόνια, ἔφυγες τὸ σαραντα-

τρία, μόλις τὸ κτῆνος τῆς πατρίδας μου πεθάνει θὰ ἐπιστρέψω σ' ἐσᾶς, εἶχες πεῖ, μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ κτῆνος τῆς πατρίδας σου πέθανε πρὶν ἀπὸ χρόνια, ἀλλὰ ἐδῶ εἶναι πιὸ ζωντανὸ ἀπὸ ποτέ, σοῦ τὸ εἶπα, ἂν ἔχεις νοσταλγήσει τὰ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου πήγαινε νὰ τὰ περπατήσεις, πήγαινε νὰ γεμίσεις μὲ ὀξυγόνο τὰ πνευμόνια σου... Τριστάνο, μπορεῖς νὰ γυρίσεις ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἦρθες, γύρνα στὴ χώρα σου, ἂν γύρισες γιὰ μᾶς, ἦρθες τρομερὰ καθυστερημένος, ἂν ἦταν γιὰ τὴ Δάφνη, ἔλα πάλι τοῦ χρόνου, ἢ σὲ δυὸ χρόνια... Συγγραφέα, ἂν ἤξερες αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο θὰ τὸ εἶχες ἀφηγηθεῖ μὲ τὸν δικό σου τρόπο, ὁ ἥρωας ποὺ φτάνει στὸ ραντεβοὺ μὲ δέκα χρόνια καθυστέρηση ἀξίζει κάποιες σελίδες, μιὰ παρωδία τοῦ Ὀδυσσέα, ἕνας κωμικὸς Ὀδυσσέας ποὺ ἔκανε λάθος τὸ τράμ, ἀντὶ νὰ πάρει ἐκεῖνο γιὰ τὴν Ἰθάκη, πῆρε ἐκεῖνο γιὰ τὸ Πανκουέρβο... Δὲν ξέρω πῶς θὰ ἀπαντοῦσε ὁ πρωταγωνιστής σου στὸν Μάριο ἂν μποροῦσες νὰ εἶχες γράψει αὐτὸ ποὺ σοῦ διηγήθηκα μόλις τώρα, ποιά δικαιολογία θὰ ἔβρισκε ἄραγε ὁ δικός σου Τριστάνο; Συγχώρεσέ με ἂν κάνω δίκη προθέσεων, προσπαθῶ νὰ μαντέψω... φαντάζομαι ἕναν Τριστάνο μεγαλοπρεπὴ καὶ θιγμένο στὸν ἐγωισμό του... μὲ τίμησαν μὲ τὸν μεγαλόσταυρο τοῦ πολέμου, λέει μὲ βαριὰ φωνή, εἶμαι ἕνας ἥρωας, Μάριε, ἐσὺ θὰ μὲ καταλάβεις, οἱ ζωὲς τῶν ἡρώων εἶναι γεμάτες ὑποχρεώσεις, ὑποχρεώσεις παράστασης, διπλωματικὲς ἀποστολές, ἀποστολὲς εἰρήνης καὶ ἀδελφοσύνης, τελετές, συνέδρια... καὶ ἕνας ἄνθρωπος σὰν τὸν Μάριο, ποὺ εἶχε ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἐλευθερία, παρότι τοῦ εἶχε πάει ἄσχημα, θὰ τὸν καταλάβαινε καὶ θὰ τὸν ἀγκάλιαζε. Ὁ Τριστάνο ὅμως ἔδωσε μιὰ δικαιολογία ἐντελῶς διαφορετικοῦ τύπου... δὲν

ἦρθα πρὶν λόγῳ μιᾶς λεπτομέρειας, εἶπε μὲ πεποίθηση, μιᾶς καταραμένης λεπτομέρειας. Ἔτσι ἀκριβῶς, μιὰ γελοία δικαιολογία, ἄξια ἑνὸς κωμικοῦ ποὺ ἔκανε λάθος στὸ τράμ... Κι ἂν γράψεις τὴ ζωὴ τοῦ Τριστάνο, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὅλη ἡ ἀλήθεια, τίποτε ἄλλο πέρα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, σοῦ τὸ ὁρκίζομαι... Ὅμως, συγγραφέα, ἂν προτιμᾶς νὰ γράψεις ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἔγραφες ἀπὸ τὸ κεφάλι σου ἂν ἤξερες ἀπὸ πρὶν τὸ ἐπεισόδιο αὐτό, εἶσαι ἐλεύθερος νὰ τὸ κάνεις. Διάλεξε, ἄλλωστε ποιός θὰ μποροῦσε νὰ σὲ διαψεύσει;

Ὁ Θεὸς βρίσκεται στὶς λεπτομέρειες, ἔλεγε ἕνας Ἑβραῖος μελετητής, νομίζω πὼς ἦταν ἕνας φιλόλογος. Ἀλλά, κατὰ πάσα πιθανότατα, μαζὶ καὶ ὁ διάβολος. Ἦταν μιὰ καλοκαιρινὴ μέρα καὶ ὁ Τριστάνο τὴ θυμᾶται γαλάζια, ὅπως θυμᾶται γαλάζια καὶ τὴν πόλη, παρότι στὴν πραγματικότητα ἦταν μιὰ πόλη χρώματος ρόζ, μὲ ρὸζ καὶ κίτρινα σπίτια κατὰ μῆκος τῶν τάφρων μὲ τὰ ἀρχαῖα τείχη ποὺ φτάνουν στὴ θάλασσα. Στὶς λαϊκὲς πολυκατοικίες ποὺ βρίσκονται κατὰ μῆκος τῶν προμαχώνων ὑπάρχουν στὰ παράθυρα ἁπλωμένα σεντόνια, σὰν λευκὲς σημαῖες, καὶ πλαταγίζουν στὸν ἄνεμο, γιατὶ εἶναι μέρα ποὺ φυσάει ὁ μαΐστρος. Καὶ ὁ Τριστάνο, ὅταν πήγαινε νὰ βρεῖ τὸν Ταντέο, ἔπαιρνε τὴν κόκκινη μοτοσυκλέτα γιατὶ τοῦ ἄρεσε ἡ παραθαλάσσια διαδρομή, λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη ὁ δρόμος ἄρχιζε τὶς στροφὲς πάνω σὲ βράχινους γκρεμοὺς στοὺς ὁποίους φύτρωναν ἁρμυρίκια καὶ φραγκοσυκιὲς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀπολάμβανε τὸ

πανόραμα, μιὰ γαλάζια θάλασσα, συχνὰ μὲ πανιὰ στὸν ὁρίζοντα, καὶ μετὰ ἀπὸ λίγες στροφὲς φαινόταν ἡ πανσιὸν τοῦ Ταντέο. Ἡ ὁποία δὲν ἦταν ἀληθινὴ πανσιόν, εἶχε τὸ ὄνομα Taddeo Zimmer, ἕνα χαμηλὸ κτίσμα ποὺ ὁ Ταντέο τὸ εἶχε χτίσει μὲ τὰ χέρια του, ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸν γκρεμό, μπροστὰ σὲ μιὰ μικρὴ παραλία μὲ βότσαλα. Ὀκτὼ μικρὰ δωμάτια ἐφοδιασμένα μὲ κουζινούλα καὶ μπάνιο, τὸ καθένα μὲ μιὰ μικρὴ βεράντα χωρισμένη ἀπὸ ἀγριομυρτιὲς φυτεμένες σὲ πήλινες γλάστρες γιὰ νὰ παίρνουν οἱ Γερμανοί, ποὺ ὁ Ταντέο τοὺς ἀποκαλοῦσε πάντα Γερμαναράδες, μιὰ ἰδέα ἀπὸ Μεσόγειο, ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος. Γερμαναράδες μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε γίνει πολὺ καλὸς φίλος, κι ἐκεῖνοι πιστοὶ πελάτες, γιατὶ ἡ πανσιὸν τοῦ Ταντέο ἦταν ταπεινὴ καὶ οἱ πελάτες συνήθως ἐργάτες τῆς Ροὺρ ποὺ ἔπαιζαν μὲ τὸν Ταντέο χαρτιὰ τὰ βράδια. Τότε ὁ Ταντέο εἶχε σκοτώσει πολλοὺς Γερμανούς. Τοὺς μετροῦσε σὲ ἕνα λιγδιασμένο σημειωματάριο, στὰ γερμανικά, σημειώνοντας τὴν ὥρα καὶ τὸν τόπο, ein, zwei, drei, vier, fünf, sechs, sieben, καὶ δίπλα στοὺς ὑψηλόβαθμους νεκροὺς ἔβαζε τρία ἀστέρια ὅπως στὸν ὁδηγὸ Μισελέν. Ὁ Ταντέο καὶ ὁ Τριστάνο εἶχαν γνωριστεῖ πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια σ' ἐκεῖνα τὰ βουνά, πίσω. Ὁ Ταντέο ἦταν ἕνα ἀγριόπαιδο ἀπὸ οἰκογένεια ξυλοκόπων ποὺ εἶχε ἐξολοθρευτεῖ ἀπὸ τοὺς SS τοὺς ὁποίους ὁδήγησαν σ' ἐκεῖνα τὰ δάση οἱ φασίστες τοῦ Σαλό. Ἐκεῖνος, ποὺ βρισκόταν ἀνάμεσα στὶς χαμαδρυὲς ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σπίτι, εἶχε παρακολουθήσει τὴ σφαγὴ ἀπὸ μακριά, μὲ βλέμμα πονεμένο καὶ ἄγριο, καὶ εἶχε μείνει κρυμμένος ἀνάμεσα στὰ φυλλώματα. Ἐνῶ ὅμως ἀποχωροῦσε, ἕνας ἀπὸ τοὺς ναζὶ ἀποκόπηκε ἀπὸ τὴν ὁμάδα του γιὰ νὰ ρουφήξει ἕνα φρέσκο αὐγὸ στὸ κο-

τέτσι, ὁ Ταντέο τὸν περίμενε πίσω ἀπὸ ἕνα πουρνάρι κι ἐνῶ ἐκεῖνος περνοῦσε, τοῦ κοπάνησε μία στὸ σβέρκο μὲ ἕνα ρόπαλο γεμάτο κόμπους ποὺ τὸ βρῆκε ἐκεῖ κοντὰ ἐκείνη τὴ στιγμή. Ὕστερα πῆρε τὴ Maschinen-pistole τοῦ Γερμανοῦ καὶ ἀνέβηκε τὶς πλαγιὲς γιὰ νὰ ἑνωθεῖ μὲ τοὺς ἀντάρτες. Τώρα πιὰ δὲν εἶχαν πολλὰ πράγματα νὰ ποῦν, αὐτὸς καὶ ὁ Ταντέο. Στὴν πραγματικότητα πήγαινε κυρίως γιὰ τὴν εὐχαρίστηση νὰ τρέχει μὲ τὴ μοτοσυκλέτα σ' ἐκεῖνο τὸν δρόμο δίπλα στὴ θάλασσα, τὸν γεμάτο μυρωδιὲς καὶ ἄνεμο... Ἐδῶ ὅμως ἔχουμε μιὰ σημαντικὴ λεπτομέρεια. Ἀντὶ νὰ πάει μὲ τὴ μοτοσυκλέτα, ἐκείνη τὴ μέρα ὁ Τριστάνο πῆρε τὸ λεωφορεῖο. Γιατί; Δὲν ξέρω. Στὴν πλατεία ποὺ σχηματιζόταν πίσω ἀπὸ τοὺς τάφρους, ἀνάμεσα στὸ μουσολινικὸ κτίριο τοῦ ταχυδρομείου καὶ τοὺς πρώτους μόλους τοῦ λιμανιοῦ, ὑπῆρχε μιὰ μικρὴ ψαραγορὰ ποὺ στηνόταν ἐκείνη τὴν ὥρα ἀπὸ τοὺς ψαράδες, ὁ Τριστάνο τριγύριζε ἀνάμεσα στὰ τελάρα μὲ τὰ ψάρια ποὺ ἀκόμα σπαρταροῦσαν καὶ ξαφνικὰ τοῦ ἦρθε ἡ διάθεση νὰ πάει νὰ βρεῖ τὸν Ταντέο, ἡ στάση τοῦ λεωφορείου ἦταν δυὸ βήματα πιὸ ἐκεῖ, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀγόρασε τὸ ἀναγκαῖο ψάρι γιὰ νὰ τὸ πάει στὸν Ταντέο γιὰ τὴ σούπα, διέσχισε τὸν δρόμο, τὸ ρολόι κόντευε νὰ δείξει μεσημέρι, ἔπρεπε νὰ περιμένει μονάχα δέκα λεπτά. Ὁ Τριστάνο θυμᾶται δύο καλὰ διακριτοὺς ἤχους, σὰν νὰ τοὺς ἄκουγε τώρα, οἱ καμπάνες τοῦ μεσημεριοῦ καὶ τὸ κλάξον τοῦ λεωφορείου ποὺ ἀνήγγειλε τὴν ἄφιξή του. Κι ὕστερα μιὰ φωνὴ ποὺ τοῦ ψιθύρισε στὸ αὐτί, ὁ Γκλὲν Μίλλερ εἶναι πιὸ εὔθυμος ἀπὸ τὸν Σοῦμπερτ. Ὁ Τριστάνο γύρισε καὶ τὸ μόνο ποὺ κατάφερε νὰ πεῖ ἦταν, τί κάνεις ἐδῶ, ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι, γιατί δὲν γύρισες στὴν Ἀμερική; Σὲ περίμε-

να, ἀπάντησε ἡ Ροζαμούντα... Δὲν ἐπινοῶ πράγματα, συγγραφέα, αὐτὰ ἦταν τὰ λόγια της, σὲ περίμενα, ποὺ εἶναι μιὰ ἀπάντηση παράλογη γιατὶ ὅλο τὸ σκηνικὸ δὲν εἶχε λογική, κι ὕστερα πρόσθεσε, ἔρχομαι μαζί σου, πρέπει νὰ σοῦ μιλήσω. Κι ὅμως, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διαδρομῆς δὲν ἀντάλλαξαν οὔτε κουβέντα, ὕστερα κατέβηκαν στὴ δεύτερη στάση, πῆραν τὸ δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὸ χωριὸ στὴν παραλία καὶ ἔφτασαν στὴν πανσιὸν τοῦ Ταντέο. Ὁ Τριστάνο παρέδωσε τὸ ψάρι στὴν κοπέλα ποὺ ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ὅλες τὶς δουλειές, γιατὶ ὁ Ταντέο δὲν εἶχε φτάσει ἀκόμα. Ἡ Μαίριλυν τοῦ ζήτησε νὰ πάρει ἕνα δωμάτιο. Ἡ zimmer, ὅπως ὅλες οἱ ἄλλες zimmer, ἦταν μιὰ κάμαρα ἀσβεστωμένη, μὲ τοίχους σαγρὲ γιὰ νὰ δίνουν τὴν αἴσθηση μεσογειακοῦ ὕφους, στοὺς ὁποίους ἦταν κρεμασμένες ρεπροντιξιὸν παλιῶν φωτογραφιῶν, ψαράδες μὲ γυρισμένα παντελόνια καθισμένοι καταγῆς νὰ ἐπιδιορθώνουν κοφίνια. Μιὰ μικρὴ πόρτα ὁδηγοῦσε στὸ μπάνιο, μιὰ τρύπα μὲ λεκάνη, νιπτήρα καὶ ἕνα κλασικὸ ντοὺς προστατευμένο ἀπὸ μιὰ κυκλικὴ πλαστικὴ κουρτίνα. Ἡ μπαλκονόπορτα, μὲ συρόμενα τζάμια, ἔβγαζε σὲ μιὰ μικρὴ βεράντα προστατευμένη ἀπὸ γλάστρες ἀγριομυρτιᾶς, ὁ Τριστάνο βγῆκε στὴ βεράντα καὶ ἄναψε ἕνα τσιγάρο. Δὲν εἶχαν πεῖ ἀκόμα οὔτε λέξη. Ἡ Μαίριλυν πλησίασε περπατώντας στὶς μύτες τῶν ποδιῶν καὶ πέρασε τὰ χέρια της γύρω ἀπὸ τὴν πλάτη του. Τί θέλεις;, ρώτησε ἐκεῖνος. Ἐσένα, εἶπε ἡ Μαίριλυν. Ὁ Τριστάνο γύρισε καὶ ἔπιασε τὰ χέρια της ἀπὸ τοὺς καρποὺς ὥστε νὰ μὴν τὸν ἀγκαλιάσει. Ροζαμούντα, εἶπε, ὅλα αὐτὰ εἶναι παράλογα, δὲν μπορεῖς νὰ ὑποκρίνεσαι πὼς δὲν ἔχει συμβεῖ τίποτα, ἡ ἱστορία μας εἶναι μιὰ ἱστορία ποὺ τελείω-

σε ἄσχημα, ἂς μὴν τὴ χειροτερέψουμε. Κοντὰ στὸ πεζούλι τῆς βεράντας ἦταν ἕνα παγκάκι κήπου βαμμένο πράσινο. Ἡ Μαίριλυν κάθισε καὶ πέρασε τὸ ἕνα πόδι της πάνω ἀπὸ τὸ ἄλλο. Δὲν μὲ ἐνδιαφέρει πλέον τίποτα, Κλάρκ, εἶπε, σ' τὸ ὁρκίζομαι, δὲν μὲ ἐνδιαφέρει τίποτα. Μὰ ἐγὼ δὲν σὲ ἀγαπῶ πιά, καὶ δὲν ὀνομάζομαι πλέον Κλάρκ, μάλιστα, πρέπει νὰ σοῦ πῶ ὅτι δὲν σὲ ἀγάπησα ποτέ, εἶπε ὁ Τριστάνο. Οὔτε ἐγώ, εἶπε ἡ Μαίριλυν, οἱ αἰσθήσεις ὅμως εἶναι κάτι τὸ διαφορετικό, καὶ τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ σένα, τὸ ξέρω, τὸ ξέρω γιατὶ ἔχω καλὴ μνήμη. Ξέχασέ τες, εἶπε ὁ Τριστάνο, κάνε μιὰ μικρὴ προσπάθεια, μπορεῖς εὔκολα νὰ ξεχάσεις. Δείπνησαν κάτω ἀπὸ τὴν καλαμωτὴ τῆς βεράντας, ἐκεῖ ὅπου ὁ Ταντέο εἶχε ὀργανώσει τὸ ἑστιατόριο. Δὲν ἦταν σχεδὸν κανείς, ἡ τουριστικὴ περίοδος δὲν εἶχε ξεκινήσει ἀκόμα. Ὁ Ταντέο τοὺς σέρβιρε σιωπηλός, σὰν νὰ ἦταν κανονικοὶ πελάτες. Ἀλλὰ κι ἐκεῖνοι δὲν μιλοῦσαν, ἀκούγανε τὰ κύματα νὰ σπᾶνε ἁπαλὰ στὴ μικρὴ παραλία μὲ τὰ βότσαλα. Ὅταν ἐκεῖνος ἔσπασε τὴ σιωπὴ ἦταν σχεδὸν χαράματα. Πρέπει νὰ πάω στὴν Ἑλλάδα, εἶπε, εἶναι ἐκεῖ μιὰ γυναίκα ποὺ μὲ περιμένει, εἶμαι ἐρωτευμένος μαζί της. Ἡ Μαίριλυν τοῦ χάιδεψε τὸ στῆθος. Ἂν σὲ περίμενε μέχρι τώρα μπορεῖ νὰ περιμένει ἀκόμα λίγο, ψιθύρισε, καὶ τὸν ἀγκάλιασε μὲ δύναμη, πρῶτα ἔλα μαζί μου, πρέπει νὰ πάω στὴν Ἰσπανία, συνόδεψέ με, προηγουμένως σοῦ εἶπα ψέματα, εἶμαι ἐρωτευμένη μαζί σου. Μέσα ἀπὸ τὸ τετράγωνο τοῦ παραθυριοῦ, μακριά, πέρασε ἕνα φῶς, πρέπει νὰ ἦταν κάποιο ψαράδικο. Ἴσως κι ἐγώ, εἶπε ὁ Τριστάνο, ἀλλὰ μονάχα μὲ τὶς αἰσθήσεις, καὶ τώρα ἄφησέ με νὰ κοιμηθῶ, εἶμαι κουρασμένος.

... Κάνε μου τὴ χάρη, φώναξε τὴ Φράου, ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἔνεση, ἂν σοῦ πεῖ ὅτι μοῦ ἔχει ἤδη κάνει μία, θὰ μοῦ τὴν κάνεις ἐσύ... Κάτι πρέπει νὰ κάνεις κι ἐσύ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ γράφεις τὶς λέξεις ποὺ σοῦ ὑπαγορεύω, κάνε κάτι τὸ συγκεκριμένο γιὰ νὰ κερδίσεις αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἔτσι κι ἀλλιῶς μετὰ θὰ τὴ διηγηθεῖς ἐσύ, θὰ γίνεις ὁ συγγραφέας της... τώρα ὅμως κάνε μου μιὰ χάρη, φώναξε τὴ Φράου, ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ ἔνεση, φοβᾶμαι ὅτι θὰ ἀρχίσω νὰ παραπονιέμαι καὶ οἱ ἥρωες δὲν μποροῦν νὰ παραπονιοῦνται, τὸ πολὺ πολὺ νὰ ἀπευθύνονται στοὺς θεούς, ἢ πεθαίνουν σιωπηλοί, ἀρκεῖ νὰ τοὺς χτυπήσεις στὴ φτέρνα, ἐγὼ θεοὺς δὲν ἔχω, καὶ ἡ φτέρνα μοῦ φτάνει μέχρι τὰ ἀρχίδια, μὲ ροκανίζει, τὸ εἶδες... Κάνε γρήγορα, φώναξε τὴ Φράου, καὶ μετὰ θὰ σοῦ διηγηθῶ κάτι μὲ τὸν τρόπο τοῦ γερο-Ἔρνεστ, αὐτοῦ τοῦ μαλάκα τοῦ Ἔρνεστ, ποὺ στὴ ζωή του ἔζησε τόσα πράγματα πρὶν στοχεύσει μιὰ καραμπίνα στὴν καρδιά του, εἶμαι σίγουρος πὼς θὰ σοῦ ἀρέσει, σ' ἐσένα ἀρέσει ἡ λογοτεχνία, συγγραφέα, εἶναι λογικό, φώναξε τὴ Φράου...

Μοιάζεις μὲ τὸν Πινόκιο ὅταν ἔχει πονόκοιλο, τὴ μιμήθηκε ὁ Τριστάνο, χά, χά. Ἡ Μαίριλυν ἄφησε δύο μικροὺς ψεύτικους λυγμούς, εἶσαι κακός, εἶπε, εἶναι ἀλήθεια, ἔζησα μιὰ παράδοξη ἱστορία, γιατὶ ἡ καρδιά μου ἦταν κατειλημμένη ἀπὸ τὸν καταπιεσμένο ἔρωτά μου γιὰ σένα, μοῦ ἔμενε λοιπὸν ἕνας ἐξαιρετικὰ περιορισμένος χῶρος γιὰ μιὰ νέα

ἀντρικὴ παρέα, κι ἐκείνη ἡ παράδοξη κατάσταση ὑπῆρξε ἡ μοναδικὴ ποὺ μοῦ ταίριαζε, Κλάρκ. Μὴ μὲ φωνάζεις Κλάρκ, ἀπάντησε ὁ Τριστάνο, σοῦ τὸ ξανάπα, δὲν εἶμαι πιὰ ὁ Κλάρκ, τώρα εἶμαι ὁ Τριστάνο, καὶ δὲν καταλαβαίνω τὴ σύγκριση, Γκουαλιόνα, γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ὁ Κάρι σὲ γαμοῦσε συνεχῶς, καὶ ἴσως γιὰ σένα ὁ ἔρωτας νὰ εἶναι αὐτό, Γκουαλιόνα, μπέρδεψες τὸ ρόπτρο μὲ τὴν καμπάνα, καὶ τώρα τί θέλεις ἀπὸ μένα, ἕνα παιδί;, εἶναι ἀργὰ πλέον, μπορεῖς νὰ μείνεις μὲ τὴν ἐπιθυμία, ξέρεις, ὁ χρόνος τῆς ζωῆς δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν χρόνο τοῦ πόθου, σὲ μιὰ μέρα μποροῦν νὰ περάσουν ἑκατὸ χρόνια, ψάξε νὰ βρεῖς κάποιον ἄλλο, γιὰ τὸν Τριστάνο ὁ χρόνος ἔχει πιὰ περάσει.

Μοῦ φαίνεται ὅτι σοῦ εἶχα ὑποσχεθεῖ ἕνα ἐπεισόδιο στὸ ὕφος τοῦ γερο-Ἔρνεστ, δὲν ξέρω ἂν σοῦ ἀρέσει ὡς συγγραφέας, πρῶτα ὅμως πρέπει νὰ σοῦ μιλήσω γιὰ τὸ Πανκουέρβο. Θὰ ἀναρωτιέσαι τί εἶναι αὐτό. Εἶναι ἕνα χαμένο μέρος στὴν Ἱσπανία, ὅπου οἱ βάτραχοι κοάζουν ἀπὸ ἀνία. Ἐκεῖ δὲν πηγαίνει ποτὲ κανένας. Διασταυρώθηκε ὅμως μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Τριστάνο...

... ποιός ξέρει πότε θὰ περάσει, εἶπε ἐκείνη, ἐδῶ στὴν Ἱσπανία κλείνουν τὴν ἰσόπεδη διάβαση λὲς καὶ τὸ τρένο

πρόκειται νὰ περάσει σὲ πέντε λεπτὰ κι ὅμως εἶναι νὰ περάσει αὔριο, ἔτσι εἶναι φτιαγμένη αὐτὴ ἡ χώρα. Θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει γιὰ τὸ Πανκουέρβο, ἀπάντησε ἐκεῖνος, ἴσως ὅμως νὰ μὴν ὑπάρχουν πλέον τρένα γιὰ τὸ Πανκουέρβο, καπούτ, ἴσως νὰ μὴν ὑπάρχει οὔτε Πανκουέρβο, εἶναι ἕνα μέρος ποὺ τὸ ἐπινόησες ἐσύ... Ὁ ἥλιος ἦταν ἀδίστακτος, ἀλλὰ μέσα στὸ μικρὸ καφὲ μποροῦσες νὰ ἀναπνεύσεις. Ἡ φτιαγμένη ἀπὸ καπάκια μπίρας κουρτίνα ἀνέμιζε στὸ καυτὸ ἀεράκι, παράγοντας μιὰ ἀνατολίτικη μουσική. Παρήγγειλαν ποτό, τὸ ἀφεντικὸ ἦταν ἕνας χοντρὸς ἀνθρωπάκος, μὲ μουστάκι ποὺ θύμιζε ψωριάρικο φρύδι. Περίεργο, εἶπε αὐτός, ἔχει μουστάκια μπαρμπέρη ἀλλὰ κάνει τὸν καφετζή, εἶναι ἕνα μουστάκι ἐκτὸς τόπου. Γιατί, ρώτησε ἐκείνη, ὑπάρχουν εἰδικὰ μουστάκια; Ἐκεῖνος ἤπιε δυὸ γουλιὲς ἀπὸ τὴν μπίρα του, βεβαίως καὶ ὑπάρχουν, εἶπε, δοκίμασε νὰ παρατηρήσεις τὴ φυσιογνωμία αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἕνα μάθημα ἀνθρωπολογίας, σχεδίασα στὸ σημειωματάριό μου μουστάκια διαφόρων κατηγοριῶν, σ' αὐτὴ τὴ χώρα τὰ μουστάκια εἶναι ἕνα ὁλόκληρο σύμπαν, γιὰ παράδειγμα, κοίτα αὐτοὺς τῆς Guardia Civil, ἔχουν μουστάκια συγκεκριμένου τύπου. Ἔκανε ἕνα γρήγορο σκίτσο πάνω στὸ τραπεζομάντιλο. Τῶν δικηγόρων, ἀντίθετα, εἶναι ὡς ἑξῆς. Ἔκανε ἕνα ἄλλο σκίτσο. Τῶν δικαστῶν εἶναι ἔτσι, σχεδὸν ὅμοια μὲ αὐτὰ τῶν δικηγόρων, ἀλλὰ διαφορετικά. Τῶν καθηγητῶν Πανεπιστημίου εἶναι ἔτσι ἂν εἶναι ὑπὲρ τοῦ καθεστῶτος καὶ ἀλλιῶς ἂν εἶναι ἐναντίον. Οἱ γαιοκτήμονες τὰ ἔχουν ἔτσι, αὐτὸ ἐδῶ εἶναι τὸ μουστάκι τοῦ μεγάλου Ἰσπανοῦ γαιοκτήμονα ποὺ ὑποστηρίζει τὸν Στρατηγό. Ὁ ὁποῖος στὴν οὐσία ἔχει ἕνα μουστάκι ἴδιο μὲ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ἐπειδὴ

ἀνήκει στὸν Στρατηγὸ ἀναγνωρίζεται ἀμέσως... ἂν τὸ καλοσκεφτεῖς, ἡ ἱστορία τοῦ αἰώνα μας εἶναι μιὰ ἱστορία τοῦ μουστακιοῦ, τὸ κολοβὸ μουστακάκι τοῦ Γερμανοῦ, τὸ χωριάτικο χοντρὸ μουστάκι τοῦ Ρώσου... ὁ Ντοῦτσε ἦταν ἄτριχος σὲ ὅλα του, ὅπως ὅλοι οἱ Ἰταλοί, ἐμεῖς εἴμαστε τριχωτοὶ στὴν ψυχή, σὰν ἐμένα, ἀλλὰ ἐσὺ δὲν τὸ ξέρεις, μικρή μου Γκουαλιόνα, νομίζεις ὅτι εἶσαι πιὸ τριχωτὴ ἀπὸ μένα, καὶ εἶσαι ἁπλῶς ἕνας λόφος χωρὶς ἴχνος χλόης. Θὰ μοῦ ἄρεσε ἂν ἄφηνες κι ἐσὺ μουστάκι, εἶπε ἐκείνη, ταιριάζει μὲ τὴν ἡλικία σου. Ἐκεῖνος χαμογέλασε. Ἔτσι θὰ ἔμοιαζα περισσότερο στὸν Κλάρκ Γκαίημπλ, εἶπε αὐτός, λυπᾶμαι, ἀλλὰ δὲν εἶμαι ἠθοποιὸς τοῦ σινεμά, δὲν εἶμαι πιὰ ὁ σύντροφος παρτιζάνος καὶ δὲν ὀνομάζομαι πλέον Κλάρκ, μπορεῖς νὰ τὸ καταλάβεις; Ἔκανε ἕνα νεῦμα στὸν ἰδιοκτήτη ποὺ λαγοκοιμόταν πίσω ἀπὸ τὸν πάγκο. Dos más σὲ ἔβρισκα πάλι ἐκείνη τὴν καλοκαιρινὴ βραδιὰ ποὺ εἶχα προβλέψει στὸ γράμμα μου. Ποιό γράμμα;, ρώτησε ἐκεῖνος, δὲν τὸ ἔλαβα ποτέ. Ἐκείνη εἶχε ἕνα ἀφηρημένο ὕφος καὶ ἕνα βλέμμα χαμένο σὰν νὰ παρακολουθοῦσε τὴν πτήση μιᾶς μύγας. Τὸ γράμμα μου δὲν ἀναφερόταν σ' ἐκείνη τὴ νύχτα τοῦ Ἰούνη, ὅταν μὲ πῆγες στὴν πανσιόν, εἶπε, αὐτὸ δὲν ἦταν ἕνα πραγματικὸ σμίξιμο. Κι ὅμως σὲ γαμοῦσα ὅλη τὴ νύχτα, εἶπε ἐκεῖνος, ἂν δὲν εἶναι αὐτὸ σμίξιμο... Εἶσαι χυδαῖος, εἶπε ἐκείνη. Εὐτυχῶς ἐσὺ εἶσαι ἰδιαίτερα φίνα, εἶπε ἐκεῖνος, καὶ λοιπόν; Τὸ ἀληθινὸ σμίξιμο συνέβη χθὲς τὴ νύχτα, εἶπε ἡ κοπέλα, ἀλλὰ οἱ ἄντρες δὲν καταλαβαίνουν ποτὲ ὅταν συμβαίνει ἕνα ἀληθινὸ σμίξιμο, ἐσεῖς οἱ ἄντρες, αὐτὰ τὰ πράγματα, δὲν τὰ καταλαβαίνετε. Μᾶς λείπει ἡ μεταφυσική, εἶπε ἐκεῖνος. Κι ἄρχισε νὰ γελάει σιγά, προσπαθώντας νὰ

συγκρατηθεῖ. Κλάρκ, εἶπε ἐκείνη, σὲ παρακαλῶ. Μὴ μὲ ἀποκαλεῖς Κλάρκ, εἶπε ἐκεῖνος, δὲν εἶμαι πλέον ὁ Κλάρκ, σοῦ τὸ ξαναεῖπα, εἶμαι ὁ Τριστάνο, ἔτσι μοῦ ἀρέσει, τώρα ὀνομάζομαι Τριστάνο. Τὸ ὄνομα Τριστάνο εἶναι ἕνα ψεύτικο ὄνομα, ἀπάντησε ἐκείνη, ἕνα τεχνητὸ ὄνομα, δὲν μοῦ ἀρέσει, εἶναι τὸ ὄνομα ἑνὸς ἄλλου, μπορεῖ νὰ εἶναι ἀδελφός σου, πάντα μοῦ ἔλεγες ὅτι εἶχες ἕναν ἀδελφὸ καὶ δὲν μοῦ εἶπες ποτὲ πῶς ὀνομάζεται, ἴσως νὰ εἶναι ὁ ἀδελφός σου. Ἐκεῖνος χαμογέλασε καὶ μὲ τὸν δείκτη ἄρχισε νὰ σχεδιάζει κυκλάκια στὴ δροσιὰ ποὺ εἶχε σχηματιστεῖ πάνω στὸ τζάμι τοῦ ποτηριοῦ. Τὰ κατάλαβες ὅλα, εἶπε, ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀδελφός μου. Ἐκείνη προσπάθησε νὰ τοῦ πιάσει τὸ χέρι, ἀλλὰ ἦταν δύσκολο, ἐκεῖνος ἤθελε νὰ σχεδιάσει πάνω στὸ ποτήρι. Τριστάνο, εἶπε, χθὲς μοῦ εἶπες πὼς ὑπάρχουν διαφορετικὲς βαθμίδες καὶ τρόποι νὰ ἐρωτεύεται κάποιος, καὶ πὼς ἕνα σφάλμα γίνεται λιγότερο σοβαρὸ ἂν τὸ μοιράζονται δύο ἄνθρωποι. Ἐκεῖνος ἐκστόμισε μιὰ βρισιά. Πάψε νὰ εἶσαι χυδαῖος, εἶπε ἐκείνη, δὲν σοῦ ταιριάζει, ξέρεις, ὁ Κάρι δὲν προσπάθησε ποτὲ νὰ μὲ κρατήσει, μὲ ἀγαποῦσε, δηλαδὴ ἤθελε τὸ καλό μου, ἢ αὐτὸ ποὺ ἐγὼ θεωροῦσα πὼς θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι τὸ καλό μου, εἶχε βουλιάξει σὲ μιὰ ἀπύθμενη μελαγχολία, ἐσὺ ὅμως βλέπεις διαρκῶς συνωμοσίες ἐναντίον σου καὶ ἐκδικεῖσαι μὲ τὸν τρόπο σου, καὶ ὑψώνεις τοὺς τόνους. Ἐκεῖνος ἔψαξε στὴν τσέπη του καὶ ἔβγαλε ἕνα χαρτί. Ἄρχισε νὰ διαβάζει μεγαλόφωνα, γιατὶ ὁ Κάρι δὲν προσπάθησε ποτὲ νὰ μὲ κρατήσει ἢ νὰ μὲ ξαναδεῖ, μὲ ἀγαποῦσε, δηλαδὴ ἤθελε τὸ καλό μου, ἢ αὐτὸ ποὺ ἐγὼ σκεφτόμουνα ὅτι ἦταν τὸ καλό μου... τὸν εἶχε καταλάβει μιὰ ἀπύθμενη μελαγχολία, ἕνας πόνος ποὺ τοῦ τὸν εἶχα δη-

μιουργήσει ἐγώ, καταλαβαίνεις; Σήκωσε τὰ μάτια του ἀπὸ τὸ χαρτί. Συγγνώμη, Γκουαλιόνα, εἶπε, ἐπαναλαμβάνεσαι, εἶναι οἱ ἴδιες λέξεις ποὺ μοῦ ἔγραψες σ' αὐτὸ τὸ γράμμα, εἴμαστε στὴν Ἰσπανία, ἡ ἰσόπεδη διάβαση εἶναι κλειστή, τὸ τρένο ἴσως δὲν θὰ περάσει ποτὲ καὶ τὰ ὡράρια ὅλα ἔχουν ἤδη λήξει, κι ἐσύ, μὲ ληγμένα τὰ ὡράρια, μοῦ ἐπαναλαμβάνεις ἀπὸ τὸ μεγάφωνο τὴν ἀνακοίνωση πρὸς τοὺς ταξιδιῶτες ἑνὸς καταργημένου τρένου, γιατί; Γιατὶ ὁ Κάρι ἦταν δυστυχισμένος, εἶπε ἐκείνη, κι ἐγὼ τότε τὸν ἐρωτεύτηκα στ' ἀλήθεια, νά γιατί, γιὰ μένα ἦταν σὰν νὰ ἔβρισκα τὶς ρίζες ποὺ δὲν εἶχα ποτὲ στὴ ζωή μου, κι ἐκεῖνος ἕνα βράδυ μοῦ τηλεφώνησε, μοῦ εἶπε ἔλα, σὲ παρακαλῶ, σὲ χρειάζομαι, γιὰ μένα ἦταν σὰν νὰ ἔβρισκα τὶς ρίζες ποὺ δὲν εἶχα ποτὲ στὴ ζωή μου, ἐγὼ εἶμαι μιὰ ἀποπροσανατολισμένη κακομοίρα Ἀμερικανίδα ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Ἀκτή, ἀπὸ μιὰ μικροαστικὴ οἰκογένεια, μὲ ἕναν πατέρα συμβολαιογράφο καὶ μιὰ μητέρα ἠλίθια, ἐσὺ δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις, Κλάρκ. Μὴ μὲ ἀποκαλεῖς Κλάρκ, εἶπε ἐκεῖνος, καὶ πάψε νὰ μοῦ λὲς μαλακίες, ὁ πατέρας σου εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς Σικελοὺς μετανάστες τοῦ Μπρούκλιν ποὺ οἱ Ἀμερικανοὶ ἔφεραν μαζί τους ὅταν ἀποβιβάστηκαν στὴ Σικελία, γιατὶ ἔτσι μποροῦσαν νὰ ἐξασφαλίσουν ἐπαφὲς μὲ τοὺς σωστοὺς νονούς, ξέρεις πολὺ καλὰ τί θέλω νὰ πῶ, σᾶς ἔστειλαν καὶ τοὺς δύο σὲ ἀποστολή, ὁ καθένας μὲ τὸ καθῆκον του, καὶ ὅσον ἀφορᾶ τὸν Κάρι, ἔ, δὲν ξέρω, εἶναι ἕνα περίεργο ἄτομο, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι δικό σου πρόβλημα, ἡ ζωὴ εἶναι δική σου. Ἦταν ἡ μοναδική μου ἐλευθερία, εἶπε ἐκείνη, καὶ ἡ ζωὴ εἶναι μόνο μία. Ὁ καφετζῆς ἦρθε νὰ καθαρίσει τὸ τραπέζι καὶ ἔδιωξε τὶς μύγες μὲ ἕνα κουρέλι. Τὸ

τρένο πέρασε, εἶπε, σταμάτησε καὶ ἔφυγε πάλι, ἴσως οἱ κύριοι νὰ μὴν τὸ εἶδαν, ἦταν τὸ τρένο γιὰ τὸ Πανκουέρβο. Ἡ λέξη ἐλευθερία εἶναι μιὰ λέξη λάστιχο, εἶπε ὁ ἄντρας, ξέρεις, Γκουαλιόνα, ἀναρωτιέμαι ἂν εἶναι ἡ ἴδια λέξη ποὺ ἐννοῶ ἐγώ, ἴσως ναί, ἀλλὰ ἡ ἴδια λέξη στὸ στόμα διαφορετικῶν ἀνθρώπων γίνεται μιὰ ἄλλη λέξη. Ἐκείνη κοίταξε τὸ ρολόι ποὺ εἶχε στὸν καρπὸ τοῦ χεριοῦ της. Κλάρκ, ρώτησε, ἐσὺ ποιά ἐλευθερία ὑπερασπίζεσαι ; Ἐκεῖνος κοίταξε ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρο. Τὸ τοπίο ἦταν γυμνό, οἱ λόφοι τοῦ θύμισαν λευκοὺς ἐλέφαντες. Ἂς κάνουμε κάτι ποὺ ἔχει ἤδη συμβεῖ, εἶπε, δὲν εἶσαι ἐσὺ ποὺ πρέπει νὰ ἀποβάλεις, ἄλλωστε τὸ σπέρμα μου δὲν εὐδοκίμησε, καὶ τέλος πάντων εἶναι ἀργά, εἶμαι ἐγὼ αὐτὸς ποὺ πρέπει νὰ ἀποβάλει, ξέρεις, ἀρχίζω νὰ φοβᾶμαι ὅτι ἔκανα λάθος στὸ εἶδος ἐλευθερίας γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνίστηκα, ἦρθα ὅμως μαζί σου γιὰ νὰ σιγουρευτῶ, γιατὶ ἐσὺ προσπαθεῖς νὰ μὲ παρασύρεις σὲ μιὰ ἄσχημη ὑπόθεση, τὸ ὅτι εἶστε πολὺ ἁπλοϊκοὶ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν εἶστε καὶ ἐπικίνδυνοι, εἶστε τόσο ἁπλοϊκοὶ ποὺ σκέφτεστε ὅτι ὅποιος δὲν ἤθελε τὸν κομμουνισμὸ θὰ ἔμενε ἱκανοποιημένος μὲ τὸν Φρανσίσκο Φράνκο, κι ἔχω μεγάλη διάθεση νὰ καταλάβω σὲ τί συνίσταται τὸ δικό σας πρόγραμμα Μάρσαλ, ἂν περὶ αὐτοῦ πρόκειται. Προσωπικὰ μὲ βοήθησε, εἶπε ἡ Μαίριλυν, βρῆκα ἕναν φιλάνθρωπο, τὸ σπέρμα στέρισε κι ἐγὼ δὲν ἔχω καμιὰ πρόθεση νὰ κάνω ἔκτρωση, λυπᾶμαι ἂν ἀλλάζω τὸ φινάλε τοῦ μικροῦ σου ἀφηγήματος ποὺ θυμίζει Χέμινγκουεϋ. Εἶμαι σίγουρος ὅτι κι αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη μαλακία, σίγουρα κάποια βίδα σου ἔχει λασκάρει, εἶπε ὁ Τριστάνο. Ἄφησε κάποια νομίσματα στὸ τραπέζι. Ἴσως θὰ μποροῦσα νὰ γυρίσω στὸ σπίτι μου, εἶπε, ὅλη αὐτὴ

ἡ κωμωδία δὲν μοῦ ἀρέσει. Ἐκείνη τοῦ ἔπιασε τὸ χέρι. Ἐσὺ δὲν καταλαβαίνεις ποτὲ τίποτα, εἶπε, τὶς σημαντικὲς στιγμὲς εἶναι σὰν νὰ κλείνεις τὰ μάτια σου, εἶναι ἀλήθεια, πρόκειται γιὰ μιὰ μαλακία, ἀλλὰ ἐγὼ σὲ χρειάζομαι, χρειάζομαι τὴν προστασία σου, σὲ παρακαλῶ, Τριστάνο, ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὴν προστασία σου.

Τί κάνεις, Τριστάνο, πές μου, ρώτησε ἡ Γκουαλιόνα κοιτάζοντας τὴ θάλασσα ποὺ καθρεφτιζόταν στὰ μάτια της. Μὲ μιὰ πλατιά, γενναιόδωρη κίνηση ὁ Τριστάνο ἀγκάλιασε τὸν ὁρίζοντα. Θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπερασπιστῶ τὴν ἐλευθερία, ἀπάντησε, τὴν ἐλευθερία ποὺ ἀναζήτησα καὶ ποὺ ναί, εἶναι τόσο ἀγαπητή, ἀλλὰ γιὰ νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια ἀρχίζω νὰ μὴν ξέρω πλέον τί ἀκριβῶς εἶναι, ἔμπλεξα μὲ μιὰ περιπέτεια ποὺ δὲν μὲ ἀφορᾶ, δὲν ξέρω γιατί, ὅταν ἤμασταν στὸ βουνὸ ὅλα ἦταν ξεκάθαρα, ἢ τουλάχιστον ἔτσι φαίνονταν, καὶ τώρα πιὰ δὲν εἶναι ξεκάθαρο τίποτα, κι ἐγὼ θέλω νὰ καταλάβω... Συμπάθα με, ἀνοίγω μιὰ παρένθεση, θὰ πρέπει νὰ πεῖς στὴ Φράου ὅτι πρὸς τὸ παρὸν δὲν θέλω μορφίνη, χρειάζομαι ὅμως ἐργοταμίνη, ἀρχίζει νὰ μὲ σαρώνει μιὰ κεφαλαλγία, ἢ ἴσως ἁπλῶς νὰ τὴ φοβᾶμαι, πιθανότατα βρίσκονται στὸ συρτάρι, κοίτα μήπως τὰ βρεῖς, εἶναι χάπια... Ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ σοῦ πῶ ποῦ ἐκτυλίχτηκε ὁ διάλογος ποὺ μόλις σοῦ διηγήθηκα, καὶ ἰδιαίτερα τὸ πότε, θὰ εἶχα πρόβλημα, συγγραφέα. Ἀλλὰ εἶναι καὶ δικό σου τὸ φταίξιμο, δὲν μὲ βοηθᾶς ποτὲ σὲ τίποτα, δὲν λὲς οὔτε κουβέντα,

δὲν κάνεις ποτὲ οὔτε μία ἐρώτηση, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὑποτάσσεσαι στὶς ἀρχικὲς ἐντολές μου, σκάσε καὶ δούλευε... ἀλλὰ τώρα δείχνεις μιὰ ὑπερβολικὴ ὑπακοή, ὅταν χάνω τὸν εἱρμό μου πρέπει νὰ μὲ βοηθᾶς, τὰ χρόνια βαραίνουν πάνω μου, οἱ τόποι ἐπίσης, μερικὲς φορὲς θὰ ἦταν ἀρκετὴ μιὰ ἁπλὴ παρατήρηση, μιὰ ἐρώτηση, γιὰ νὰ ξαναβρῶ τὴν ἰσορροπία μου... βοήθα... κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ κάνεις ἐπίτηδες, ἀπὸ κακία, μὲ τὸν τρόπο σου εἶσαι κακός, εἶπες στὸν ἑαυτό σου, αὐτὸς ὁ ἀλαζόνας γεροξούρας μοῦ φέρεται ὑπεροπτικά, μοῦ δίνει τὸ προνόμιο νὰ γράψω τὴ ζωή του, ἀλλὰ μοῦ φέρεται σὰν νὰ εἶμαι κάποιος κακομοίρης, ἒ λοιπὸν θὰ δοῦμε ἂν κάποια στιγμὴ θὰ σηκώσει τὰ χέρια ψηλὰ ἢ ὄχι, ἂν θὰ μοῦ ζητήσει βοήθεια ἢ ὄχι, λίγο φῶς γιὰ νὰ ξεμπλέξει τὶς ἀναμνήσεις του... Τὸ ἔχεις σκεφτεῖ, ἔτσι δὲν εἶναι ;, καὶ τώρα περιμένεις νὰ ἀρχίσω τὰ κλαψουρίσματα... σὲ παρακαλῶ... σὲ παρακαλῶ, σὲ γενικὲς γραμμὲς γνωρίζεις τὴ ζωή μου, λέω σὲ γενικὲς γραμμές, δηλαδὴ ποῦ περίπου ἤμουν τὸ σαρανταεννιὰ ἢ τὸ πενηντατέσσερα ἢ τὸ ἑξηνταεφτὰ ἢ τὸ ἑξηνταεννιά, ὅταν ἔσκασε ἡ πρώτη βόμβα καὶ ἔγινε ἡ πρώτη σφαγή, καὶ ἑπομένως, ἀφοῦ ἔχεις τὶς βασικὲς συντεταγμένες ποὺ δὲν ἔχω πλέον ἐγὼ γιατὶ εἶμαι μπερδεμένος, δῶσ' μου μιὰ χείρα βοηθείας. Αὐτὸ εἶναι ποὺ θὲς νὰ ἀκούσεις ; Κι ὅμως δὲν σοῦ τὴ ζητῶ... ἀπὸ σένα δὲν θέλω τίποτα, δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθειά σου, τὰ καταφέρνω καὶ μόνος μου, ὁ Τριστάνο εἶχε πεῖ πὼς ἔπρεπε νὰ πάει στὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔχει σημασία τὸ πότε, τί μὲ νοιάζει ἡ ἡμερομηνία ;, καὶ ἐσένα, τί σὲ νοιάζει ;, τὸ σημαντικὸ εἶναι ὅτι ἡ Ροζαμούντα τοῦ πρότεινε νὰ πάει στὴν Ἰσπανία μαζί της, τοῦ εἶπε, ἔλα μαζί μου. Ἐκεῖνος σκέφτηκε ὅτι ἡ Γκουαλιόνα ἔκανε τὴν ἔξυπνη, καὶ τότε βάλθηκε νὰ κάνει τὸν ἔξυπνο κι ἐκεῖνος, γιατί ὄχι, ἀπάντησε, θὰ πᾶμε μὲ ἕνα πολυτελὲς ἁμάξι, μιὰ κάτασπρη Μπαλίλα, θὰ ταξιδέψουμε στὰ Πυρηναῖα, θὰ κάνει δροσιά, θὰ εἶναι ὄμορφα καὶ ὁ δρόμος γεμάτος στροφές, καὶ κάποια στιγμὴ θὰ σταματήσω σὲ ἕνα πανοραμικὸ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ φαίνονται βουνὰ πιὸ ὄμορφα καὶ ἀπὸ τὸ ὄρος Μαρμολάντα, ὅπου ὁ θεῖος σου ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ σὲ πήγαινε νὰ κάνετε ρομαντικοὺς περιπάτους βάζοντάς σε νὰ ἀκουμπᾶς στὸ alpenstock του, τὸ μπαστούνι ὀρειβασίας ποὺ ἔχει μέσα στὸ παντελόνι του, κι ἂν θὰ ἔχω διάθεση θὰ σοῦ μιλήσω γιὰ ἕναν Γάλλο συγγραφέα μεγαλοφυὴ καὶ ψειριάρη. Μὰ ὁ θεῖος μου εἶσαι ἐσύ, λέει ἡ Ροζαμούντα, ἀνόητε Κλάρκ, δὲν καταλαβαίνεις, εἶσαι ἐδῶ, μοῦ διηγεῖσαι τὰ πάντα γιατὶ ἦρθα νὰ σὲ ἀκούσω, ἔχεις πολὺ πυρετό, κακόμοιρε Κλάρκ, ἡ γάγγραινα σοῦ σιγοτρώει τὸ πόδι, παίρνεις μορφίνη καὶ δὲν συνειδητοποιεῖς ὅτι ὁ θεῖος μου εἶσαι ἐσύ... συγχώρεσέ με ἂν κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνθῆκες μπέρδεψα τὸν ἑαυτό μου μὲ τὸν θεῖο σου... τί ὥρα εἶναι ;... ἔλεγα κάτι ;... δεῖξε κατανόηση, ἴσως εἶχα ἀποκοιμηθεῖ καὶ μιλοῦσα στὸν ὕπνο μου, ἡ Γκουαλιόνα μερικὲς φορὲς μοῦ στήνει παγίδες, ξέρεις ;, μοῦ κάνει μπαμπέσικες ἐρωτήσεις, πιστεύει ὅτι ἔχω χάσει τὴν αἴσθηση τῆς ταυτότητας, σὰν νὰ μὴν ξέρω ὅτι εἶμαι ὁ Τριστάνο, ἐκεῖνος ποὺ κάποτε ὀνόμαζαν καπετάνιο Κλὰρκ καὶ ποὺ ἔγινε ἥρωας... μόνο ποὺ γιὰ μιὰ στιγμὴ εἶχα χάσει τὶς αἰσθήσεις μου καὶ μπέρδεψα τὸν ἑαυτό μου μὲ τὸν θεῖο της, καὶ ἤμουν ἕτοιμος νὰ τὴ ρωτήσω τί κάνει ὁ θεῖος της ἀπὸ τὴν Ἀμερική, θέλω νὰ πῶ ὁ ὡραῖος Κάρι, γιατὶ ἐγὼ τὸν ὀνομάζω θεῖο ἀπὸ τὴν Ἀμερική, καὶ ξέρεις, γνωρίζω ἀπέ-

ξω τὴν ἀπάντηση, ἡ Γκουαλιόνα θὰ μοῦ ἀπαντοῦσε πὼς εἶναι πολὺ καλά, πὼς ἔχει μιὰ νέα σύζυγο, καὶ πὼς τῆς ἀφιέρωσε ἕνα ποιηματάκι ποὺ τὸ ἔστειλε στοὺς συγγενεῖς του σὰν Christmas card μαζὶ μὲ μιὰ φωτογραφία ποὺ τράβηξε μὲ τὴν πολαρόιντ... ἄχ, συγγραφέα, εἶναι σὰν νὰ τοὺς βλέπω μέσα στὴ λευκὴ Μπαλίλα νὰ γελᾶνε σὰν ἠλίθιοι γιατὶ ὁ Τριστάνο εἶχε πεῖ ὅτι ὁ τίτλος τοῦ χριστουγεννιάτικου κειμένου δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ γυναικούλα μου καλή μου γυναικούλα, καὶ ἡ Γκουαλιόνα εἶχε συνεχίσει, τὸ καζάνι ἑτοίμασε γιατὶ μάζεψα βοῦρλα... Μὴ σκεφτεῖς ὅμως ὅτι ὅλα τελείωσαν μὲ ἕνα γέλιο, δὲν εἶναι τόσο εὔκολο, ἡ Γκουαλιόνα ἤθελε νὰ μάθει ὅλο καὶ περισσότερα, ἐπέμενε νὰ μάθει ποιός ἦταν ἐκεῖνος ὁ ψειριάρης συγγραφέας γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ τῆς μιλοῦσε πάνω στὰ Πυρηναῖα. Ὁ Τριστάνο ἀπέφευγε νὰ γίνει σαφής, λέγοντας ὅτι ἦταν κάποιος ποὺ εἶχε ταξιδέψει στὴν κοιλιὰ τῆς νύχτας, καὶ ἡ Γκουαλιόνα θορυβημένη ἔλεγε ἐλπίζω τουλάχιστον νὰ μὴν ὑποστηρίζει τὰ ἀπολυταρχικὰ καθεστῶτα! Ἡ Γκουαλιόνα ἐνδιαφερόταν γι' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ πράγματα, ὅταν τὴν ἔριξαν μὲ τὸ ἀλεξίπτωτο ἔλεγε ὅτι τὸ πρῶτο πράγμα ποὺ βλέπεις φτάνοντας στὴ Νέα Ὑόρκη εἶναι τὸ ἄγαλμα τῆς Ἐλευθερίας... μὴ μοῦ κάνεις μάθημα, Ροζαμούντα, εἶναι ἀλήθεια, ἀνάμεσά μας ὑπάρχει μιὰ μαγνητικὴ ἕλξη, σὰν νὰ εἴμαστε δύο μαγνῆτες, ἀλλὰ τίποτε ἄλλο δὲν ὑπάρχει, ἐσὺ εἶσαι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ λένε ἕνα πράγμα καὶ ὑπογείως κάνουν κάτι ἄλλο, ἐγὼ τὸ ξέρω καλὰ γιατὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ κρεβάτι στὸ ὁποῖο σαπίζω γνωρίζω τὸ παρελθόν σου, ποὺ σὲ αὐτὰ ποὺ τώρα διηγοῦμαι σ' αὐτὸν τὸν συγγραφέα εἶναι ἀκόμα μέλλον σου, ἐπομένως παράτα τα καὶ μὴν ψειρίζεις πολὺ τὰ πράγματα, ὅσο γιὰ

τὸν συγγραφέα ποὺ χαρακτήρισα ψειριάρη καλὰ θὰ κάνεις νὰ μὲ ἀκούσεις, εἶναι μονάχα θέμα ὀπτικῆς, πρέπει κανεὶς νὰ κοιτάζει ὅλο τὸ πεδίο, ὅπως αὐτὸ τὸ ἀπέραντο πανόραμα ποὺ ἔχουμε μπροστά μας... Κάνε ὑπομονή, φίλε, τώρα δὲν θυμᾶμαι πλέον τίποτα, εἶναι σὰν νὰ ἀσπρίσανε ὅλα, ὅμως θὰ προτιμοῦσα νὰ συνεχίσω νὰ μιλῶ, γιατὶ ὅταν μιλῶ ξεχνιέμαι καὶ σκέφτομαι λιγότερο τὴν κεφαλαλγία... Μὲ ταλαιπωρεῖ χρόνια αὐτὸ τὸ πράγμα... ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Ἀβδηρίτες ἔλεγαν ὅτι ὁ Τριστάνο ἔχασε τὰ μυαλά του... ἔ, ναί, εἶχε χάσει τόσο πολὺ τὰ μυαλά του ποὺ τὸ κεφάλι του πήγαινε νὰ τιναχτεῖ, σ' αὐτὸν τινάχτηκε μονάχα τὸ κεφάλι του, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἐκεῖνος ποὺ τινάχτηκε στὸν ἀέρα ἦταν τὸ ἀγόρι... κανεὶς ποτὲ δὲν κατάλαβε τίποτα ἀπὸ τὶς κεφαλαλγίες, γιὰ τὰ συμπτώματα ναί, σίγουρα, καὶ γιὰ τὶς κρίσεις, πῶς νὰ τὶς ἀντιμετωπίσεις καὶ νὰ τὶς κατευνάσεις, ἀλλὰ γιατί συμβαίνει ἡ ἀγγειοδιαστολή, εἶναι ἀκόμα ἕνα μυστήριο, φαίνεται πὼς εἶναι κάτι τὸ νευροφυτικό, ἢ ψυχοσωματικό, ὅπως λέμε σήμερα, ὅταν ἤμουν πιὸ νέος κατέληγα νὰ χτυπῶ τὸ κεφάλι μου στὸν τοῖχο... Ἄκου, τὸ ὑπόλοιπο τῆς ἱστορίας θὰ τὸ ἐπινοήσω, ἁπλῶς γιὰ νὰ συνεχίσω νὰ μιλῶ, ὅπως βλέπεις εἶμαι τίμιος, σοῦ ὁμολογῶ ὅτι ἐπινοῶ τὰ πράγματα, ἂς ποῦμε ὅτι ὁ Τριστάνο κανόνισε νὰ κάνουν πικνὶκ πάνω στὸ πέτρινο τραπέζι ποὺ βρισκόταν ἀκριβῶς στὴ μέση τοῦ πανοράματος, κάτω ἀπὸ δύο ἔλατα, μπροστὰ στὸν ὁρίζοντα... Λάβε ὑπόψη σου ὅτι βρισκόμαστε στὰ Πυρηναῖα... οἱ Γάλλοι εἶναι εὐφυεῖς, ὅταν ὑπάρχει μιὰ θέα ποὺ ἀξίζει τὸν κόπο κατασκευάζουν ἕνα πλάτωμα ὅπου μπορεῖς νὰ παρκάρεις, στήνουν μιὰ καλύβα μὲ κλαδιά, δύο τουαλέτες γιὰ μεσιὲ καὶ μαντάμ, δύο πέτρινα τραπέζια

γιὰ νὰ κάνεις πικνὶκ καὶ οἱ οἰκογένειες σταματοῦν νὰ φᾶνε καὶ νὰ κοιτάξουν τὸ γαλλικὸ ἐλεύθερο καὶ δημοκρατικὸ πανόραμα καὶ ὅλοι εἶναι εὐχαριστημένοι... Ἀκόμα καὶ ὁ Τριστάνο πίστευε πὼς ἦταν χαρούμενος, παρότι δὲν εἶχε οἰκογένεια, ἅπλωσε ἕνα χάρτινο τραπεζομάντιλο καὶ χάρτινα πιάτα ποὺ τὰ εἶχε ἀγοράσει σὲ ἕνα σοῦπερ-μάρκετ τοῦ Σαὶν-Ζὰν-ντὲ Λοὺζ, ἦταν πιάτα ποὺ ἀναπαρήγαγαν φράσεις διάσημων συγγραφέων ἢ τίτλους περίφημων βιβλίων, καὶ αὐτὰ ποὺ τελικὰ ἀγόρασε εἶχαν γραμμένη γύρω γύρω τὴ φράση *ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς πιθανοὺς κόσμους*, στὴ μέση τοῦ πιάτου ἦταν ζωγραφισμένο μὲ κραγιόνι τὸ πρόσωπο τοῦ ἐφευρέτη τῶν φιλολογικῶν πιάτων, ἑνὸς κυρίου μὲ ἠλίθιο ὕφος, μὲ τὸ μάγουλο ἀκουμπισμένο στὸ χέρι καὶ μιὰ μπούκλα στὸ μέτωπο ποὺ θύμιζε περουκίνι. Ἡ μάρκα, μὲ μικροὺς χαρακτῆρες, στὸ περιθώριο, ἔλεγε *τρεφόμαστε μὲ λογοτεχνία*. Γκουαλιόνα, εἶπε ὁ Τριστάνο, νομίζω ὅτι εἴμαστε πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐποχή μας. Ἐσὺ εἶσαι αὐτὸς ποὺ εἶναι μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐποχή του, ἀπάντησε ἐκείνη, μὲ τὸ χρόνο δὲν ἔχεις καλὴ σχέση, εἶναι φορὲς ποὺ πᾶς πρὸς τὰ πίσω, ἄλλες φορὲς προχωρᾶς μὲ χοροπηδητά, δὲν εἶσαι συνεπής. Ὁ Τριστάνο χαμογέλασε, γιατὶ τὸ τοπίο ἦταν εὐχάριστο καὶ γιατὶ τοῦ φάνηκε ὅτι κι ἐκεῖνο χαμογελοῦσε, χαμογελοῦσε σὲ ὅλους ὅσοι περνοῦσαν ἀπὸ ἐκεῖ, αὐτὸ ποὺ εἶχε σημασία ἦταν νὰ τὸ συνειδητοποιήσεις, ὁ Τριστάνο τὸ συνειδητοποίησε, καὶ ἀνταπέδωσε τὸ χαμόγελο... Τὸ βράδυ ἄρχισε νὰ πέφτει σ' ἐκείνη τὴ χαμογελαστὴ πυρηναϊκὴ κοιλάδα καὶ τὸ φῶς εἶχε ἀρχίσει νὰ γίνεται γαλαζωπό, καὶ ὁ Τριστάνο ἐκμεταλλευόμενος ἐκείνη τὴν ἤρεμη ἀτμόσφαιρα εἶπε ὅτι ἀγαποῦσε ἐκεῖνον τὸν γεμάτο ψεῖρες συγγραφέα

γιατὶ κι αὐτὸς ὁ συγγραφέας εἶχε γίνει ψείρα καὶ εἶχε ρουφήξει τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων καὶ εἶχε καταλάβει πὼς αὐτὸ ἦταν κάτι βρόμικο καὶ ὕστερα εἶπε πὼς ἀγαποῦσε τὸ βράδυ ποὺ ἔπεφτε, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶχε ἀδυναμία σ' ἐκεῖνο τὸ ποίημα. Ἡ Γκουαλιόνα συμφώνησε προφανῶς ἐπειδὴ ἀγαποῦσε κι ἐκείνη τὸ βράδυ, κι ὕστερα τὸν ρώτησε γιατί τοῦ ἄρεσε ἐκεῖνος ὁ συγγραφέας ποὺ ὁ ἴδιος ὀνόμαζε ψείρα, ἀφοῦ ἦταν τόσο ἀρνητικὸς καὶ χωρὶς ἐλπίδα. Καὶ τότε ὁ Τριστάνο κοίταξε τὸ ἐλαφρῶς λαδωμένο πλέον χάρτινο πιάτο του μὲ τὰ λόγια τοῦ Βολταίρου, ξέρεις, εἶπε, εἶναι γιατὶ βούτηξε στὰ σκατὰ αὐτοῦ τοῦ αἰώνα ποὺ μᾶς ἔλαχε νὰ ζήσουμε, καὶ γιὰ νὰ βουτήξεις στὰ σκατὰ χρειάζεσαι κουράγιο, κοίτα, ὅταν θὰ φτάσουμε στὴν Ἰσπανία θὰ σὲ βάλω νὰ ζήσουμε σὰν νὰ ἤμασταν μέσα σὲ ἕνα διήγημα, ὕστερα ἂν θέλεις τὸ διαβάζεις, ἀλλὰ μαζί μου θὰ τὸ ζήσεις μονάχα ἂν βρεθοῦμε μέσα στὴ σελίδα, θὰ δεῖς, ὑπάρχει μιὰ ἰσόπεδη διάβαση, ἕνα τρένο ποὺ δὲν περνᾶ ποτέ, ἕνα ἀκίνητο ἀπόγευμα καὶ μιὰ ζωὴ ἀκίνητη, καὶ ἕνας ἄντρας καὶ μιὰ γυναίκα ποὺ κάθονται καὶ πίνουν μπίρα καὶ κοιτάζουν τὶς μύγες, ἔχουν ἀποβάλει καὶ οἱ δυό τους, ἐκεῖνος καὶ ἐκείνη, ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του, καὶ πίσω ἀπὸ τὶς μπάρες τῆς ἰσόπεδης διάβασης ὑπάρχουν λόφοι σὰν ἄσπροι ἐλέφαντες, ἕνα νεκροταφεῖο ἐλεφάντων ποὺ ἔπασχαν ἀπὸ λεύκη...

... Θά 'θελα αὐτὴν τὴν μνήμη νὰ τὴν πῶ... Μὰ ἔτσι ἐσβύσθη πιά... μόλις θυμοῦμαι πιὰ τὰ μάτια· ἦσαν, θαρρῶ,

μαβιά... αὐτὰ λέει ὁ Ἕλληνας ποιητής... πόσο μέσα ἔπεφτε... ἔγραψε ποιήματα γιὰ τὴ φωνὴ κι ὅμως ὁ ἴδιος τὴν ἔχασε... πέθανε ἀπὸ καρκίνο στὸν λάρυγγα... ποιήματα σπουδαῖα... τοῦ ἄρεσαν οἱ ἄντρες... ἂν ὁ Τριστάνο τὸν εἶχε γνωρίσει... ἂν οἱ χρόνοι τους εἶχαν ταυτιστεῖ, ἂν ἐκεῖνος δὲν ἀγαποῦσε ἀποκλειστικὰ τὶς γυναῖκες, ἂν εἶχε τὶς δικές του προτιμήσεις, ἕναν τέτοιο ἄντρα θὰ τὸν ἀγαποῦσε ὅπως ἤθελε νὰ ἀγαπιέται ἐκεῖνος ὁ ποιητής, τόσο πολὺ τὸν ἀγαποῦσε... πολλὰ ἂν ὅμως, οἱ ζωὲς δὲν φτιάχνονται ἀπὸ τὴν ἀρχή... Μιλοῦσα ὅμως γιὰ τὰ μάτια, εὐτυχῶς ὅλα γίνονται τραγούδι ὅταν φτάνεις νὰ βλέπεις μέσα ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ κάποιου ποὺ κοιτάζει τὸ ταβάνι... j'ai la mémoire qui flanche, je me souviens plus très bien de quelle couleur étaient ses yeux, étaient-ils verts ou bleus?... Μιὰ φορὰ ὁ Τριστάνο ἔλαβε ἕνα γράμμα, μιὰ μέρα θὰ σοῦ διηγηθῶ αὐτὴ τὴν ἱστορία καλύτερα, ὑπῆρχαν καὶ στὸ γράμμα ἐκεῖνο λόγια ἀπὸ ἕνα τραγούδι, ἀλλὰ ἦταν ἕνα γράμμα φτιαγμένο μόνο ἀπὸ φωνές, σὰν ἐκεῖνες ποὺ ἄκουγε ὁ Ἕλληνας ποιητής... Καὶ ἴσως μιὰ μέρα, μακριὰ μακριὰ στὸν χρόνο, στὰ μάτια ἑνὸς ἄλλου, βρεῖς κάτι ἀπὸ τὰ δικά μου μάτια...

Ἤδη στὸ αἴθριο ὁ Τριστάνο τὸ ἔνιωσε. Κλαψουρίζει, εἶπε, τὸν ἀκοῦς, Ροζαμούντα; Ἦταν μιὰ μέρα μὲ τρομερὴ ζέστη, ὅπως εἶναι οἱ μέρες στὴν Ἱσπανία τὸν Αὔγουστο, καὶ ἡ πόλη ἦταν ἔρημη. Κυριακή, ὅλοι ἔξω, μακριὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴ ζέστη ποὺ ἐμπότιζε τὶς πέτρες καὶ τὴν ἄσφαλτο, μιὰ

πόλη φάντασμα, ἴδιο φάντασμα καὶ τὸ μουσεῖο, ἕνα μοναχικὸ μουσεῖο, οἱ πρῶτοι πίνακες τοῦ φάνηκαν ὀπτασίες ποὺ ἐπέπλεαν σὲ ὄνειρο. Ἀχά, εἶπε μὲ χαμηλὴ φωνή. Ὁ κεντρικὸς διάδρομος ἐπανέλαβε, ἀχάαααα, μὲ τὴν ὑποδοχὴ ποὺ κάνουν στὶς φωνὲς οἱ ἔρημοι διάδρομοι. Στὸ μυαλό του ἦρθε ἕνα παραθαλάσσιο λευκὸ χωριουδάκι, ἕνα γαμήλιο γεῦμα, ἡ μητέρα του ποὺ τὸν κρατοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι, τὸ χαμογελαστὸ πρόσωπο ἑνὸς ἐφημέριου καὶ ἡ μητέρα του ποὺ ἔλεγε, ἐλπίζω νὰ μὴν τὸ πάρετε στραβά, ντὸν Βέλιο, ποὺ δὲν παντρευόμαστε στὴν ἐκκλησία, ὁ Τριστάνο ἔτσι ἀποφάσισε, παρότι δὲν ἔχει τίποτα ἐναντίον τῶν ἱερέων, παντρευόμαστε τόσο καθυστερημένα μόνο ἐπειδὴ ὑπῆρξε πολὺ ἄρρωστος, ἦταν κρατούμενος στὴν Αὐστρία καὶ ἄρπαξε τὴν ἱσπανικὴ γρίπη, πίστευε πὼς δὲν θὰ ἐπέστρεφε ποτὲ πιά, κι ὅμως γύρισε μερικὰ χρόνια μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου κι ἔτσι βρῆκε τὸ παιδί του ἤδη μεγάλο ἀγοράκι, πάντως ἐκτιμοῦμε τὸ γεγονὸς ὅτι ἤρθατε στὸ γεῦμα, κύριε ἐφημέριε, πολὺ εὐγενικὸ ἐκ μέρους σας... Ἔπεσε πάνω σ' ἕναν ἀρχιερέα μὲ χαρούμενο ὕφος, ἀλλὰ ἦταν ἕνας ζωγραφισμένος ἀρχιερέας, εἶχε τὸ ἴδιο εὔθυμο πάχος ἐδῶ καὶ κάποιους αἰῶνες. Ὁ Τριστάνο πλησίασε τὸ στόμα στὸ αὐτὶ τῆς Γκουαλιόνα, Ροζαμούντα, δὲν σοῦ τὸ εἶπα ποτέ, ὁ πατέρας μου ὀνομαζόταν Τριστάνο κι ἐγὼ δὲν ἔχω βαφτιστεῖ. Ἐγὼ ἀντίθετα ναί, ψιθύρισε ἡ Ροζαμούντα, στὸ βουνὸ σοῦ φαινόμουν μιὰ ἀνυποχώρητη στρατιωτίνα, ἀλλὰ δὲν ἤμουν, γιατὶ εἶμαι μιὰ καλὴ χριστιανὴ καὶ ξέρω ὅτι δὲν πρέπει νὰ ποθεῖς τὴ γυναίκα τοῦ ἄλλου. Καταλαβαίνω ὅτι ποτὲ δὲν τὴν ἔχεις ποθήσει, εἶπε ὁ Τριστάνο, κατὰ βάθος εἶσαι μιὰ καλὴ καθολικιά, παρότι διαμαρτυρόμενη, ἐσὺ ποθοῦσες μονάχα τὸν ἄντρα ἄλλων γυναι-

κῶν. Προχώρησαν στὴν ἔρημη πινακοθήκη, ὁ Τριστάνο ἄνοιγε δρόμο σὰν νὰ ἦταν ἐπικεφαλῆς ὁμάδας τουριστῶν χωρὶς τουρίστες, καὶ ἄρχισε νὰ ἀνεβαίνει τὶς σκάλες. Ἂς παρατήσουμε τοὺς ὑπόλοιπους πίνακες, εἶπε, δὲν πειράζει, γιὰ σήμερα δὲν πειράζει, ἴσως μιὰ μέρα νὰ ἔρθεις μόνη σ' αὐτὸ τὸ μουσεῖο καὶ κοιτάξεις τὴν ὀμορφιά, ποὺ θὰ εἶναι ἡ μαραμένη σου ἄνοιξη, ἀλλὰ σήμερα πᾶμε στὸν κίτρινο σκύλο, τὸν ἀκοῦς πῶς γαβγίζει;, νομίζω ὅτι πεθαίνει ἀπὸ τὴ δίψα, ἂς τοῦ δώσουμε νὰ πιεῖ, ποιός ξέρει πόσος κόσμος περνάει ἀπὸ μπροστά του κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ χρόνου, τὸν κοιτάζει μὲ τὴν ἀδιαφορία ποὺ κοιτάζουμε ἕναν σκύλο καὶ δὲν τοῦ δίνουμε οὔτε ἐκείνη τὴ σταγόνα νερὸ ποὺ ἔχει ἀνάγκη, ἀλλὰ σήμερα εἶναι ἡ κατάλληλη μέρα, δὲν ὑπάρχει ψυχὴ ζῶσα, καὶ ἴσως ὁ φύλακας τῆς αἴθουσας νὰ ἔχει ἀποκοιμηθεῖ στὴν καρέκλα του, ἂν ἤμουν ὁ διευθυντὴς αὐτοῦ τοῦ μουσείου θὰ διέταζα νὰ ὑπάρχει πάντα μιὰ γαβάθα μὲ δροσερὸ νερὸ μπροστὰ σ' ἐκεῖνο τὸν σκύλο, ἀλλὰ οἱ διευθυντὲς τῶν μουσείων ἀγνοοῦν τὶς ἐπιθυμίες τῶν πινάκων τους, κάνουν ἁπλῶς τὴ δουλειά τους, δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει καθόλου ἂν ὁ σκύλος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑποφέρει γιὰ πάντα, ὅπως θέλησε ὁ ζωγράφος... Ὁ φύλακας κοιμόταν, ὅπως εἶχε προβλέψει ὁ Τριστάνο. Μπῆκαν, καὶ ὁ σκύλος τοὺς κοίταξε μὲ τὰ ἱκετευτικὰ μάτια ἑνὸς μικροῦ κίτρινου σκύλου θαμμένου μέχρι τὸν λαιμὸ στὴν ἄμμο, τοποθετημένου ἐκεῖ νὰ ὑποφέρει μέχρι νὰ γίνει γνωστὸ γιὰ **saecula saeculorum** πῶς ὑποφέρουν τὰ πλάσματα ποὺ δὲν ἔχουν φωνή, ποὺ οὐσιαστικὰ εἴμαστε ὅλοι ἐμεῖς, ἢ περίπου. Ἡ Γκουαλιόνα τὸν κοίταξε, ὕστερα ἔκανε μιὰ στροφὴ γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό της, ἀκούμπησε τὸ ἕνα της χέρι στὸν τοῖχο καὶ πάνω στὸ χέρι τὸ

κεφάλι της. Εἶναι ἀβάσταχτο, εἶπε, δὲν μπορῶ νὰ τὸ βλέπω. Κάνει ἁπλῶς ἕνα ἀμμόλουτρο, εἶπε ὁ Τριστάνο, ὁ ζωγράφος τοῦ παρήγγειλε ἀμμόλουτρα. Σὲ παρακαλῶ, σταμάτα, εἶπε ἐκείνη. Πιστεύεις ὅτι τὸ ἠλεκτροσὸκ στὰ τρελοκομεῖα εἶναι καλύτερο;, εἶπε ἐκεῖνος, ξέρεις, ἦταν ἕνα μικρὸ χαμένο σκυλί, σίγουρα ἔκθετο, παιδὶ ἀγνώστου πατρός, τριγυρνοῦσε στὶς συνοικίες τῆς περιφέρειας, εἶχε ἕνα δισάκι στὸν ὦμο, ἕνα ξεροκόμματο ψωμί, κοιμόταν μέσα σὲ χαρτόκουτα, δὲν πήγαινε οὔτε στὰ κουρεῖα γιὰ σκυλιά, μὲ ἄλλα λόγια ἦταν ἐντελῶς out, κι ἔτσι ὁ ζωγράφος σκέφτηκε νὰ κάνει κάτι χρήσιμο γιὰ τὴν κοινωνία καὶ γιὰ τὸν πρίγκιπά του, τοῦ πέρασε τὴ θηλιὰ τῆς παλέτας του, τὸν αἰχμαλώτισε καὶ τὸν ἔθαψε στὴν ἄμμο μέχρι τὸν λαιμό, γιὰ νὰ μάθεις, σκύλε ἀλήτη, τώρα δὲν θὰ μπορεῖς πλέον νὰ δαγκώνεις κανέναν, ἡ συνοικία εἶναι ἥσυχη, οἱ πολίτες κοιμοῦνται ἥσυχοι καὶ ὁ μονάρχης εἶναι εὐτυχής. Ἦταν κακός, εἶπε ἡ Ροζαμούντα, ὁ ζωγράφος ἦταν κακός. Ὄχι, ἦταν καλός, τὴ διόρθωσε ὁ Τριστάνο, ἦταν κακὸς μονάχα μὲ τὸν ἑαυτό του, ἦταν ἕνα λυμένο σκυλί. Ὑπῆρχε ἕνα βαρὺ κλίμα σ' ἐκείνη τὴν αἴθουσα ποὺ μύριζε μούχλα καὶ χνότα ἀπὸ τὴν προηγούμενη μέρα. Τουλάχιστον νὰ ὑπῆρχε κλιματισμός, εἶπε ἐκείνη. Κάνε μου τὴ χάρη, Ροζαμούντα, εἶπε ὁ Τριστάνο, αὐτὴ εἶναι ἡ Ἰσπανία τῆς σήμερον, ὁ Καουντίλιο ἀδιαφορεῖ πλήρως γιὰ τὸν μοντερνισμό, ἀδιαφορεῖ καὶ γιὰ ἐσᾶς τοὺς Ἀμερικάνους, ἡ μόνη του ἔννοια εἶναι νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴ Δύση ἀπὸ τὸν κομμουνισμό, ὅπως θὰ δεῖς ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ πεῖ κάποιος, πῶς περιμένεις νὰ τὸν ἐνδιαφέρει ὁ κλιματισμός, ἐκεῖνος μένει ἱκανοποιημένος μὲ τὴ δροσιὰ τῶν σκευοφυλακίων. Κάθισαν καταγῆς. Ὁ Τριστάνο κοίταζε

τὸν σκύλο στὰ μάτια, ἡ Γκουαλιόνα τὸν κοίταζε μὲ τὴν ἄκρη τῶν ματιῶν της κάθε τόσο, ὁ Τριστάνο δὲν ἤξερε τί νὰ πεῖ καὶ ἀναρωτιόταν γιατί τὴν εἶχε φέρει νὰ δεῖ αὐτὸν τὸν πίνακα... Ξέρεις, συγγραφέα, ἂν ὁ Τριστάνο εἶχε τὸ χάρισμα τῆς μαντικῆς θὰ τῆς ἔλεγε πὼς μιὰ μέρα θὰ συναντοῦσαν αὐτὸ τὸ σκυλί, θὰ τῆς ἔλεγε, Ροζαμούντα, μιὰ μέρα θὰ τὸ ἀναγνωρίσεις αὐτὸ τὸ σκυλί, νὰ σοῦ πῶ μάλιστα ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ σκυλί, πρόκειται γιὰ σκύλα, ἀλλὰ εἶναι δύσκολο νὰ μαντέψεις τὸ φύλο ἑνὸς σκύλου θαμμένου στὴν ἄμμο, ἐγὼ ὅμως ξέρω ὅτι εἶναι μιὰ σκύλα... ἀλλὰ ὁ Τριστάνο δὲν εἶχε τὸ χάρισμα τῆς μαντικῆς, γι' αὐτὸ διηγοῦμαι σ' ἐσένα ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ διαισθανθῶ, γιατὶ ὁρισμένα σημάδια πρέπει νὰ γίνονται ἔγκαιρα κατανοητά, ὄχι ὅταν πεθαίνεις... Δὲν νιώθεις καλά;, τὸν ρώτησε ἡ Ροζαμούντα. Τοῦ θανατᾶ, ἀπάντησε ἐκεῖνος, τοῦ θανατᾶ. Δὲν φαίνεται, ψιθύρισε ἐκείνη, ἔχεις ἕνα ἐξαιρετικὸ χρῶμα καὶ μετὰ τὸ γεῦμα εἶχες τὸ κουράγιο νὰ τὸ κάνεις τρεῖς φορὲς συνεχῶς, ἀφοῦ εἶχες καταβροχθίσει μιὰ σουπιέρα μὲ μαδριλιάνικο πατσά. Ὁ Τριστάνο τὴ διέταξε νὰ μείνει ἐκεῖ ποὺ ἦταν, ἀκίνητη ἐκεῖ ποὺ κάθεσαι, μικρούλα μου, πῆγε καὶ στάθηκε κάτω ἀπὸ τὸν κίτρινο σκύλο, λύγισε χέρια καὶ γόνατα σὰν νὰ ἦταν μαριονέτα μὲ κομμένες τὶς κλωστές, μιὰ μέρα σ' ἕνα ἑστιατόριο ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου μοῦ σερβίρισαν τὸν ἔρωτα σὰν νὰ ἦταν κρύος πατσάς, ἐγὼ εἶπα εὐγενικὰ στὸν ἱεραπόστολο μάγειρα ὅτι τὸν προτιμοῦσα ζεστό, ὅτι ὁ πατσὰς δὲν τρώγεται κρύος, δὲν τὸν ἔφαγα, δὲν θέλησα ἄλλο πιάτο, πλήρωσα τὸν λογαριασμὸ καὶ βγῆκα στὸν δρόμο. Μὰ τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λές;, εἶπε ἡ Ροζαμούντα. Εἶναι ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πράγματα ποὺ μοῦ διαβάζει ἡ Φράου, ἀπάντησε

ἐκεῖνος, ἀλλὰ δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ χανόμαστε σὲ λεπτομέρειες, κι ὕστερα ἔκανα μιὰ πινδαρικὴ πτήση, δὲν ἔχει καμιὰ σχέση, μιλοῦσα γιὰ τὸν μέλλοντα χρόνο κι ὄχι γιὰ τὴ χθεσινὴ νύχτα. Μετὰ στάθηκε προσοχὴ μπροστὰ στὸν σκύλο. Καπετάνιε Κλάρκ, εἶπε, σοῦ ἔφερα τὸ νερὸ ποὺ εἶχες ἀνάγκη. Στὴ ζώνη εἶχε κρεμασμένη μιὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς ξερὲς καὶ ἄδειες κολοκύθες ποὺ οἱ βοσκοὶ τῆς Καστίλλης χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ κρατοῦν δροσερὸ τὸ νερό, τὴν ἄφησε μπροστὰ στὸν πίνακα, ἔκανε δυὸ βήματα πίσω καὶ χαιρέτησε στρατιωτικά. Πᾶμε νὰ φύγουμε, Γκουαλιόνα, εἶπε, εἶναι ἀργά, καὶ ὁ φύλακας θέλει νὰ κλείσει αὐτὸ τὸ νεκροταφεῖο.

... Ἂς ξεχάσουμε ὅτι ὁ χρόνος ὑπάρχει καὶ ἂς μὴ μετρᾶμε τὶς μέρες τῆς ζωῆς μας, δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνουμε ἀφοῦ φανήκαμε τόσο ἀνόητοι καὶ δὲν τὰ μετρήσαμε πρίν, Μαύρη, εἶναι σὰν νὰ κοιμόμουνα καὶ νὰ ξύπνησα τώρα καὶ νὰ ἀναρωτιόμουν ποῦ ἤμουν, ἂν ἤμουν ἐγώ, ἂν ἤμουν ὁ ἴδιος καὶ γιατί;... δὲν ὑπάρχουν ὅμως γιατί, τὰ πράγματα παίρνουν τὸν δικό τους δρόμο χωρὶς γιατί, παρότι ἡ εὐθύνη ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ὄνειρα, τὸ ἀρχαῖο γνωμικὸ ἔχει δίκιο, μίλα μου γιὰ τὰ παιδικά σου χρόνια, Μαύρη, κι ὕστερα γιὰ τοὺς συντρόφους σου, γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν ξύπνησαν ποτὲ ξανὰ ὅπως ἐγώ, καὶ τώρα ἔχουν ἄγνωστους τάφους πάνω στὰ βουνά, ἀνήκουν στὸν λαὸ τῶν ὀνείρων, δὲν ξέρω νὰ μιλήσω μαζί τους... θὰ ἤθελα νὰ μοῦ παίξεις τὴν ἴδια ἄρια ποὺ εἶχες

παίξει ἐκείνη τὴ νύχτα, ἀλλὰ ἐδῶ δὲν ἔχει πιάνο καὶ ντρέπομαι ποὺ σοῦ τὸ ζητῶ, κι ὅμως τὴν ἀκούω στὸν ἀέρα ἀνάμεσα στὰ κυπαρίσσια, πᾶμε στὸ Σούνιο, θέλω νὰ δῶ τὸ Αἰγαῖο ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ποσειδῶνα, οἱ σύντροφοί σου δὲν ἔχουν πλέον τσίνορα, ἔχουν κενὲς τὶς κόγχες τῶν ματιῶν τους, εἶναι ξαπλωμένοι ἀνάμεσα στοὺς θάμνους καὶ τρέφουν τὶς ρίζες τῶν καστανιῶν, μὲ φώναζαν γιὰ καιρὸ κι ἐγὼ δὲν τοὺς ἄκουγα, Μαύρη, ἐμεῖς ἀνήκαμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο χωρὶς νὰ τὸ ξέρουμε, αὐτὲς ἐδῶ εἶναι δικές μου πέτρες, χάρη σ' αὐτὲς μπόρεσα νὰ καταλάβω, οἱ πέτρες διδάσκουν πολλὰ πράγματα, ἴσως μιὰ μέρα νὰ ἔρθεις μαζί μου, τώρα ὅμως ἄσε με νὰ μείνω, πήγαινέ με στὴν Κρήτη, θέλω νὰ δῶ τὸ σπίτι στὸ ὁποῖο γεννήθηκες, δὲν μπορεῖς νὰ τὸ ἀφήνεις ἔτσι ἐγκαταλελειμμένο, θὰ εἶναι σὰν ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα σου νὰ πέθαναν δύο φορές, θὰ εἶμαι ἐγὼ αὐτὸς ποὺ θὰ ξανανοίξει τὴν πόρτα, θὰ μπεῖς μέσα μαζί μου, ἀπὸ τὸ πολὺ νὰ τὸ φαντάζομαι τὸ ξέρω σὰν νὰ ἔχω ζήσει σ' αὐτό, τὸ κλειδὶ εἶναι κρεμασμένο σὲ ἕνα καρφὶ κάτω ἀπὸ τὸ ὑπόστεγο, πίσω ἀπὸ τὸ κλαδὶ μιᾶς ξερῆς δάφνης, εἶναι ἕνα μεγάλο καὶ βαρὺ κλειδί, ἡ κλειδαριὰ μετακινεῖ τὸν ξύλινο σύρτη ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς πόρτας, τὸ πρῶτο δωμάτιο εἶναι εὐρύχωρο, ἐκεῖ ἦταν τὸ λιοτριβειό, οἱ καρέκλες εἶναι ψάθινες, ἀλλὰ δίπλα στὸ παράθυρο εἶναι ἕνα πέτρινο κάθισμα σκεπασμένο μὲ μαξιλάρια ντυμένα μὲ κρητικὰ ὑφάσματα, καὶ στὴ μέση τοῦ δωματίου τὸ τραπέζι πάνω στὸ ὁποῖο τρώγατε, μιὰ τεράστια στρογγυλὴ πέτρα ποὺ κάποτε ἔτριβε τὶς ἐλιές, ἀκουμπισμένη σὲ μιὰ ἄλλη πέτρα... θὰ εἶναι τὸ ἐργαστήρι μας, ἐκεῖ θὰ σχεδιάσουμε τὸν κόσμο ποὺ θὰ θέλουμε, τὰ βιβλία μας θὰ τὰ ἑτοιμάσουμε πάνω σ' ἐκείνη τὴν πέτρα...

Μαύρη, ἐγὼ δὲν θέλω νὰ περάσω τὴ ζωή μου στὶς αἴθουσες ἑνὸς πανεπιστημίου ἢ τὶς νύχτες μου σὲ ἕνα παρατηρητήριο παρατηρώντας τὸν οὐρανό, γιατί ἄλλωστε;, γιὰ νὰ ἀνακαλύψουμε ἄλλους κόσμους;, δὲν μᾶς φτάνει αὐτὸς καὶ μάλιστα ἔτσι ὅπως τὸν καταντήσαμε;... τὸ ξέρω ὅτι συχνὰ θὰ πρέπει νὰ μὲ ἀφήνεις μόνο, ἀλλὰ ὅταν θὰ ἐπιστρέφεις ἀπὸ τὰ κονσέρτα σου θὰ μὲ βρίσκεις πάντα καθισμένο ἐκεῖ, σ' ἐκείνη τὴν πέτρα... Ἀκούω μιὰ πιανόλα, τὴν ἀκοῦς κι ἐσύ;... μιλάω σ' ἐσένα, συγγραφέα... συμπάθα με, ὀνειρευόμουνα καὶ μιὰ πιανόλα μὲ ξύπνησε, ἴσως ὅμως νὰ ὀνειρευόμουνα καὶ τὴν πιανόλα καὶ τώρα συνεχίζεται καὶ ἐκτὸς ὀνείρου, εἶναι ἕνα βάλς, τὸ ἀκοῦς;... Μὴ μοῦ πεῖς ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ἠχητικὴ παραίσθηση, κάνε μου τὴ χάρη, εἶναι ἕνα βάλς σὲ λὰ ματζόρε, ἔρχεται ἀπὸ μακριά, ὅμως ἀκούγεται καλὰ ἂν κάποιος θέλει νὰ τὸ ἀκούσει... ἀλλὰ δὲν εἶναι πιανόλα, εἶναι μιὰ ρομβία, σὰν αὐτὲς ποὺ ἔπαιζαν οἱ τσιγγάνοι στὰ πανηγύρια ὅταν ἤμουν μικρός... Γιὰ τὶς φωτιὲς τοῦ Σὰν Τζοβάννι στὴν πλατεία Σὰν Νικολὸ ἕνας τσιγγάνος ἔπαιζε μιὰ ρομβία τῆς Μπαρμπαριᾶς, γύριζε τὴ μανιβέλα καὶ ὁ κόσμος ἄρχιζε ἀμέσως νὰ χορεύει... Αὐτὲς οἱ παλιὲς ἱστορίες δὲν ἐνδιαφέρουν πλέον κανέναν, ἂς εἶναι ὅμως εὐλογημένο τὸ ρεφραὶν ἐκεῖνο ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ παρελθὸν γιὰ νὰ μᾶς ξαναφέρει τὶς πεθαμένες μέρες... ἐκεῖνο τὸ ἄγρυπνο ἐκκρεμὲς πάνω στὸ κομὸ βρίσκεται μονίμως μὲ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα, δὲν τὰ κλείνει οὔτε τὴ νύχτα, κατασκοπεύει τὴν κάθε στιγμή μας, κάνει ὅπως ἡ ἀράχνη μὲ τὶς μύγες, τὸ σύμπαν εἶναι αὐτὸ μονάχα, αὐτὸ κι ὄχι οἱ γαλαξίες καὶ τὰ ἔτη φωτός, ἡ μιὰ στιγμὴ μετὰ τὴν ἄλλη, τὶκ-τάκ, καὶ ἡ ὥρα ἔχει ἤδη τελειώσει... ὁ τσιγγάνος ξαναφεύ-

γει γιὰ ἕνα ἄλλο πανηγύρι, ἀλλὰ παίζει πάντα τὴν ἴδια μουσική, εἶναι κάποιο ἄλλο ζευγάρι ποὺ θέλει νὰ χορέψει;... ἐκείνους τοὺς δύο τοὺς γνωρίζω, ἐκείνη φοράει ἄσπρα παπούτσια καὶ μιὰ μπλὲ φούστα μὲ πιέτες, ἐκεῖνος ἄφησε τὸ σακάκι στὴν πλάτη μιᾶς καρέκλας καὶ ἀνέβασε τὰ μανίκια τοῦ πουκαμίσου, κάν' τη νὰ χορέψει... νεαρέ, κάν' τη νὰ γελάσει, δὲν βλέπεις πῶς λάμπουν τὰ μάτια της, μέσα τους σπαρταροῦν τὰ φῶτα τῆς πλατείας, εἶναι χάρτινοι γλόμποι φωτισμένοι, τώρα ἦρθε καὶ ἕνας μπουζουξής, εἶναι ἕνας γεράκος ποὺ καταλαβαίνει τοὺς ἐρωτευμένους, εἶδε πολλοὺς νὰ χορεύουν στὴ ζωή του, ἔχει καταλάβει τὰ πάντα ὁ γεράκος, καὶ βάλθηκε νὰ παίζει τὸ *Θὰ ξανάρθεις*... βεβαίως καὶ θὰ ξανάρθεις, λέει ἡ γυναίκα, ἔχεις ἤδη ἐπιστρέψει, καὶ γελάει, περνάει τὸ ἕνα της χέρι γύρω ἀπὸ τὸν λαιμό του καὶ τὸν τραβάει κοντά της, ὁ κόσμος χειροκροτεῖ, ἔχουν κάνει ἕναν κύκλο γύρω τους, ἐκείνη περνάει τὸ χέρι της ἀνάμεσα στὰ μαλλιά του κι ὕστερα τὸν φιλάει, ἔχουν ἔρθει κι ἄλλοι μουσικοί, ὑπάρχει μιὰ κινητικότητα, ὅλοι ἀρχίζουν νὰ χορεύουν, ἕνας ἡλικιωμένος ἄντρας χορεύει μόνος του, κρατάει τὰ χέρια του σηκωμένα σὰν νὰ ἔχει πιάσει τὸν ἀέρα καὶ κινεῖ μονάχα τὰ πόδια του μὲ τὶς δερμάτινες μπότες, οἱ δυό τους ἔχουν μείνει ἀκίνητοι ἀνάμεσα στὸν κόσμο ποὺ χορεύει, μοιάζουν μὲ ἄγαλμα μὲ δύο σώματα ποὺ ὁ γλύπτης ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ἴδια πέτρα, ἔχουν τὰ μάτια τους κλειστά, τὸ μέτωπο ἀκουμπισμένο στὸ μέτωπο λὲς καὶ ἀνταλλάσσουν σκέψεις, σκέφτονται τὸ ἴδιο πράγμα, ὅτι τὸ καράβι γιὰ τὴν Κρήτη φεύγει αὔριο τὸ πρωὶ στὶς ἑφτὰ καὶ ὁ Πειραιὰς γιορτάζει, γιὰ ποιό λόγο νὰ γυρίσουν νὰ κοιμηθοῦν στὴν πόλη... Ξέρω μιὰ πανσιὸν στὸ λιμάνι, λέει ἡ Δάφνη, ὅταν ὁ παππούς μου ἐρχόταν νὰ σπουδάσει στὴν Ἀθήνα ἔμενε ἐκεῖ, τώρα ἀνήκει στὸν Στρατή, ἕναν συγχωριανό μου, θὰ μοῦ ἄρεσε νὰ πάω νὰ τὸν χαιρετήσω, μὲ γνώρισε ὅταν ἤμουν κοριτσάκι, νομίζω ὅτι θὰ χαιρόταν νὰ μὲ δεῖ μαζί σου, Τριστάνο.

Δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἔβγαλες τὴν ἀλογόμυγα, εἶσαι ψεύτης σὰν τὴ Φράου, τὴν ἀκοῦς πῶς κάνει, ἢ σκέφτεσαι ὅτι βουίζουν τὰ αὐτιά μου;, ἴσως πράγματι νὰ βουίζουν τὰ αὐτιά μου, ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀλογόμυγα, δὲν κάνω λάθος, βγάλ' την ἔξω, ἄνοιξε λίγο τὰ παντζούρια καὶ θὰ δεῖς ὅτι θὰ βρεῖ μόνη τὸν δρόμο της, ἔτσι κι ἀλλιῶς τὸ φῶς δὲν μὲ ἐνοχλεῖ, κλείνω τὰ μάτια, τί ὥρα εἶναι, ἔχει ἤδη περάσει τὸ μεσημέρι; Εἶναι ἀπόγευμα, θὰ εἶναι τρεῖς ἡ ὥρα, ναί, τὸ νιώθω ὅτι εἶναι ἀπόγευμα... παράξενο, τὸ ἀπόγευμα γίνεται αἰσθητὸ ἀκόμα κι ὅταν εἶσαι στὸ κρεβάτι, τὸ νιώθεις μὲ τὰ αὐτιά σου, ἔχει μιὰ δική του ἀνάσα, καὶ μὲ τὴν ὄσφρηση, μὲ τὰ αὐτιὰ καὶ μὲ τὴ μύτη, ἄλλωστε εἶναι κι ἕνας πετεινὸς ποὺ ἀρχίζει νὰ λαλεῖ κάθε ἀπόγευμα, εἶναι ἕνας ἀνόητος πετεινός, τί νόημα ἔχει νὰ λαλεῖ, νομίζει ὅτι εἶναι θαρραλέος, δὲν εἶναι καθόλου θαρραλέος, εἶναι ἁπλῶς ἀνόητος καὶ ξιπασμένος, κάποτε πάνω σ' ἐκεῖνα τὰ βουνὰ ἦταν δύο ἄντρες ἐξίσου θαρραλέοι, ἔδιναν τὴν ἴδια μάχη ἀλλὰ ἦταν διχασμένοι ὅσον ἀφορᾶ τὸ μέλλον τῆς πατρίδας τους, ὁ ἕνας ἦταν αὐτός, καθόταν πίσω ἀπὸ ἕναν βράχινο ὄγκο καὶ παρατηροῦσε ἕνα λουλούδι, οἱ τρεῖς δυτικὲς ταξιαρχίες θὰ περνοῦσαν κάτω ἀπὸ τὴ δική του διοίκηση, πρῶτα ὅμως ἔπρεπε

νὰ γίνει ἥρωας, δὲν εἶναι εὔκολο νὰ γίνει κάποιος ἥρωας, ἕνα χιλιοστὸ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ γίνεσαι ἥρωας, ἕνα χιλιοστὸ ἀπὸ ἐδῶ καὶ εἶσαι ἕνας δειλός, αὐτὸς ἦταν ἐκεῖ, παρατηροῦσε ἕνα λουλούδι καὶ τὸ τοπίο μπροστά του ἦταν ἡ ἀρένα του, θὰ κέρδιζε τὴ μάχη ἢ θὰ τὰ ἔκανε πάνω του;... μερικὲς φορὲς συμβαίνει, ἐνῶ εἶσαι ἕτοιμος νὰ γίνεις ἥρωας ὅλα νὰ γίνονται σκατά... Σὲ παρακαλῶ, ἄνοιξε λίγο τὰ παντζούρια, πρέπει νὰ ἔχει ἤδη βραδιάσει, τὸ κατάλαβα, πρὶν εἶχα κάνει λάθος... γράφεις;... γράψε τὰ πάντα μὲ τὸ νὶ καὶ μὲ τὸ σίγμα, ἄλλα πράγματα μπορεῖς νὰ τὰ γράφεις μὲ τὸν δικό σου τρόπο ἀλλὰ αὐτὸ ὄχι, ἐδῶ θὰ γράψεις τὰ λόγια μου... Ἄνοιξε λίγο τὶς κουρτίνες, ἄσε νὰ μπεῖ λίγη δροσιά... συχνὰ οἱ ἡρωισμοὶ καταλήγουν στὰ σκατά, θὰ ἔλεγα μάλιστα ὅτι αὐτὸ συμβαίνει συνήθως, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ δὲν πρέπει νὰ τὸ λέμε, δὲν εἶναι καλὸ γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν, κι ἄλλωστε πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κρατήσεις τὸ χέρι στὴν καρδιά, γιατὶ μετὰ τὴν ἡρωικὴ πράξη πρέπει νὰ κρατήσεις τὸ χέρι πάνω στὴν καρδιά, ὅταν εἶσαι μπροστὰ στὴ σημαία, στέκεσαι ἐκεῖ, περιμένεις τὸν σταυρὸ στὸ στῆθος, οἱ ἀρχὲς εἶναι παραταγμένες μπροστά σου... πολεμικὸς μεγαλόσταυρος, ὄχι ποῦτσες... εἶναι ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας μὲ τὴ σύζυγό του, τί ζευγάρι κι αὐτό, ὁ Τριστάνο τοὺς κοιτάζει, εὐτυχῶς πρόκειται γιὰ ντοκυμανταίρ, εἶναι τὰ Ἐπίκαιρα τῆς Ἑβδομάδας, σὲ ἄσπρο-μαῦρο, καὶ ἡ ἔλλειψη χρώματος κάνει τὴ σκηνὴ λιγότερο φρικτή, στὸ πάλκο συγκεντρωμένες ὅλες οἱ ἁρμόδιες ἀρχές, ὁ ὑπουργὸς ἐσωτερικῶν, ὁ τῆς ἄμυνας, ἕνας στρατηγὸς μὲ αὐξημένο βάρος λόγῳ τῶν μεταλλίων ποὺ κουβαλᾶ στὸ στῆθος, ὁ καρδινάλιος, ἴσως καὶ δύο καρδινάλιοι, ἡ μπάντα μὲ τὰ λοφία

της, τὴν ἐρχόμενη Κυριακὴ ἡ μεγαλοπρεπὴς αὐτὴ τελετὴ ἡρωισμοῦ θὰ μεταδοθεῖ σὲ ὅλους τοὺς κινηματογράφους τῆς Ἰταλίας, ἢ τουλάχιστον σ' αὐτοὺς τῶν μεγάλων πόλεων, πρὶν ἀπὸ τὸ συγκινητικὸ ἀμερικάνικο φίλμ ὅπου ἐκείνη λέει ὅτι αὔριο θὰ εἶναι μιὰ ἄλλη μέρα μὲ φόντο ἕνα αἱμάτινο δειλινό... ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμιλία γιὰ τὰ Ἐπίκαιρα τῆς Ἑβδομάδας εἶναι ἱστορική, γιατὶ οἱ νέες γενιὲς πρέπει νὰ μάθουν ὅτι ὁ παρασημοφορημένος εἶναι ἕνας ἐθνικὸς ἥρωας, ναί, τὴν ἡρωικὴ πράξη τὴν ἔκανε αὐτός, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν εἶναι αὐτός, εἶναι σὰν ἕνας ἄγνωστος στρατιώτης, ἀντιπροσωπεύει ὅλους τοὺς Ἰταλούς, ἀκόμα κι ἐμᾶς τοὺς προέδρους καὶ τοὺς στρατηγοὺς ποὺ δὲν λάβαμε μέρος στὴν Ἀντίσταση, ἀντιπροσωπεύει ὅλους ἐμᾶς γιατὶ ὁ ἰταλικὸς λαὸς δὲν ὑπῆρξε ποτὲ φασίστας, καὶ στὸ πρόσωπό του ἐκφραζόμαστε ὅλοι ἐμεῖς, ὁ ἰταλικὸς λαὸς πάλευε ἀπὸ πάντα ἐνάντια στὸν φασισμό, πάντα, οὔτε ποὺ ὀνειρεύτηκε ποτὲ νὰ γίνει φασίστας, ὁ ἰταλικὸς λαός... Ἤμουν ἐγὼ αὐτὸς ποὺ ὀνειρευόταν, σκέφτεται ὁ Τριστάνο, πολεμοῦσα ἐναντίον τοῦ κανενός, οἱ φασίστες δὲν ὑπῆρξαν ποτέ, ἦταν ἀποκυήματα τῆς φαντασίας μου... ὁ στρεβλὸς πρόεδρος προχωρᾶ ἴσια πρὸς τὸ μέρος του συνοδευόμενος ἀπὸ ἕναν ὑψηλὸ ἀξιωματοῦχο ποὺ φέρνει σ' ἕνα ἀσημένιο πιάτο τὸν πολεμικὸ μεγαλόσταυρο, ὅλοι μαζὶ ἔχουν δημιουργήσει ἕνα τεῖχος, Τριστάνο, δὲν ἔχει διέξοδο, σκέφτεται ὁ Τριστάνο, τώρα θὰ τὸ βάλω στὰ πόδια, ἐκείνη τὴν αὐγὴ δὲν τό 'βαλα στὰ πόδια, ἔμεινα πίσω ἀπὸ τὸν βράχο μὲ τὸ αὐτόματο στὸ χέρι ἀλλὰ τώρα θὰ τὸ σκάσω, ἢ τώρα ἢ ποτέ, φύγε, Τριστάνο, φύγε, ἢ σὲ λίγο θὰ εἶσαι ὁ ἥρωας αὐτοῦ τοῦ πλήθους, ἴδιος μὲ αὐτούς, καὶ ὅλα θὰ ἔχουν τελειώσει ἀνεπανόρθωτα... Συγγραφέα, ἄνοιξε τὸ

παράθυρο, διάπλατα, θέλω νὰ νιώσω τὴ βραδινὴ δροσιὰ γιατὶ σ' ἐμένα ἀγαπητὸ ἔρχεται τὸ βράδυ, σοῦ τὸ ἔμαθαν στὸ σχολεῖο;, σίγουρα θὰ εἶχες κι ἐσὺ κάποιον κόπανο καθηγητὴ ποὺ θὰ σοῦ τὸ ἔμαθε, ὁ Τριστάνο ἤθελε κι αὐτὸς λίγη δροσιά, κι ὅμως ἵδρωνε, ἔνιωθε μιὰ ἀβάσταχτη ζέστη, ἄνοιξέ μου τὸ παράθυρο, συγγραφέα, ἄσε νὰ μπεῖ μέσα ἡ δροσιὰ τῆς νύχτας, ἄχ, ἡ νύχτα, καμιὰ σχέση μὲ τὸ βράδυ, εἶναι τὴ νύχτα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τιμᾶμε, χρειάζεσαι ὅμως γερὸ συκώτι γιὰ νὰ τιμήσεις τὴ νύχτα, γιατὶ ἡ νύχτα φέρνει ὄνειρα, καὶ συχνὰ ἐφιάλτες, καὶ εἶναι δύσκολο νὰ ἀντιμετωπίσει κανεὶς τοὺς ἐφιάλτες, εἶναι πιὸ δύσκολο ἀπὸ τὸ νὰ ἀντιμετωπίσεις τοὺς ναζί, ἐκεῖ φαίνεται ἂν εἶσαι στ' ἀλήθεια ἥρωας, ἄσε με μόνο, σὲ παρακαλῶ, θέλω νὰ δῶ ἂν θὰ τὰ καταφέρω νὰ κοιμηθῶ.

Τὴν ἀναγνώρισα κι ἂς μὴν ἦταν παρὰ μιὰ μικρὴ φιγούρα στὸν ὁρίζοντα, ἕνα ἔντομο, γιατὶ ἐγὼ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἔντομο ἀναγνώρισα τὸ σχῆμα τῶν φαρδιῶν καπουλιῶν της, ἴδιος ἀμφορέας, πάνω στὰ ὁποῖα εἶχα ἀποθέσει τὰ χέρια καὶ τὸ σῶμα μου, ἀριστερά, πάνω στὸν λόφο, ἦταν δύο ἰωνικοὶ κίονες, ἐγὼ ἤξερα καλὰ ὅτι στὴν πραγματικότητα ἦταν ἁπλῶς οἱ πύργοι ποὺ φαίνονται ἀπὸ τὸ παράθυρο, ἀλλὰ ὁ ζωγράφος ποὺ προωθοῦσε ἐκείνη τὴ σκηνή, ἐκεῖνος ποὺ σχεδίαζε τὰ ὄνειρα, τοὺς εἶχε μεταμορφώσει σὲ δύο ἰωνικοὺς κίονες, ὅσο πλησίαζε τὰ πόδια της ἄρχισαν σιγὰ σιγὰ νὰ θυμίζουν κίονες, καὶ ἕνας τρυφερὸς κισσὸς σκαρφάλωνε πάνω τους μέχρι ποὺ κάλυψε τὴν ἥβη κι ἐκεῖνος ἀναρωτήθηκε μήπως εἶχε γίνει ἤδη δέντρο ποὺ περπατοῦσε, ἐκεῖνος βρισκόταν στὸ νεκροκρέβατό του, στὴ μέση αὐτοῦ τοῦ δωματίου ποὺ εἶχε ἀνοίξει διάπλατα στὸ τοπίο, ἦταν πλέον ἡ ἰδέα ἑνὸς δωματίου καὶ μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἰδέα τοῦ δωματίου ὑπῆρχε ἕνας ἐλαιώνας ποὺ μποροῦσε νὰ εἶναι μονάχα αὐτὸς τῶν Δελφῶν, οἱ τόποι ποὺ εἶχαν διασχίσει στὴ ζωή τους χορεύοντας χοροὺς μὲ παμπάλαια βήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει μείνει πλέον ἴχνος, στὸν ἦχο μιᾶς φλογέρας ποὺ δὲν ἀκοῦμε ποτὲ καὶ ποὺ καθοδηγεῖ τὸν χορό μας, ἐκεῖνος μουρμούρισε τὸ *Θὰ ξανάρθεις*, ἐκείνη ξεμύτισε πίσω ἀπὸ μιὰ ἐλιὰ καὶ εἶπε, βεβαίως καὶ ξανάρθα, δὲν μποροῦσα νὰ μὴν ξανάρθω, Τριστάνο μου, σὲ νόμιζα νεκρό, σὲ ἔψαξα σὲ ὅλα τὰ νησιά, σοῦ ἔγραψα ἕνα γράμμα καὶ τὸ ἐμπιστεύτηκα στὸν ἄνεμο, ὕστερα μιὰ πυγολαμπίδα ποὺ πετοῦσε πάνω ἀπὸ ἕνα χωράφι μὲ τὸ στάρι ἤδη θερισμένο μοῦ εἶπε πὼς ἤσουν ἐδῶ κι ἔτσι ἦρθα, Τριστάνο. Εἶναι ἀλήθεια, εἶπε ἐκεῖνος, ἀγαπημένη μου Μαύρη, τὸ στάρι ἤδη ἀλωνίστηκε καὶ τὰ δεμάτια στὰ χωράφια κιτρινίζουν ἀλλὰ δὲν εἶναι ποτὲ πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ ξαναπρασινίσουν οἱ μίσχοι. Καὶ λέγοντας αὐτὰ σηκώθηκε ἀπὸ τὸ νεκροκρέβατό του, ἐκείνη βρισκόταν πλέον δύο βήματα ἀπόσταση ἀπὸ αὐτὸν κι ἐκεῖνος μουρμούρισε μὲ σκυμμένο κεφάλι, βλέπεις, ἡ γάγγραινα μοῦ σιγοτρώει τὸ πόδι, ἡ σάρκα εἶναι σάπια καὶ τὸ σκουλήκι βρίσκεται μέσα στὸ φροῦτο, πάει καιρὸς τώρα ποὺ τὸ σκουλήκι εἶναι μέσα στὸ φροῦτο. Ἦταν γυμνός, φοροῦσε μονάχα ἕνα μαντίλι γύρω ἀπὸ τὸν λαιμὸ ὅπως συνηθίζουν οἱ θεριστὲς στὰ χωράφια. Τριστάνο, εἶπε ἐκείνη, ἀναγνωρίζω τὸ πουλί σου, δὲν εἶσαι ἀκόμα ὁλόκληρος χαλασμένος, ἴσως νὰ ὑπάρ-

χει ἀκόμα χρόνος. Δάφνη, εἶπε ἐκεῖνος, πόσο συμβολαιογραφικὴ εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, εἶμαι ἐδῶ ἕνα articulo mortis. Σ' ἐμένα ὅμως ἀρέσεις τὸ ἴδιο, εἶπε ἐκείνη, ἀκόμα κι ἂν ἔχεις σκουλήκια στὸ πόδι, ὁ κορμός σου εἶναι ὑγιὴς καὶ ἡ καρδιά σου χτυπάει ἀκόμα. Ξάπλωσαν στὸ τοπίο ποὺ μεταμορφώθηκε ἀμέσως σὲ μιὰ μεγάλη πεδιάδα, στοὺς λόφους ἄρχισε νὰ σχεδιάζεται τὸ πορτοκαλὶ χρῶμα τοῦ δειλινοῦ ποὺ πρόβαλε τὴ σκιὰ τοῦ ἰονικοῦ ναοῦ μέχρι τὴν κοιλιά της. Ξέρεις, Δάφνη, εἶπε ἐκεῖνος, εἶχα ξεχάσει ἕνα κόντρ-λυμιέρ, ἕνα κερὶ ποὺ εἶχα πάντα ἀναμμένο σ' ἕνα σπίτι κοντὰ στὴ θάλασσα, κι ἐσὺ πέρασες μιὰ νύχτα μπροστὰ ἀπὸ τὸ παράθυρο σὰν νὰ περπατοῦσες στὸν ἀέρα, εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ ἀνάμνηση τῆς ζωῆς μου κι εἶχα ἀρχίσει νὰ τὴν ξεχνῶ, θυμᾶσαι ἐκεῖνο τὸ σπίτι στὸ ὁποῖο ζήσαμε, τὰ ἄδεια δωμάτια, τὸ πιάνο στὸ ἰσόγειο, τὸν θόρυβο τοῦ ἀντιμάμαλου, τὴ μυρωδιὰ τῶν φυκιῶν ποὺ ἐγὼ τὴν ὀνόμαζα μυρωδιὰ ἀλδεΰδης γιατὶ ἡ παραδουλεύτρα ποὺ ἐρχόταν ὀνομαζόταν Ἄλδα ; Ἐκείνη δὲν ἀπάντησε, ἡ ἀνάσα της ἀκουγόταν τώρα πιὸ γρήγορη στὸ αὐτί του, σὰν ἀγκομαχητό, νά με, εἶπε, ὅπως ἔλεγε κάποιες στιγμές, νά με, Τριστάνο, σφίξε με δυνατά, καὶ ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ὁ φάρος ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς ἀκτῆς ἄναψε, στὴν πεδιάδα ἦταν πλέον σκοτάδι, εὐτυχῶς ὅμως εἶχε ἀνάψει ὁ φάρος κι ἔτσι κανεὶς δὲν εἶχε νὰ φοβηθεῖ τίποτα.

... Γνωρίζεις ἐκεῖνο τὸ ποίημα ὅπου μιὰ μαυροντυμένη μάνα κλαίει πάνω ἀπὸ τὸ κουφάρι τοῦ σκοτωμένου στὴν

πλατεία παιδιοῦ της ; Σὲ ἔχω ξαναρωτήσει ; Μοῦ τὸ διάβασε τὶς προάλλες ἡ Φράου... μέρα Μαγιοῦ μοῦ μίσεψες, λέει, χωρὶς νερὸ ἡ κρήνη, νά 'χα τ' ἀθάνατο νερό, ψυχὴ καινούργια νά 'χα, νὰ σοῦ 'δινα... κι ὕστερα λέει ὅτι λύνει τὰ ἄσπρα της μαλλιὰ γιὰ νὰ καλύψει τὸ μαραμένο λουλούδι τοῦ προσώπου του... Μεσάνυχτα καὶ μισή, πέρασαν βιαστικὲς οἱ ὧρες, ἂν καὶ δὲν εἶναι μεσάνυχτα καὶ μισή, στὴν τύχη τὸ εἶπα, ἡ Φράου ἄναψε τὴ λάμπα ἀπὸ τὶς ἐννέα, κι ἐγὼ ἔμεινα ἐδῶ, ἀκίνητος καὶ χωρὶς νὰ μιλάω, μὲ ποιόν ἄλλωστε θὰ μποροῦσα νὰ μιλήσω, ἀφοῦ ζῶ πλέον μόνος μου σ' αὐτὸ τὸ σπίτι... εἶδες πόσο μοῦ ταιριάζει αὐτὸ τὸ ποίημα ;... μοιάζει νὰ γράφτηκε εἰδικὰ γιὰ μένα, λὲς καὶ ὅποιος τὸ ἔγραψε μὲ γνώριζε... δὲν εἶναι ὅμως ἀλήθεια πὼς δὲν ἔχω κανέναν, μπορῶ νὰ μιλάω μαζί σου, παρότι ἐσὺ μονάχα ἀκοῦς, ἀλλὰ εἶναι κι αὐτὸ κάτι, εἶναι ἤδη ἀρκετό... Εὐχαριστῶ.

Τὸ βλέπεις, συγγραφέα, πηγαινοέρχομαι στὸν χρόνο, περιπλανιέμαι ἐδῶ κι ἐκεῖ, δὲν ξέρω πλέον τί εἶναι παρὸν καὶ τί παρελθόν, δὲν τὰ ξεχωρίζω, σὲ τέτοιο μάλιστα σημεῖο ποὺ μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ ὁ Πάπεε, μὰ ποιός ἦταν ὁ Πάπεε, τὸν γνώρισα ποτέ ; Μπορεῖ νὰ ἦταν ὁ ἥρωας ἑνὸς μυθιστορήματος ποὺ διάβασα στὴ ζωή μου, ἕνα καλὸ παιδὶ ποὺ ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς χώρας του, στὸ Μπουρούντι ἢ σὲ μιὰ παρόμοια χώρα, καὶ ἡ μνήμη φέρνει τὰ πάντα στὰ ἴδια νερά, γιὰ σένα ὅμως ὑπάρχει ἕνα ἀβαντάζ, αὐτὴ τὴ στιγμὴ

σοῦ διδάσκω ὅτι ὁ χρόνος τοῦ ρολογιοῦ δὲν συμβαδίζει μὲ ἐκεῖνον τῆς ζωῆς, καὶ ὅσες φορὲς τύχει νὰ συζητήσεις τὸ θέμα αὐτό, θὰ μπορεῖς νὰ πεῖς ὅτι τὴν ἀλήθεια αὐτὴ σοῦ τὴν ἔμαθε ἕνας γέρος ποὺ ἦταν ἕτοιμος νὰ τὰ τινάξει καὶ σεργιανοῦσε πάνω-κάτω στὸν χρόνο, καὶ κάποιοι θὰ πιστέψουν πὼς ὅλα εἶναι ἕνα κόλπο καὶ πὼς ἡ μνήμη... Εἶναι λίγες οἱ ἀναμνήσεις ποὺ μᾶς μένουν, συγγραφέα, τὰ χρονικὰ τοῦ Καίσαρα, οἱ ἐξομολογήσεις τοῦ Αὐγουστίνου, κάποια de profundis ὅπως ἐκεῖνο τῆς Μόλλυ, εἶναι κι αὐτὸ ἕνα de profundis τῆς μήτρας ἀλλὰ τὸ ἔγραψε ἕνας ἄντρας, ὅπως καὶ τὸ δικό μου εἶναι ἕνα de profundis... ξέρεις, συγγραφέα, θὰ ἤθελα πολὺ νὰ εἶχα μιὰ μήτρα τώρα, θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν γυναίκα, μιὰ νεαρὴ γυναίκα, ὄμορφη, γόνιμη, μὲ τὴ λέμφο νὰ κυκλοφορεῖ στὸ σῶμα μου, θὰ ἦταν ὡραῖο... μιὰ γυναίκα ποὺ θὰ ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὸ φεγγάρι ὅπως οἱ παλίρροιες, μιὰ γυναίκα ποὺ θὰ ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, ἐνῶ τώρα ἔχω δύο ὄρχεις στεγνοὺς ποὺ ἡ γάγγραινα τοὺς σιγοροκανίζει, καὶ κάθομαι καὶ σοῦ λέω λόγια τοῦ ἀέρα.

Ροζαμούντα, Ροζαμούντα, τί βραδάκι μαγεμένο, σὰν νεραϊδοπλασμένο, χίλιες φωνές, χίλιες βροντές, χίλιες χαρούμενες καρδιές, πλέουν ὅλοι μὲς στὴ χαρά, τί εὐτυχία κι ἀνεμελιά... Συγγραφέα, ἡ καρδιά μου δὲν θ' ἀντέξει, συγγραφέα, τόσο καιρὸ δὲν εἶπες λέξη... Ξέρεις, εἶναι παράξενο, ὅταν σὲ φώναξα σκεφτόμουνα μονάχα τὸν ἑαυτό μου, ἐσένα δὲν σὲ σκέφτηκα καθόλου, καὶ ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ εἶσαι

ἐδῶ, παρότι δὲν ἔχεις πεῖ οὔτε λέξη, ἄρχισα νὰ σὲ σκέφτομαι. Γιὰ τὸν ἁπλὸ λόγο ὅτι γράφεις γιὰ μένα. Καὶ μερικὲς φορὲς ἔχω τὴν αἴσθηση πὼς εἶσαι λιγάκι ἐγώ, κι ἀναρωτιέμαι ἂν ὅσα σοῦ διηγοῦμαι εἶναι δικά μου γιατὶ τὰ διηγοῦμαι ἐγὼ ἢ δικά σου ἐπειδὴ τὰ γράφεις ἐσύ... Τὰ πράγματα ἀνήκουν σὲ ὅποιον τὰ λέει ἢ σὲ ὅποιον τὰ γράφει; Ἐσὺ τί νομίζεις; Σκέψου το, ἔτσι κι ἀλλιῶς ἐμένα, ἐδῶ ποὺ ἔφτασα, δὲν μὲ ἐνδιαφέρει καθόλου.

Ἐγὼ κι ἐσὺ πρέπει νὰ κάνουμε μιὰ συμφωνία. Τὸ σκεφτόμουνα ὅλη τὴ νύχτα... μὲ τὴν ἔννοια πὼς ἔχω κι ἐγὼ κάτι νὰ σοῦ ζητήσω, ἐπομένως πρόκειται κατὰ βάθος γιὰ μιὰ ἀνταλλαγή. Πρῶτα ὅμως θὰ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε ὁρισμένα πράγματα, γιατὶ δὲν θὰ ἤθελα νὰ μείνεις μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶμαι ἐγὼ αὐτὸς ποὺ σοῦ ζήτησε νὰ ἔρθεις... ἤσουν ἐσύ, τὸ ξέρεις καλύτερα ἀπὸ μένα, ἐγὼ ἁπλῶς σφύριξα κι ἐσὺ ἔτρεξες ἀμέσως, ἄλλο ποὺ δὲν περίμενες... σοῦ εἶχε ἀνοίξει ἡ ὄρεξη... Συγχώρεσέ με ἂν σ' τὸ λέω μονάχα σήμερα, οἱ συμφωνίες πρέπει νὰ κλείνονται ἀμέσως, ὅπως ἀνάμεσα σὲ κυρίους, ἕνα σφίξιμο τῶν χεριῶν κι ἂν δὲν διαφωνεῖς ἡ συμφωνία ἔκλεισε, εἶναι ὅμως ποὺ ἄρχισα νὰ σοῦ διηγοῦμαι καὶ ξεχάστηκα, παρότι ἤθελα νὰ σ' τὸ πῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, πίστεψέ με... Ὁρίστε... θὰ ἤθελα σὲ ἀνταπόδοση νὰ μοῦ πεῖς ἕνα πράγμα... θέλω πολὺ νὰ φτάσουμε σὲ μιὰ συμφωνία γιατὶ ἐγώ, ἐσᾶς τοὺς συγγραφεῖς, σᾶς γνωρίζω καλά, τὴν πιὸ καλὴ στιγμὴ σᾶς παρασύρει ἡ ἀφήγηση,

σᾶς ἐπιβάλλεται, κι ἔχετε τὴν ἐντύπωση ὅτι κάτι σὰν κι αὐτὸ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὰ ὑπόλοιπα γιατὶ χαλάει τὸν ρυθμό, καὶ τότε πάει στὸν κάλαθο τῶν ἀχρήστων... Τὴν ἱστορία αὐτὴ τὴν ἀφηγοῦμαι ἐγὼ ἀλλὰ τὴ γράφεις ἐσύ, ποιός λοιπὸν μοῦ ἐγγυᾶται ὅτι στὸ βιβλίο σου θὰ βάλεις κάτι ποὺ ἴσως σοῦ φανεῖ ἀσήμαντο καὶ ποὺ κατὰ τὴ γνώμη σου δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὰ ὑπόλοιπα;... Κι ὅμως ἔχει, καὶ πολὺ μάλιστα, κι εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ κλείσουμε τὴ συμφωνία, ἐγὼ σοῦ ἀφηγοῦμαι ὅ,τι σοῦ ὑποσχέθηκα ὅτι θὰ σοῦ ἀφηγηθῶ, ἀλλὰ ἐσὺ ἐκείνη τὴ λεπτομέρεια θὰ τὴ γράψεις, γιατὶ τὰ γραφτὰ ἔχουν μιὰ ἄλλη βαρύτητα, λένε... καὶ θὰ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσεις ὅτι τὴ θέλησε ἕνας ἐθνικὸς ἥρωας, κι ὄχι ἕνας ὁποιοσδήποτε, ἕνας μὲ τὸν μεγαλόσταυρο στὸ στῆθος, καὶ ποιός ξέρει, ἴσως στοὺς Ἐγγλέζους νὰ κάνει ἐντύπωση, οἱ Ἐγγλέζοι ἐκτιμοῦν τὸν ἡρωισμό, οἱ ἴδιοι τὸν ἄσκησαν χωρὶς τσιγκουνιές, κι ἂν δὲν ἦταν αὐτοὶ τὴν περίοδο ποὺ ὁ Τριστάνο ἦταν στὸ βουνό... αὐτὸ μπορεῖς νὰ τὸ γράψεις, ὅτι ὁ Τριστάνο τοὺς θαύμασε εἰλικρινά, σ' ἐκείνη τὴν περίπτωση... σὲ ἄλλες περιπτώσεις λιγότερο, θέλω νὰ πῶ γιὰ κάποια πράγματα ποὺ ἔκαναν ἀλλοῦ, καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ πάει κανεὶς μακριά, ἀρκεῖ νὰ σκεφτεῖ τὴν πατρίδα τῆς Δάφνης του, ἐκεῖ ὑποστήριξαν ἐκεῖνον τὸν φασισταρὰ τὸν στρατηγὸ Παπάγο, καὶ στοὺς Ἕλληνες ἔδωσαν ἕναν νέο ἀρχηγὸ κι ἕναν νέο βασιλιὰ μετὰ τὸν Μεταξᾶ, ἔτσι ἀντιλαμβάνονται οἱ Ἐγγλέζοι τὴ δημοκρατία στὶς ξένες χώρες... Ἂς ἔρθουμε ὅμως στὸ θέμα μας... προσωπικὰ δὲν θὰ μποροῦσα νὰ βρῶ τὴν κατάλληλη φόρμουλα, ἀλλὰ οἱ σωστὲς λέξεις εἶναι δική σου ὑποχρέωση, χρειάζεται τάκτ, διπλωματία, τί διάολο συγγραφέας εἶσαι... Τὸ πρόβλημα

ἦταν τὰ μάρμαρα τοῦ Παρθενώνα... αὐτὸ εἶναι ποὺ ὁ Τριστάνο θὰ ἤθελε νὰ ζητήσεις, τὰ μάρμαρα ποὺ ἕνας Βρετανὸς λόρδος, πρέσβης στὴν Τουρκία ὅταν οἱ Ὀθωμανοὶ κρατοῦσαν ὑποδουλωμένη τὴν Ἑλλάδα, ἔβαλε νὰ ἀποσπάσουν γδέρνοντας τὸν Παρθενώνα γιὰ νὰ τὰ πάει στὴ Μεγάλη Βρετανία, ὅπως κάποιος ποὺ βρίσκει στὸν δρόμο μιὰ λιποθυμισμένη γυναίκα καὶ τῆς ἁρπάζει τὸ κολιὲ γιὰ νὰ τὸ πάει στὴ γυναίκα του... Ἀκριβῶς ἔτσι, γδέρνοντας τὸν Παρθενώνα, αὐτὸ εἶναι τὸ σωστὸ ρῆμα, συγγραφέα, οἱ ἐργάτες ἐκείνου τοῦ ληστῆ δούλεψαν μὲ κασμὰ καὶ βαριά... πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια διάβασα τὴ λεπτομερὴ περιγραφὴ κάποιου ποὺ παρακολούθησε τὸν βιασμό, ἀλλὰ δὲν θὰ σὲ κουράσω μὲ αὐτή... Ξέρεις, δὲν πῆραν ἕναν πίνακα, ποὺ μπορεῖ νὰ σταθεῖ σὲ ἕναν ὁποιονδήποτε τοῖχο, ἔκλεψαν ἕνα τοπίο... οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς κλοπῆς ξεφουρνίζουν διάφορες θεωρίες... γιὰ παράδειγμα ὅτι ἡ ζωφόρος στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο φωτίζεται ἐκπληκτικά... λὲς καὶ ὁ ἥλιος τῆς Ἑλλάδας εἶναι λιγότερο φωτεινὸς ἀπὸ τὰ ἐγγλέζικα νέον... ἢ ὅτι ὅταν ὁ λόρδος τὰ πῆρε δὲν ἦταν πιὰ ἡ ζωφόρος τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ, ἀφοῦ οἱ Ὀθωμανοὶ τὸν εἶχαν μετατρέψει σὲ τζαμί... ὡραία λογική, μόνο ποὺ οἱ Ὀθωμανοὶ εἶχαν ἀλλάξει μονάχα τὸ περιεχόμενο, δηλαδὴ ἕνα τίποτα, δὲν θέλει καὶ πολὺ νὰ ἀντικαταστήσεις ἕναν θεὸ μὲ ἕναν ἄλλο, δὲν ἄλλαξαν τὴ συσκευασία... θὰ ἤθελα νὰ τοὺς δῶ ὅλους αὐτοὺς τοὺς συμπαθεῖς θεωρητικούς, ἂν ἔβρισκαν τὰ βέλη τοῦ ἀβαείου τοῦ Οὐεστμίνστερ στὸ μουσεῖο τῆς Ἀθήνας... Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος λόρδος ὀνομαζόταν Ἔλγιν, Λόρδος Ἔλγιν, γράψ' το, μὴν τὸν μπερδέψουν οἱ Ἐγγλέζοι μὲ κάποιον ἄλλο λόρδο, μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόρδους ποὺ ὑπάρχουν στὴν Ἀγγλία... Γράψε ἐπομένως ὅτι ὁ Τριστάνο

ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐπιστραφοῦν ἐκεῖνα τὰ μάρμαρα στὸν νόμιμο ἰδιοκτήτη τους, σ' ἐκεῖνο δηλαδὴ τὸν συγκλονιστικὸ ναὸ ποὺ ἂν ἡ 'Αθήνα δὲν τὸν εἶχε χτίσει, αὐτοὶ δὲν θὰ εἶχαν τὴ Βουλὴ τῶν λόρδων, θὰ ἦταν ἀκόμα βοσκοί... μπορεῖς ἀκόμα νὰ τοὺς ὑπενθυμίσεις τὸν Μπάιρον, ποὺ πέθανε γι' αὐτὰ τὰ πράγματα, ἴσως ἔχει κάποιο ἀποτέλεσμα, ποιός ξέρει... Κι ἂν θέλεις, πρόσθεσε ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κανονικὴ διπλωματία, ποὺ προωθεῖ τὰ δικά της δίκαια αἰτήματα, τὰ μάρμαρα ἐκεῖνα τὰ εἶχε ζητήσει ἕνας μεγάλος ποιητὴς ποὺ ὅμως κανεὶς δὲν τὸν γνώριζε, γιατὶ ζοῦσε ὡς ὁ κύριος Κανένας σὲ νοικιασμένα δωμάτια, ὁ κύριος Καβάφης, καὶ ὅτι ὁ Τριστάνο παίρνει τὸ θάρρος νὰ ἐπαναλάβει τὸ εὐγενικὸ αἴτημα ἐκείνου τοῦ ποιητῆ, τώρα πιὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ αἴτημα πέρασε ἕνας αἰώνας, δὲν μπορεῖ, θὰ ἔχει πλέον φτάσει στὰ αὐτιὰ τῶν Ἄγγλων... 'Ιδού, αὐτὴ εἶναι ἡ πρότασή μου, ἐγὼ θὰ σοῦ ἀφηγοῦμαι ὅ,τι θέλεις νὰ ἀκούσεις, κι ἐσὺ θὰ γράψεις τὴν ἐπιθυμία τοῦ Τριστάνο, κατὰ τὴ γνώμη μου κερδισμένος θὰ βγεῖς ἐσύ... Συμφωνεῖς; Ἂν συμφωνεῖς, σὲ ἐμπιστεύομαι, εἶναι μιὰ συμφωνία ὅπως τῶν παλιῶν καιρῶν, ἀνάμεσα σὲ κυρίους... μιὰ προφορικὴ συμφωνία... ἀνάμεσά μας ὅμως ὅλα εἶναι προφορικά, ὅλα φτιαγμένα ἀπὸ λόγια, ἔτσι δὲν εἶναι;, ἕνα gentlemen's agreement ὅπως θὰ ἔλεγαν καὶ οἱ 'Εγγλέζοι... Ἂν συμφωνεῖς, δῶσε μου τὸ χέρι, ξέρω ἀκόμα νὰ σφίγγω ἕνα χέρι, καὶ γιὰ σένα θὰ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ μὲ ἀγγίζεις.

Ξέρεις τί εἶναι μιὰ κεφαλαλγία; Δὲν σοῦ μιλῶ γιὰ ἡμικρανία ἢ γιὰ πονοκέφαλο, εἶναι κάτι τὸ διαφορετικό, εἶναι πολλὰ πράγματα μαζί, καὶ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ δώσεις τὴν αἴσθηση ἑνὸς πράγματος ποὺ εἶναι πολλὰ πράγματα μαζί... Καταρχὰς εἶναι ἕνας μικρὸς ἦχος, γιατὶ ξεκινᾶ ἔτσι, ἕνα περίεργο καμπανάκι ποὺ θυμίζει συριγμὸ ἢ ὀξὺ μοιρολόι, ἕνα σόναρ, ἔρχεται ἀπὸ μακριά, ἀπὸ τὶς ἀβύσσους, κι ἐσὺ τὸν πιάνεις, καὶ ξαφνικὰ ἔχεις τὴν αἴσθηση ὅτι κάποιος σχεδίασε τὸ ἄγριο περίγραμμα τῶν πραγμάτων, λὲς κι αὐτὸς ὁ συριγμὸς παρεμβαίνει στὴν ὅραση, ὀξύνοντάς την, παραμορφώνοντάς την, καὶ νομίζεις πὼς ἔχεις ἕνα πρίσμα στὴ θέση τῶν ματιῶν, γιατὶ τὰ περιγράμματα, οἱ γωνίες, τὰ ἀντικείμενα ἔχουν τονίσει τὴν ὕπαρξή τους στὸν χῶρο, ἔχουν διασταλεῖ, ἔχουν ἀλλάξει γεωμετρία, καὶ ἀλλάζοντας τὴ γεωμετρία τίποτε δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ ἦταν, γιὰ παράδειγμα τὸ ντουλάπι ἐκεῖ στὸ βάθος γίνεται ἕνας κύβος, ἕνας κύβος καὶ τίποτε ἄλλο, δὲν ἔχει πλέον τὴν ἔννοια τοῦ ντουλαπιοῦ καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅλα κυματίζουν, ὁ χῶρος φουσκώνει σὰν παλίρροια καὶ καταφτάνει ἡ ναυτία τῆς κεφαλαλγίας, σὰν φυσητήρας ποὺ ἀνασαίνει καὶ πάνω στὸν ὁποῖο κάθεσαι, λικνίζεσαι, πρέπει νὰ καθίσεις, καὶ τὸ πάτωμα γίνεται ἕνα ὑγρό, καὶ γύρω σου ἀνασαίνει ἕνα πνευμόνι ποὺ σοῦ φαίνεται ὁλόκληρο τὸ σύμπαν, ὄχι, ὄχι γύρω σου ἀλλὰ μέσα σου, κι ἐσὺ βρίσκεσαι ἀπὸ πάνω του καὶ ταυτόχρονα μέσα του, εἶσαι ἕνας κόκκος σκόνης ποὺ αἰωρεῖται στὶς κυψελίδες ἑνὸς τερατώδους πνευμονιοῦ ποὺ μὲ ἀνάσες διαστέλλεται καὶ συστέλλεται, κι ἐσὺ πιέζεις τοὺς κροτάφους σου προσπαθώντας νὰ συγκρατήσεις τὰ κύματα ποὺ ἔχουν ξεσπάσει στὸ κεφάλι ὅπως σὲ μιὰ θύελλα στὴν ὁποία πνίγεσαι, αὐτὴ

εἶναι ἡ κεφαλαλγία... Ἡ πρώτη κεφαλαλγία ἐμφανίστηκε στὸν Τριστάνο κάποια δεκάτη Αὐγούστου, τοῦ ἔχουν συμβεῖ πολλὰ πράγματα τὸν Αὔγουστο, στὸν Τριστάνο, ὅλη ἡ ζωή του εἶναι σημαδεμένη ἀπὸ τὸν μήνα Αὔγουστο, ὑπάρχουν τέτοιοι ἄνθρωποι, εἶναι ὁ Οὐρανός, ὁ Κρόνος, πολλὰ πράγματα, πολλὰ τὰ ἔχω ξεχάσει, ἀλλὰ αὐτὸ ὄχι, εἶναι ἀδύνατο, ἡ δεκάτη Αὐγούστου εἶναι ἡ μέρα τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, ὅταν τὰ ἀστέρια γκρεμίζονται, ἴσως κάποιο νὰ ἔπεσε ἀκριβῶς πάνω στὸ κεφάλι του, ἕνας μετεωρίτης, ἀλλὰ δὲν ἦταν νύχτα, ἦταν μεσημέρι, κι ἐκεῖνος καθόταν σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σπίτι ὅπου εἶχε ἐπιστρέψει γιὰ νὰ μὴν κάνει τίποτα, κάτω ἀπὸ τὴν πέργκολα, καὶ κοίταζε ἕνα ἀμπέλι ἀπὸ ἄγουρα σταφύλια μετρώντας τὶς ρῶγες σὰν νὰ ἦταν τὰ χρόνια τῆς ζωῆς του, μιὰ ρώγα μιὰ ρώγα μιὰ ρώγα γιὰ σένα, ἔλεγε ψιθυριστὰ σὰν νὰ τραγουδοῦσε ἕνα ἠλίθιο μακρόσυρτο τραγούδι, καὶ οἱ ρῶγες ἦταν ἤδη πολλές, καὶ ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἄκουσε ἕναν περίεργο συριγμὸ ποὺ δὲν τὸν εἶχε ξανακούσει, τὸ ἀμπέλι ἔπαψε νὰ εἶναι ἀμπέλι, ἡ ἀτμόσφαιρα ράγισε καὶ γέμισε σκασίματα, ἡ ναυτία τοῦ ἀνέβηκε στὸν λαιμό, ἐνῶ ὁ ἴδιος, τρεκλίζοντας λὲς καὶ ἡ βεράντα ἦταν τὸ κατάστρωμα ἑνὸς πλοιαρίου ποὺ χτυπιόταν ἀπὸ τὰ κύματα, ἔφτασε στὸ δωμάτιό του, ἔκλεισε τὰ παραθυρόφυλλα, ρίχτηκε στὸ κρεβάτι καὶ γραπωμένος ἀπὸ τὸ μαξιλάρι ἔφυγε γιὰ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δυσοίωνα ἐκεῖνα ταξίδια ποὺ θὰ τὸν συνόδευαν γιὰ χρόνια, περνώντας μέσα ἀπὸ τὴν μπόχα, ἀπὸ σύννεφα γεμάτα ἀκρίδες, πηγαίνοντας πρὸς ἐκείνη τὴν ἐκτυφλωτικὴ ἔκταση τοῦ τίποτα ποὺ εἶναι ἴδια σὲ κάθε κατεύθυνση... Ἐκεῖνος, τὸ ἀγόρι του, τὸ πλάσμα ποὺ ἀγαποῦσε περισσότερο κι ἀπὸ παιδί του, εἶχε πεθάνει τὴν προηγούμενη μέρα,

εἶχε τιναχτεῖ στὸν ἀέρα μαζὶ μὲ τὰ ὄργανα τοῦ θανάτου ποὺ κουβαλοῦσε μαζί του... ὁ καταραμένος...

Πότε πότε, κάποια βράδια, κοίταζε τὰ φῶτα τῆς πεδιάδας καὶ σκεφτόταν τοὺς παλιοὺς καιρούς, ἐκεῖνες τὶς μέρες, ὅταν τὸ μέλλον τῆς πατρίδας του κρινόταν πάνω στὰ βουνά... ὅλοι ἐναντίον τῶν ναζιφασιστῶν, δὲν ὑπῆρχε καμιὰ ἀμφιβολία, ἀλλὰ τὸ αὔριο ἦταν ἕνα ἄλλο πράγμα. Τώρα πιὰ τὸ ξέρω καλά, ὑπάρχουν πολλὰ αὔριο, θὰ μποροῦσαν νὰ εἶναι πολλά, ὅσα καὶ τὰ χρώματα τοῦ φάσματος, φαινομενικὰ πρόκειται γιὰ ἁπλὲς ἀποχρώσεις, τὸ θεωρεῖς κάτι ἀσήμαντο;, ἀπὸ μιὰ ἀπόχρωση τοῦ γαλάζιου περνᾶς στὸ λουλακί, κι ὕστερα στὸ βιολετί, τὸ γαλάζιο εἶναι ἕνα πράγμα καὶ τὸ βιολετὶ εἶναι ἕνα ἄλλο, τὸ θεωρεῖς κάτι ἀσήμαντο;, γιά δοκίμασε νὰ ζήσεις σὲ μιὰ ἀπόχρωση, θὰ δεῖς πόση ἔνταση... Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὅμως ἀντιλαμβανόταν τὸν κόσμο μὲ ἕναν δυαδικὸ τρόπο, ξέρεις, εἶναι ἡ φύση αὐτὴ ποὺ μᾶς συνήθισε στὸν δυαδικὸ τρόπο, κι ἐμεῖς ὡς ἀνόητοι ἀφήσαμε τὸν ἑαυτό μας νὰ πειστεῖ, ἄσπρο καὶ μαῦρο, ζεστὸ καὶ κρύο, ἀρσενικὸ καὶ θηλυκό. Μὲ ἄλλα λόγια, ἢ ἔτσι ἢ ἀλλιῶς. Γιατί ὅμως πρέπει νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, ἀναρωτήθηκες ποτέ, συγγραφέα; Πιστεύω ὅτι σίγουρα τὸ ἔχεις ἀναρωτηθεῖ, καὶ ἴσως νὰ εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ σὲ κάλεσα ἐδῶ. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὅμως ἔβλεπε τὸ μέλλον χωρισμένο στὰ δύο, γιατὶ σκεφτόταν ὅτι ἡ ἱστορία ἦταν χωρισμένη στὰ δύο, ὁ ἀνόητος, δὲν ἤξερε ὅτι τὴν ἱστο-

ρία τὴ φτιάχνουμε ἐμεῖς, τὴ χτίζουμε μὲ τὰ ἴδια μας τὰ χέρια, εἶναι μιὰ δική μας ἐπινόηση, καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ δημιουργήσουμε μιὰ ἄλλη, ἂν ἁπλῶς τὸ ἐπιθυμούσαμε, ἂν ἁπλῶς δὲν ἀφήναμε τὸν ἑαυτό μας νὰ πειστεῖ ἀπὸ τὴν ἱστορία ὅτι εἶναι ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, ἂν ἁπλῶς εἴχαμε τὴ δύναμη νὰ τῆς ποῦμε, κυρία ἱστορία, εἶστε ἕνα τίποτα, ἑπομένως μὴν εἶστε τόσο ἀλαζονική, ἐσεῖς ὑπάρχετε μονάχα ὡς μία δική μου ὑπόθεση, κι ἂν δὲν σᾶς πειράζει τώρα θὰ σᾶς ἐπινοήσω ὅπως προτιμῶ ἐγώ. Γιὰ νὰ πεῖς ὅμως κάτι τέτοιο πρέπει νὰ εἶσαι γέρος, καὶ ἄχρηστος, σχεδὸν ἕνα λείψανο ὅπως εἶμαι τώρα ἐγώ, ὅταν φτάσεις νὰ καταλάβεις ὅτι ἦταν μιὰ ψευδαίσθηση, ἕνα φάντασμα, δὲν μπορεῖς πλέον νὰ τὴν πλάσεις, εἶναι ἤδη πλασμένη. Ἡ ἱστορία εἶναι σὰν τὸν ἔρωτα, εἶναι μιὰ μουσική, κι ἐσὺ εἶσαι ὁ μουσικός, κι ἐνῶ παίζεις μουσικὴ ἔχεις μιὰ τεράστια εὐχέρεια, εἶσαι ἕνας ἑρμηνευτὴς ποὺ φυσάει μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῶν πνευμόνων του τὴν τρομπέτα του ἢ ποὺ τρίβει συνεπαρμένος τὸ δοξάρι στὶς χορδές... ἔξοχο, μιὰ τέλεια ἐκτέλεση, χειροκροτήματα. Δὲν γνωρίζεις ὅμως τὴν παρτιτούρα. Αὐτὴ τὴ γνωρίζεις ἀργότερα, πολὺ ἀργότερα, ἡ μουσικὴ ὅμως ἔχει πλέον χαθεῖ... Γιὰ ἐκεῖνον, τότε, ὑπῆρχαν μόνο δύο πιθανὰ αὔριο... Τὸ πρῶτο τὸ γνώριζε πολὺ καλά, γιατὶ γνώριζε τὴ χώρα ποὺ τὸ εἶχε ἐπινοήσει, ἀλλὰ στὴν Ἰταλία δὲν μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ, ἕνα μέλλον φτιαγμένο ἀπὸ μολυβένιες μέρες, καθοδηγημένο ἀπὸ ἕνα πολιτικὸ γραφεῖο ποὺ ἀντιλαμβανόταν τοὺς ἀνθρώπους ὄχι ὡς ἄτομα ἀλλὰ ὡς ἐξαρτήματα μιᾶς ἀνώτερής τους μηχανῆς, δοντάκια μικρῶν ἀσήμαντων τροχῶν ποὺ ἀλέθουν γιὰ τὸν μεγάλο τροχό, γιὰ μιὰ κοινωνία χωρὶς τάξεις ὅπου ὅλοι θὰ ἤμασταν ἴσοι, μὲ ἴδιες σκέψεις καὶ

ἴδιους κόπους καὶ ἴδιες εὐτυχίες καὶ ἴδια πεπρωμένα. Θέλεις λίγη εὐτυχία, ὅση σοῦ ἀξίζει, σύντροφε;, ἔχεις τὴν κομματικὴ ταυτότητα;, ἔχεις τὸ δελτίο τροφίμων τῆς συλλογικῆς εὐτυχίας;, πολὺ καλά, πόσοι εἶστε στὴν οἰκογένεια;, τέσσερις, γιά νὰ δοῦμε... γιά νὰ δοῦμε... τέσσερις, ἐσύ, ἡ συντρόφισσά σου καὶ δύο παιδιά, πολὺ καλά, σύντροφε, πολὺ καλά, ἔχεις μαζί σου τὴν ταυτότητα τῆς συζύγου σου;, πολὺ καλά, κι ἐκείνη τῶν παιδιῶν σου;, πολὺ καλά, μοῦ φαίνονται ὅλα ἐντάξει, σύντροφε, ἔχεις δικαίωμα σὲ τέσσερις μερίδες εὐτυχίας, ὑπόγραψε αὐτὸ τὸ χαρτὶ καὶ ἄσε με νὰ βάλω τὴ σφραγίδα, εἶσαι ἕνας καλὸς σύντροφος, καὶ ὁ μεγάλος σύντροφος ποὺ συνοδεύει ὅλους μας στὴν κατάκτηση τῆς εὐτυχίας ἀγαπᾶ τοὺς καλοὺς συντρόφους σὰν ἐσένα καὶ ἐπιθυμεῖ δι' ἐσὲ τὴν ἀναγκαία εὐτυχία, τὴ δίκαιη εὐτυχία γιὰ τὸν δίκαιο κόσμο ποὺ χτίζουμε, ἕναν κόσμο δίκαιο γιὰ μιὰ κοινωνία δίκαιη φτιαγμένη ἀπὸ συντρόφους δίκαιους σὰν ἐσένα, ἀγαπητὲ σύντροφε, ἔτσι εἶπε ὁ μεγάλος σύντροφος στὴν τελευταία του ὁμιλία, σίγουρα θὰ ἄκουσες τὰ λόγια του, ἀπευθυνόταν σὲ καλοὺς συντρόφους σὰν ἐσένα ποὺ δουλεύοντας γιὰ μιὰ δίκαιη κοινωνία ἀξίζουν μιὰ δίκαιη μερίδα εὐτυχίας, μὰ τί περισσότερο θέλεις σύντροφε;, σοῦ ἔβαλα ἤδη τὴ σφραγίδα τοῦ πολιτικοῦ γραφείου, ὅλα εἶναι ἐντάξει, ὅλα κανονικά, γύρνα στὸ φιλόπονο σπίτι σου, δῶσε στοὺς συντρόφους τῆς οἰκογένειάς σου τὸν ἀδελφικὸ χαιρετισμὸ τοῦ μεγάλου συντρόφου καὶ μὴ μοῦ τὰ πρήζεις ἄλλο, τί εἶπες;, ἃ ναί, πολέμησες στὸ βουνό, σκότωσες μόνος σου μιὰ ὁλόκληρη ὁμάδα φασιστῶν, εἶσαι ἕνας ἥρωας, σύντροφε, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἡρωισμό σου αὐτὸν σοῦ ἀπονεμήθηκε ἤδη ἕνα μετάλλιο, ἂν δὲν κάνω λάθος, ἔχασες καὶ δύο

δάχτυλα, ἔμειναν μαγκωμένα στὸ ὁπλοπολυβόλο, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μοῦ δείξεις τὸ χέρι, εἶναι γραμμένο ἐδῶ στὸ χαρτί, τὸ χαρτὶ αὐτὸ εἶναι πιὸ σημαντικὸ ἀπὸ τὸ χέρι σου, σύντροφε, ἀλλὰ τ' ἀρχίδια σου δὲν τὰ ἔχασες, ἀγαπητὲ σύντροφε, συγχώρα μου τὴν οἰκειότητα, ἀλλὰ ἀνάμεσα σὲ συντρόφους μποροῦν νὰ λέγονται καθαρὰ ὁρισμένα πράγματα, οἱ θαρραλέοι σύντροφοι σὰν ἐσένα δὲν χάνουν τ' ἀρχίδια τους, τὸ ξέρω, τὸ ξέρω, στὴν ἀρένα ἦταν δύο μονομάχοι, ὁ ἕνας ἦταν δυνατός, ἀποφασιστικός, ἐπιθετικός, ἀλλὰ ὁ ἄλλος ἦταν ἀτρόμητος, μὲ ἕνα πονηρὸ χαμόγελο ποὺ τὸν ἔκανε νὰ μοιάζει μὲ 'Αμερικάνο ἠθοποιό, μερικοὶ μονομάχοι εἶναι δυνατοὶ μὰ ἠλίθιοι, σύντροφε, προβάλλουν τὸ στῆθος τους, κάνουν σὰν τὰ παγόνια καὶ τελικὰ καταλήγουν νὰ μένουν χωρὶς ἀρχίδια, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἠλίθιοι, ἐνῶ ἐσὺ εἶσαι ἀτρόμητος, σύντροφε, ὅπως εἶσαι καὶ πανοῦργος, κυρίως πανοῦργος, ἀλλά, σύντροφε, μὴν τὸ παρακάνεις μὲ τὴν πανουργία σου, γιατὶ ἐμεῖς ξέρουμε τὰ πάντα γιὰ σένα, ξέρουμε ὅτι πῆγες νὰ ζήσεις σὲ μιὰ πόλη τῆς τέχνης, μήπως εἶσαι λιγάκι ἐστέτ;, ξέρουμε ὅτι ἔχεις μιὰ καλὴ σύζυγο, ἀλλὰ δὲν σοῦ ἀρκεῖ, σύντροφε, λὲς ὅτι ἀγαπᾶς τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἐλευθερία, μήπως ὅμως εἶσαι λιγάκι ἀστός;, συγχώρα μου τὴν εἰλικρίνεια, ἀλλὰ μοῦ φαίνεσαι λιγάκι ἀστός, ξέρεις, ἡ φιλελεύθερη ἰδεολογία στὴν ἀρχὴ ἦταν ἐπαναστατική, ἀλλὰ ἐὰν τὴν ἐφαρμόζεις στὰ κρυφὰ γίνεται μιὰ μικροαστικὴ συνήθεια, κι ἐμεῖς πιστεύουμε κυρίως στὴν οἰκογένεια, γιατὶ ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ ἐπαναστατικὸς πυρήνας μιᾶς ἐπαναστατικῆς κοινωνίας, σύντροφε, δὲν θὰ ἤθελα νὰ στενοχωρήσεις τὸν μεγάλο σύντροφο, γιατὶ ἐκεῖνος ξαγρυπνᾶ γιὰ χατίρι ὅλων μας, κοιμᾶται μονάχα δύο ὧρες τὴ

νύχτα, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἀσχολεῖται μὲ ὅλους ἐμᾶς στὶς ἄγρυπνες καὶ πυρετώδεις νύχτες του, ἀπὸ τὸ παράθυρό του παρακολουθεῖ στὴν ἀπέραντη πλατεία τὴ στρατιωτικὴ παρέλαση ποὺ εἶναι ἀφιερωμένη στοὺς βετεράνους σὰν ἐσένα οἱ ὁποῖοι ἔσωσαν τὴν πατρίδα, ἒ λοιπόν, ἐκεῖνος, σύντροφε, ἀπὸ τὸ παράθυρό του σὲ κοιτάζει, ξέρει ὅτι τὴν αὐγὴ ἐκείνης τῆς κρίσιμης γιὰ τὴν πατρίδα μας μέρας ἐσὺ ξεπάστρεψες μιὰ ὁλόκληρη ὁμάδα ἐχθρῶν, τὸ ξέρει καλύτερα ἀπὸ σένα, σύντροφε, ἀλλὰ συγγνώμη, σύντροφε, ἐσὺ πόσες ὧρες κοιμᾶσαι τὴ νύχτα;, ἐφτὰ ὧρες;, ἐφτὰ ὧρες εἶναι πολλές, σύντροφε, εἶναι μιὰ ὁλόκληρη νύχτα ξεκούρασης, ἐκεῖνος κοιμᾶται μιὰ ὥρα κάθε νύχτα, ἄντε δύο, δὲν πιστεύω νὰ θέλεις νὰ στενοχωρήσεις τὸν μεγάλο σύντροφο, σύντροφε, ἐφτὰ ὧρες ὕπνου εἶναι πολλές, μάθαμε ὅτι γράφεις ποιήματα, καὶ σὲ συγχαίρουμε, πρόσεχε ὅμως τὸν ἀτομικισμό, γνωρίζουμε τοὺς ἀτομικιστὲς ποιητές, ἀσχολοῦνται μὲ τὸ παρελθόν, πρόσεχε νὰ μὴν πίνεις πολὺ παρελθόν, σύντροφε, θὰ μποροῦσε νὰ σὲ ζαλίσει στὸ κεφάλι, καὶ τώρα μαζέψου στὸ φιλόπονο σπιτάκι σου ὅπου σὲ περιμένει ἡ συντρόφισσά σου, πήγαινε στὸ καλό, σύντροφε, καὶ μὴ μᾶς ἐνοχλεῖς ἄλλο...

...καὶ ὕστερα λέει... εἶδα αἰνίγματα καμωμένα σὰν ἀνοιχτὰ λουλούδια στὸ κενό, ἄδειες φοῦστες ποὺ ἀποζητοῦσαν κορμιὰ ἀπὸ ἀέρα, καὶ εἶδα τὴν καρδιὰ μιᾶς κοπέλας ξεχασμένη σὲ ἕνα κλουβί, περιττώματα λιονταριοῦ, τὸ τσίρ-

κο ἦταν μακριά, καὶ ὁ χρόνος ἕνα κάστρο τὸ ὁποῖο ὑπερασπίζονται τὰ πέτρινα τείχη καὶ ἡ κατάπληξη, καὶ σ' ἐκεῖνα τὰ τείχη εἶχε κουρνιάσει ἕνα τυφλὸ περιστέρι, μὰ πῶς νὰ ἀποκωδικοποιήσεις ἐκεῖνο ποὺ οἱ ἥρωες δὲν ἀφηγοῦνται, πῶς νὰ νικήσεις τὴ θάλασσα ἂν ἡ ναυσιπλοΐα εἶναι ἐλεύθερη ἀλλὰ ἀπαγορεύεται νὰ φτιάχνεις βάρκες;... Θυμήθηκα πάλι τὸν ἐφιάλτη τῆς Φράου ἀλλὰ ἐσένα αὐτὸ δὲν σ' ἐνδιαφέρει. Ἐμένα ναί, θὰ ἤθελα μιὰ μαρτιάτικη βροχούλα ἀλλὰ εἶναι Αὔγουστος, λέει ἐκείνη, ἄρα δὲν μποροῦμε νὰ κάνουμε τίποτα. Καὶ ἔχει δίκιο...

... Εἶμαι κουρασμένος ἀλλὰ δὲν ἔχω τελειώσει, ἄφησέ με νὰ ξεκουραστῶ λιγάκι ἀλλὰ μὴ φύγεις, μεῖνε, ἄνοιξε καλὰ τὰ αὐτιά σου, εἶναι σημαντικό, γιατὶ ὑπῆρχε καὶ ἕνα ἄλλο αὔριο ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ σοῦ εἶπα, καὶ ὁ Τριστάνο ἔπρεπε νὰ κάνει μιὰ ἐπιλογή. Καὶ στὸ ἄλλο αὔριο ὑπῆρχε ἁπλῶς ἡ ἐλευθερία. Ποὺ δὲν εἶναι βεβαίως μικρὸ πράγμα. Ἔτσι παρουσιαζόταν τὸ τοπίο, πάνω σ' ἐκεῖνα τὰ βουνά, καταλαβαίνεις;... τὸ δάσος ἔχει δύο μονοπάτια ποὺ διασταυρώνονται, καὶ ὁ Τριστάνο βρίσκεται καταμεσῆς ἐκείνου τοῦ τοπίου, καὶ κρατάει τὸ τουφέκι ἕτοιμο νὰ σκοπεύσει, μόνο ποὺ τὸ τουφέκι του ἔχει μονάχα ἕνα στόχαστρο, πυροβολεῖ σὲ μία μόνο κατεύθυνση, ὑπακούει στὸ νόμο τῆς βαλλιστικῆς, καὶ ἡ βαλλιστικὴ δὲν εἶναι μιὰ ὑπόθεση, γιατὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ γεωμετρία, καὶ μὲ τὴ γεωμετρία, ἀγαπητὲ συγγραφέα, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ βγάλει πέρα, ἂν μιὰ γωνία

εἶναι ὀξεία εἶναι ὀξεία καὶ ἂν εἶναι ἀμβλεία εἶναι ἀμβλεία, καὶ σίγουρα δὲν εἶναι ἡ ἐπιθυμία σου αὐτὴ ποὺ θὰ ἀλλάξει τὸ ἄνοιγμα τῆς κάθε γωνίας, ἦταν λοιπὸν πράγματι μιὰ διασταύρωση, καὶ ὁ Τριστάνο ἦταν στὸ δίστρατο, καὶ τὸ πρόβλημα ἐντοπιζόταν ἀκριβῶς στὸ στόχαστρο τοῦ τουφεκιοῦ του, πατᾶς τὴ σκανδάλη ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ βρίσκεσαι μὲ τὴν ἀταξικὴ κοινωνία ποὺ πνίγει τὴν προσωπικότητά σου, πατᾶς τὴ σκανδάλη ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ καὶ ὁ κόσμος συνεχίζεται ὅπως ἦταν πάντα, ἄλλοι περνοῦν καλὰ κι ἄλλοι περνοῦν ἄσχημα, αὐτὴ εἶναι ἡ κατάσταση, ἔχεις ὅμως ἐλευθερία... Τὸ πρόβλημα εἶναι ὅτι πρέπει νὰ σκοτώσει τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη, ὁ Τριστάνο πρέπει νὰ διαλέξει κοινωνία. Κι ἐσὺ ξέρεις τί διάλεξε, γιατὶ ξέρεις τί σημαίνει ἐλευθερία, εἶσαι ἕνας φιλελεύθερος διανοούμενος, κι εἶσαι ἀφοσιωμένος στὶς ἰδέες σου, γι' αὐτὸ καὶ ἐμπνεύστηκες ἀπὸ μιὰ συνέντευξη ποὺ ἕνας πονηρὸς δημοσιογράφος ἔκλεψε ἀπὸ τὸν Τριστάνο, λίγα λόγια ἦταν ἀλλὰ ἐσὺ μὲ αὐτὰ ἔγραψες ἕνα μυθιστορηματάκι, συγγνώμη, ἡ λέξη μοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὸ στόμα, θὰ ἔπρεπε νὰ πῶ ἕνα σύντομο μυθιστόρημα, καὶ ἀσφαλῶς εἶναι ἀνόητο νὰ μετρᾶς μὲ τὸ μέτρο τὰ μυθιστορήματα, λὲς καὶ ἡ ποσότητα ἔχει σημασία, θὰ εἶμαι εἰλικρινής, ἔχουν μεγαλύτερη ἀξία οἱ δικές σου ὀγδόντα σελίδες παρὰ κάτι τοῦβλα ποὺ πουλιοῦνται μὲ τὸ κιλό, νομίζει κανεὶς ὅτι ἤσουν κι ἐσὺ ἐκεῖ, μαζὶ μὲ τὸν Τριστάνο, ἐκεῖ πάνω στὰ βουνά, ἐκείνη τὴ μέρα, κάτι περισσότερο μάλιστα, ὅτι εἶσαι ἐσὺ αὐτὸς ποὺ στοχεύει μὲ τὸ τουφέκι, διαλέγεις τὴν κατεύθυνση, βάζεις σημάδι, πυροβολεῖς. Μπάμ. Διάλεξες τὴ δημοκρατία. Μπράβο. Ἔκανες τὴν ἴδια ἐπιλογὴ μὲ τὸν Τριστάνο, γι' αὐτὸ καὶ μπῆκες τόσο καλὰ στὸ ρόλο του, μὰ

τί ἱκανότητα μίμησης, εἶσαι φτυστὸς ὁ Τριστάνο, κατὰ τὴ γνώμη μου ὁ Τριστάνο εἶσαι ἐσύ, δὲν ξέρω γιατί κάθομαι καὶ σοῦ μιλῶ γι' αὐτόν, ὁ Τριστάνο εἶσαι ἐσύ, στὸ διήγημά σου ἔγραψες ἀκριβῶς τί ἔκανε ἐκεῖνος, εἶσαι ἐσὺ αὐτὸς ποὺ ἔζησε τὸ δίλημμά του, ὑπέφερες σὲ πρῶτο πρόσωπο, γιατὶ ἔχεις τὸ χάρισμα τῆς γραφῆς, γι' αὐτὸ σὲ φώναξα, σ' ἐκεῖνες τὶς λίγες σελίδες ὑπῆρξες ὁ Τριστάνο, ἕνας τέλειος Τριστάνο, ἕνας ἀψεγάδιαστος Τριστάνο, ἕνας Τριστάνο τόσο ἀδιαφιλονίκητος σὰν αὐτὸν δὲν κατάφερε νὰ εἶναι σὲ ὅλη του τὴ ζωή... Τί περίεργο, ἐσύ, σὲ λίγες σελίδες, κατάφερες νὰ εἶσαι αὐτὸ ποὺ ἕνα ἀληθινὸ πρόσωπο δὲν ἦταν σὲ ὅλη του τὴ ζωή, γι' αὐτὸ καὶ τὸ μυθιστόρημά σου κέρδισε βραβεῖο, εἶναι σωστό, ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ ἐπιβραβεύεται, γιατὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι συγκεκριμένη, ὅπως ἔλεγε ἐκεῖνος ὁ ποιητὴς μὲ τὰ σὰν σκαντζόχοιρου μαλλιά, καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀκόμα πιὸ συγκεκριμένη ὅταν γίνεται γραφή, μαῦρο πάνω στὸ ἄσπρο, αὐτὴ ναί, εἶναι ἀληθινή, ἡ ἀλήθεια γράφεται καὶ ὑπογράφεται, ὅπως ὁ Τριστάνο ἤξερες κι ἐσὺ ποιά ἦταν ἡ ἀλήθεια ποὺ ψάχνατε καὶ ποὺ ἐπιτέλους βρήκατε, γιατὶ εἶναι τόσο ἀκριβή, ἡ ἐλευθερία, κι ἐσὺ τὴν ἔγραψες μαῦρο πάνω στὸ ἄσπρο, κι ἐκεῖνα εἶναι τὰ δικά σου λόγια, ὁ λόγος εἶναι ἱερός, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθερος, ἀλλὰ ξέρεις, ἀγαπητὲ φίλε, ὑπάρχει μιὰ λεπτομέρεια τὴν ὁποία δὲν σκέφτηκες, κι αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια πρέπει νὰ τὴ γράψεις, γιατὶ ἐγὼ σὲ φώναξα στὸ προσκεφάλι μου εἰδικὰ γι' αὐτήν, κι ἐσὺ ἦρθες εἰδικὰ γι' αὐτήν, γιατὶ εἶσαι περίεργος, γιὰ νὰ γράψεις τὴν ἀληθινὴ ζωὴ τοῦ Τριστάνο, καὶ θὰ ἤθελα νὰ σοῦ πῶ αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια... Ἑπομένως, ἂν μιὰ μέρα ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πλάσματα ποὺ κοιτᾶς στὴν τηλεόραση στὸ

σαλόνι σου, ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πλάσματα ποὺ ἔχουν καταντήσει πετσὶ καὶ κόκαλο, μὲ τὴν κοιλιὰ σὰν ταμποῦρλο καὶ τὰ μάτια γεμάτα μύγες, ἔβγαινε ἀπὸ τὴν τηλεόραση καὶ ζωντάνευε μπροστά σου, ξέρεις τί θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ πεῖς γιὰ νὰ ἀξίζεις πραγματικὰ τὸ βραβεῖο ποὺ κέρδισες; Δὲν ξέρεις; Θὰ σοῦ πῶ ἐγὼ τί πρέπει νὰ πεῖς. Πρέπει νὰ τοῦ πεῖς, μίλα, φίλε, μίλα, εἶσαι ἕνας ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ὁ λόγος σου εἶναι ἱερὸς καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπονομεύσει τὸν λόγο σου, εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ ἀγωνιστήκαμε ἀπὸ πάντα ὅλοι ἐμεῖς ποὺ ἀγαπᾶμε τὴν ἐλευθερία, ὥστε νὰ μπορεῖς νὰ μιλᾶς, ὥστε νὰ μπορεῖς νὰ ἐκφράζεις ἐλεύθερα τὴ σκέψη σου, μίλα, ὁ πολιτισμός μου σοῦ τὸ ἐπιτρέπει, εἶσαι ἐδῶ γιὰ νὰ μιλήσεις, πρέπει νὰ μιλήσεις, ἄνοιξε τὸ στόμα, διῶξε τὶς μύγες ἀπὸ τὸ στόμα καὶ μίλα, μὴ μὲ κοιτάζεις μὲ ἐκεῖνο τὸ ἠλίθιο βλέμμα, κάνε μου τὴ χάρη, ξέχνα γιὰ μιὰ στιγμὴ ὅτι εἶσαι ὑποσιτισμένος, ὅτι ἔχεις ἐκεῖνες τὶς χαζὲς ἀρρώστιες, σὲ παρακαλῶ, μίλα, ξέχνα γιὰ μιὰ στιγμὴ πὼς ἔχεις μονάχα ἕνα νεφρό, εἶναι γνωστό, τὸ ἐμπόριο ὀργάνων... κι ἄλλωστε τὸ ἕνα νεφρὸ δὲν εἶναι τίποτα μπροστὰ στὴν ἐλευθερία λόγου, μὴν ἀφήσεις νὰ πάει χαμένη μιὰ τέτοια εὐκαιρία... ἡ πατρίδα σου ἔχει φτάσει στὰ ὅριά της, εἶναι μιὰ κόλαση, ἀλλὰ γιὰ μᾶς εἶναι φορολογικὸς παράδεισος... κι αὐτὸ εἶναι πρόβλημα, τὸ ἀναγνωρίζω... οἱ βιομηχανίες μας σᾶς λεηλατοῦν, σᾶς παίρνουν ὅλες τὶς πρῶτες ὗλες... εἶναι κι αὐτὸ ἕνα πρόβλημα ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἀντιμετωπίσει ὁ ἐλεύθερος κόσμος... ὁ ἐλεύθερος κόσμος ὑποστηρίζει ἕναν δικτάτορα ποὺ ἔχει σφαγιάσει χιλιάδες πολίτες, γιὰ νὰ λέμε μάλιστα τὴν ἀλήθεια εἶναι ὁ ἐλεύθερος κόσμος αὐτὸς ποὺ τὸν ἔβαλε στὴν ἐξουσία στὴ θέση ἑνὸς προέδρου ἐκλεγμένου

δημοκρατικά... μερικοὶ ἀπὸ ἐμᾶς, ἀνάμεσά τους κι ἐγώ, δὲν συμφωνοῦμε ἀπόλυτα μὲ αὐτὴ τὴν κατάσταση, κι εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ σοῦ ζητῶ νὰ μιλήσεις, μίλα, εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ ἦρθες στὸν κόσμο, γιὰ νὰ μιλᾶς, ὁ λόγος εἶναι ἱερός, εἶσαι ἐλεύθερος νὰ τὸ κάνεις, μπορεῖς νὰ μὲ πιστέψεις, ἐγὼ εἶμαι συγγραφέας, ὄχι ἕνας ὁποιοσδήποτε, καὶ οἱ συγγραφεῖς ξέρουν καλὰ τί σημαίνει ἐλευθερία λόγου, εἶσαι ἐλεύθερος νὰ μιλήσεις σὰν κι ἐμένα, σοῦ τὸ λέει κάποιος ποὺ διάλεξε τὴν ἐλευθερία, ποὺ ὑπερασπίστηκε τὴν ἐλευθερία, πάψε νὰ παριστάνεις τὸν κατατονικό, μίλα, εἶναι μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία, ἐκμεταλλεύσου την, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχεις ἄλλες εὐκαιρίες, μὴ σοῦ περάσει ἀπὸ τὸ μυαλὸ ὅτι μετὰ θὰ σὲ καλέσουν στὴν ἐκπομπὴ ὅπου καθορίζουν τί εἶναι πραγματικὰ ἡ ἐλευθερία, ἐσὺ ἐκεῖ δὲν εἶσαι προσκαλεσμένος, ἐδῶ ὅμως εἴμαστε ἐσὺ κι ἐγὼ στὸ σαλόνι τοῦ σπιτιοῦ μου, θὰ φροντίσω ἐγὼ νὰ ἀποδώσω πιστὰ τὰ λόγια σου, τουλάχιστον μιὰ λέξη, κι ἂν δὲν ξέρεις νὰ τὴν πεῖς στὴ γλώσσα σου ἐπειδὴ ἴσως ἔχεις μιὰ γλώσσα στὴν ὁποία ἡ λέξη αὐτὴ δὲν ὑπάρχει, πές την στὰ ἀγγλικά, ἔτσι θὰ καταλάβει ὅλος ὁ κόσμος, λέγεται freedom, ἐπανέλαβε μαζί μου free-dom, κατάλαβες;... Αὐτὰ νὰ τοῦ πεῖς, συγγραφέα. Καὶ τώρα κάνε μου τὴ χάρη, πήγαινε νὰ κοιμηθεῖς, γιατὶ θέλω νὰ κοιμηθῶ κι ἐγώ, εἶμαι κουρασμένος, χαίρομαι ποὺ ἡ Φράου σοῦ ἔδωσε ἕνα δωμάτιο μὲ θέα, εἶναι ὄμορφοι ἐκεῖνοι οἱ πύργοι ποὺ φαίνονται ἀπὸ τὸ παράθυρο, εἶναι πύργοι ἀρχαῖοι, εἶδες πῶς ἐπιπλέουν στὴν πρωινὴ λάβρα, εἶναι σὰν νὰ θέλουν νὰ ξεκολλήσουν ἀπὸ τὴ γῆ γιὰ νὰ πᾶνε στὸν οὐρανό, εἶναι πύργοι φιλόδοξοι, τοὺς ἔχτισαν τὸν Μεσαίωνα, γιά φαντάσου, τὸν Μεσαίωνα, Μεσαίωνας σημαίνει ὅτι βρισκόταν στὴ μέση

κάποιου πράγματος, κατὰ τὴ γνώμη σου στὴ μέση ποιανοῦ πράγματος βρισκόταν, ἐκείνου ποὺ ὑπῆρχε πρὶν ἢ ἐκείνου στὸ ὁποῖο βρισκόμαστε τώρα, ὑπάρχει κάτι ἀνάμεσα στὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο; Ἔπεσε ἡ νύχτα, αὐτὸ τὸ καταλαβαίνω, γιατὶ ἀκόμα ἀντιλαμβάνομαι τὸ φῶς ὅπως ἐπίσης καὶ τὶς διαβαθμίσεις του, γνωρίζω τὶς διαβαθμίσεις τοῦ σκότους, θὰ ἔπρεπε καλύτερα νὰ πῶ... Ἐσὺ γνωρίζεις τὶς διαβαθμίσεις τοῦ σκότους;

Σήμερα βρῆκα ἕνα ἄλλο θέμα, σχετικὰ μὲ τὴ μεταβίβαση τῆς σάρκας. Βρίσκομαι σὲ φιλοσοφικὴ διάθεση, συγγραφέα, αἰσθάνομαι σὲ φόρμα, σὰν φιλόσοφος. Ἡ μεταβίβαση τῆς σάρκας. Ἐσὺ τὴ μεταβίβασες; Εἶμαι σίγουρος πὼς ναί, καὶ μάλιστα χρησιμοποιώντας πάνω ἀπὸ μιὰ μήτρα, ἐσεῖς οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς ἔτσι κάνετε, παίρνετε μιὰ σύζυγο, κάνετε μαζί της ἕνα παιδί, τῆς ἀφιερώνετε ἕνα βιβλίο γιατὶ μιὰ σύζυγος εἶναι μιὰ σύζυγος μιὰ σύζυγος... κι ὕστερα μπορεῖ νὰ πάρετε καὶ δεύτερη... ἄλλο παιδί, ἄλλη ἀφιέρωση, σὰν ἕνας πολυτόκος... καὶ στὸ μεταξὺ τὰ τυπογραφεῖα δουλεύουν... καὶ τὰ ληξιαρχεῖα... γιατὶ ἡ ἀνθρώπινη ράτσα δὲν πρέπει νὰ ἀφεθεῖ νὰ ἐξαφανιστεῖ... ἡ γενιὰ τοῦ Κάιν πρέπει νὰ συνεχίσει... μαζὶ καὶ τὰ βιβλία ποὺ ἡ ἴδια ἐπινόησε, εἰδάλλως σὲ τί θὰ χρησίμευε αὐτὴ ἡ περιστρεφόμενη σφαίρα μὲ τὴν ὁποία σεργιανοῦμε στὸ διάστημα;... Ἡ μεταβίβαση τῆς σάρκας χρησιμεύει ἀκριβῶς στὸ νὰ δώσει μιὰ ἔννοια στὶς περιστροφὲς γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονα στὸν ὁποῖο

γυρίζει αὐτὸς ὁ μικρὸς πλανήτης τοῦ ὁποίου εἴμαστε νοικάρηδες, ἀλλὰ μὴν ἔχεις ψευδαισθήσεις, ὁ κόσμος δὲν γυρίζει, εἶναι μονάχα ἡ ἰδέα ἑνὸς ἄθεου ἐπιστήμονα ποὺ ἐμπιστεύτηκε μιὰ ὀπτικὴ ψευδαίσθηση, ὅλα εἶναι ἀκίνητα, ὅλα εἶναι ἀκίνητα ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχή, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι εἶναι ὅλα ἴδια κι ἀπαράλλαχτα, ὁ Πτολεμαῖος ἦταν μιὰ μεγαλοφυΐα, ὅλα εἶναι σταθερά, ὅπως δημιουργήθηκαν ἢ ὅπως ἐξερράγησαν ἀπὸ μόνα τους, ὅλα γεννήθηκαν καὶ ἔμειναν ἀκίνητα, εἴμαστε ἐμεῖς αὐτοὶ ποὺ περνοῦν καὶ πιστεύουμε ὅτι ὅλα ἀκολουθοῦν τὸ βάδισμά μας, ὅλα ὅμως εἶναι ἀκίνητα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν καιρῶν, ἀκίνητα ὅπως αὐτὸ τὸ μεσημέρι, ποὺ εἶναι ἀκίνητο ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν καιρῶν, νιώθεις τὰ τζιτζίκια καὶ τὴ ζέστη ποὺ μπαίνει ἀπὸ τὰ παντζούρια κι ἐκεῖνο τὸ φῶς ποὺ μᾶς καλεῖ νὰ κλείσουμε τὰ βλέφαρα γιὰ νὰ ἀποκοιμηθοῦμε στὸν ἀκίνητο ὠκεανὸ ποὺ παριστάνει ὅτι κινεῖται; Κι ὅμως κινεῖται... Ψευδαίσθηση. Δὲν κινεῖται τίποτα, τὸ μεσημέρι εἶναι ἀκίνητο, ἦταν, ἔτσι ἦταν καὶ ἔτσι θὰ εἶναι. Πόσες μέρες πέρασαν ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἦρθες νὰ καταγράψεις τὴ φωνή μου, πόσες μέρες αὐτοῦ τοῦ Αὐγούστου; Μὰ ὄχι, δὲν θὰ κρατήσει πάνω ἀπὸ ἕνα μήνα, εἶπε ὁ γιατρός, αὐτὸ ψιθύρισε στὴ Φράου στὸν διάδρομο, τὸν ἄκουσα, οἱ ἑτοιμοθάνατοι ἔχουν καλὴ ἀκοή, πάνω ἀπὸ μήνα δὲν ἀντέχει... Ἦταν οἱ ἀρχὲς Αὐγούστου, μιὰ Κυριακή, αὐτὸ τὸ θυμᾶμαι καλὰ γιατὶ ἄρχισαν νὰ μοῦ κάνουν μορφίνη, ἡ μορφίνη εἶναι πτολεμαϊκή, ρέπει πρὸς τὴν ἀκινησία τῶν πάντων, κρυσταλλοποιεῖ, μετασχηματίζει τὸν χρόνο σὲ ζαχαρωμένα φροῦτα... Φτάνω στὸ θέμα μου, ὁ Τριστάνο δὲν ἀκολούθησε τὴν ἀναγκαστικὴ πορεία τῆς μεταβίβασης τῆς σάρκας, δὲν θέλησε νὰ βάλει τὸν ἑαυτό του νὰ συνεχιστεῖ

μέσα σ' ἕναν ἄλλο, στὴ Ροζαμούντα σκόρπιζε τὸ σπέρμα του πάνω στὴν κοιλιά της, ἐνῶ τὸν ἀληθινὸ μεγάλο του ἔρωτα, αὐτὴν στὴν ὁποία θὰ ἤθελε νὰ δώσει τὸ σπέρμα του, τὴ Μαύρη του, τὴν εἶχε ἐγκαταλείψει σὲ ἕνα νησὶ τοῦ Αἰγαίου, μιλῶ μεταφορικά, ἐννοεῖται, τὴν ἐγκατέλειψε ὅπως ἔκανε ὁ Θησέας μὲ τὴν Ἀριάδνη, χωρὶς νὰ ξέρει καλὰ τὸ γιατί, ἴσως ἐπειδὴ ἦταν ἕνας ἠλίθιος, ὅπως ὁ Θησέας, ἐξακολουθῶ νὰ μιλῶ μεταφορικά, αὐτὸ ὁ μύθος δὲν τὸ λέει, ἀλλὰ σοῦ τὸ λέω ἐγώ, ὁ Θησέας ἦταν ἕνας ἠλίθιος. Κι εἶναι φορὲς ποὺ κάποιος φέρεται ἠλίθια καὶ δὲν ξέρει τὸ γιατί, ἁπλῶς φέρεται ἠλίθια, κι ὕστερα περνᾶ τὴ ζωή του βασανίζοντας τὴ συνείδησή του, χτυπώντας τὸ κεφάλι του στὸν τοῖχο ἢ στὸν πάσσαλο ἑνὸς ἀμπελιοῦ, ὅπως συνέβη στὸν Τριστάνο...

... Ἔβγαινε τὴ νύχτα στὸν λαχανόκηπο, τριγυρνοῦσε στὰ χωράφια καὶ στὸν ἀμπελώνα, ξάπλωνε στὸ χῶμα, κάλυπτε τὸ μέτωπό του μὲ σβόλους γῆς σὲ ἔνδειξη πένθους, καὶ ἔβαζε λίγο χῶμα καὶ μέσα στὸ στόμα του, κοίταζε ψηλὰ τὸ στερέωμα, ξαπλωμένος ἀνάμεσα στοὺς κάμπους κι ἀκίνητος, σὰν πτῶμα, παρότι μερικὲς φορὲς σήκωνε τὰ χέρια καὶ τὰ ἔτεινε πρὸς τὴ σελήνη, ὦ σελήνη, οὔρλιαζε, ὦ σελήνη, μὲ ἀκοῦς, χαριτόβρυτη σελήνη, μὲ καταλαβαίνεις ἐσὺ ποὺ περιπλανιέσαι σιωπηλὴ στοὺς οὐρανοὺς κι ὕστερα στέκεσαι, σελήνη, ἄκου, ποιά περιπλάνηση θὰ μπορέσει νὰ μὲ παρηγορήσει, τώρα ποὺ ὁ ὁρίζοντάς μου θὰ εἶναι φτιαγμένος ἀπὸ ἀτελείωτες ὧρες καὶ ὁ χρόνος μου δὲν ἔχει ἀκόμα

τελειώσει, σελήνη, ὁ χρόνος μου χάλασε, σελήνη, ἂν πέθαινα δὲν θὰ συνέβαινε τίποτα, τὸ κλαδί μου εἶναι ξερό, οἱ ἐποχὲς πέρασαν, κι ὅμως πέθανε τὸ λουλούδι, γιατί, σελήνη, γιατί;, ἐσὺ ποὺ γεμίζεις μὲ ὑγρὰ τοὺς μίσχους καὶ φουσκώνεις τοὺς ὠκεανούς, σελήνη ποὺ αὐξάνεις τὸν ἀριθμὸ τῶν ζωντανῶν ὄντων στὴ γῆ, σελήνη ἀπὸ περγαμηνὴ ποὺ παίζεις βιολί, σελήνη ἀπὸ κρύσταλλο, ἀπὸ ζαφορά, σελήνη, μπορεῖς νὰ κάνεις μάγια, ὑπάρχει κάποιο μέρος στὸν κόσμο ὅπου καλώντας σε ὅπως ἔκαναν οἱ ἀρχαῖοι ἱερεῖς μπορεῖς νὰ ξαναδώσεις ζωὴ σὲ ἕναν σπασμένο μίσχο;, ὦ δυνατὴ Περσεφόνη ποὺ κυριαρχεῖς στὶς ὄχθες τῆς κόλασης, δῶσε μου πίσω τὴ ζωὴ ποὺ ὁ κουτσὸς σύζυγός σου μοῦ ἔκλεψε, τὸ κρατᾶ φυλαγμένο στὸ καμίνι του, ἦταν ἕνα ἀγοράκι χαρούμενο ποὺ τὸ κουβαλοῦσα στοὺς ὤμους μου παίζοντας κάτω ἀπὸ τὴν πέργκολα, κι ἐκεῖνο μάζευε τὰ σταφύλια γελώντας, πόσο τὸ ἀγαποῦσα, σὰν δικό μου παιδί, πάνω του ὑπῆρχαν οἱ μέρες ποὺ δὲν θὰ γίνονταν ποτὲ δικές μου κι ἂς μὴ μοῦ ἔμοιαζε στὸ χρῶμα τοῦ δέρματος, ὑπερβολικὰ κεχριμπαρένιο, οὔτε στὰ κορακίσια μαλλιὰ ποὺ ἴσως νὰ τὰ πῆρε ἀπὸ Ἀνδαλουσιανοὺς προγόνους, θὰ συνέχιζε ὅμως τὸ βλέμμα μου, θὰ ἦταν λίγο ἀπὸ μένα, ἦταν ὅ,τι μοῦ εἶχε ἀπομείνει γιὰ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα εἴχαμε ἀγωνιστεῖ, κι ἐσὺ σελήνη ἐπέτρεψες σ' αὐτὸ τὸ χῶμα νὰ τοῦ βάλει χῶμα στὸ στόμα, οὔτε μιὰ ταφὴ δὲν μπόρεσα νὰ τοῦ δώσω, τὸ κορμί του σκορπίστηκε ποιός ξέρει σὲ πόσα μέρη, διαμελισμένο ἀπὸ τὴ μάνητα, ἦταν μιὰ μάνητα καὶ ὁ ἴδιος, κι ἐγὼ δὲν τὸ ἤξερα, ἕνα ἄγριο ζῶο, ἕνα ἄγριο ζῶο ἐκεῖνος ὁ νεαρὸς μὲ τὸ εὐγενικὸ παρουσιαστικό, ἀλλὰ ἐγὼ τὸν θέλω πίσω, σελήνη, σὲ παρακαλῶ, θὰ τοῦ δίδασκα ὅ,τι δὲν ἤξερα νὰ τοῦ διδάξω, τὸ φταίξιμο εἶναι

δικό μου, σελήνη, εἶμαι ἐγὼ αὐτὸς ποὺ ἔκανε λάθος, ἔλειπα, σελήνη, καὶ τώρα μοῦ λείπει αὐτός, μπορῶ νὰ γυρίσω πίσω;... Κάνε με νὰ ξαναζήσω τὸν χρόνο ποὺ σπατάλησα, δὲν τὸ ἤξερα, σελήνη, νόμιζα ὅτι ἤξερα τὰ πάντα καὶ δὲν ἤξερα τίποτα...

... ἔλεγα... διέκοψα... τώρα ὅμως εἶμαι καλύτερα... κάτι σοῦ ἔλεγα ἀλλὰ δὲν θυμᾶμαι πιά, τὸ ἔγραψες ἢ ἔχασες κι ἐσὺ τὸν εἱρμό σου;, μὴ χάνεις τὸν εἱρμό σου, οἱ συγγραφεῖς δὲν πρέπει νὰ χάνουν τὸν εἱρμό τους, εἰδάλλως τὰ βγάζουν πέρα φτηνά, σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο τῆς ἱστορίας μένει ἕνα κενό... μυστήριο τὸ λένε, εἶναι τὸ μυστήριο τῶν πραγμάτων... ἢ ἴσως λείπει ἡ κατάληξη, γιατὶ δὲν φτάνετε στὴν ἄκρη τοῦ κουβαριοῦ, καὶ τότε... ἔργο μὲ ἀνοιχτὸ φινάλε τὸ λένε, καὶ τὸ πρόβλημα λύθηκε. Ἄξιοι. Δῶσε μου λίγο νερό, συγγνώμη ποὺ σὲ βάζω νὰ κάνεις τὸν νοσοκόμο, πάρε τὸ ποτήρι μὲ τὸ καλαμάκι, εἰδάλλως θὰ βραχῶ ὁλόκληρος, μὴ φωνάξεις τὴ Φράου, εἰδάλλως θὰ μᾶς διακόψει, ἄλλωστε μὲ θέλει κοιμισμένο, ὅταν μοῦ κάνει τὴν ἔνεση λέει πὼς πρέπει νὰ κοιμηθῶ... ἡ ἀνόητη, θὰ ἔχω ὅλο τὸν χρόνο γιὰ νὰ κοιμηθῶ, κι ἄλλωστε τώρα πιὰ ἡ ἔνεση ἔχει τὰ ἀντίθετα ἀποτελέσματα, μὲ ξυπνάει καὶ αἰσθάνομαι καλά, πολὺ καλά, σὲ διαβεβαιώνω, ποτέ μου δὲν ἤμουν τόσο καλά, ἐλαφρὺς σὰν φτερό, θὰ ἔλεγα ὅτι γίνομαι στ' ἀλήθεια φτερό... πάει ὁ πόνος, πᾶνε τὰ συνειδησιακὰ βάσανα, μεγάλη μας σκασίλα ἂν ὁ Τριστάνο βασανίστηκε τόσο πολὺ μὲ τὸ πρό-

βλημα, ὁ Τριστάνο εἶναι βλάκας, τοῦ ἔγινε ἔμμονη ἰδέα, μιὰ μανία, ἐσὺ ὅμως δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις, ἐσεῖς τὸ πρόβλημα τὸ λύνετε ὥσπου νὰ πεῖς κρεμμύδι, ἕνα μυθιστόρημα, ἕνα διηγηματάκι, ἔτσι, ὅπως τὸ βιβλίο σου, ὅπου ὁ δικός σου Τριστάνο λύνει ἀμέσως τὸ πρόβλημά του... τὴν ἐλευθερία, ἐσὺ ξέρεις τί ἦταν γι' αὐτὸν τότε ἡ ἐλευθερία, τὸν βάζεις νὰ μετακινήσει λίγο τὸ στόχαστρο, μερικὰ χιλιοστά, καὶ τσάκ!, βρῆκε τὴν ἐλευθερία... φοβᾶμαι ὅμως ὅτι τὸ πρόβλημα δὲν ἐντοπίζεται στὸ στόχαστρο, ξέρεις, θεωρητικῶς εἶναι ἔτσι, πρακτικῶς ὅμως εἶναι ἀλλιῶς, τὴν ἔννοια αὐτὴ πρέπει νὰ τὴν προσεγγίσεις, καὶ πῶς τὴν προσεγγίζει κανείς, πῶς τὴν προσεγγίζει κάποιος σὰν ἐσένα, ποὺ κάνει τὸν συγγραφέα; Θὰ σοῦ πῶ ἐγώ... τὴν προσεγγίζει διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐπαλήθευσης, ἢ κάποιου μικροῦ κανόνα ποὺ ξέρει ἀπὸ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ἀλλάζοντας τὴ σειρὰ τῶν στοιχείων τὸ προϊὸν δὲν ἀλλάζει, ἔτσι σκέφτεται κάποιος σὰν ἐσένα, σκέφτεται ὅτι ἂν κάτι ἰσχύει σὲ μιὰ περίπτωση ἰσχύει σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις, γιατὶ τὰ μαθηματικὰ εἶναι μαθηματικά, διάβασα μὲ προσοχὴ τὸ μυθιστόρημά σου γιὰ τὸν Τριστάνο, μοῦ ἄρεσε, εὐφυὴς ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ κανόνα τῆς ἐπαλήθευσης σὲ δύο πρόσωπα, ἐκεῖνος κι ἐκείνη στὸ βουνό, προδίδει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον κι ὕστερα εἶναι πιὸ ἑνωμένοι ἀπὸ πρίν, σὰν νὰ ρονταρίστηκαν ποὺ λέει ὁ λόγος, κάτι παρόμοιο μὲ τὴν ἐπαλήθευση ποὺ κάνουν στὰ σχολεῖα, ἄλλαξαν τὴ σειρὰ τῶν στοιχείων ἀλλὰ τὸ προϊὸν δὲν ἄλλαξε. Ἄχ, ὁ ἔρωτας, ὁ ἔρωτας... Κι ὅμως ὄχι, ἀγαπητέ μου, θὰ σοῦ πῶ κάτι ποὺ δὲν τὸ ὑποπτευόσουνα... ἀλλάζοντας τὴ σειρὰ τῶν στοιχείων τὸ προϊὸν ἀλλάζει. Ἀλλάζει ἀπὸ τὴ μέρα στὴ νύχτα. Γιατὶ ἡ προδοσία εἶναι μεταβατική. Αὐτὴ

εἶναι ἡ ἀλήθεια. Κι ἐπειδὴ εἶναι μεταβατικὴ ἀγγίζει τοὺς ἄλλους, μολύνει, κυκλοφορεῖ, ἁπλώνεται χωρὶς γεωμετρικὴ μορφή, ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεσή της, χωρὶς σχέδιο... στὴν ἀρχὴ ναί, ὑπῆρχε ἕνα σχέδιο, ἀλλὰ τὸ ἀρχικὸ σχέδιο κάποια στιγμὴ διαλύεται, ξεφτίζει, δὲν μπορεῖς πλέον νὰ τὸ μετρήσεις, ἦταν μιὰ φόρμα καθαρή, ἐντοπίσιμη, ὁρατὴ ὅπως ὅλα τὰ ὁρατὰ πράγματα, καὶ κάποια στιγμὴ γίνεται ἀόρατη, μιὰ σκιὰ χωρὶς περιγράμματα, δὲν ἔχει γεωμετρία, ὅπως ὅταν ἕνα σύννεφο περνᾶ μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ στὸ τοπίο δημιουργεῖται μιὰ λίμνη σκιᾶς, δὲν ξέρω ἂν γίνομαι κατανοητός... Ἐσὺ θὰ μποροῦσες νὰ μετρήσεις τὴν περίμετρο ἐκείνης τῆς σκιᾶς; Δοκίμασε, θὰ δεῖς ὅτι θὰ στύψεις τὸ μυαλό σου, θὰ κάνεις πολύπλοκους ὑπολογισμούς, μὲ τὸ μάτι, στὸ μεταξὺ ὅμως τὸ σύννεφο θὰ ἔχει μετακινηθεῖ, τί περίεργο, τώρα ἡ σκιὰ εἶναι λίγο πιὸ ἐκεῖ, πάνω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ λιβάδι ποὺ πρὶν ἀπὸ ἕνα λεπτὸ ἦταν γεμάτο ἥλιο, μὰ ὄχι, δὲν εἶναι πιὰ πάνω ἀπὸ τὸ λιβάδι, βρίσκεται ἤδη στὶς πλαγιὲς τοῦ λόφου, ἔλα, κυνήγησέ την, πιάσ' τη, γράπωσε τὴ σκιὰ τοῦ σύννεφου... Αὐτὰ σκεφτόταν ὁ Τριστάνο ὅταν πρωτάρχισε νὰ τὸν ἀπασχολεῖ ἡ σκιά, ἦταν ὅμως ἤδη ἀργά, γιατὶ στὸ μεταξὺ ἡ σκιὰ ταξίδευε πλέον γιὰ δικό της λογαριασμό, μετακόμιζε ὅπου ἤθελε ἐκείνη. Καὶ ποῦ εἶχε γεννηθεῖ; Πῶς εἶχε ἀρχίσει; Μὰ εἶναι δυνατόν; Ὁ ἥλιος ἦταν τόσο φωτεινός, ἕνας ἥλιος λαμπερός, ἕνα φῶς ποὺ ἀναδείκνυε ὅλα τὰ περιγράμματα, χωρὶς δυνατότητα λάθους, καὶ ξαφνικὰ φτάνει ἡ σκιά... καὶ ὄχι μόνο, οἱ προβλέψεις τοῦ καιροῦ ἔδιναν καλό, σταθερὸ καιρό, καὶ στὸ μετεωρολογικὸ δελτίο εἶχε συνεργαστεῖ ἐκεῖνος, ὁ Τριστάνο...

Βροχὴ καὶ σήμερα... Ὄχι, δὲν ἀναφέρομαι στὸν καιρό, εἶναι ὁ ἴδιος καύσωνας μὲ χθές, εἶναι κάτι τῆς Φράου, ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ μοῦ διαβάζει, λέει πὼς τὸ σύννεφο ἔφερε βροχή, κι ὅμως σήμερα τὸ πρωὶ ὅλα ἦταν τόσο γαλανά, κι ὕστερα λέει, τὸ ξέρω ὅτι τὸ γκρίζο τῆς βροχῆς εἶναι κομψό, ὅτι ὁ ἥλιος καταθλίβει, ὅτι εἶναι χυδαῖος, καὶ ξέρω ἐπίσης ὅτι τὸ νὰ εἶσαι εὐαίσθητος στὶς ἀλλαγὲς τοῦ φωτὸς δὲν εἶναι πλέον στὴ μόδα, ποιός ὅμως εἶπε ὅτι θέλω νὰ εἶμαι στὴ μόδα; Σήμερα εἶναι ὅλοι τόσο ἐκλεπτυσμένοι, δὲν συμφωνεῖς, συγγραφέα;... κανεὶς δὲν εἶναι πλέον εὐαίσθητος στὶς ἀλλαγὲς τοῦ φωτός, μοιάζει ἀπαρχαιωμένο...

... Τὸ θέμα ὅμως ἦταν τὰ σύννεφα... Ἔλεγα, μὰ πῶς ξαφνικὰ ἄρχισε νὰ κυκλοφορεῖ ἕνα σύννεφο, ἀπὸ ποῦ ἐρχόταν, μὲ ποιό δικαίωμα; Αὐτό, ἕνας συγγραφέας σὰν ἐσένα ποὺ μετράει τὸ κλίμα μὲ τὸν κανόνα τῆς ἐπαλήθευσης δὲν τὸ ξέρει, παρότι μιὰ μικρὴ ποσότητα ὑγρασίας τὴν ἔχει δημιουργήσει καὶ ὁ ἴδιος, ἴσως ἁπλῶς καὶ μόνο ἀναπνέοντας, μερικὲς φορὲς ἀρκεῖ ἕνα χνότο, ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι τόσο εὐαίσθητη, λίγο χνότο καὶ ἔδωσες τὴ σεμνή σου συνεισφορὰ στὴ δημιουργία τοῦ σύννεφου, τὸ ὁποῖο ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωση νὰ μεταφέρει τὴ σκιά, καὶ τὸ τοπίο ξαφνικὰ σκυθρωπιάζει, σήμερα τὸ πρωὶ ἡ μέρα ἦταν τόσο λαμπερή, ἦταν γεμάτη ὑποσχέσεις, κι ὅμως ὁ καιρὸς χάλασε, ποιός θὰ τὸ ἔλεγε ποτέ, αὐτὸ οἱ συγγραφεῖς σὰν ἐσένα δὲν τὸ προβλέπουν, καταλαβαίνω τὴν ἱστορία σου... μεταφορές...

οἱ δύο πρωταγωνιστὲς πρόδωσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ἀλλὰ στὸ τέλος κατάλαβαν τὸ λάθος τους καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀλληλοπροδόθηκαν τσιμεντώνει ἀκόμα περισσότερο τὸν μεγάλο τους ἔρωτα, ἡ ἔνταση τῆς μουσικῆς δυναμώνει, ἐκεῖνος κι ἐκείνη φιλιοῦνται παθιασμένα μὲ φόντο ἕνα δειλινό, τὰ φῶτα ἀνάβουν, στὴν ὀθόνη ἐμφανίζεται τὸ the end, οἱ θεατὲς εἶναι συγκινημένοι, κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς ἔφτασαν νὰ κλάψουν, εἶναι ὥρα γιὰ δεῖπνο, ἡ Κυριακὴ τελείωσε, ὅλοι πίσω στὸ σπίτι. Ὁ Τριστάνο σου θὰ ἄξιζε ἕνα τέτοιο φὶλμ καλῶν προθέσεων... κρίμα ποὺ δὲν εἶναι ἔτσι. Ξέρεις ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ φύση τῆς προδοσίας; Πῶς εἶναι προδότρα, προδίδει ἀκόμα κι αὐτὸν ποὺ προδίδει, καὶ δὲν ἔχει ὅρια, ὅπως ἡ σκιὰ τοῦ τοπίου, ἀρχίζεις προδίδοντας ἕναν ἔρωτα, ἢ ἕναν μικρὸ ἔρωτα, θέλω νὰ πῶ κάτι ὄχι σημαντικό, ὅπως ἕναν γάτο, καὶ καταλήγεις στὸν ἑαυτό σου, ἐσὺ ὅμως δὲν τὸ ἤξερες ὅτι θὰ ἔφτανες στὸν ἑαυτό σου, εἰδάλλως δὲν θὰ ἔκανες τὴν πρώτη κίνηση, κι ὅμως εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη ἡ κίνηση, ἐκεῖνο τὸ μικροπράγμα ποὺ σοῦ φαινόταν ἐντελῶς ἀσήμαντο, ποὺ μεταμορφώθηκε σὲ καταστροφή, σὲ πλημμύρα, στὴ φουσκοποταμιὰ ποὺ σὲ παρασύρει, προσπαθεῖς νὰ κρατηθεῖς στὴν ἐπιφάνεια, κουνᾶς χέρια καὶ πόδια, δὲν μπορεῖς νὰ κολυμπήσεις ἐνάντια στὸ ρεῦμα... Μὲ καταλαβαίνεις; Βεβαίως καὶ μὲ καταλαβαίνεις, ζοῦσες κι ἐσὺ σ' αὐτὴ τὴ χώρα ἐκεῖνα τὰ χρόνια, ὅπως ζοῦσε καὶ ὁ Τριστάνο, κι ἐσὺ δὲν εἶσαι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παριστάνουν ὅτι δὲν κατάλαβαν τίποτα, ἐκείνους ποὺ κοιμόντουσαν ἢ κοίταζαν τὶς βουνοκορφὲς τῆς τέχνης, δάφνες, δάφνες, ἀναπτερωμένες οἱ καρδιές... Κατάλαβες τὰ πράγματα ὅσο κι ἐγώ, ὅτι κάποιοι τελικῶς ἔσπασαν τὰ πιάτα, θέλω νὰ πῶ, τελικῶς πρόδω-

σαν. Αὐτὸ σκεφτόταν ὁ Τριστάνο, ἀλλὰ ἐσύ, αὐτό, δὲν τὸν βάζεις νὰ τὸ σκεφτεῖ στὸ μυθιστόρημά σου, εἶσαι ὑπερβολικὰ καλός, κι ἐγὼ ξέρω ὅτι εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ ἔτρεξες στὸ προσκεφάλι μου μόλις σὲ κάλεσα, ἀγαπητὲ συγγραφέα, γιατὶ θέλεις νὰ μάθεις τί σοῦ διέφυγε... Εἶσαι ἕνας ματάκιας... συγχώρα με ἂν σὲ ἀποκαλῶ ἔτσι παρότι χρησιμοποιεῖς τὰ αὐτιά, ἔτσι κι ἀλλιῶς τὸ ἴδιο πράγμα εἶναι, θέλεις νὰ ξέρεις πῶς ἄρχισε ὁ Τριστάνο νὰ σκέφτεται τέτοια πράγματα, καὶ κυρίως πῶς ἄρχισε νὰ ἀναρωτιέται τὸ γιατί, ἕνα γιατί ποὺ ἐσὺ δὲν ρώτησες, τί ἀνάγκη ὑπῆρχε, ἀφοῦ ἡ ἀρχὴ ἦταν ὑγιὴς καὶ τὸ ἰδανικὸ ἐπίσης; Καὶ ἂν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ ἰδανικὸ ἦταν ὑγιῆ, ἦταν αὐτὸς λόγος γιὰ νὰ πεθάνει κόσμος; Νὰ τοὺς τινάξει κανεὶς στὸν ἀέρα; Νὰ τοὺς κάνει κομματάκια; Εἶναι λοιπὸν τόσο πολύτιμη ἡ ἐλευθερία γιὰ νὰ πληρώνει κανεὶς ἕνα τέτοιο τίμημα;... Nous n'osons plus chanter les roses, ἔγραψαν. Ἐσὺ τολμᾶς ἀκόμα νὰ τὰ τραγουδᾶς; Εἶναι ἀπολύτως κατανοητὸ ὅτι κάποιος σὰν τὸν Τριστάνο σκέφτεται νὰ πάει στοὺς Δελφούς, λύση περισσότερο βλακώδης ἀπὸ ποτέ, μιὰ λύση μὴ-λύση... Μὰ τί απομένει ὅταν ὅλα ἔχουν γίνει στάχτη; Ἐκεῖνος, ποὺ δὲν πίστευε σὲ κανέναν κύριο καὶ θεό του, κατέληξε νὰ πραγματοποιεῖ ἕνα ἀνόητο προσκύνημα στὶς ρίζες... στὶς ρίζες ποιανοῦ πράγματος;, θὰ ἀναρωτηθεῖς. Τί νὰ πῶ... στὶς ρίζες ἐκείνου τοῦ πολιτισμοῦ γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου πῆρε τὸ ὅπλο, ἢ ἐκείνου ποὺ πίστευε δικό του, ὁ χαζός, ἂς τὸν ποῦμε ἔτσι, ὁ πρώην ἀντρειωμένος Ἀνσέλμο ποὺ πῆγε στὸν πόλεμο καὶ φόρεσε τὸ κράνος, φόρεσε τὸ κράνος τῆς ἐλευθερίας στὸ κεφάλι γιὰ νὰ μὴν πάθει κακὸ ὁ δυτικὸς πολιτισμός, συγγραφέα... ἐδῶ σὲ θέλω, νὰ εἶναι ἄραγε σὰν τὴ σκιὰ τοῦ

τοπίου;... πέρα ἀπὸ τὸν ὠκεανὸ μιὰ ἄλλη Δύση μὲ ἕναν πυρσὸ στὸ χέρι καὶ μιὰ ἀτομικὴ βόμβα στὸ ἄλλο ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀληθινὴ Δύση εἶναι ἐκείνη, ἄλλωστε, πῶς νὰ τὸ κάνουμε;, ἀπὸ ποιὰ μεριὰ πάει νὰ κοιμηθεῖ ὁ ἥλιος; Ἑπομένως, ἑπομένως... Ἰδού... εἶμαι κουρασμένος... Ξαφνικὰ αἰσθάνομαι κουρασμένος, κι αἰσθανόμουνα τόσο κεφάτος... πρέπει νὰ φταίει αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητας... πολίτη συγγραφέα, εἶναι σὰν νὰ τὴν ἀκούω, ἰδοὺ ἡ καθημερινὴ ἐνημέρωση περὶ ἰσότητος γιὰ ὅλους τοὺς ἀκροατὲς τῆς ἐλεύθερης πρωινῆς μας ἐκπομπῆς μὲ στοιχεῖα τοῦ ἐθνικοῦ ἰνστιτούτου μέτρησης τῆς ἐλευθερίας, ὁ δείκτης τοῦ χρηματιστηρίου τῆς ἰσότητας σήμερα εἶναι σὲ κάθετη πτώση, πτώση ὀφειλόμενη στὸ γεγονὸς ὅτι μιὰ χώρα πιὸ νότια ἀπὸ τὴ δική μας, ποὺ κατοικεῖται ἀπὸ φτωχοὺς καὶ κακοὺς ἀνθρώπους, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἕνα μάθημα ἐλευθερίας, ἑπομένως ὅλο τὸ χρηματιστήριο μετατοπίστηκε στὸν Νότο... ἀγαπητοὶ ἀκροατές, σᾶς πληροφοροῦμε ὅτι τὸ ἐλεύθερο χρηματιστήριό μας ἔχει ἀνοίξει ἕνα πρακτορεῖο στὸ γήπεδο ποδοσφαίρου τῆς πρωτεύουσας ἐκείνης τῆς χώρας μὲ ἕνα ὑψηλὸ ποσοστὸ κέρδους, εἶναι μιὰ μέθοδος ποὺ τὴν ἐπινόησαν οἱ νέοι οἰκονομολόγοι μας, πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπαναφορὰ ἐκείνης τῆς παλιᾶς μεθόδου γνωστῆς ὡς ἀπὸ τὸν παραγωγὸ στὸν καταναλωτή, ὁ κάθε δείκτης τοῦ χρηματιστηρίου εἶναι συνδεδεμένος μὲ ἕναν ὄρχι τῶν κακῶν πελατῶν, καὶ κάθε φορὰ ποὺ παρατηρεῖται ἄνοδος τοῦ τοπικοῦ χρηματιστηρίου διοχετεύουμε μιὰ γερὴ ἠλεκτρικὴ ἐκκένωση ποὺ ὁ καταναλωτὴς ἐκείνης τῆς χώρας ἀναγκάζεται νὰ ἀντιληφθεῖ... εἶναι μιὰ προσωποποιημένη μέθοδος... γιὰ τοὺς κυρίους πελάτες τοῦ γυναικείου φύλου ὁ δείκτης

τοῦ χρηματιστηρίου δρᾶ στὴν ἀπόληξη τῶν ὠοθηκῶν ἢ στὸ ἔμβρυο, σὲ περίπτωση ποὺ οἱ κυρίες εἶναι σὲ ἐνδιαφέρουσα... Συγγραφέα, ὁ δείκτης ἐλευθερίας, ποὺ εἶναι διακλαδωμένος, φτάνει στοὺς πελάτες ὁλόκληρου τοῦ κόσμου, πατρίδα μας ὁ κόσμος ὅλος, ἡ ἐλευθερία ὁ δικός μας νόμος, μιὰ μεγάλη ἰδέα μᾶς στοιχειώνει καὶ τὸ στῆθος μας φουσκώνει... Πήγαινε νὰ ξεκουραστεῖς, σὲ ἔχω κάνει νὰ ἀργήσεις. Ἢ ἴσως γιὰ σένα νὰ μὴν εἶναι ἀργά, ἀλλὰ ἐγὼ αἰσθάνομαι κουρασμένος. Πρῶτα ὅμως πέρασέ μου τὴν πάπια, βάλ' την ἐδῶ πάνω στὸ κομοδίνο, νὰ τὴ φτάνω. Μὴ φοβᾶσαι, μπορῶ νὰ τὴ βάζω μόνος μου, δὲν σὲ κάλεσα στὸ σπίτι μου γιὰ νὰ σὲ ταπεινώνω.

Ὁ Φερούτσιο ἔλεγε ὅτι ὅποιος γράφει γιὰ νὰ σχολιάσει τὴ ζωὴ σκέφτεται πάντα ὅτι τὸ σχόλιό του εἶναι πιὸ σημαντικὸ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ σχολιάζει, ἀκόμα κι ὅταν δὲν τὸ συνειδητοποιεῖ. Ἐσὺ ποὺ γράφεις γιὰ τὴ ζωή, τί ἄποψη ἔχεις;...

... Συγχώρεσέ με γιὰ χθές, ἂν ἦταν χθές. Ἦταν χθὲς ἢ ἦταν σήμερα τὸ πρωί; Μοῦ φαίνεται ὅτι ἦταν χθές, ἀλλὰ δὲν ξέρω πιά... συγχώρα με... εἶναι ἀλήθεια... δὲν ἤμουν τρυφερός, ἀλλὰ δὲν θὰ περιμένεις ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο στὴ

δική μου κατάσταση νὰ εἶναι εὐγενής... καταλαβαίνω ὅτι ὅταν θίγεις ὁρισμένα θέματα... ἐσύ, αὐτὸ τὸ μυθιστόρημα, τὸ ἀγαπᾶς, τὸ ἔγραψες ἐσύ, σὲ βράβευσαν γι' αὐτό... ἡ Φράου μοῦ εἶπε ὅτι σήμερα ἤσουν ἀδιάθετος... πονοκέφαλος, λέει... σὲ ἔχει συμπαθήσει... τὸν βασανίζεις, νεαρὲ κύριε, μοῦ κάνει, νὰ σὲ ἀκούει ἀτέλειωτες ὧρες μὲ τὴ ζέστη αὐτοῦ τοῦ δωματίου ποὺ δὲν ἀερίζεται καὶ μυρίζει ἀπολυμαντικό... Ἐσὺ ὅμως δὲν ἔχεις πονοκέφαλο, πονοκέφαλο ἔχω ἐγώ, ἐσὺ ἤσουν ἁπλῶς θιγμένος... σοῦ ἔθιξα τὸ σχολιασμό σου γιὰ τὴ ζωή... Δεῖξε λίγη κατανόηση... συγγνώμη κιόλας, ἀλλὰ μοῦ ἦρθε στὸ μυαλὸ μιὰ φράση, ὅταν ὁ Τριστάνο περιμένει νὰ βγοῦν οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τὸ ἀγροτόσπιτο, ἐσὺ περιγράφεις τὸ πρόσωπό του καὶ τὸν κάνεις νὰ μοιάζει μὲ ἕναν Ἀμερικάνο ἠθοποιὸ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, καὶ πάντα ἀναρωτιόμουνα πῶς σοῦ κατέβηκε μιὰ τέτοια ἰδέα, πῶς μπορεῖ νὰ τὸ ἤξερες... εἶναι ἀδύνατο, ἐκεῖνο ἦταν ἕνα παιχνίδι ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ τὴ Μαίριλυν, δὲν τὸ γνωρίζει ἄλλος κανείς, μονάχα ἡ Μαίριλυν τὸν φώναζε Κλάρκ, νὰ πρόκειται γιὰ σύμπτωση; Δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ πρόκειται γιὰ σύμπτωση, ἐσὺ εἶσαι πολὺ νέος, καὶ ὅλοι ὅσοι τὸν γνώρισαν στὸ βουνὸ ἔχουν πλέον πεθάνει... Ἐκεῖνο τὸ πέρασμα τοῦ μυθιστορήματός σου δὲν μοῦ ἀρέσει... Ὁ Κλὰρκ περίμενε ἀκίνητος στριμωγμένος πίσω ἀπὸ ἕναν βράχο, εἶχε παίξει ἀρκετὲς φορὲς τὸν ρόλο τοῦ θηράματος, ἄλλες φορὲς ὅμως, ὅπως τώρα, τοῦ εἶχε τύχει ὁ ρόλος τοῦ κυνηγοῦ... Δὲν θυμίζει κὰν τὴ γραφή σου, εἶναι σὰν νὰ τὸ ἀντέγραψες ἀπὸ κάποιον ἄλλο, ἐσὺ χρησιμοποιεῖς πολὺ πιὸ ἔντεχνα τὴ γλώσσα, ἐξερευνᾶς τὶς ἀποχρώσεις, εἶσαι ἐξαιρετικὰ προσεκτικὸς ἀκόμα καὶ μὲ τὸν ἑαυτό σου, ἐσύ, κι ἐδῶ πέφτεις

στὴν παγίδα ἑνὸς νεορεαλισμοῦ μανιέρας, λὲς καὶ ἡ πραγματικότητα εἶναι αὐτὴ ποὺ φαίνεται, εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ πιστεύεις στ' ἀλήθεια ὅτι ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ χωρέσει σὲ μιὰ βιογραφία; Πρόκειται γιὰ μιὰ ἄποψη ποὺ δὲν σοῦ ταιριάζει, εἶναι ἡ βασικὴ ἀρχὴ τοῦ ληξιαρχείου... ἐσὺ δὲν πιστεύεις στὶς βιογραφίες, ἰδιαίτερα σ' ἐκεῖνες ποὺ ἑρμηνεύουν καὶ βγάζουν συμπεράσματα, τὸ ξέρεις ὅτι εἶναι ἐπιδερμικές, προτιμᾶς νὰ ἀνασηκώνεις τὴν οὔγια τοῦ δέρματος καὶ νὰ κοιτάζεις ἀπὸ κάτω, σὲ ἐνδιαφέρουν τὰ ὑφάσματα, εἶναι δυὸ μέρες ποὺ τὸ σκέφτομαι καὶ τὸ ξανασκέφτομαι... πρὶν φύγεις, δηλαδὴ πρὶν φύγω ἐγώ, ἂν θέλεις μοῦ λὲς τὴν ἀλήθεια, θὰ τὸ ἤθελα πολύ... Ἡ μορφίνη ποὺ μοῦ ἔβαλαν πρὶν ἀπὸ λίγο δὲν ἔκανε τίποτα στοὺς πόνους, ἀποτέλεσμα μηδέν, ὅταν βγεῖς νὰ τὸ πεῖς στὴ Φράου, μοῦ δίνει ἀπεσταγμένο νερό... κάντε του μιὰ ἔνεση μὲ ἀπεσταγμένο νερό, θὰ δεῖτε ὅτι ἔχει τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα... εἶναι σὰν νὰ τὸν ἀκούω, τὸν γιατρουδάκο ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὸν θάνατό μου σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς τοπικῆς ἰατρικῆς ἕνωσης... κάνε μου μιὰ χάρη, πές της νὰ μοῦ κάνει μιὰ ἀληθινὴ μορφίνη, νὰ βάλει μορφίνη στὴν κλεψύδρα μου... μιὰ κλεψύδρα μὲ μορφίνη... σοῦ ἀρέσει ἡ ἰδέα μιᾶς κλεψύδρας μὲ μορφίνη; Ἐγὼ πιστεύω στὴ χημεία, νὰ πιστέψεις κι ἐσύ, ἄκουσέ με, ἄκουσε κάποιον ποὺ ἔγραψε πρὶν ἀπὸ σένα καὶ καλύτερα ἀπὸ σένα, ἦταν ἕνας συγγραφέας ποὺ εἶχε καταλάβει ὅτι τὰ αἰσθήματα εἶναι χημικοὶ συνδυασμοί, ἐκεῖνος τὶς ὀνόμαζε ἐκλεκτικὲς συγγένειες, ἰσορροπίες προκαθορισμένες ἀπὸ τὴ φύση, καταλαβαίνεις;, μιὰ ὑπόθεση μὲ ἄτομα καὶ σθένη, ἕνα ἀπὸ τὰ ἄτομα τοῦ ἑνὸς συμπαθεῖ τὸ ἄτομο ἑνὸς ἄλλου, ὁ συνδυασμὸς πετυχαίνει κι ἐσὺ ἀγαπᾶς κάποιον ἢ τὸν ἀπε-

χθάνεσαι, ἀνάλογα... συγγνώμη, ἀρχίζω καὶ τὰ χάνω, σοῦ ἔλεγα... σοῦ μιλοῦσα γιὰ τὶς θρησκεῖες; Ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι πρὶν σοῦ μιλοῦσα γιὰ τὶς θρησκεῖες, ἴσως ὅμως νὰ κάνω λάθος, αὐτὸ πάντως ποὺ ἤθελα νὰ πῶ εἶναι ὅτι ὁ Τριστάνο δὲν πίστευε στὴν πίστη, ἂν μπορῶ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, μὲ ἄλλα λόγια δὲν εἶχε αὐτὸ τὸ χάρισμα, ἑπομένως ὅπως ὅλα τὰ ἄτομα σὰν κι αὐτόν, ποὺ δὲν ἔχουν νὰ πιστέψουν σὲ τίποτα τὸ ἀνύπαρκτο, κινδύνευε νὰ ἀρχίσει νὰ πιστεύει στοὺς ἀνθρώπους ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶναι ὑπαρκτοί, πράγμα ἀκόμα χειρότερο, ὑπάρχει ὅμως καὶ κάτι ποὺ εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὸ χειρότερο τοῦ χειρότερου, εἶμαι σαφής; Κι εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ τὶς δύσκολες στιγμὲς διατηροῦσε σιωπηρὰ μιὰ δική του ἐμπιστοσύνη σ' ἐκεῖνες τὶς θρησκεῖες στὶς ὁποῖες γιὰ νὰ φτάσουν νὰ πιστέψουν οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ πάρουν κάτι σὰν ἐκείνη τὴ μορφίνη ποὺ ἡ Φράου μοῦ χορηγεῖ μὲ φειδώ, ἕνα πράγμα ποὺ διαρκεῖ ὅσο διαρκεῖ, καὶ ὅσο διαρκεῖ καλὰ εἶναι, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ παράδεισος, γιατὶ ὁ παράδεισος ὑποτίθεται πὼς εἶναι αἰώνιος, καὶ ἐκεῖνος τοῦ Τριστάνο ἦταν μονάχα ἕνα μπουρδελοξενοδοχεῖο στὸ ὁποῖο μπορεῖς νὰ ρίξεις ἕναν καλὸ ὕπνο. Κι εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ ὅταν ἔφτασε, ὅπως σοῦ ἔλεγα, σὲ κάποιο σημεῖο, σκέφτηκε ὡς λύση τὸ προσκύνημα σὲ ἕνα ἐγκαταλελειμμένο ἱερό, σ' ἕνα ἐρείπιο ποὺ κατάντησε τόπος ἐπίσκεψης γιὰ τουρίστες μὲ σόρτς, μὲ τὴ σκέψη ὅτι σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τὸ πνεῦμα κάποιας νεκρῆς ἱέρειας θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ ἐξηγήσει τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν καὶ τὶς ὧρες ποὺ φεύγουν, ἴσως καὶ τὴ σημασία τους... μὲ ἄλλα λόγια, τὴ ζωή, αὐτὴ τὴ ζωὴ ποὺ ἐσὺ μετατρέπεις σὲ βιογραφία, ἂν καὶ τὸ ἕνα κομμάτι εἶναι ἐδῶ, τὸ ἄλλο ἐκεῖ... γι' αὐτὸ τὸ ταξίδι ὅμως θὰ σοῦ μιλήσω ἀργότερα, γιατὶ αὔριο θὰ τὸ θυμηθῶ

καλύτερα... καὶ μεῖνε ἥσυχος, μέχρι αὔριο θὰ ζήσω, καὶ μεθαύριο, ὅταν ἡ ταινία θὰ πλησιάζει στὸ τέλος της θὰ σὲ εἰδοποιήσω ἐγώ, ξέρω καλύτερα ἀπὸ σένα τὸ ἔργο, ἐσὺ στὸ μεταξὺ γράφε τὴ βιογραφία τοῦ Τριστάνο, ὅ,τι μπορεῖς, ὅ,τι σοῦ εἶναι δυνατό... Ἡ ζωή... ἕνα μυθιστόρημα διαβασμένο μόνο μία φορὰ πρὶν ἀπὸ πολὺ καιρό, τὸ εἶπε κάποιος φιλόσοφος, δὲν θυμᾶμαι ποιός, πρέπει νὰ εἶναι κάποιος Γερμανός, μονάχα ἕνας Γερμανὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ πεῖ ἕνα τόσο ἀληθινὸ καὶ τόσο περίεργο πράγμα... κι ἀφοῦ ἡ κουβέντα ἦρθε στὶς ζωὲς καὶ τὰ μυθιστορήματα, νομίζω ὅτι δὲν ἀνέφερα τὸν τρίτο τύπο βιογραφιῶν, τὶς μυθιστοριοποιημένες, συγγνώμη ποὺ ἐπιμένω, ἀλλὰ τὸ βιβλίο ποὺ ἔγραψες ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸν Τριστάνο γιὰ τὸν ἥρωά σου, κάποιος ποὺ γράφει σὲ πρῶτο πρόσωπο γράφοντας τὴ ζωὴ ἑνὸς ἄλλου σὰν νὰ ἦταν ἡ δική του, κατὰ βάθος ἔχει κάτι ἀπὸ αὐτὸν τὸν τρίτο τύπο. Γιατί ἔγραψες γιὰ μένα σὲ πρῶτο πρόσωπο; Σ' ἐσένα ἴσως νὰ φαίνεται νορμάλ, ἀλλὰ δὲν εἶναι. Γιατί ἔγινες ὁ Τριστάνο; Γιατί μπῆκες στὴ θέση του; Καὶ μάλιστα, τριάντα χρόνια μετά, ὅταν ἤδη ὁ Τριστάνο δὲν ἦταν πλέον ὁ Τριστάνο, ὅταν δὲν ὑπῆρχε πλέον λόγος, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς προσωπικούς σου λόγους, ἂν μποροῦμε νὰ μιλήσουμε γιὰ λόγους... Νομίζω ὅτι κανένας συγγραφέας δὲν κατάφερε ποτὲ νὰ πεῖ γιατί γράφει, ἡ δική σου ζωὴ ὅμως τί σχέση ἔχει μὲ ἐκείνη τοῦ Τριστάνο, ἐσὺ γιατί ταυτίστηκες μαζί του;... Ἐσὺ γιατί γράφεις, συγγραφέα; Φοβᾶσαι τὸν θάνατο; Θὰ ἤθελες νὰ εἶσαι κάποιος ἄλλος; Νοσταλγεῖς τὴ μητρικὴ μήτρα; Ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ ἕναν πατέρα, σὰν νὰ εἶσαι παιδί; Ἡ ζωὴ δὲν σοῦ εἶναι ἀρκετή; Καὶ πῶς σοῦ κατέβηκε ἡ ἰδέα νὰ γράψεις γιὰ τὸν Τριστάνο πάνω στὸ

βουνό; Ἐσὺ στὸ βουνὸ μὲ τὸ αὐτόματο στὰ χέρια δὲν βρέθηκες ποτέ, τὸ πολὺ πολὺ πήγαινες ἐκεῖ γιὰ διακοπές, σ' ἐκεῖνο τὸ ὡραῖο παλιὸ ξενοδοχεῖο μὲ τὴ γοητεία τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, γιατὶ κάποτε ἔφτανε ὣς ἐκεῖ ὁ σιδηρόδρομος τοῦ Τσέκο Μπέπε, ξενοδοχεῖα αὐτοῦ τοῦ τύπου γνωρίζω κι ἐγώ, πηγαίνουν ἐπιχειρηματίες, πολιτικοί, προύχοντες, πρόσωπα ποὺ ἔχουν ἐξουσία... εἶναι δυνατὸν ἀνάμεσα σὲ τέτοιο κόσμο νὰ σοῦ ἦρθε στὸ νοῦ νὰ γράψεις γιὰ τὸν Τριστάνο, μήπως εἶχες δεῖ ἕνα φὶλμ μὲ τὸν Ἄλαν Λὰντ ποὺ εἶχε τὸν τίτλο *Ἅρπαγες τῆς γῆς*; Εἶναι μήπως γι' αὐτὸ ποὺ ἔβαλες τὸν Τριστάνο σου, ἐνῶ γύρω του μαίνεται ὁ πόλεμος, νὰ σκέφτεται τὸν ἐφιάλτη τῶν σοβιετικῶν δικαστηρίων καὶ τὶς δίκες τῆς Μόσχας, βάζοντάς τον νὰ παίρνει ἀποφάσεις σὰν νὰ ἦταν ἀνώτατος δικαστικός, ἐν ὀνόματι μιᾶς καλῆς καὶ ἅγιας ἀρχῆς, τῆς καταδίκης ὁποιασδήποτε καταπίεσης τῆς συνείδησης τοῦ ἀτόμου, μιᾶς ἱερῆς ἀρχῆς ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ὅλους ὅσοι θὰ ἤθελαν νὰ δημιουργήσουν μιὰ ἐλεύθερη κοινωνία; Ἀπὸ ποῦ πῆρες τὸ δικαίωμα νὰ ἁπλοποιήσεις τόσο πολὺ τὸν Τριστάνο; Ποιός νομίζεις, συγγραφέα, ὅτι εἶσαι γιὰ νὰ ἔχεις τὶς συνειδησιακὲς ἀμφιβολίες κάποιου ποὺ δὲν τὸν γνώρισες; Ὁ Τριστάνο μοιάζει μὲ παλαδίνο τοῦ Καρλομάγνου, ὁ μεγάλος ἐκδικητὴς κάθε προδοσίας, ὁ ἀμείλικτος ἐχθρὸς κάθε προδότη. Μὰ τί ξέρεις ἐσὺ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ προδοσία;... Ἔχω τὴν αἴσθηση ὅτι ξέρεις μονάχα περιφερειακὰ πράγματα, πράγματα χωρὶς σημασία, χωρὶς βάρος, ποὺ λύνονται μὲ μιὰ συγγνώμη, μιὰ ἐξομολόγηση στὸ κρεβάτι, ἕνα πρόστιμο. Ἐσὺ δὲν μπορεῖς νὰ ξέρεις τί εἶναι ἡ καρδιὰ τῆς προδοσίας... Φώναξε τὴ Φράου, φώναξέ την τώρα, πές της ὅτι μὲ προδίδει κι αὐτή,

μὲ προδίδει γιὰ τὸ καλό μου ἢ γι' αὐτὸ ποὺ ἐκείνη θεωρεῖ τὸ καλό μου, μιὰ ἀνόητη δηλαδὴ προδοσία... ἀντὶ γιὰ μορφίνη μοῦ βάζει ἀπεσταγμένο νερό, ἦρθε ἡ στιγμὴ γιὰ μιὰ ἀκόμα ἔνεση, ἀπὸ τὸ φῶς καταλαβαίνω ὅτι πρέπει νὰ εἶναι πέντε τὸ ἀπόγευμα, ἄντε ἔξι, ἄλλωστε ἀκοῦς τὰ τζιτζίκια, εἶναι ἡ ὥρα ποὺ τραγουδοῦν σὰν δαιμονισμένα, a las cinco de la tarde, γιατὶ φοβοῦνται ὅτι δὲν θὰ ἔρθει πιὰ τὸ ἀρσενικὸ ποὺ περιμένουν ὅλη τὴ μέρα... ἔρχεται, ἔρχεται... ὁ τζίτζικας ἔρχεται πάντα, ἔστω τὴν τελευταία στιγμή, οἱ ἀρσενικοὶ φροντίζουν νὰ εἶναι ποθητοί, εἶναι παλιοχαρακτῆρες, τελικὰ ἔρχεται καὶ γκαστρώνει τὴ θηλυκιά, κι ὕστερα τέλος, τελείωσε ὁ ρόλος της, αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖο τραγουδοῦσε, ἡ ἀνόητη, ἡ κοιλιά της φουσκώνει, κάνει τὰ αὐγά της καὶ πεθαίνει γιὰ νὰ ἀφήσει νὰ γεννηθεῖ μιὰ ἄλλη τζιτζικίνα ποὺ θὰ περάσει ἐπίσης τὸ καλοκαίρι της τραγουδώντας γιὰ νὰ ἔρθει ὁ ἀρσενικὸς καὶ νὰ τὴν γκαστρώσει... Φώναξε τὴ Φράου, θὰ συνεχίσουμε ἀργότερα, ὁ πόνος ἀρχίζει καὶ γίνεται δυνατὸς καὶ μὲ ἀναστατώνει... δὲν βλέπεις ὅτι εἶμαι κακοδιάθετος;... νὰ πᾶς κι ἐσὺ νὰ ξεκουραστεῖς, πάρε τὸν ὑπνάκο ποὺ σοῦ ἀξίζει, ἢ πήγαινε νὰ πάρεις λίγο ἀέρα στὸ ἀμπέλι, ἀφοῦ ἡ Φράου λέει ὅτι σὲ κρατῶ φυλακισμένο στὸ σκοτεινὸ δωμάτιο ποὺ βρομάει ἀπολυμαντικό.

Ἡ Φράου μοῦ διάβασε τὸ ποίημα τῆς Κυριακῆς, ἕναν ἀρχαῖο Πέρση ποιητή, λέει. Ἐγὼ πιστεύω ὅτι δὲν εἶναι Κυριακή, εἶναι πολλὲς οἱ Κυριακὲς αὐτὸν τὸν Αὔγουστο, ἡ

Φράου προσθέτει μερικὲς Κυριακὲς ἐπιπλέον, ἴσως νὰ τὸ κάνει γιατὶ αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος της νὰ μοῦ ἐπιμηκύνει τὴ ζωή, νὰ αὐξάνει τὶς Κυριακές... Νεαρὲ κύριε, λέει, τὸ ποίημα ἀρχίζει ἔτσι, μὴ σκέφτεσαι τὴ γῆ ποὺ γυρίζει, Σακί, νὰ σκέφτεσαι πρῶτα τὸ κεφάλι μου... Ὁ Σακὶ εἶναι ὁ ὑπηρέτης τοῦ γέρου Πέρση ποιητῆ, αὐτὸς ποὺ τοῦ φέρνει τὶς κοῦπες μὲ τὸ κρασί, λίγο ὑπηρέτης καὶ λίγο φιλόσοφος, ἀκριβῶς ὅπως ἡ Φράου... Ὦ Σακί, ποῦ πῆγαν οἱ παλιὲς μέρες;... Ὁ Τριστάνο θὰ εἶχε ἕναν δικό του τρόπο νὰ τελειώσει τὸ ποίημα, γιὰ παράδειγμα... εἶμαι ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι τοῦ θανάτου, Σακί, μοῦ ἔχουν βάλει ἕναν καθετήρα ποὺ τὸν βγάζω ἀπὸ πεῖσμα, ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φωνή, δὲν ἀπέμεινε τίποτα, ἢ σχεδόν, ἕνα προφὶλ στὸ μαξιλάρι ποὺ μοιάζει μὲ ξυράφι, καὶ ἡ ἀνάσα, ποὺ ὅμως κάθε τόσο μετατρέπεται σὲ ρόγχο, ὁ ἀφέντης σου εἶναι ξαπλωμένος ἐκεῖ, ἀγαπητὲ Σακί, ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρο μαντεύει κανεὶς ἕναν ἀκίνητο Αὔγουστο ραγισμένο μονάχα ἀπὸ τὰ ἀποτρελαμένα τζιτζίκια, πόσο λείπει ἀπὸ τὸ αὔριο, Σακί, λείπει ἀκόμα πολύ;... γιατί εἶναι πάντα σήμερα;... ὅλος αὐτὸς ὁ μήνας εἶναι ἕνα σήμερα, κάνε νὰ ἔρθει τὸ αὔριο ποὺ θὰ μὲ πάρει μαζί του, μιὰ ἀλογόμυγα χτυπάει πάνω στὸν καθρέφτη ψάχνοντας τὴν ἔξοδο, εἶναι μιὰ ἠλίθια ἀλογόμυγα, ὅπως ἐγὼ δὲν βρίσκει τὴν ἔξοδο, ὅπως ἐγὼ ἔχει ἀνάγκη κι αὐτὴ ἀπὸ μορφίνη, ἐγὼ κάθομαι ἐδῶ καὶ μιλάω, μιλάω, μὰ γιατί ἐπιμένουμε καὶ ξεθάβουμε τὶς παλιὲς μέρες, Σακί... σὲ παρακαλῶ, μὴν ἀφήσεις νὰ μπεῖ ἡ νεαρὴ νοσοκόμα ποὺ προσέλαβε ἡ Φράου, ἔρχεται νὰ μοῦ βάλει τὴν πάπια γιὰ νὰ μὴν κατουρήσω στὰ σεντόνια, δὲν ἀνέχομαι ποὺ μοῦ τὸν περνάει ἁπαλὰ μέσα στὸ γυαλὶ σὰν νὰ ἀποθέτει

ἕνα σάπιο λουλούδι... Σακί, ἦταν μιὰ ὡραία μέρα τοῦ Μάη, ὁ ζέφυρος εἶχε ἐπιστρέψει καὶ ὁ Τριστάνο καθόταν ἀκουμπισμένος στὴ μοτοσυκλέτα του δίπλα σ' ἕνα περίπτερο μὲ ἐφημερίδες, καὶ εἶχε τὴν αἴσθηση ὅτι ἡ Ἰταλία εἶχε γιατρευτεῖ, καὶ μαζί της ὅλος ὁ κόσμος, καὶ σιγοτραγουδοῦσε πατρίδα μας εἶναι ὁ κόσμος ὅλος, ἡ ἐλευθερία ὁ δικός μας νόμος, ἦταν σὰν νὰ ξαναγεννιόταν καὶ ἡ δική του ζωή... λίγο γάργαρο νερὸ μετὰ τὴν πολεμικὴ ἀδρεναλίνη, τοὺς σκοτωμούς, τὸ αἷμα, τώρα καθόταν ἀκουμπισμένος στὴ σέλα τῆς μοτοσυκλέτας του καὶ ἔλεγε τί ὡραῖα ποὺ εἶναι. Ἦταν ὁ Μάιος τοῦ σαρανταπέντε, τὸ θυμᾶμαι σὰν νὰ ἦταν χθές.

Ξέρεις ὅμως πότε τὰ κατάλαβε ὅλα; Ὅταν ὅλα ἦταν πλέον ξεκάθαρα καὶ εἶχαν ἤδη τελειώσει, στὶς ἕξι Αὐγούστου τοῦ σαρανταπέντε. Στὶς ὀκτὼ καὶ τέταρτο τὸ πρωί, ἂν θέλεις νὰ μάθεις καὶ τὴν ὥρα. Ἐκείνη τὴ μέρα ὁ Τριστάνο κατάλαβε ὅτι τὸ ἡττημένο πλέον τέρας ἄφηνε τὴ θέση του στὴν τερατωδία τῶν νικητῶν... ἦταν τὸ δεύτερο ἔγκλημα ἐναντίον τῆς ἀνθρωπότητας αὐτοῦ τοῦ εὔθυμου αἰώνα ποὺ τελειώνει... ἐκεῖνο τὸ πρωὶ ἡ πρώτη ἀτομικὴ βόμβα ποὺ χρησιμοποιήθηκε ὡς ὅπλο μαζικῆς καταστροφῆς ἔπεσε πάνω σὲ μιὰ πόλη τοῦ κόσμου μας βουλιάζοντάς την καὶ κάνοντας στάχτη διακόσιες χιλιάδες κόσμο. Λέω διακόσιες χιλιάδες, καὶ παραλείπω τοὺς χιλιάδες ποὺ πέθαναν μετά, κι ἐκείνους ποὺ γεννήθηκαν νεκροί, κι ὅλους τοὺς καρκίνους... καὶ δὲν ἦταν στρατιῶτες, ἦταν πολίτες ἄοπλοι ποὺ

εἶχαν διαπράξει τὸ ἔγκλημα νὰ μὴ φταῖνε σὲ τίποτα... Ὑπάρχει ἕνα μέρος, στὴ Χιροσίμα, ὀνομάζεται Γκεμπάκου Ντόμ, εἶναι ἕνα ὑπόστεγο, σημαίνει ὁ Ἀτομικὸς Θόλος, ὑπῆρξε τὸ ἐπίκεντρο τῆς ἔκρηξης, σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἡ θερμοκρασία ἐδάφους ἔφτασε τὴ θερμοκρασία τῆς ἐπιφάνειας τοῦ ἥλιου, δίπλα στὸ κενοτάφιο μὲ τὴ φλόγα τῆς εἰρήνης εἶναι ἕνα κομμάτι πέτρας, εἶναι τὸ κατώφλι τῆς πόρτας ἑνὸς κτιρίου, ἕνα κοινὸ κατώφλι σὰν αὐτὸ ποὺ ἔχουμε στὰ σπίτια μας, ὅπου βάζουμε τὸ πατάκι γιὰ νὰ καθαρίζουμε τὰ παπούτσια μας. Μέσα σ' ἐκείνη τὴν πέτρα ἀπὸ μάρμαρο, ποὺ ἔγινε ἀπορροφητικὴ ὅπως τὸ στυπόχαρτο ρουφάει τὸ μελάνι, εἶναι τὰ χνάρια ἑνὸς ἀνθρώπινου σώματος μὲ ἀνοιχτὰ τὰ χέρια. Εἶναι ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὸ κορμὶ ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ ἔλιωσε στὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ του στὶς ὀκτὼ καὶ τέταρτο ἐκείνης τῆς ἕκτης Αὐγούστου τοῦ σαρανταπέντε... Ἂν μπορεῖς, κάνε ἕνα ταξίδι, πήγαινε νὰ τὸ δεῖς, εἶναι ἕνα ἐποικοδομητικὸ θέαμα... ἔχει λεχθεῖ ὅτι ἐκεῖνα τὰ θύματα ἦταν ἄχρηστα, ἡ κεφαλὴ τοῦ τέρατος εἶχε ἤδη συνθλιβεῖ στὴ Δρέσδη καὶ στὸ Βερολίνο, καὶ ὅτι γιὰ νὰ κάμψουν οἱ Ἀμερικανοὶ τὴν Ἰαπωνία θὰ ἦταν ἀρκετὰ τὰ συμβατικὰ ὅπλα. Εἶναι λάθος, δὲν ἦταν καθόλου ἄχρηστα, στοὺς νικητὲς ἀποδείχθηκαν ἐξαιρετικὰ χρήσιμα, μὲ ἐκεῖνον τὸν τρόπο ἔδωσαν στὸν κόσμο νὰ καταλάβει ὅτι τὰ νέα ἀφεντικὰ ἦταν αὐτοί... ἡ Ἱστορία εἶναι ἕνα πάμψυχρο πλάσμα, δὲν λυπᾶται τίποτα καὶ κανέναν, ἐκεῖνος ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος ποὺ αὐτοκτόνησε σὲ ἕνα μικρὸ πανδοχεῖο τῶν συνόρων δραπετεύοντας ἀπὸ τὸν Φράνκο καὶ τὸν Χίτλερ καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ ἴσως ἀπὸ τὸν ἑαυτό του εἶχε προβληματιστεῖ ἀρκετὰ γι' αὐτὴ τὴν ἀδίστακτη κυρία ποὺ οἱ ἄνθρωποι φλερτά-

ρουν ματαίως, κι αὐτὸ δὲν τὸν βοήθησε... στοὺς στοχασμούς του ἔγραψε ὅτι μπροστὰ στὸν ἐχθρό, ἂν αὐτὸς κερδίσει, οὔτε οἱ νεκροὶ θὰ νιώθουν σίγουροι... ὅποιος ἐχθρὸς κι ἂν εἶναι αὐτός, θὰ πρόσθετα, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι ὁ ἐχθρὸς τῶν κακῶν, γιατὶ γιὰ νὰ γίνεις ἐχθρὸς τῶν κακῶν δὲν μπορεῖς νὰ παριστάνεις τὸν καλό, ἐσὺ τί πιστεύεις;... Καταλαβαίνω τὴν ἀντίρρησή σου, ὑπῆρξα ὑπερβολικὰ συνοπτικός, βεβαίως ἂν κέρδιζε τὸ κακὸ δὲν θὰ ὑπῆρχε πλέον γιατρειά... γιὰ τὸ καλό, πάντως, θὰ ἤθελα νὰ πῶ... τέλος πάντων... τὸ καλό, ἰδοὺ ποὺ τὸ καλὸ κέρδισε τὸ κακό, μόνο ποὺ ὑπάρχει ὑπερβολικὸ κακὸ σ' ἐκεῖνο τὸ καλό, κι ἐκείνη ἡ ἀλήθεια εἶναι ὑπερβολικὰ ἀτελής... Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀτελής... Ἐκεῖνος ὁ δημοσιογράφος ποὺ πρὶν ἀπὸ χρόνια μοῦ ἀπέσπασε ἐκείνη τὴ συνέντευξη παριστάνοντας ὅτι ἁπλῶς φλυαροῦσε μπροστὰ σ' ἕνα ποτήρι, ἔγραψε σχετικὰ μὲ αὐτὸ ὅτι ὁ Τριστάνο ἀποδεχόταν τὴν ὕπαρξη τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὴ θεωροῦσε περαστική. Εἶναι κρίμα ποὺ στὸ μυθιστόρημά σου δὲν ἐμβάθυνες σ' αὐτὸ τὸ θέμα, τὸ ἔναυσμα ἄξιζε τὸν κόπο ἑνὸς στοχασμοῦ, ξέρεις, ὁ Τριστάνο ἀντιμετωπίστηκε κάπως πρόχειρα, σὰν νὰ ἤθελε νὰ πεῖ ὅτι καὶ οἱ θεοὶ πεθαίνουν, αὐτὸ ὅμως τὸ ξέρουμε ὅλοι μας, ὁ Δίας γιὰ παράδειγμα διήρκεσε μπόλικο καιρὸ πρὶν ἀντικατασταθεῖ, καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ ἤθελε νὰ πεῖ ὁ Τριστάνο. Ναί, βέβαια, ὅλα γερνᾶνε, πιθανότατα καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο πιστεύουμε ὅλοι, ἀλλὰ δὲν θὰ πεθάνει ἀπὸ φυσικὸ θάνατο γιὰ νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ ἕναν ἄλλο. Φοβᾶμαι ὅτι τοῦ εἶναι γραφτὸς ἕνας πιὸ ἐπίπονος θάνατος, ἂν τὰ πράγματα συνεχίσουν νὰ πηγαίνουν ὅπως πᾶνε, προσπάθησε νὰ σκεφτεῖς... κάποια μέρα... φαντάσου μιὰ θερμότητα ἴδια μὲ ἐκείνη τῆς ἐπιφά-

νειας τοῦ ἥλιου, ὄχι ὅμως σ' ἕνα σημεῖο μόνο ἀλλὰ σὲ ὅλο τὸν πλανήτη, χιλιάδες χιροσίμες, σμήνη ἀπὸ χιροσίμες, χιροσίμες παντοῦ... μιὰ ἀπέραντη βουὴ κι ὕστερα μιὰ ἀπέραντη σιωπή, ἕνα μπὶγκ μπὰγκ στὸ ἀνάποδο, δὲν ὑπάρχει πλέον οὔτε ζωντανὴ ψυχή, οὔτε ἕνας γάτος, ὅλοι καπούτ... Ναί, ἐκεῖνος θὰ συνεχίσει νὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ μὲ ποιό σκοπό, ἀφοῦ δὲν θὰ ὑπάρχει κανεὶς ἱκανὸς νὰ πιστέψει ὅτι ὑπάρχει... ἕνας Θεὸς ἄνεργος... θὰ τὸν ἔχουμε μετατρέψει σὲ ἄχρηστο Θεό, χωρὶς ἔννοια, γιατὶ τί νόημα ἔχει ἕνας Θεὸς στὸν ὁποῖο δὲν πιστεύει πλέον κανείς;... Ὡς συνήθως ξέφυγα ἀπὸ τὸ θέμα μου, εἶχα ὑποσχεθεῖ ὅτι σήμερα θὰ σοῦ μιλοῦσα γιὰ τὰ δικά μας Φύλλα τοῦ Ὕπνου, νομίζω ὅτι δίχως ποτὲ νὰ τὸ πεῖ ὁ ἕνας στὸν ἄλλον ἀρχίσαμε νὰ τὰ φτιάχνουμε γιὰ νὰ ἀπαντήσουμε σ' ἐκεῖνον τὸν διανοητὴ ποὺ ἀναρωτιόταν ἂν ἦταν ἀκόμα δυνατὸ νὰ γραφτεῖ ποίηση, μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἶχε συμβεῖ. Δὲν ἦταν μόνο δυνατό, ἴσως νὰ ἦταν τὸ μοναδικὸ λογικὸ πράγμα ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε, γιατὶ ὅταν νικιέται τὸ τέρας καὶ στοὺς νικητὲς δὲν πιστεύεις πιά, δὲν μένει παρὰ νὰ πιστέψεις στὰ ὄνειρά σου... ἡ εὐθύνη ἀρχίζει στὰ ὄνειρα, σοῦ ἔλεγα, εἶναι ἡ φράση ποὺ βάλαμε ὡς μότο στὰ βιβλιαράκια μας, γιατὶ τὸ χέρι μας φτάνει μόνο μέχρι ἐκεῖ ποὺ τελειώνει τὸ μπράτσο μας, ἀλλὰ τὸ ὄνειρο πάει πολὺ πιὸ μακριά... εἶναι μιὰ πρόθεση, ξεπερνᾶ τὴ φυλακὴ τῆς ὕπαρξης. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἀρχίσαμε τὸ πενηνταδύο, φτιάχναμε ἕνα τὸν χρόνο, ἑπομένως κάναμε τριανταέξι, τελείωσαν πρὶν ἀπὸ ἔντεκα χρόνια ὅταν πέθαναν οἱ ἄλλοι... Τοὺς ποιητὲς ποὺ δὲν ἦταν Ἕλληνες τοὺς μεταφράσαμε ὅλους ἐμεῖς, ἐγώ, ἡ Δάφνη καὶ οἱ φίλοι της, ἡ Ἰωάννα καὶ ὁ Ἀνταῖος, ποὺ ὅμως ὑπέγραφε ὡς

Μάριος γιατὶ ἐγὼ τὸν φώναζα ἔτσι. Φτιαγμένα στὸ χέρι, ξέρεις, μὲ ἕνα πιεστήριο ποὺ βρήκαμε σὲ ἕνα παλιὸ τυπογραφεῖο, ἕνα μαραφέτι ποὺ εἶχε τυπώσει ἀφίσες κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, μᾶς εἶπε ὁ Κύπριος ποὺ μᾶς τὸ πούλησε, πράγμα πιθανό, ἦταν ἕνα τεράστιο πράγμα, θὰ ζύγιζε ἕναν τόνο... Γιατί στὴν Κρήτη καὶ ὄχι σὲ αὐτὸ ἐδῶ τὸ σπίτι, καταλαβαίνω τὸ ἐρώτημά σου, μὲ ἕναν λαὸ ἁγίων, θαλασσοπόρων καὶ ποιητῶν σὰν τὸν δικό μας... ὄχι πὼς ἡ Κρήτη ἦταν Παρίσι, ἀλλὰ οἱ Κρητικοὶ ἔχουν χαρακτήρα, ξέρεις τί ἔκαναν ὅταν εἰσέβαλαν οἱ Γερμανοί ;, ἐξολόθρευσαν ἕνα ὁλόκληρο ναζιστικὸ τάγμα ὁπλισμένο ὅπως συνήθιζαν νὰ εἶναι ὁπλισμένοι οἱ ναζί, καὶ ξέρεις πῶς ; Μὲ τὰ κλαδευτήρια γιὰ τὶς ἐλιές, ἄλλους τοὺς στραγγάλισαν μὲ γυμνὰ χέρια... Κι ὕστερα ἡ Ἰταλία τοῦ τότε... εἶσαι πολὺ νέος, τότε ἤσουν παιδί... ὁ Πέλλα, ὁ Ταμπρόνι, ὀνόματα ποὺ δὲν σοῦ λένε πολλὰ πράγματα, οἱ μικροὶ σακάτηδες τοῦ ντὸν Νιόκι, ἡ πλημμύρα τῆς περιοχῆς Πολέζινε, οἱ λιτανεῖες τῶν μετανοούντων, οἱ Παναγίες οἱ προσκυνήτριες... Νὰ κλαῖνε ἀκόμα ; Στὴν πατρίδα μας οἱ Παναγίες ἔχουν εὔκολο τὸ κλάμα, καὶ ὅσο γιὰ τοὺς ἁγίους καὶ τοὺς θαλασσοπόρους νομίζω ὅτι αὐξάνονται συνεχῶς. Εὐτυχῶς ἔχουν ἀπομείνει καὶ κάποιοι ποιητὲς ἀλλὰ πρέπει νὰ αἰσθάνονται ἀμήχανα σὲ αὐτὴ τὴν παρέα... Ἐσὺ εἶσαι ἕνας καλὸς συγγραφέας, κρίμα ποὺ γράφεις σὲ πρόζα... συγγνώμη, εἶμαι ἄδικος, σὲ ὅ,τι μὲ ἀφορᾶ θὰ ἔπρεπε νὰ σοῦ ἤμουν εὐγνώμων ποὺ γράφεις σὲ πρόζα, ἂν ἤσουν ποιητὴς δὲν θὰ ἐρχόσουν νὰ συλλέξεις μὲ τόση ὑπομονὴ ὅλα αὐτὲς τὶς σαχλαμάρες ποὺ σοῦ ἀφηγοῦμαι, τὸ πολὺ πολὺ θὰ ξεμπέρδευες μαζί μου μὲ μιὰ κομψὴ ἐλεγεία ἢ μὲ ἕνα δηλητηριῶδες ἐπίγραμμα, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ σὲ σκοτώνουν

ἀκόμα κι ὅταν ἔχεις ἤδη πεθάνει... ἢ μὲ μιὰ ἀνοησία ὅπως ἐκεῖνα τὰ limerick στὰ ὁποῖα εἶναι τόσο καλοὶ οἱ Ἄγγλοι, τύπου... ἄσε με νὰ σκεφτῶ... Ἕνας μπαμπόγερος ἥρωας ἀπὸ τὴ Μαλαφράσκα / στὴν τσέπη ἔβαλε τὰ ὄνειρα καὶ εἶπε ἄσ' τα / μὰ τὸ κλαδί του ἔχασε φυλλώματα κι ὀρέξεις / καὶ τοῦ 'μεινε ἕνα ξερὸ ραβδὶ μ' ἄχρηστες τὶς σκέψεις / σ' ἐκεῖνον τὸν μπαμπόγερο ἥρωα ἀπὸ τὴ Μαλαφράσκα.

Εἶναι ἤδη μία ἡ ὥρα, πῶς τὸ λέτε ἐσεῖς ἐκεῖ στὸν Βορρᾶ ; Σοῦ εἶχα πεῖ νὰ ἔρθεις στὴ μία, ἀλλὰ ὄχι καὶ νὰ μὲ ξυπνήσεις, κοιμόμουνα τόσο ὡραῖα καὶ μὲ ξύπνησες, εἶσαι εὐγενικὸς ἀλλὰ ἀκολουθεῖς τὶς ὑποδείξεις μου κατὰ γράμμα, ὅταν βλέπεις νὰ κοιμᾶμαι δὲν πρέπει νὰ μὲ ξυπνᾶς, σὲ παρακαλῶ, κοιμήθηκα δύο ὧρες, ἑκατὸν εἴκοσι λεπτά, θὰ μποροῦσα νὰ κοιμηθῶ διακόσια, γιά φαντάσου, διακόσια λεπτὰ λιγότερα...

Ἦταν Αὔγουστος, σοῦ τὸ ἔχω ἤδη πεῖ ὅτι πολλὰ πράγματα στὴ ζωὴ τοῦ Τριστάνο συνέβησαν Αὔγουστο, μιὰ ζεστὴ μέρα γεμάτη ὁμίχλη, ὁμίχλη στοὺς λόφους καὶ ὁμίχλη στὸ βουνό, τὸ ἴδιο καὶ στὴν πεδιάδα, τὸ ἴδιο καὶ μέσα τους, μιὰ μεγάλη ὁμίχλη σὰν βαμβάκι ποὺ σὲ τυλίγει καὶ σὲ πνίγει. Ὁ Τριστάνο περιμένει νὰ μιλήσει ἐκείνη πρώτη, κάτι θὰ

ἔχει νὰ τοῦ πεῖ ἀφοῦ ἦρθε μέχρι ἐδῶ, κοιτάζει αὐτὴ τὴ γυναίκα ποὺ ἀγάπησε μὲ ἔξαλλο πάθος καὶ ποὺ τώρα ἔχει τὸ πρόσωπο σημαδεμένο ἀπὸ μεγάλους κύκλους κάτω ἀπὸ τὰ μάτια, σχεδὸν βιολετιοῦ χρώματος, σὰν μιὰ μάσκα, τὸ φουλάρι δὲν κατορθώνει νὰ κρύψει τὸ χνούδι ἀπὸ τὰ μαλλιὰ ποὺ ξαναφυτρώνουν στοὺς κροτάφους, εἶναι δέκα χρόνια μικρότερή του καὶ δείχνει εἴκοσι μεγαλύτερη, κι ὅμως στὸ βουνὸ ἦταν μόλις χθές, σκέφτεται ὁ Τριστάνο, ἀκόμα κι ὅταν τῆς ἔδειξε ἕνα κίτρινο σκυλὶ θαμμένο στὴν ἄμμο ἦταν χθές, καὶ τὸ ταξίδι στὴν Ἰσπανία, ἀναρωτιέται καὶ πάλι τὸ γιατί, γιατί ἡ Ἰσπανία; Ἡ δουλειά μου στὴν Ἰσπανία, ἔλεγε ἐκείνη, οἱ φίλοι μου στὴν Ἰσπανία... Στὰ μάτια της ὑπάρχει ἕνα σκοτεινὸ βάθος, κάτι σὰν φόβος, ὁ Τριστάνο τὸ καταλαβαίνει, τὰ γνωρίζει καλὰ αὐτὰ τὰ μάτια, παρ' ὅλα αὐτὰ ἐκείνη ἔχει πάρει μιὰ ἄνετη πόζα ἔτσι ὅπως ἀκουμπᾶ στὴν πλάτη τοῦ καναπέ, μὲ τὰ πόδια σταυρωμένα. Μένουν σιωπηλοί. Ἀκούγεται ἡ φωνὴ ἑνὸς μικροῦ παιδιοῦ στὸ βάθος τοῦ σπιτιοῦ, μιλάει μὲ τὴ Φράου, ποιός ξέρει πόσο θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἔχει ἕναν γιό, ἡ Φράου. Δὲν ἔκανες τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ σκορπίζεις τὸ σπέρμα σου πάνω στὴν κοιλιά μου, ἐγὼ ἤθελα ἕνα παιδί σου, ἀλλὰ ἐσὺ μοῦ σκόρπιζες τὸ σπέρμα πάνω στὴν κοιλιά, τὸ ἴδιο ἔκανες πάντα... Ἡ Μαίριλυν μιλάει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, εἶναι δικές της αὐτὲς οἱ ἐκφράσεις, πάντα μιλοῦσε ἔτσι, ὁ Τριστάνο τὸ θυμᾶται. Ἡ Μαίριλυν δὲν μπορεῖ νὰ μετρήσει καλὰ τὸ βάρος τῶν ἰταλικῶν λέξεων, μερικὲς φορὲς μιλάει σὰν φορτηγατζής, ἄλλες σὰν προτεστάντης πάστορας. Εἶναι σχεδὸν δώδεκα χρονῶν, συνεχίζει ἡ Μαίριλυν, σοῦ μοιάζει, εἶδες πόσο σοῦ μοιάζει; Δὲν νομίζω, λέει ὁ Τριστάνο, ἀλλὰ ἂν αὐτὸ πιστεύεις... Τὸ

διάλεξα ἀκριβῶς ἐπειδὴ σοῦ ἔμοιαζε, συνεχίζει ἡ Μαίριλυν, μοιάζετε σὰν δυὸ σταγόνες νερό, ἦταν πολλὰ ἀλλὰ ἐγὼ τὸ πρόσεξα ἀμέσως... Ἡ σιωπὴ τώρα γίνεται πιὸ μεγάλη, εἶναι πιὸ δύσκολο νὰ τὴ σπάσεις. Ἡ Μαίριλυν ἀνάβει ἕνα πουράκι, βήχει, συγγνώμη ἂν κλαίω, λέει. Δὲν κλαίει ὅμως, ἴσως ἁπλῶς νὰ τὸ σκέφτεται. Ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ διαδρόμου ἀκούγεται ἕνα τραγουδάκι στὰ γερμανικά. Ἡ Φράου σπάνια τραγουδάει, μονάχα σὲ εἰδικὲς στιγμές. Ροζαμούντα, λέει ὁ Τριστάνο, σὲ παρακαλῶ, μίλα κανονικά, τί θέλεις νὰ πεῖς;... τὸ διάλεξες, ἦταν πολλά... Ἡ Μαίριλυν ταλαιπωρεῖ τὸ πουράκι ἀνάμεσα στὰ χείλη της, ὕστερα σβήνει τὴν ἀναμμένη ἄκρη του μέσα στὸ φλιτζάνι μὲ τὸ τσάι. Μὲ λίγα λόγια, λέει, ἕνα σωρὸ κακόμοιρα παιδιὰ σ' ἐκείνη τὴν κακομοίρικη Ἰσπανία, τὰ ὀρφανοτροφεῖα ἦταν γεμάτα... ἐν μέρει εἶναι ἀκόμα... τὸ λυπήθηκα, τὸ υἱοθέτησα... εἶναι ἀλήθεια, δὲν σοῦ μοιάζει καθόλου, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἔχει καμία σημασία, εἶναι σὰν νὰ ἦταν δικό σου παιδί, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σκέφτηκα ὅτι ἦταν τὸ παιδὶ ποὺ δὲν θέλησες νὰ μοῦ δώσεις, καὶ τώρα σοῦ τὸ ἐμπιστεύομαι, σὲ παρακαλῶ, κράτησέ το ἐσύ, ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ τὸ μεγαλώσω. Μᾶλλον περιμένει ὁ Τριστάνο νὰ τὴ ρωτήσει γιατί ἀλλὰ ὁ Τριστάνο σιωπᾶ. Ἐγὼ δὲν ἔχω πολὺ χρόνο μπροστά μου, προσθέτει. Μετακινεῖ ἐλαφρὰ τὸ μαντίλι δείχνοντας γιὰ ἕνα λεπτὸ τὸ κεφάλι της. Ἔκανα ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάνω, λέει, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀρνητικό, ὁ γιατρὸς ἦταν σαφής, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει τίποτε ἄλλο. Μὲ τὰ νύχια ταλαιπωρεῖ τὴν παλάμη τοῦ χεριοῦ της, ἀλλὰ δὲν τὸ συνειδητοποιεῖ. Στὸ ληξιαρχεῖο εἶναι δηλωμένος μὲ τὸ ὄνομα Ἰγνάθιο, προσθέτει, ἀλλὰ ὀνομάζεται Κλάρκ, ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν φώναζα Κλάρκ. Παίρ-

νει ἀπὸ τὴν τσάντα της ἕνα κομψὸ πορτοφόλι, ἀπὸ ἀνοιχτόχρωμο σαμουά. Ἐδῶ εἶναι τὰ χαρτιά του, λέει ἀκουμπώντας το στὸ τραπέζι. Μαίριλυν, λέει ὁ Τριστάνο, ἐγὼ σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ἔρχομαι μόνο μία στὶς τόσες, νόμιζα ὅτι τὸ ἤξερες, κυρίως τὰ καλοκαίρια, γιὰ νὰ μὴν καταστραφοῦν ἐντελῶς ὁ ἀμπελώνας καὶ οἱ ἐλιές, ὁ Ἀγκοστίνο μόνος του δὲν τὰ καταφέρνει, ἄλλωστε εἶναι καὶ ἡ Φράου, αὐτὸ ἐδῶ ἔχει γίνει πλέον σπίτι της, δὲν μπορεῖ νὰ πάει ἀλλοῦ, τὸν ὑπόλοιπο χρόνο ζῶ στὴν Κριτσά. Εἶναι κοντὰ στὴν Ἀθήνα;, ρωτάει ἡ Μαίριλυν. Εἶναι ἕνα χωριὸ στὴν Κρήτη, λέει ὁ Τριστάνο. Εἶδες πῶς σὲ ἀγκάλιασε, λέει ἡ Μαίριλυν, σὲ ἀγαπᾶ πολύ, τοῦ μιλοῦσα πάντα γιὰ σένα, ξέρει τὰ πάντα γιὰ ἐμᾶς, τοῦ ἔχω πεῖ ὅτι ἐσὺ εἶσαι ὁ ἀληθινός του πατέρας. Εἶσαι τρελή, λέει ὁ Τριστάνο, Ροζαμούντα, εἶσαι τρελή, κάτι δὲν λειτουργεῖ στὸ κεφάλι σου, ποτὲ δὲν λειτουργοῦσε. Ὁ Τριστάνο μιλάει χαμηλόφωνα, σὰν νὰ μιλοῦσε στὸν ἑαυτό του. Ἡ Μαίριλυν δὲν ἀπαντᾶ, ψάχνει στὴν τσάντα της, ψάχνει γιὰ ἀρκετὰ λεπτά, ὕστερα τὴν ἀναποδογυρίζει πάνω στὸν καναπέ, στὸ τέλος βρίσκει μιὰ τετράγωνη φωτογραφία, λίγο μεγαλύτερη ἀπὸ γραμματόσημο, φαίνεται ἕνας νέος ἄντρας μὲ ἕνα τσουλούφι στὸ μέτωπο, στρατιωτικὸ τζάκετ καὶ αὐτόματο ὅπλο στὸν ὦμο, στὸ φόντο ἕνα βουνίσιο κτίσμα κι ὕστερα ἡ σκούρα κηλίδα ἑνὸς δάσους. Τὴ δίνει στὸν Τριστάνο. Τὸν συλλάβαμε τὴ μέρα ποὺ σοῦ τράβηξα αὐτὴ τὴ φωτογραφία, μουρμουρίζει. Εἶναι μιὰ φωτογραφία εἴκοσι περίπου χρόνων, λέει ὁ Τριστάνο, Ροζαμούντα, δὲν εἶσαι καλά, σὲ παρακαλῶ, μὴ λὲς τίποτε ἄλλο, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ πεῖς τίποτε ἄλλο. Στὰ μέρη μου ὑπάρχει μιὰ δοξασία ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴ φυλὴ Ναβάχο, συνεχίζει ἡ Μαίριλυν σὰν νὰ

μὴν τὸν εἶχε ἀκούσει, ποὺ λέει ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα τὸ πνεῦμα τοῦ ἄντρα ποὺ σκέφτεσαι θὰ σοῦ δώσει ἕνα παιδί. Ἡ Φράου ἐμφανίζεται στὴν πόρτα, ὁ Ἰγνάθιο θέλει νὰ δεῖ τὸ ἄλογο, ἐμεῖς πᾶμε στὸν στάβλο, θὰ ἐπιστρέψουμε σὲ λίγο, ἂν ἡ κυρία ἐπιθυμεῖ λίγο τσάι ἀκόμα νὰ σᾶς φέρω βραστὸ νερό. Ἡ Μαίριλυν ξαναβάζει τὰ πράγματα στὴν τσάντα. Θὰ μποροῦσες νὰ περάσεις μαζί του τὸ καλοκαίρι, λέει βιαστικά, τρεῖς μῆνες τὸν χρόνο δὲν εἶναι λίγοι, θὰ ἤσουν ἕνας καλὸς πατέρας γι' αὐτόν, ἄλλωστε δὲν ἔχεις παιδιά, ἴσως νὰ εἶσαι στεῖρος, σοῦ προσφέρω τὴ δυνατότητα νὰ ἔχεις ἕνα παιδὶ σχεδὸν δικό σου, οὐσιαστικὰ δικό σου, δικό σου, σὲ παρακαλῶ, Τριστάνο, μεγάλωσέ το ἐσύ, στὴν Ἀμερικὴ δὲν ἔχω πιὰ κανέναν, οἱ δικοί μου ἔχουν πεθάνει. Καὶ τὸν ὑπόλοιπο χρόνο;, ρωτάει ὁ Τριστάνο, συγγνώμη, Ροζαμούντα, ποιός θὰ ἀσχολεῖται μαζί του, ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ σπίτι; Ἐκείνη σηκώνεται, σὰν νὰ παραπατᾶ, χτυπάει πάνω στὸ τραπεζάκι, λίγο τσάι χύνεται ἀπὸ τὸ γεμάτο ἀκόμα φλιτζάνι. Αὐτὴ ἡ Φράου, λέει... ὁ Ἀγκοστίνο... δὲν τοὺς γνωρίζω ἀλλὰ σίγουρα θὰ εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι, ἄλλωστε τὸν χειμώνα ὑπάρχουν σχολεῖα, μπορεῖς πάντα νὰ βρεῖς ἕνα καλὸ οἰκοτροφεῖο. Ποῦ πᾶς;, ρωτάει ὁ Τριστάνο. Γυρίζω στὴν Ἰσπανία, λέει ἐκείνη, τὸ μοναδικὸ τρένο γιὰ τὸ Ἰροὺν φεύγει αὔριο πρωί, ὁ σταθμὸς εἶναι μακριά, δὲν θέλω νὰ ὁδηγῶ νύχτα, θὰ βρῶ ἕνα ὁποιοδήποτε παραθαλάσσιο μικρὸ ξενοδοχεῖο. Σφίγγει τὸ μαντίλι κάτω ἀπὸ τὸ πιγούνι, κοντοστέκεται γιὰ μιὰ στιγμή, ὕστερα κάνει μιὰ κίνηση ἀποχαιρετισμοῦ μὲ ἕνα δάχτυλο πάνω στὰ χείλη, δὲν εἶναι σαφὲς ἂν γιὰ νὰ στείλει ἕνα φιλὶ ἢ ἂν τὸν καλεῖ νὰ σιωπήσει. Σὲ περιμένει ὁ θεῖος σου;, ρωτάει ὁ Τριστάνο. Τώρα πιὰ

είμαστε δεμένοι μὲ διπλὲς κλωστές, λέει ἐκείνη, μερικὲς φορὲς συμβαίνουν αὐτὰ στὴ ζωή, ἀκόμα κι ἂν δὲν θέλεις, ποτέ μου δὲν κατάλαβα γιατί τὸν ἀποκαλοῦσες θεῖο μου, ἔχει τὴν ἡλικία σου. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ὁ θεῖος ἀπὸ τὴν Ἀμερική, ἀπαντάει ὁ Τριστάνο, εἶναι ὁ κλασικὸς θεῖος Σάμ, φοράει ἕνα ἡμίψηλο μὲ τὴν ἀστερόεσσα στὸ κεφάλι καὶ τείνει τὸ δάχτυλό του ἀπειλώντας μας I want you, ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸν Ἰγνάθιο; Ἡ μητέρα εἶμαι ἐγώ, λέει ἡ Μαίριλυν, ἐκεῖνος δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν υἱοθεσία, ὅμως ὁ Ἰγνάθιο τὸν ἀγαπάει, τὸν θεωρεῖ θεῖο του... ἂν θελήσει νὰ πάει νὰ τὸν δεῖ μὴν τὸν ἐμποδίσεις, ὅμως νὰ ἐποπτεύεις τὴν κατάσταση, ὁ θεῖος κάνει ἕνα ἐπικίνδυνο ἐπάγγελμα, ἔκανα κι ἐγὼ ἕνα ἐπικίνδυνο ἐπάγγελμα. Προχωρᾶ πρὸς τὴν πόρτα καὶ ὁ Τριστάνο τὴν ἀκολουθεῖ. Ροζαμούντα, θὰ σὲ συνοδεύσω ἐγώ, εἶναι πολλὰ χιλιόμετρα, δὲν θέλω νὰ περάσεις ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόφους μόνη σου... Κοίτα πῶς πᾶνε τὰ πράγματα... Ὁ Τριστάνο δὲν ἤξερε ὅτι ἐκείνη τὴ μέρα, στὸ σύντομο ταξίδι του μὲ τὴ Μαίριλυν, θὰ συναντοῦσαν μιὰ ἑτοιμοθάνατη σκύλα ποὺ θὰ τὴ βάφτιζαν Βάντα ὅπως ἐκεῖνο τὸ κίτρινο σκυλὶ ποὺ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια εἶχαν δεῖ σ' ἕνα μουσεῖο. Ἐσὺ ἀντίθετα τὸ ξέρεις ἤδη, συγγραφέα, γιατὶ σοῦ ἔχω διηγηθεῖ αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο τὴ μέρα ποὺ τὸ θυμήθηκα, δὲν θυμᾶμαι πλέον πότε... Τί παράξενο, βρίσκεσαι ἤδη μπροστὰ σὲ σχέση μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Τριστάνο, μποροῦμε καὶ νὰ σταματήσουμε ἐδῶ, γιὰ σήμερα.

... Ἐμπρός, ποιός εἶναι στὸ τηλέφωνο;... Τινάχτηκε στὸν ἀέρα... Τί λέτε;... Σοῦ λέω ὅτι ὁ κανακάρης σου τινάχτηκε στὸν ἀέρα, ἂν καταλαβαίνεις ἰταλικά... Μὰ ποιός εἶσαι;... Ἄσ' τα αὐτά, εἶμαι κάποιος ποὺ τὸν γνώριζε καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἐσύ, ἀλλὰ μὴ μὲ πρήζεις μὲ τὶς ἐρωτήσεις σου, σώπα καὶ ἄκου, ἄκουσέ με καλά, εἶχε τὸ μαραφέτι στὴν τσάντα, ὁ ἠλίθιος, καὶ τοῦ τινάχτηκε ἀνάμεσα στὰ πόδια, δὲν ἦταν καὶ τίποτα σπουδαῖο ὁ κανακάρης σου, λόγια πολλά, φιλοσοφίες μὲ τὸ κιλό, καὶ τὰ δειλινὰ στὴ Δύση καὶ ἡ παρακμὴ τοῦ πολιτισμοῦ μας, γιὰ νὰ κάνεις ὅμως ὁρισμένες δουλίτσες χρειάζεσαι μυαλό, χρειάζεσαι πολὺ μυαλό, μιὰ φορὰ βεβαίως τὰ κατάφερε, ἔπρεπε ὅμως ἁπλῶς νὰ τὸ ἀφήσει καὶ νὰ φύγει, χωρὶς νὰ κάνει τίποτε ἄλλο, κι ἄλλωστε τὸ μέρος ἦταν εὔκολο, ἀφήνεις μιὰ τσάντα καὶ φεύγεις... ἄκου, μπουμπούνα, πρὶν χρόνια μᾶς πυροβόλησες ἀλλὰ σοῦ τὸ συγχωροῦμε, ἐξακολουθοῦμε νὰ σὲ ἀγαπᾶμε, μὲ τὸν τρόπο μας σοῦ ἔχουμε μιὰ ἐκτίμηση, τουλάχιστον ἐσὺ δὲν πῆγες στὴν Ἰνδία νὰ κάνεις τὸ τρέκινγκ τῆς ὑπερβατικότητας... μὲ ἀκοῦς;... εἶσαι ξεροκέφαλος, αὐτὸ τὸ ξέρουμε, καὶ ἀγαποῦσες τὸν κανακάρη σου, τὸν ἀγαπούσαμε κι ἐμεῖς, τοῦ εἴχαμε δώσει τὸν ρόλο τοῦ Ἁι-Γιώργη ποὺ σκοτώνει τὸν δράκο, τὸ δημοκρατικὸ καὶ κομμουνιστικοειδὲς κτῆνος... ἄκου, κάνε τὸ ἑξῆς, πρέπει νὰ ἄφησε ἕνα σωρὸ χνάρια, ἦταν κάπως ἀκατάστατος ὁ κανακάρης σου, ὅλο λόγια, κι ἐμεῖς δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ δείξουμε τόση ἐμπιστοσύνη... μὲ ἀκοῦς;... ἄκου, κάνε μου μιὰ χάρη, πήγαινε στὸ δωμάτιό του καὶ κοίτα καλὰ παντοῦ, θὰ ὑπάρχουν ἀτζέντες καὶ σημειωματάρια, πάρε ὅ,τι βρεῖς καὶ κάψ' το, καὶ κοίτα ἂν ὑπάρχει ὁτιδήποτε ποὺ

νὰ ἀναφέρεται σὲ κάποιον ποὺ μεταξύ μας τὸν ὀνομάζουμε συνθηματικὰ Μπαμπούλα, *μὶ* ὅπως Μιλάνο, *πὶ* ὅπως Πίζα, κατάλαβες;, πάρε ὅ,τι βρεῖς καὶ κάψ' το, φαντάζομαι δὲν θέλεις νὰ ξεφτιλιστεῖ ὁ γιόκας σου τώρα ποὺ ἡ τσάντα τινάχτηκε ἀνάμεσα στὰ ἀρχίδια του... ἄκουσέ με, κάνε ὅ,τι σοῦ λέω... κλίκ... Τοὺ τοὺ τού... τέλος τηλεφωνήματος, κατάλαβες, συγγραφέα; Τέλος τοῦ τηλεφωνήματος, γιὰ τὸν Τριστάνο... Ἄσε ἀναμμένο τὸ ἀμπαζοὺρ πάνω στὸ κομό, ἐκεῖνο μὲ τὶς γυάλινες σταγόνες ὁλόγυρα, καὶ βάλε πάνω ἕνα μαντίλι, δὲν θέλω νὰ μείνω στὸ σκοτάδι, αὐτὴ τὴ νύχτα, ἂν βεβαίως πρόκειται γιὰ νύχτα, γιατὶ ἴσως νὰ εἶναι πρωί, αὐτὸ ὅμως εἶναι δικό σου πρόβλημα, γιὰ μένα εἶναι νύχτα. Καληνύχτα.

... καὶ εἶδα ὅλη τὴ ζωή μου νὰ συρρικνώνεται καὶ νὰ γίνεται ἕνα ἔντομο, ἕνα μικροσκοπικὸ πολύπλοκο ὄργανο ἱκανὸ νὰ πετᾶ καὶ νὰ πέφτει σὲ χειμέρια νάρκη, ὁ βόμβος τῆς ὀργῆς του, καὶ τὸ εὔθραυστο χτύπημα τῶν ἐλύτρων του, τὰ βρόμικα πόδια του, τὰ ἔριξα ὅλα στὸν ὑπόνομο, κομμάτια λάστιχου καὶ μυρωδιὰ καμένου φελλοῦ εἶναι ὅ,τι μὲ δένει μὲ τὸν κόσμο... Κατάλαβες σὲ τί ἀναφέρομαι, ἦταν ἐκεῖνο τὸ βάσανο ἡ Φράου, δὲν μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ τυχαῖα ἀλλὰ γιατὶ στὸν Τριστάνο ἄρχισαν νὰ καταφτάνουν κάποια γράμματα, συνεχῶς, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο. Δὲν θέλω ὅμως νὰ σοῦ μιλήσω τώρα γι' αὐτά, τώρα δὲν θέλω νὰ σοῦ πῶ τίποτα, ἐσὺ ὅμως μεῖνε ἐδῶ, σὲ παρακαλῶ, μεῖνε ἐδῶ ἔτσι

κι ἀλλιῶς, γιατὶ θέλω νὰ σοῦ διηγηθῶ ἄλλα πράγματα... πρέπει νὰ κάνεις ὑπομονή. Νὰ κάνεις ὑπομονή.

... Ἐξηγῆστε μου, ἔλεγε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ, τί ἐννοεῖτε ὅταν λέτε ὅτι ἔχετε τὴν ἐντύπωση πὼς ὅλα ἔχουν σταματήσει; Ὁ Τριστάνο ἦταν ξαπλωμένος στὴν ψάθινη πολυθρόνα, τὸ ἕνα χέρι του κρεμόταν, τὸ ἄλλο προφύλαγε τὰ μάτια του ἀπὸ τὸν ἥλιο τοῦ μεσημεριοῦ. Εἶναι ὅλα ἀκίνητα, ἔλεγε, ὅπως αὐτὸ τὸ μεσημέρι, τὸ νιώθετε;... εἶναι σὰν νὰ ἔχουν ὅλα φουσκώνει σὲ μιὰ ἀκινησία ποὺ διέγραψε τὸ διάστημα καὶ τὸν χρόνο, ὅπως σὲ ὁρισμένους πίνακες τοῦ Μεσαίωνα ὅπου βλέπει κανεὶς τὸν ἅγιο συνεπαρμένο ἀπὸ τὸ μυστικιστικό του θαῦμα, μιὰ αἰώνια στιγμή... τώρα ἕνας ὁποιοσδήποτε θόρυβος θὰ ραγίσει τὴ γυάλινη καμπάνα κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία βρίσκεται ἐγκλωβισμένο τὸ τοπίο, ἕνας πετεινὸς θὰ λαλήσει, ἕνας σκύλος θὰ γαβγίσει καὶ τὰ μάγια θὰ λυθοῦν... ὁρίστε, ἤθελα νὰ πῶ ὅτι εἶναι στιγμὲς ποὺ αἰσθάνομαι ὅπως εἶναι τώρα αὐτὸ τὸ μεσημέρι... ὅλα εἶναι ἀκίνητα... κι ἐγὼ νιώθω ἀκίνητος μέσα σ' ἕναν ἀκινητοποιημένο χρόνο, σὰν νὰ ἔχω μεταφερθεῖ προσωρινὰ σὲ ἄλλο κόσμο. Ἀκόμα καὶ ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ εἶχε σταματήσει νὰ περπατᾶ πάνω-κάτω στὸ ὑπόστεγο, εἶχε σταματήσει πίσω ἀπὸ τὸν Τριστάνο, τὰ χέρια πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη, σκεφτικός. Συνεχίστε, Χὲρ Τριστάνο, συνεχίστε... Νιώθω ἐπίσης ἄλλα πράγματα, συνέχιζε ὁ Τριστάνο, εἶναι σὰν νὰ ὀνειρεύομαι ἐνῶ εἶμαι ξύπνιος, καὶ ἀρχίζουν νὰ καταφτάνουν

μνῆμες ξεχασμένες ἀπὸ καιρό... ἀναμνήσεις ποὺ οὔτε κἂν ἤξερα ὅτι εἶχα... ἀναβλύζουν μὲ μιὰ ἀπίστευτη ταχύτητα καὶ περνοῦν μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια μου λὲς καὶ βλέπω ταινία στὸν τοῖχο, καὶ αὐτὸς ποὺ προβάλλει τὴν ταινία εἶναι τὰ μάτια μου. Καὶ τί νιώθετε, ψιθύριζε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ, μπορεῖτε νὰ μοῦ περιγράψετε τί νιώθετε; Ὁ Τριστάνο σιωποῦσε. Ὁ Ζίγκλερ περίμενε ὑπομονετικά. Ἂν ἔχετε διάθεση νὰ ἀναστενάξετε, μουρμούρισε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ, ἀναστενάξτε... μὴν πάρετε ἁπλῶς μιὰ ἀνάσα, ἀναστενάξτε, ὁ ἀναστεναγμὸς εἶναι ἕνα στρατήγημα ποὺ ἀνακάλυψε τὸ σῶμα μας γιὰ νὰ διώχνει μὲ τὴ μορφὴ ξεφυσήματος ἐκεῖνο τὸ εἶδος τοῦ εὐρύτατα διαδεδομένου καὶ μουλωχτοῦ ἄγχους ποὺ οἱ Ἄγγλοι ὀνομάζουν spleen... καὶ τὸ χασμουρητὸ ἔχει τὴν ἴδια λειτουργία, σὲ ἕνα χαμηλότερο ἐπίπεδο, γιὰ τὴν κοινὴ ἀνία... ἡ δική σας ὅμως εἶναι μιὰ διαφορετικὴ ἀνία... εἶναι ἡ κούραση τῆς ὕπαρξης... ἀναστενάξτε λοιπόν, Χὲρ Τριστάνο. Ὁ Τριστάνο φούσκωνε τὸ στῆθος καὶ ἄφηνε νὰ βγεῖ ἕνας στεναγμὸς ἀδύναμος καὶ παρατεταμένος, σὰν νὰ ἀπελευθέρωνε κακὰ πνεύματα φτιαγμένα ἀπὸ ἀέρα. Ἀκόμα, ἔλεγε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ. Ἀναφερόμουνα στὴν αἴσθηση μιᾶς ἔντονης νοσταλγίας, συνέχιζε ὁ Τριστάνο... ὑπερβολικὰ ἔντονης... καταστρεπτικῆς... ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβῶς νοσταλγία, εἶναι σὰν ἕνας τρομακτικὸς καὶ ἀφηρημένος σπαραγμός, γιατὶ ἡ νοσταλγία προϋποθέτει τὸ ἀντικείμενο ποὺ νοσταλγοῦμε, καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι δὲν ἔχω καμιὰ νοσταλγία τῶν εἰκόνων ποὺ ξαφνικὰ ἀρχίζουν νὰ ξετυλίγονται μπροστὰ στὰ μάτια μου σὰν ταινία, συχνὰ εἶναι ἀναμνήσεις ἀσήμαντες, κοινοτοπίες ποὺ ἔμειναν θαμμένες στὴ μνήμη ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι κοινοτοπίες, καὶ ἑπομένως δὲν

προκαλοῦν νοσταλγία... ὄχι, ἡ νοσταλγία ποὺ νιώθω βρίσκεται ἐκτός, δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ αὐτὲς τὶς εἰκόνες, δὲν ξέρω πῶς νὰ τὸ ἐξηγήσω, μοιάζει σὰν μὴν εἶναι ἐκεῖνες ποὺ μοῦ τὴν προκαλοῦν ἀλλὰ μιὰ συνθήκη χωρὶς τὴν ὁποία δὲν θὰ μποροῦσα νὰ τὶς δῶ... μὲ ἄλλα λόγια, δὲν εἶναι ἀκριβῶς νοσταλγία, εἶναι σὰν μιὰ θολὴ ἀνησυχία ποὺ μεταμορφώνεται καὶ σὲ μιὰ μορφὴ φόβου, ἀλλὰ ἀνακατεμένη μὲ μιὰ αἴσθηση παραλογισμοῦ, καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν αἴσθηση παραλογισμοῦ ὑπάρχει ἕνας ἔντονος τρόμος ποὺ μὲ πνίγει, σὰν ἀπὸ τὸ κορμί μου νὰ παράγεται μιὰ κρίση ἕτοιμη νὰ τὸ ἀποσυνθέσει, θὰ ἔχετε δεῖ στὸν κινηματογράφο τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο σὲ κάποιες μητροπόλεις γκρεμίζουν τὰ παλιὰ κτίρια στὴ θέση τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ὑψωθεῖ ἕνα νέο, καταρρέουν πάνω στὸν ἑαυτό τους, σωριάζονται, διαλύονται... μιὰ τέτοια αἴσθηση ἔχω... καὶ τὸ κορμί μου διαλύεται, κρυώνω, τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια μου παγώνουν καὶ εἶναι τότε ποὺ ξεσπάει ἡ ἡμικρανία, μιὰ ἡμικρανία ἄγρια, ἀνυπόφορη. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ εἶχε πάει νὰ καθίσει στὸ πεζούλι δίπλα στὶς γλάστρες μὲ τὴ λεβάντα, εἶχε κόψει ἕναν ἀνθισμένο μίσχο καὶ μὲ τὸ λουλούδι γαργαλοῦσε τὸ μέτωπό του καὶ κάθε τόσο τὸ μύριζε. Angor mortis, μουρμούριζε ὁ γιατρός, οἱ ἀρχαῖοι τὸ ὀνόμαζαν ἔτσι... ἐσεῖς μοῦ περιγράψατε τὰ πιὸ πολύπλοκα συμπτώματα τῆς ἡμικρανικῆς αὔρας, Χὲρ Τριστάνο, πολλὲς κεφαλαλγίες μαζί, πιθανῶς, καὶ οἱ κεφαλαλγίες δὲν ἔρχονται ποτὲ μόνες, ὅταν αὐτὲς οἱ αὐτοκράτειρες πᾶνε νὰ ἐπισκεφτοῦν κάποιον προαναγγέλλουν τὴν ἄφιξή τους μὲ τοὺς πιὸ περίεργους πρεσβευτές, ἕνα καραβὰν σεράι ἀπὸ κήρυκες, σαλπιγκτές, αὐλικούς, χορεύτριες, διαλαλητές, φαγοφωτιάδες, ἀκροβάτες... ἂν ἀναγκα-

ζόμουνα νὰ κάνω μιὰ ἀπογραφὴ ὅλων τῶν μορφῶν τῆς αὔρας ποὺ προαναγγέλλουν τὶς κεφαλαλγίες θὰ ἔμενα ἐδῶ μέχρι τὸ βράδυ, θὰ σᾶς ἀνάγκαζα νὰ μὲ προσκαλέσετε σὲ δεῖπνο, Χὲρ Τριστάνο... Νομίζω ὅτι γιὰ τὸ δεῖπνο προβλέπεται κουνέλι μὲ δεντρολίβανο, ἀπαντοῦσε ὁ Τριστάνο, ἡ γυναίκα τοῦ Ἀγκοστίνο τὸ μαγειρεύει θεσπέσια, καὶ ἴσως ἡ Φράου νὰ φτιάξει μιὰ τούρτα σοκολάτα. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ εἶχε βγάλει τὴν μπλούζα ποὺ φοροῦσε πάντα, ἀκόμα κι ὅταν πήγαινε νὰ ἐπισκεφτεῖ κάποιον ἀσθενὴ στὸ σπίτι του, καὶ τὴν εἶχε κρεμάσει σὲ ἕνα ἄγκιστρο τῆς πέργκολας. Ἡ σοκολάτα δὲν ἐνδείκνυται γιὰ τὶς κεφαλαλγίες, κατέληγε, ἀλλὰ ἐγὼ τὴ λατρεύω κι ἐσεῖς θὰ τὴν ἀποφύγετε, τὸ κουνέλι ἀντίθετα ἐνδείκνυται καὶ γιὰ τοὺς δυό μας, εἶναι λευκὸ κρέας.

Ἦρθες ἐδῶ γιὰ νὰ περισυλλέξεις μιὰ ζωή. Ξέρεις ὅμως τί ἀφηγεῖσαι ; Λέξεις. Δηλαδὴ ἀέρα, φίλε μου, οἱ λέξεις εἶναι ἦχοι φτιαγμένοι ἀπὸ ἀέρα. Ἀέρα. Περισυλλέγεις ἀέρα.

Πράγματι, τὸ κουνέλι μὲ τὸ δεντρολίβανο ἦταν ἐξαιρετικό, ἔλεγε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ, ἀλλὰ ἐκείνη ἡ τούρτα σοκολάτα... στὰ μέρη μου φτιάχνουν μιὰ παραλλαγή της, ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι ἀξεπέραστη, μᾶλλον ὑπάρχουν καὶ τριμμένα ἀ-

μύγδαλα... μπορεῖτε νὰ πάρετε κι ἐσεῖς μιὰ μπουκιά, Χὲρ Τριστάνο, δὲν θὰ σᾶς συμβεῖ τίποτα κακό. Ὁ Τριστάνο διαισθανόταν τί θὰ ἤθελε νὰ τὸν ρωτήσει ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ, κι ἔτσι τοῦ ἱκανοποιοῦσε τὴν περιέργεια βγάζοντάς τον ταυτόχρονα ἀπὸ τὴ δύσκολη θέση. Εἶχα προσκαλέσει τὴ Φράου νὰ δειπνήσει μαζί μας, ἔλεγε, ἀλλὰ ἀρνήθηκε προφασιζόμενη κούραση... στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι κουρασμένη, ὅμως δὲν θὰ ἤθελα νὰ σκεφτεῖτε ὅτι ἡ Φράου σᾶς ἀποφεύγει, γιατρέ, τὸ ἀντίθετο, σᾶς ἐκτιμᾶ πολύ, ἂν ἐμπιστεύτηκα τὸν ἑαυτό μου στὶς φροντίδες σας εἶναι γιατὶ ἔτσι μὲ συμβούλεψε ἡ Φράου, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια... ὁ ἀληθινὸς λόγος εἶναι ὅτι φοβόταν πὼς θὰ ἀρχίζαμε νὰ μιλᾶμε γερμανικά, θὰ ἦταν κάτι ἀπολύτως φυσικό, εἶναι ἡ γλώσσα σας, κι ἐγὼ χαίρομαι νὰ τὴ μιλῶ... βλέπετε, γιατρέ, ἡ Φράου... ἐγὼ τὴν καταλαβαίνω, ὅταν ἦρθε ἐδῶ ἦταν ἕνα κοριτσάκι, ὄχι πὼς ἔχασε τὴ γλώσσα της, ἀλλὰ ἀναγκάστηκε νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ ἰταλικὰ σ' ὅλη της τὴ ζωή... δὲν ξέρω ποιός μηχανισμὸς τὴν ἐμποδίζει νὰ μιλάει γερμανικὰ μὲ ἕναν Γερμανό, εἶναι σὰν νὰ πρέπει νὰ περάσει ἕνα ἐμπόδιο, σὰν νὰ ντρέπεται... γερμανικὰ μιλάει μόνο μαζί μου, καὶ νὰ σκεφτεῖτε, ἂν ἔρθει ξαφνικὰ κάποιος ἐνοχλητικός, μιὰ ἀναπάντεχη ἐπίσκεψη, κάποιος ἐν πάσῃ περιπτώσει ποὺ δὲν τὸν περιμένουμε, ἡ Φράου τοῦ μιλάει γερμανικά, καὶ παριστάνει πὼς δὲν καταλαβαίνει ἰταλικά. Σᾶς ἐπιτρέπω ἀκόμα μιὰ μπουκιὰ ἀπὸ τὴν τούρτα, Χὲρ Τριστάνο, ἔλεγε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ, εἶμαι σίγουρος ὅτι ἀπόψε θὰ κοιμηθεῖτε καλύτερα, δὲν θὰ ἔχετε ἀνεπιθύμητες ἐπισκέψεις... μὰ σᾶς εἶχα προτείνει μιὰ διαδρομὴ στὰ συμπτώματα ποὺ προαναγγέλλουν τὴν ἄφιξη τῆς αὐτοκράτειρας, ὅπως ἐγὼ τὴν

ὀνομάζω, πρόκειται γιὰ μιὰ ἀτέλειωτη περιπτωσιολογία, θὰ προσπαθήσω νὰ εἶμαι συνοπτικός... καὶ καταρχὰς αὐτὸς ὁ παράξενος ὅρος, αὔρα... ἔρχεται ἀπὸ ἕναν γιατρὸ τῆς ἀρχαιότητας, τὸν δάσκαλο τοῦ Γαληνοῦ, τὸν Πέλοπα... πρῶτος αὐτὸς παρατήρησε ἕνα φυσικὸ φαινόμενο ποὺ συνήθως σημειώνει τὴν ἀρχὴ τῆς κρίσης, μιὰ αἴσθηση ποὺ γεννιέται σὲ ἕνα χέρι ἢ σὲ ἕνα πόδι καὶ μοιάζει νὰ ἀνεβαίνει πρὸς τὸ κεφάλι. Ἕνας ἀσθενής του τοῦ εἶχε περιγράψει ὅτι ἔνιωθε τὴν αἴσθηση ἑνὸς ψυχροῦ ἀτμοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πίστευαν ὅτι τὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα περιεῖχαν ἀέρα, ἐκεῖνος σκέφτηκε ὅτι τὸ πρόβλημα ὀφειλόταν σὲ ἕναν ἀτμὸ ποὺ ἀπὸ τὰ μέλη ἀνέβαινε στὶς φλέβες καὶ τὸν ὀνόμασε πνευματικὴ αὔρα, μιὰ ἄυλη δηλαδὴ ἐξάτμιση... Χὲρ Τριστάνο, ὅταν μοῦ εἴπατε ὅτι ἐκείνη τὴν αὐγουστιάτικη νύχτα ἕνα ἀστέρι ἔπεσε πάνω στὸ κεφάλι σας, μὲ μιὰ μεταφορὰ μοῦ εἴπατε τὴν ἀλήθεια... ἐκεῖνο τὸ ἀστέρι δὲν ἔπεσε μόνο πάνω στὸ κεφάλι σας ἀλλὰ μπῆκε μέσα στὸ κεφάλι σας, εἶμαι βέβαιος γι' αὐτό... ἀρχίσατε νὰ βλέπετε ἐκτυφλωτικὰ καὶ διαλείποντα φῶτα κάτω ἀπὸ τὰ βλέφαρα, ἠλεκτρικὰ ζὶγκ-ζάγκ, λάμψεις ποὺ σίγουρα ἔπαιρναν τὸ σχῆμα μωσαϊκῶν σὲ συνεχὴ μετάλλαξη, ὅπως ἕνα καλειδοσκόπιο, κάνω λάθος; Ὁ Τριστάνο σιωποῦσε, συγκατανεύοντας μὲ ἕναν ἀνεπαίσθητο τρόπο. Εἶναι ἡ πιὸ κοινὴ μορφὴ αὔρας, συνέχιζε ὁ Ζίγκλερ, φωτεινὰ φαινόμενα σὰν νὰ σκᾶνε πυροτεχνήματα μέσα στὰ μάτια, ἀκόμα καὶ τὰ πράγματα, ἀκόμα καὶ τὰ ἀντικείμενα ἀποκτοῦν φωτεινὰ ἢ λαμπερὰ περιγράμματα, ἔτσι δὲν εἶναι;, σὰν νὰ εἶναι περικυκλωμένα ἀπὸ ἕνα ἠλεκτρικὸ σύρμα στὸ ὁποῖο φαίνεται νὰ τρέχει ὁ ἠλεκτρισμός... ἀλλὰ τὰ συμπτώματα τῆς αὔρας, πρὶν ἡ

αὐτοκράτειρα φτάσει ἢ ἐνῶ σᾶς ἐπισκέπτεται, εἶναι ἀτέλειωτα... αἰσθητήριες παραισθήσεις διαφόρων εἰδῶν, συγκινησιακὲς ἀναταράξεις μὲ ἔντονες ἢ ἀχαρακτήριστες συγκινήσεις, ποὺ δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὶς περιγράψει, νὰ τὶς κοινωνήσει στοὺς ἄλλους... ἔχουν κάτι ἀπὸ ἔκσταση, καὶ σὲ μερικοὺς μπορεῖ καὶ νὰ προσφέρουν εὐχαρίστηση... ποιός ξέρει, ἴσως πολλοὶ μυστικιστὲς νὰ ὑπέφεραν ἀπὸ τρομερὲς κεφαλαλγίες... ἐπίσης διαταραχὲς στὴν ὅραση, στὴν ἀντίληψη τῶν πραγμάτων καὶ τῶν σχημάτων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ διαστρέβλωση ἢ τὴ γιγαντοποίηση τῆς εἰκόνας... ἂς ποῦμε βλέπετε ἕνα πρόσωπο μπροστά σας νὰ μικραίνει, ἢ νὰ μεγαλώνει, νὰ μεγαλώνει μέσα σὲ ἕνα λεπτὸ μπροστὰ στὰ μάτια σας ὅπως δείχνουν κάποια ντοκυμανταὶρ γιὰ τὴ βοτανική, θὰ τὰ ἔχετε δεῖ, τοποθετοῦν ἕναν φακὸ γιὰ μιὰ ἑβδομάδα μπροστὰ σὲ ἕνα μπουμπούκι κι ἐσεῖς τὸ βλέπετε νὰ ἀνοίγει σὲ λίγα μόνο λεπτὰ γιατὶ αὐξάνουν τὴν ταχύτητα τῆς εἰκόνας... Ὁ Λιούις Κάρρολλ ὑπέφερε ἀπὸ τρομερὲς ἡμικρανίες καὶ περιέγραψε πολὺ καλὰ αὐτὰ τὰ ὀπτικὰ ἐφὲ στὴν *Ἀλίκη* του... ἄλλωστε ἦταν μαθηματικὸς καὶ καταλάβαινε ἀπὸ λογική, μπόρεσε νὰ διηγηθεῖ μὲ τὴ λογικὴ τὰ συμπτώματά του, παρότι σ' ἐμᾶς ἡ λογικὴ αὐτὴ μοιάζει φανταστική... κι ὕστερα ὑπάρχουν οἱ ἠχητικὲς παραισθήσεις... συνήθως εἶναι θόρυβοι, ψιθυρίσματα, βουίσματα, μουρμουρητὰ μὲ μιὰ ἠχητικότητα πιὸ σκοτεινὴ ἢ πιὸ κρυστάλλινη, ἐξαρτᾶται, μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ μπουμπούνισμα ἑνὸς κεραυνοῦ ἢ τὸ κελάρυσμα μιᾶς κρήνης... μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι καὶ φωνές, πολλὲς φωνὲς ποὺ ἔρχονται ἀπὸ κάπου... οἱ πιὸ συνηθισμένες περιπτώσεις ἀφοροῦν τὶς οἰκογενειακὲς φωνές, ποὺ παίζουν ἢ ἔπαιξαν ρόλο στὴ ζωή μας,

ἢ ποὺ ἐν πάσῃ περιπτώσει τὶς ἀκούσαμε ἀρκετὰ ὥστε νὰ τὶς ἔχουμε ἀποθηκεύσει στὴν ἀποθήκη τῶν ἀναμνήσεών μας... μπορεῖ ὅμως ἐπίσης νὰ εἶναι φωνὲς παντελῶς ἄγνωστες, κατασκευασμένες, τὶς ἐπινοεῖ ὁ ἐγκέφαλός μας, εἶναι δική του παραγωγή. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ ἔκανε μιὰ σύντομη παύση. Εἶναι σπάνιες καὶ πολύπλοκες περιπτώσεις, Χὲρ Τριστάνο, δὲν θέλω νὰ σᾶς ἀνησυχήσω, συνήθως συμβαίνουν σὲ ἡμικρανίες ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ἐπιληψία, ὅμως μπορεῖ νὰ παρατηρηθοῦν καὶ σὲ μὴ ἐπιληπτικὰ ἄτομα, καὶ εἶναι ὀξεῖες μορφὲς ποὺ καταλήγουν σὲ κρίσεις μὲ σπασμούς... ὑπάρχει, ξέρετε, μιὰ ἐπιστημονικὴ διατριβὴ γύρω ἀπὸ τὸ θέμα, μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι δὲν εἶναι οἱ σπασμοὶ αὐτοὶ ποὺ προκαλοῦν τὴν κεφαλαλγία ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο... ὁ Τριστάνο βρισκόταν ἤδη στὴν τρίτη φέτα τῆς τούρτας. Νομίζω κι ἐγὼ ὅτι ἡ σοκολάτα ἔχει ἐλάχιστες εὐθύνες, ἔλεγε... ἀλλὰ τὰ συμπτώματα ποὺ σᾶς περιέγραφα τὸ ἀπόγευμα, οἱ ἀναμνήσεις ποὺ ἀναβλύζουν παφλάζοντας ἀπὸ τὸ τίποτα, τὰ βιωμένα πράγματα ποὺ περνᾶνε μπροστά μου σὰν σὲ ταινία, δόκτωρ Ζίγκλερ, γι' αὐτὰ τί ἔχετε νὰ μοῦ πεῖτε; Θὰ μποροῦσαν νὰ ἀνήκουν στὴν τάξη τῶν déjà vu, ἀπαντοῦσε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ, ἐγὼ θὰ ἔτεινα νὰ πιστέψω ὅτι ἀνήκουν στὴν τάξη τῶν déjà vu, φυσικὰ σὲ ἕνα κλινικὸ πλαίσιο πολὺ πιὸ σύνθετο, ὅμως ἀνήκουν σ' αὐτὴ τὴν οἰκογένεια, θὰ ἔλεγα, πρόκειται γιὰ ἕναν ἑτεροχρονισμό... γι' αὐτὸ τὸ φαινόμενο, ποὺ λίγο ἢ πολὺ ἔχουμε νιώσει ὅλοι, ἴσως καὶ μόνο γιὰ ἕνα δευτερόλεπτο, γιὰ ἐκείνη δηλαδὴ τὴν ἐντύπωση ὅτι ξαναζοῦμε γιὰ δεύτερη φορὰ ἕνα πράγμα ποὺ ἤδη τὸ ἔχουμε ζήσει, ἔχουν ὑπάρξει θεωρίες τόσο φυσιολογικοῦ ὅσο καὶ ψυχολογικοῦ χαρακτήρα... ὑπάρχει κάτι σὰν καθυστέρηση ἀνάμεσα στὴν αἴσθηση ἑνὸς πράγματος καὶ τὴ μετάδοση αὐτῆς τῆς αἴσθησης στὸν ἐγκέφαλό μας, μιὰ καθυστέρηση ἑνὸς ἑκατομμυριοστοῦ τοῦ δευτερολέπτου, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἐγκέφαλό μας εἶναι σὰν νὰ πέρασαν χρόνια, ἐκεῖνος αὐτὸ τὸ πράγμα τὸ ἔχει ἤδη ζήσει, γίνομαι κατανοητός; Τὸ γιατί ὅμως παραμένει μυστήριο... Ἕνας μεγάλος φυσιολόγος χαρακτήρισε τὸ déjà vu σὰν μιὰ ἀλλοίωση τῆς ἀποδελτίωσης τοῦ χρόνου στὸ νευρικὸ σύστημα... πράγματι ἕνας ὡραῖος ὁρισμός. Ὁ Φρόυντ ἀντίθετα ἀσχολήθηκε μὲ τὸ déjà vu στὶς μελέτες του γιὰ τὸ Unheimliche, ποὺ ἐσεῖς οἱ Ἰταλοὶ τὸ ὀνομάσατε διατάραξη, γιατὶ πράγματι μιὰ διατάραξη συνοδεύει συχνὰ τὸ déjà vu, καὶ εἶναι δύσκολο νὰ πεῖ κανεὶς ἂν τὸ ἀκολουθεῖ ἢ τὸ προαναγγέλλει... γιὰ τὸν Φρόυντ τὸ déjà vu εἶναι ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ ἀπωθημένου, ἀλλὰ μιὰ ἐπιστροφὴ τόσο δόλια καὶ ἀνεξήγητη ὥστε νὰ προκαλεῖ αὐτὲς τὶς αἰσθήσεις... Ἐσεῖς ποιά θεωρία προτιμᾶτε;, ρωτοῦσε ὁ Τριστάνο. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ ἔπαιρνε ἄλλη μιὰ φέτα τούρτας, ἀφήνοντας εὐγενικὰ τὴν τελευταία μπουκιὰ γιὰ τὸν Τριστάνο. Ἀπὸ τὰ ὀρθάνοιχτα παράθυρα ἔμπαινε ἡ δροσιὰ τῆς ἐξοχῆς. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ ἄρχισε νὰ ἑτοιμάζεται νὰ φύγει. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ σᾶς ξέρω, κατέληγε, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἀρχίσατε αὐτὴ τὴν μπασταρδεμένη ἀνάλυση ποὺ κάνετε μαζί μου, εἶμαι ἀκόμα πιὸ πεισμένος ὅτι οἱ δύο θεωρίες δὲν ἀποκλείουν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, τὸ ἀντίθετο, σὲ ἀσθενεῖς σὰν ἐσᾶς μποροῦν νὰ ταιριάζουν τέλεια... καληνύχτα, Χὲρ Τριστάνο, προσπαθῆστε νὰ ἀναπαυτεῖτε.

... Πρέπει νὰ εἶδα ἕνα ὄνειρο, νὰ ὀνειρεύτηκα τὸν Τριστάνο... ἢ ἴσως νὰ ἦταν ἡ ἀνάμνηση ἑνὸς ὀνείρου... ἢ ἴσως τὸ ὄνειρο μιᾶς ἀνάμνησης... ἢ ἴσως καὶ τὰ δύο... Ἄχ, συγγραφέα, τί γρίφος... Μήπως ἔχεις μαζί σου μαγνητοφωνάκι; Συγγνώμη ποὺ σοῦ τὸ λέω, ἀλλὰ ξαφνικὰ μοῦ ἦρθε ἡ ὑποψία ὅτι ἔχεις ἕνα μαγνητοφωνάκι στὴν τσέπη. Σὲ ἔχω ξαναρωτήσει; Ἴσως νὰ σ' ἔχω ξαναρωτήσει. Ἂν ἔχεις φέρει κλεῖσ' το, δὲν θέλω νὰ μείνει ἡ φωνή μου, ἄλλωστε τὰ ὄνειρα δὲν μαγνητοφωνοῦνται, πρέπει νὰ ἀκούγονται κι ὕστερα νὰ ξαναγράφονται, ἐσὺ θὰ ἀκοῦς, θὰ ἀνοίγεις καλὰ τὰ αὐτιά σου κι ὕστερα θὰ γράφεις, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς λογοτεχνίας, νὰ ἀφηγεῖσαι τὸ ὄνειρο κάποιου ἄλλου, εἶμαι σίγουρος πὼς θὰ σοῦ βγεῖ καλό, ἐσὺ θὰ δουλέψεις μὲ τὴ φαντασία σου, σοῦ ἀφήνω καὶ τὴν ὀπτικὴ γωνία... ἂς κάνουμε τὸ ἑξῆς, ἡ ὀπτικὴ γωνία εἶναι δική μου, ἢ μᾶλλον εἶναι τοῦ Τριστάνο, γιατὶ τὴν κατάσταση αὐτὴ τὴν ἔζησε ἐκεῖνος, ἐγὼ ὅμως τὴν ὀνειρεύτηκα ἀπὸ τὴ δική μου ὀπτικὴ γωνία καὶ σοῦ τὴ διηγοῦμαι, ὕστερα ὅμως θὰ τὴν ἀφηγηθεῖς ἐσύ, καὶ ἑπομένως... Ἐσὺ γνωρίζεις αὐτὰ τὰ κόλπα καλύτερα ἀπὸ μένα, μιὰ φορὰ ὅμως διάβασα ἕνα βιβλίο γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα, ἕνα ἐγχειρίδιο, πάντα μοῦ ἄρεσαν τὰ ἐγχειρίδια, θὰ σὲ ἐντυπωσιάζει τὸ γεγονὸς ἀφοῦ μὲ θεωρεῖς ἄνθρωπο τῆς δράσης, στὴ ζωή μου διάβασα κάμποσα ἐγχειρίδια... ὁ τέλειος χορευτής, πῶς νὰ μάθετε τὴν τέχνη τοῦ σκακιοῦ, πῶς νὰ ζωγραφίζετε μὲ νερομπογιές, πῶς νὰ προσανατολίζεστε μὲ τὰ ἀστέρια, πῶς νὰ κατακτήσετε τὶς κορυφὲς τῶν Ἄλπεων... πῶς νὰ τὰ κάνετε ὅλα μούσκεμα στὴ ζωή σας χωρὶς νὰ τὸ καταλάβετε... Ἂν τὸ καλοσκεφτεῖς, ἡ ὀπτικὴ γωνία ἀνήκει στὸ ὄνειρο, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ

ὀπτικὴ γωνία εἶναι ἡ δική του, δὲν εἶναι ἡ δική μου οὔτε τοῦ Τριστάνο, γιατὶ τὰ ὄνειρα δὲν τὰ ὁρίζεις, ὅπως καὶ τὴν καρδιά, πρέπει νὰ τὰ ζεῖς ὅπως θέλουν αὐτά, κι αὐτὸ τὸ ὄνειρο ἤθελε νὰ ὀνειρευτῶ τὸν Τριστάνο, καὶ μὲ ἔκανε νὰ τὸν ὀνειρευτῶ ἔτσι, ὁ Τριστάνο εἶναι χωμένος ἀνάμεσα στοὺς θάμνους, τὸ ρῆμα αὐτὸ δὲν μοῦ ἀρέσει ἀλλὰ ἂν δὲν κάνω λάθος αὐτὸ χρησιμοποιεῖς στὸ μυθιστόρημά σου, γύρω ἀπὸ τὸν Τριστάνο τὰ χαμόκλαδα εἶναι πυκνὰ καὶ ἀρραγῆ, καὶ φτάνουν μέχρι τὸ δάσος καὶ τὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ. Καὶ τὸ δάχτυλό του ταλαντεύεται στὴ σκανδάλη τοῦ αὐτόματου, καὶ ἡ κόρη τοῦ δεξιοῦ ματιοῦ του παρατηρεῖ μέσα ἀπὸ τὸ στόχαστρο τὴν πόρτα τοῦ ἀγροτόσπιτου, γιατὶ ξέρει ὅτι ἀπὸ ἐκείνη τὴν πόρτα θὰ πρέπει νὰ βγοῦν οἱ Γερμανοὶ καὶ ὁ προδότης ποὺ τοὺς ὁδήγησε ἐκεῖ. Τούμ, τούμ, τούμ, κάνει ἡ καρδιὰ τοῦ Τριστάνο, κι ἐκεῖνος ἔχει τὴν αἴσθηση πὼς τὴν ἀκούει νὰ ἀντηχεῖ στὰ ριζὰ τῆς κοιλάδας... συγχώρα μου τὴ λέξη ριζά, ἄσχημη λέξη, ὑπερβολικὰ χωριάτικη, ἔτσι δὲν εἶναι;, ἐλπίζω ἐσὺ τουλάχιστον νὰ μὴν τὴ χρησιμοποίησες ποτέ... ὁ Τριστάνο ἔχει λοιπὸν τὴν αἴσθηση ὅτι τὰ ριζὰ ἐπιστρέφουν γιγαντωμένη τὴν ἠχὼ τῶν χτύπων τῆς καρδιᾶς του, τούμ, τούμ, τούμ... καὶ στὴν περίεργη λογικὴ τῶν ὀνείρων, ποὺ ὅμως εἶναι τόσο ἀληθινή, ὁ Τριστάνο βλέπει ὅτι ὁ προδότης, ποὺ ἡ σφαίρα τοῦ αὐτόματου ὅπλου του περιμένει, ἐμφανίζεται στὴν πόρτα καὶ χαμογελώντας τοῦ κάνει νεῦμα νὰ μπεῖ. Καὶ ὁ Τριστάνο, ὑπακούοντας στὴν ἀδυσώπητη λογικὴ τῶν ὀνείρων, σηκώνεται καὶ πάει νὰ τὸν συναντήσει... καὶ μόνο ἐνῶ διασχίζει τὸ ξέφωτο συνειδητοποιεῖ ὅτι ὁ προδότης δὲν εἶναι ὁ ἐπιστάτης τοῦ σχολείου τοῦ χωριοῦ ἀλλὰ ἔχει τὸ πρόσωπο μιᾶς γυναίκας, καὶ ὅτι τὴ

γυναίκα αὐτὴ ἐκεῖνος τὴ γνωρίζει, παρότι φοράει μιὰ γερμανικὴ στολὴ κι ἔχει φτιάξει ἕνα τσουλούφι στὸ μέτωπο γιὰ νὰ μιμηθεῖ κάποιον ἀλαζόνα ἄντρα... Εἶναι ἡ Μαίριλυν, ναί, ἡ Μαίριλυν... ὁ Τριστάνο θὰ ἤθελε νὰ οὐρλιάξει, βγάζει τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὴ θήκη καὶ τὸ κραδαίνει ψηλά, καὶ τὸ χέρι του σχεδιάζει ἕναν κύκλο στὸν ἀέρα γιὰ νὰ μαχαιρώσει αὐτὸν τὸν μεταμφιεσμένο προδότη, ἡ κίνηση συνεχίζεται σὲ σλόου μόσιον, ὅπως στὶς ταινίες, γιατὶ ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἡ ταινία τοῦ ὀνείρου τοῦ Τριστάνο περνάει στὸ ρελαντί, κι εἶναι μιὰ κίνηση ἀργή, ἐξαιρετικὰ ἀργή, κινεῖται στὸν ἀέρα ἑκατοστὸ μὲ ἑκατοστό, γλυκά, μὲ μιὰ χαριτωμένη τροχιά, σὰν νὰ ὑπάρχει τρυφερότητα, λὲς καὶ τὸ χέρι ποὺ κρατάει τὴ λάμα καὶ ἑτοιμάζεται νὰ τρυπήσει τὰ πνευμόνια τοῦ προδότη, χαρίζοντάς του τὸν θάνατο ποὺ τοῦ ἀξίζει, χορεύει ἕναν γεμάτο χάρη χορό, μόνο ποὺ τὸ χέρι τοῦ Τριστάνο, στὴ λογικὴ τῶν ὀνείρων, ἀντὶ νὰ πέσει πάνω στὴν πλάτη τοῦ προδότη γιὰ νὰ τὸν διαπεράσει, ἀφήνει νὰ πέσει τὸ μαχαίρι, ἀκουμπᾶ γλυκὰ τοὺς γυμνοὺς ὤμους τῆς Ροζαμούντα καὶ τοὺς ἀγκαλιάζει, γιατὶ τὰ ὄνειρα εἶναι ἔτσι, συγγραφέα, σὲ πᾶνε ὅπου θέλουν αὐτά, κι αὐτὸς ἀρχίζει νὰ χορεύει μαζί της, τὸ ἀφιλόξενο βουνίσιο ξέφωτο μεταμορφώθηκε ξαφνικὰ σὲ σαλόνι γεμάτο μουσική, ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ σαλονιοῦ αὐτοῦ μπορεῖς νὰ δεῖς ἕναν κῆπο ἀλὰ ἰταλικά, ἐκεῖνος χορεύει ἀγκαλιασμένος μὲ τὴ Ροζαμούντα ποὺ φοράει μιὰ στολὴ Γερμανοῦ στρατιώτη καὶ τρίβει τὰ στήθη της πάνω του, οἱ ρῶγες σκληρὲς σὰν πέτρες... ἔχει περάσει τὰ χέρια της γύρω ἀπὸ τὸν αὐχένα του καὶ τὸν χαϊδεύει, Κλάρκ, τοῦ ψιθυρίζει ἐνῶ ἡ γλῶσσα της σαϊτεύει μέσα στὸ αὐτί του, Κλάρκ, ἀγάπη μου, δὲν ἀγάπησα ἄλλον πέρα ἀπὸ σένα, ὅλα τὰ ἄλλα ἦταν ἀνοησίες, ἡ ἀνάγκη μιᾶς ἀντρικῆς παρέας ποὺ νὰ μοῦ δίνει ἀσφάλεια ὅταν ἐσὺ κατέβαινες στὴν κοιλάδα γιὰ τὶς ἀποστολές σου... Ὁ Τριστάνο κυκλώνει μὲ τὰ χέρια του τὰ καπούλια της καὶ τὴ χαϊδεύει, καὶ τότε ἐκείνη τοῦ παίρνει τὸ χέρι καὶ τὸ ὁδηγεῖ στὴν κοιλιά της, κι ὕστερα πιὸ χαμηλά, στὸν βουβώνα, καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Τριστάνο νιώθει ἕνα σκληρὸ ἀντικείμενο κάτω ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ παντελόνι, εἶναι ἕνα ἀντρικὸ γεννητικὸ ὄργανο, ἕνα πέος σὲ στύση ποὺ ἐκείνη θέλει νὰ τῆς τὸ χαϊδέψει, ἐνῶ τοῦ ψιθυρίζει στὸ αὐτὶ μὲ μιὰ φωνὴ ζεστὴ καὶ αἰσθησιακή, Τριστάνο, μὲ στέλνει ὁ καπετάνιος, ξέρεις, δὲν ἔχει πεθάνει, ὅλα ἦταν ἕνα ἀστεῖο, ἔλα νὰ παίξεις μαζί μας, ἀγαπημένε, ἐκεῖνος δὲν τὰ καταφέρνει πιὰ ἀλλὰ μὲ ἀγαπάει ἀκόμα, γιὰ νὰ τὰ καταφέρει ἔχει ἀνάγκη νὰ κοιτάζει ἕναν βαρβάτο ἄντρα σὰν ἐσένα, σὲ παρακαλῶ, κάνε μου ἔρωτα, καὶ ὁ κακομοίρης ὁ καπετάνιος θὰ ἔχει κι αὐτὸς τὸ μερίδιό του, τὸν ἄφησα στὸ σπίτι στὸ βουνό, ἔμοιαζε νεκρὸς ἀλλὰ δὲν ἦταν, ἔμεινε νὰ γεράσει ἐκεῖ, μᾶς περιμένει, ἔλα μαζί μας, θὰ φτιάξουμε ἕνα ὡραῖο τρίο, σοῦ τὸ ὑπόσχομαι. Ξαφνικὰ ἔχει σουρουπώσει, τί περίεργο, ἦταν ξημερώματα στὴν κοιλάδα καὶ ξαφνικὰ ἔγινε σούρουπο, ἀλλὰ ὁ Τριστάνο χαμογελᾶ στὴ γυναίκα ποὺ βγῆκε ἀπὸ τὸ σπίτι, τὸ μαχαίρι στὰ χέρια του μεταμορφώθηκε σὲ ἀγριολούλουδο, ἐκείνη τοῦ κάνει νεῦμα νὰ μπεῖ ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, πήγαινε, πήγαινε, Τριστάνο... ὁ Τριστάνο περνᾶ τὸ κατώφλι καὶ ξαναμπαίνει στὸ ὄνειρο ποὺ ἔβλεπε ἕνα λεπτὸ πρίν, πίσω ἀπὸ ἐκείνη τὴν πόρτα δὲν ὑπάρχουν τὰ δωμάτια ἑνὸς χωριάτικου σπιτιοῦ, ὑπάρχουν ἄτομα ποὺ χορεύουν σὲ ἕνα σαλόνι, καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σαλόνι ὑπάρχει ἕνας κομψὸς κῆπος ποὺ μοιάζει νὰ ἀνήκει σὲ βίλα

τῆς Τοσκάνης, μὲ κυπαρίσσια καὶ ἀλέες μὲ πυξάρια, καὶ ἄτομα πολλὰ μὲ ἕνα ποτήρι στὸ χέρι, καὶ γκαρσόνια μὲ λευκὰ σακάκια, ὁ Τριστάνο βρίσκεται πάλι σὲ ἕνα garden-party μὲ τὸν Γερμανὸ ἀξιωματικὸ ποὺ τὸν συνοδεύει σὰν βαλές, τώρα ὅμως δὲν εἶναι ἡ Μαίριλυν, εἶναι ἕνας ἡλικιωμένος κύριος μὲ χλομὸ πρόσωπο καὶ δέρμα γεμάτο γεροντικὰ σημάδια, ψιθυρίζει ἕνα γερμανικὸ ὄνομα ποὺ ὁ Τριστάνο δὲν καταφέρνει νὰ τὸ καταλάβει, ἔχει ἕνα μονὸκλ στὸ δεξὶ μάτι καὶ ἕνα ἄκαμπτο πόδι, ἴσως νὰ εἶναι ψεύτικο, ποιός ξέρει. Στὸ ὄνειρο ὁ Τριστάνο σκέφτεται ὅτι πολλοὶ ἀριστοκράτες Γερμανοὶ ἔχασαν τὰ πόδια τους στὸν Πρῶτο Παγκόσμιο πόλεμο, κι ὕστερα σκέφτεται ὅτι αὐτὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ σηκωθεῖ τώρα καὶ νὰ χορέψει πάνω στὸ τραπέζι, τὸ σκέφτεται ὅμως γιατὶ ἔχει διαβάσει πολλὰ βιβλία καὶ ἔχει δεῖ πολλὰ φίλμ, ἄλλωστε οὔτε τὰ ὄνειρα εἶναι ἀθῶα... κι ὅμως ὄχι, μὲ τὸ χωρὶς ξαφνιάσματα ξάφνιασμα τῶν ὀνείρων ὁ Γερμανὸς βαρόνος μὲ τὸ μονὸκλ λέει I'm american, κι ὕστερα ψιθυρίζει ἄλλες φράσεις ποὺ πνίγονται στὸ μουρμουρητὸ τῶν προσκεκλημένων, freedom... freedom... νὰ σᾶς συστήσω στοὺς προσκεκλημένους, παρακαλῶ, καὶ ἔχει μιὰ μεταλλικὴ καὶ παγωμένη φωνή, ποὺ τρίζει σὰν τὸ ψεύτικο πόδι του... Τί ἐφιάλτης... αὐτὸς ὅμως δὲν εἶναι ἕνας ἀληθινὸς ἐφιάλτης, γιατὶ τώρα εἶμαι ξυπνός, ἑπομένως δὲν σοῦ διηγιόμουνα ἕνα ὄνειρο, σοῦ διηγιόμουνα κάτι μὲ τὰ μάτια ἀνοιχτά, κάθε τόσο ξεφεύγω ἀπὸ αὐτὸ τὸ κάτι, ὅπως τοῦ ξέφυγα τώρα, ὕστερα ὅμως μὲ ξαναρουφάει σὰν νὰ τὸ ζοῦσα στ' ἀλήθεια, κοίτα, δὲν σοῦ ἀφηγοῦμαι ἕναν ἐφιάλτη, σοῦ ἀφηγοῦμαι κάτι τὸ ἀληθινό, κι ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖ, πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀνάμειξη ὅλων αὐτῶν τῶν φαρμάκων, κι ἄλλωστε τὸ

κεφάλι μου πάει νὰ σπάσει, πάει πραγματικὰ νὰ σπάσει... Τριστανάκο μου... ὁ Τριστάνο ἔστρεψε τὸ κεφάλι καὶ στὸ βάθος τοῦ κήπου εἶδε τὴ Μαίριλυν ντυμένη σὰν κοριτσάκι, μὲ ἕνα φιόγκο στὶς πλεξουδίτσες της, ἦταν ξαπλωμένη στὸ χορτάρι μὲ τὴ φούστα σηκωμένη μέχρι τὴν κοιλιά, μὲ ἀνοιχτὰ τὰ πόδια, πίσω της φαινόταν ἕνα λιμάνι μὲ τὴν ἐπιγραφὴ **freedom harbour**, καὶ δίπλα της εἶχε ἕναν στρογγυλοπρόσωπο ἄγνωστο, κάπως φαλακρό, ποὺ χαμογελοῦσε, ἔλα μαζί μας, ἀρχίσαμε τὴν ἐπανάσταση, ψιθύριζε ὁ ἀνθρωπάκος, ὁ Τριστάνο ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβει... τί λές; Ὁ χοντρούλης τὸν ρώτησε ἂν ἤξερε νὰ πυροβολεῖ, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ ἀποφασιστικοὺς ἄντρες σὰν κι ἐσένα, μὴ δίνεις σημασία σὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἠλίθιους ποὺ γιορτάζουν, ἐμεῖς τοὺς χρησιμοποιοῦμε, μᾶς εἶναι χρήσιμοι, γιατὶ ὅσο χειρότερα τόσο καλύτερα, Ροζαμούντα, ἐξήγησέ τα ἐσὺ στὸν Τριστάνο σου, μὰ τί σόι ἀντάρτης εἶναι;, ἔλα μαζί μας, Τριστάνο, ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ ἀρχίσουμε τοὺς σκοτωμούς, δὲν τὸ κατάλαβες ἀκόμα;, Μαίριλυν ἐξήγησέ του ὅτι ἦρθε ἡ ὥρα γιὰ σκοτωμούς... ἡ φωνή του ἁπλώθηκε σὰν ἠχώ, σκοτωμούουουουουςςς. Κάποιος τὸν ἄγγιξε στὸν ὦμο. Ἦταν ἕνας ἄντρας ψηλός, ἄσχημος, μὲ μιὰ τεράστια μύτη καὶ ἕνα στραβὸ χαμόγελο, θὰ ἤθελα νὰ σᾶς συστήσω τὸν ἀρχηγὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τῆς βουλιαγμένης δημοκρατίας μας, ψιθύρισε ὁ μυτόγκας στὸ αὐτὶ τοῦ Τριστάνο, ἔχει στενὲς ἐπαφὲς μὲ μυστικὲς ὑπηρεσίες κάθε τύπου, νὰ τοῦ συμπεριφερθεῖτε μὲ τὸν δέοντα σεβασμό, ὑπάρχουν περισσότεροι νεκροὶ ἐχθροὶ στὴ συνείδησή του παρὰ σταφυλόρωγες σὲ ἕνα ἀμπέλι. Ὁ μυτόγκας καὶ ὁ παρασημοφορημένος στρατιωτικὸς τὸν πῆραν ἀγκαζὲ ἀναγκάζοντάς τον νὰ

προχωρήσει πρὸς τὸ τεράστιο μπάρμπεκιου ποὺ ἔκαιγε στὸ βάθος τοῦ κήπου, γύρω ἀπὸ τὸ μπάρμπεκιου ἦταν καμιὰ δεκαριὰ γεράκοι μὲ λευκὰ ματοτσίνορα καὶ πιάτα στὰ χέρια ποὺ μασουλοῦσαν λουκάνικα, σ' ἐκείνη τὴ γωνιὰ τοῦ κήπου ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν διαφορετική, θύμιζε χωριάτικη γιορτὴ τύπου Πανηγύρι τοῦ Λουκάνικου, μὲ μιὰ μουσικούλα ποὺ κάτι θύμιζε στὸν Τριστάνο ἀλλὰ δὲν τὴν ἀναγνώρισε ἀμέσως, ἔβγαινε ἀπὸ ἕνα παλιὸ γραμμόφωνο ποὺ ἦταν τοποθετημένο ἀνάμεσα στὰ μαγκάλια. Κύριοι κλωνοποιημένοι πρόεδροι τῆς μέλλουσας δημοκρατίας, φώναξε ὁ μυτόγκας, ἔχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς παρουσιάσω ἕναν μεγάλο ἐθνικὸ ἥρωα, ἕναν ἄντρα ποὺ ἔδιωξε τὸν κατακτητή, τιμῆστε τον πρὶν σᾶς ἀρχίσω τὶς κλοτσιὲς στὸν κῶλο! Οἱ δέκα γεράκοι ἄρχισαν νὰ χοροπηδοῦν χαρούμενα πετώντας τὰ λουκάνικα στὸν ἀέρα, συνοδεύοντας μὲ λόγια τὴ μουσικούλα ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὸ γραμμόφωνο, φόρεσε στὸ κεφάλι της, φόρεσε στὸ κεφάλι της![1] Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ὅμως ξεπετάχτηκε ἀπὸ ἕναν θάμνο ἕνας κοντόχοντρος τύπος ποὺ θύμιζε μολοσσό, ντυμένος μὲ σταυρωτὸ σακάκι, πλησίασε ὑποπτικὰ τὸν Τριστάνο καὶ τοῦ εἶπε, κουμπάρε, μὴν ἀκοῦς τί λένε οἱ προλετάριοι ἐπαναστάτες, μὴ δίνεις σημασία σ' αὐτοὺς τοὺς ἕτοιμους γιὰ γηροκομεῖο γεράκους, ἄκου ἐμένα, ὁ αὐριανὸς ἀρχηγὸς εἶμαι ἐγώ, θὰ ἱδρύσω τὴ δημοκρατία τοῦ χατζηπαπάρα, θὰ ἤθελες νὰ γίνεις παρουσιαστὴς ἑνὸς προγράμματος μὲ ἀρχίδια; Ὁ κοντόχοντρος ἔγλειψε τὰ χείλη

1. Ἀναφορὰ στὸν ἰταλικὸ ἐθνικὸ ὕμνο τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη στροφὴ λέει: « Ἀδέλφια τῆς Ἰταλίας / ἡ Ἰταλία ἀφυπνίστηκε / τὸ κράνος τοῦ Σκιπίωνα / φόρεσε στὸ κεφάλι της ». (*Σ.τ.μ.*)

του καὶ ὕστερα ἐπιμηκύνοντας τὴ γλώσσα του σὰν χαμαιλέοντας καθάρισε ὅλο τὸ πρόσωπό του. Ἐγὼ εἶμαι τὸ μέλλον σου, ἀγαπητέ μου ἀντάρτη, εἶπε μὲ τὸ ὕφος τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν δέχεται ἀντιρρήσεις, εἶναι γιὰ μένα ποὺ πολέμησες στὸ βουνό, δὲν ἔχει σημασία ποὺ δὲν τὸ ἤξερες, γι' αὐτὸ ἄκουσέ με καλά, θὰ σοῦ πῶ μονάχα ἕνα πράγμα γιατὶ βιάζομαι νὰ φάω τὰ λαβράκια ποὺ μοῦ ἑτοίμασε ἡ μαγείρισσά μου, κι αὐτὸ τὸ πράγμα εἶναι ὅτι ὁ Χριστὸς ἔφερε πολλὴ Ἀνατολὴ στὸ σπίτι μας, ἦταν ἕνας βεδουίνος, καβαλίκευε ἕνα γαϊδούρι γιὰ νὰ μᾶς προκαλέσει, ἐμεῖς ποὺ ἔχουμε τὸν πολιτισμὸ τῶν αὐτοκινήτων...

Ὁ Φερούτσιο ἔλεγε ὅτι ἂν βαλθεῖς νὰ παρατηρεῖς τὶς πιὸ κρυφὲς πτυχὲς τῆς κοινωνίας, ὁποιαδήποτε κι ἂν εἶναι αὐτή, θὰ ἀνακαλύψεις τὴν τρέλα. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ βρῆκαν τὸ κουράγιο νὰ κάνουν κάτι τέτοιο ἦταν ἤδη τρελοί... Νὰ μὲ συγχωρεῖς ἂν σταμάτησα νὰ σοῦ ἀφηγοῦμαι τὸ ὄνειρο τοῦ Τριστάνο... εἶναι ὅτι τελείωσε καὶ γιὰ μένα, διακόπηκε τὴ στιγμὴ ποὺ ἕνας τύπος καβαλίκευε ἕναν γάιδαρο, μοῦ φαίνεται, καὶ ξαφνικὰ ἀποκοιμήθηκα στ' ἀλήθεια, πρέπει νὰ σταμάτησε ἡ ἐπίδραση τῶν φαρμάκων καὶ νὰ τελείωσε ἡ παραίσθηση, ἡ Φράου εἶπε ὅτι δὲν ὑπῆρξε καταιγίδα, εἶναι ποὺ δίνει πάντα εἰδήσεις μὲ μιὰ ἀρνητικὴ μορφή, πέρασε ὅλη της τὴ ζωὴ νὰ λέει ἀρνητικὲς εἰδήσεις, μπαίνει καὶ λέει, νεαρὲ κύριε, ἀπόψε δὲν ὑπῆρξε ἡ καταιγίδα ποὺ μᾶς εἶχαν ὑποσχεθεῖ χθὲς βράδυ, ἑπομένως κάνει περισσότερη ζέστη

ἀπὸ πρίν, ἀλλὰ τὸ δωμάτιό σου εἶναι τὸ πιὸ δροσερὸ ὅλου τοῦ σπιτιοῦ, ἄρα νὰ εἶσαι ἱκανοποιημένος, ἡ νοσοκόμα πῆρε ἄδεια δύο ἡμερῶν, τὸ μωρό της ἔχει ἀνεμοβλογιά, ἀπόψε ξενύχτησα ἐγὼ μαζί σου κι ἐσὺ κοιμήθηκες σὰν ἀγγελούδι, οὔτε ἕνα παράπονο, τώρα εἶναι ἡ ὥρα τῆς μορφίνης ἀλλὰ δὲν θὰ σοῦ τὴν κάνω, σὲ δηλητηριάζει, δὲν θέλω νὰ πῶ ὅτι δὲν πονᾶς, ἀλλὰ ἡ ζωή σου ὑπῆρξε καλύτερη ἀπὸ τὴ δική μου, κι ἐγὼ δὲν παραπονέθηκα ποτέ, μὲ ἄκουσες ποτὲ νὰ παραπονιέμαι;

Συγγραφέα, ξέρεις γιατί ἀγωνίστηκε ὁ Τριστάνο; Κάνε μιὰ προσπάθεια... βεβαίως καὶ τὸ ξέρεις, ἁπλῶς ἀποφεύγεις νὰ τὸ σκεφτεῖς... μιὰ μέρα ὁ Τριστάνο τὸ συνειδητοποίησε, ἔτσι, εἶχε ξαφνικὰ μιὰ ἐπιφώτιση, ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πράγματα... πῶς τὰ ὀνομάζετε στὴ λογοτεχνία;... ξέρεις, ὅταν ἡ πραγματικότητα, ποὺ εἶναι συμπαγὴς σὰν τσιμέντο, γιὰ μιὰ στιγμή, σὰν ἀπὸ θεία χάρη, ἀνοίγει μιὰ σχισμὴ κι ἐσὺ μπορεῖς νὰ ρίξεις μιὰ ματιὰ στὸ ἐσωτερικό της, καὶ καταλαβαίνεις... εἶναι σὰν ἕνα μικρὸ θαῦμα, ἂν ἐννοεῖς τί θέλω νὰ πῶ. Μὲ ἄλλα λόγια... ἄσε, δὲν πειράζει... ὁ Τριστάνο κατάλαβε γιὰ ποιόν εἶχε ἀγωνιστεῖ, γιὰ ποιόν εἶχε πολεμήσει, γιὰ ποιόν εἶχε σκοτώσει, γιὰ ποιόν εἶχε κινδυνεύσει νὰ σκοτωθεῖ... καὶ τὸ γιατί τόσα βάσανα τόσες ταλαιπωρίες τόσα ἰδανικά. Γιὰ τὸν χατζηπαπάρα. Τὸν ὀνομάζω ἔτσι γιατὶ ὁ Τριστάνο ἐκεῖνο τὸ πράγμα τὸ ὀνόμασε ἔτσι, χατζηπαπάρα, ἐννοώντας ὄχι μόνο τὸ ὄργανο,

θέλω νὰ πῶ τὸ κουτί, ποὺ εἶναι ἕνα φυσικὸ ἀντικείμενο, ἡ ἐμπειρικὴ ἔκφραση, τὸ ὁρατό. Ὁ χατζηπαπάρας ποὺ κατανόησε ὁ Τριστάνο ἦταν ἕνα εἶδος θεότητας, ἀλλὰ ἕνας ὁλοκαίνουργιος, ἄγνωστος θεός, τοῦ ὁποίου θρησκεία ἦταν ἡ ἀπουσία μιᾶς θρησκείας, καὶ ἑπομένως ἕνας θεὸς χωρὶς καμιὰ ἔννοια... καὶ σ' αὐτή του τὴν ἔλλειψη βρισκόταν ὅλη του ἡ ἐξαιρετικὴ δύναμη, ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ ὁποιονδήποτε -ισμό, χριστιανισμό, ἑβραϊσμό, βουδισμό, ἰσλαμισμό, σιντοϊσμό, ταοϊσμό, μποροῦσε νὰ ἀποτελεῖ τμῆμα ὅλων αὐτῶν χωρὶς νὰ ταυτίζεται μὲ κανέναν, καὶ σ' αὐτὸ ἀποκάλυπτε μιὰ πρωτεϊκὴ καὶ ἀπόλυτη φύση, ἀλλὰ δὲν ἦταν οὔτε καθαρὸ πνεῦμα, ἀφοῦ ἦταν ταυτόχρονα ὁρατὸς καὶ ἀπατηλός, ἡ προβολὴ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ὀνείρων, τοῦ ὅλου καὶ τοῦ τίποτα, ἦταν φτιαγμένος ἀπὸ ἠλεκτρόνια, ἀπὸ ἐνέργεια, κι ὅμως δὲν εἶχε μόρια... Περιέργως ὁ Τριστάνο κατάλαβε τὸν χατζηπαπάρα ὄχι ἐνῶ τὸν κοίταζε, γιατὶ ὅταν τὸν κοιτάζεις αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ ἑαυτός του, εἶναι μονάχα ἡ ὑπόστασή του... Ὁ Τριστάνο κατανόησε τὴ φύση τοῦ χατζηπαπάρα μιὰ καλοκαιρινὴ νύχτα, βρισκόταν στὸ μπαλκόνι αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ δωματίου, ἦταν μιὰ διαυγέστατη νύχτα καὶ αὐτὸς κοίταζε τὸν ἀστροφορεμένο οὐρανό, σκεφτόταν τὶς θεωρίες τοῦ δόκτορα Ζίγκλερ, καὶ ἀντὶ γιὰ τὴν Ἄρκτο καὶ τὸν Ὠρίωνα ποὺ ἔψαχνε μέσα στὴ νύχτα, τὸ μάτι του ἔπιασε ἕνα ἀστέρι σὲ κίνηση, ποὺ ὅμως δὲν ἦταν ἀστέρι, γιατὶ ἄλλαζε θέση καὶ ἔλαμπε ὑπερβολικά, ἑπομένως ἦταν κάτι τὸ τεχνητό, καὶ τοῦ φάνηκε πὼς ἀντιλαμβανόταν τὰ μπὶπ μπὶπ ποὺ τὸ νέο αὐτὸ ἄστρο μετέδιδε ἀπὸ τὰ ἀστρικὰ διαστήματα καὶ ποὺ ἀντηχοῦσε μέσα στὸ αὐτί του σὰν νὰ εἶχε καταλάβει τὸν κώδικά του,

καὶ τοῦ φάνηκε πὼς ἔλεγε... μὴ σκέφτεστε, ἄνθρωποι, μὴ σκέφτεστε, νὰ θυμάστε ὅτι δὲν πρέπει νὰ σκέφτεστε, ἡ σκέψη κουράζει, εἶναι ἄχρηστη, ἀρχίσατε νὰ σκέφτεστε γιὰ νὰ φτιάξετε ἕνα πυριτολιθικὸ ἐργαλεῖο κι ὕστερα ἕνα πήλινο ἀγγεῖο κι ἕνα μυστρὶ κι ἕνα οὐροδοχεῖο καὶ τὸ zyklon B καὶ τὴν ἀτομικὴ βόμβα, ὡραῖα ἀποτελέσματα εἶχε ἡ σκέψη σας, ἔχετε κουραστεῖ νὰ σκέφτεστε, νὰ σκέφτεστε μονάχα ἐμένα κι ἐγὼ θὰ σκέφτομαι ἐσᾶς, ἔτσι κάποιος θὰ σκέφτεται γιὰ σᾶς, εἶμαι ὁ χατζηπαπάρας καὶ σᾶς προστατεύω ἀπὸ τὶς ἴδιες σας τὶς σκέψεις... Ὁ Τριστάνο χαμήλωσε τὸ βλέμμα του στὴ διάστικτη ἀπὸ τὰ φῶτα τῶν σπιτιῶν πεδιάδα, καὶ παραπέρα στὸ κίτρινο φῶς τῆς πόλης ποὺ διαχεόταν στὴ νυχτερινὴ ἀτμόσφαιρα, καὶ τοῦ φάνηκε πὼς ὅλα ἐκεῖνα τὰ φῶτα συνδέονταν μὲ τὴ φωνὴ τοῦ τεχνητοῦ ἄστρου, καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ φῶτα ἔβγαλαν μιὰ βουβὴ βουὴ ὅπως ὅταν ἡ γῆ κοχλάζει ἀπὸ ἕναν σεισμό, ἦταν ἕνα μούγκρισμα, ἕνα ὁμόηχο μουρμουρητό, εἶχε κάτι τὸ βιβλικό, ὅπως στὶς σελίδες τῆς Ἀποκάλυψης, κι αὐτὸ τὸ μουρμουρητὸ ἔλεγε, ἐμεῖς σκεφτόμαστε τὴ σκέψη σου, χατζηπαπάρα, εὐχαριστοῦμε... Ἄ, ἦταν μιὰ ἐμμονή, κι ὕστερα ἦρθαν νὰ προστεθοῦν νυχτερινοὶ ἐφιάλτες, τώρα ἡ φωνὴ τοῦ χατζηπαπάρα ἄρχισε νὰ τὸν ἐπισκέπτεται καὶ στὸ ρέμ του, ἔτσι ὀνόμαζε ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ τὸν πιὸ βαθὺ ὕπνο, καὶ τοῦ μιλοῦσε μὲ γλυκόλαλη φωνὴ ἢ μὲ φαλσέτο, τοῦ θύμιζε τὸ ψιθύρισμα ἑνὸς ἐξομολογητῆ ποὺ δίνει συμβουλὲς πίσω ἀπὸ τὸ καφασωτὸ τοῦ ἐξομολογητηρίου, μὴ σκέφτεσαι, νὰ θυμᾶσαι πὼς δὲν πρέπει νὰ σκέφτεσαι, ἄσε νὰ σκέφτομαι ἐγὼ γιὰ σένα, Τριστάνο, ἀγωνίστηκες γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τώρα ἡ ἐλευθερία ἦρθε, σημαίνει τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ

τὴ σκέψη, σημαίνει νὰ μὴ σκεφτόμαστε πιά... ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία εἶναι νὰ μᾶς σκέφτονται.

Ξέρεις ἕνα ποίημα ποὺ λέει, μακριὲς σκιὲς πάνω στὴ θάλασσα, τὸ χαμόγελό σου, ἀγαπημένη, καὶ τὰ χάδια, ὑποτάσσονται γρήγορα, ὅπως οἱ σκιὲς τὴ νύχτα... κι ὕστερα συνεχίζει μὲ τὸν ὁρίζοντα, τὰ κύματα καὶ ἄλλες τέτοιες κοινοτοπίες; Τὸ γνωρίζεις; Μὴ μοῦ πεῖς ὅτι τὸ γνωρίζεις... δὲν ὑπάρχει, δὲν τὸ ἔγραψε ποτὲ κανείς, καὶ τώρα ποὺ τὸ ἀκούω μοῦ φαίνεται ἀσχημούλικο, καλύτερα νὰ τὸ σταματήσουμε ἐδῶ.

... ὄχι ὅμως κλάματα, ὄχι, δὲν πρέπει νὰ κλάψει, δὲν τοῦ ἄρεσε νὰ κλαίει. Νὰ βάλει μήπως τὰ γέλια; Δὲν ὑπάρχει λόγος γιὰ γέλια, ἔλεγε ὁ Γελασίνος φιλόσοφος, καὶ γελοῦσε... Αὐτὸ τὸ κλάμα ποὺ δὲν ἀπελευθερωνόταν ἦταν ἕνας ἀσθματικὸς πόνος ποὺ γινόταν χολή, τί ἐπομένως τοῦ ἀπέμενε ἂν ὄχι τρελὰ οὐρλιαχτὰ στὸ τίποτα, βραχνὲς φωνὲς στὸ ἀμπέλι, ὅταν τὸ μεσημέρι εἶναι μιὰ καυτὴ σιγαλιά, γεμάτο τριξίματα δοντιῶν καὶ τρομερὰ γαβγίσματα ποὺ ἔκαναν νὰ σιωποῦν ἀκόμα καὶ τὰ τζιτζίκια;... Ἄκου, ἄκου μὲ τί τρόπο τοῦ ἔκαναν τὴ διάγνωση, οἱ Ἀβδηρίτες... Δὲν ξέρεις ποιοί εἶναι; Ἐκεῖνος ὀνόμαζε ἔτσι τοὺς γιατροὺς ποὺ ἔκα-

ναν ἐπίδειξη τῶν γνώσεών τους... μιὰ διάγνωση μὲ τὴ σφραγίδα τῆς τοπικῆς ἰατρικῆς μονάδας, μὲ ἱστορικὰ καὶ περιγραφή, ἄκου νὰ δεῖς τί ἔλεγε ἡ διάγνωση... ἄντρας μὲ καχεκτικὸ παρουσιαστικὸ καὶ μακριὰ γένια, μάτι ποὺ κάθε τόσο γίνεται τυρφῶδες σὰν νὰ θολώνει ἀπὸ χολικὰ ὑγρὰ ποὺ κάνουν τὸν κερατοειδὴ χιτώνα κίτρινο, ὁ ἴδιος βλαστημάει συχνὰ χαμηλόφωνα, συνήθως δὲν ἀπαντᾶ σὲ ἐρωτήσεις, οὔτε στὶς πιὸ στοιχειώδεις, σὰν νὰ βρίσκεται ἀλλοῦ, ἀντιπαρέρχεται ἐπομένως τὴν ἰατρικὴ ἐξέταση σιωπηλὸς καὶ σιωπηλὸς σηκώνεται καὶ φεύγει, καὶ ἂν παρ' ἐλπίδα γυρίσει τὸ κεφάλι του κάνει μιὰ παράξενη κίνηση ποὺ περισσότερο μοιάζει μὲ χλευασμὸ παρὰ μὲ χαιρετισμό, ἀρνεῖται φάρμακα ποὺ ἐπανέφεραν τὸ χαμόγελο σὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους καὶ ποὺ τὸ κράτος θὰ τοῦ ἔδινε δωρεὰν παρότι εὐκατάστατος, στὴν πρώτη προσπάθεια ψυχολογικῆς ἐξέτασης δήλωσε ὅτι, sic, εἶναι μάταιο νὰ τοῦ πρήζουμε τὰ μπαλάκια μὲ τὴν παιδικὴ ἡλικία γιατὶ αὐτὴ ἦταν τόσο εὐτυχὴς ποὺ πιὸ εὐτυχὴς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι, θυμᾶται ἕναν παπποὺ παθιασμένο μὲ τὴν ἀστρονομία ποὺ τὰ ἔβαζε μὲ τὸ παπαδαριό, θυμᾶται τὸ ξεπαρθένεμά του στὰ δεκαπέντε του χρόνια μὲ κάποια ἀγρότισσα τῆς περιοχῆς, μιὰ γυναίκα ἤδη ὥριμη μὲ τὴν ὁποία ὅλα πῆγαν πολὺ καλά, λέει ὅτι τὸ πρόβλημα δὲν βρίσκεται στὸ βουνὸ ἀλλὰ στὴ θάλασσα, ἐπέμενε νὰ τοῦ γράψουμε στὴ συνταγὴ λάβδανο ἀλλὰ προφανῶς δὲν τὸ κάναμε, καὶ στὴν πλήρως αἰτιολογημένη ἰατρικὴ ἄρνησή μας ἀπάντησε μὲ ἀλαζονεία, χαχανίζοντας... Αὐτὴ ἦταν ἡ διάγνωση τῶν Ἀβδηριτῶν, ποὺ ἡ σφραγίδα τῆς προσέδωσε ἐπιστημονικὸ βάρος, ἀγαπητὲ Δαμάγητε... σήμερα σὲ νιώθω σὰν τὸν Δαμάγητό μου, καὶ θὰ

ἤθελα νὰ σὲ φωνάζω ἔτσι, σίγουρα θὰ ἔχεις διαβάσει ἐκεῖνες τὶς σελίδες γιὰ τὴν τρέλα, γιατὶ ὁ Τριστάνο βρισκόταν σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση, ἀκριβῶς ὅπως γράφει ὁ Δαμάγητος, στριμωγμένος ἀνάμεσα στὴν ἱλαρότητα καὶ τὴ μανία, τὰ δύο ἄκρα δηλαδὴ ποὺ ἡ ζωὴ ἐνίοτε μᾶς παρουσιάζει, ἂς ποῦμε μεταξὺ πόρτας καὶ τοίχου, ἀφοῦ ἀνάμεσα στὰ δύο ἄκρα δὲν ὑπάρχει διάκενο, γιατὶ σὲ αὐτὸ θὰ ὑπῆρχε ἡ virtus, καὶ ὁ Τριστάνο δὲν διέθετε virtus, ἢ δὲν ἔβρισκε. Ἀναρωτιόταν γιὰ τὴ θεραπεία ποὺ πρότειναν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ τὴν κακὴ διάθεση, δηλαδὴ τὸ κλάμα ἢ τὸ γέλιο, ἀλλὰ κανένα ἀπὸ τὰ δύο δὲν ἀποτελοῦσε λύση, γιατὶ ὁ πόνος του ἦταν ἕνας πόνος κρυφός, συνεχὴς καὶ χωρὶς στόμα, ποὺ τοῦ ροκάνιζε τὸ στῆθος, καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἔβρισκε φωνή, δὲν ἔβρισκε λέξεις, σὰν ζῶο ποὺ μουκανίζει στὸ βάθος ἑνὸς τοῦνελ... Ὄχι, δὲν ἦταν μέσα στὸ τοῦνελ, τὸ τοῦνελ ἦταν αὐτός, αὐτὸς εἶχε μεταμορφωθεῖ σὲ τοῦνελ... Καὶ μιὰ μέρα, στὸ ἀμπέλι εἶδε ἕναν φρύνο... κι ἐκεῖνος ὁ φρύνος ἔγινε σκύλος... σοῦ τὸ ἔχω ἤδη διηγηθεῖ;... δὲν πειράζει, τὸ πολὺ πολὺ νὰ τὸ ξαναγράψεις... ἦταν ἕνας κίτρινος φρύνος καὶ μεταμορφώθηκε σὲ κίτρινο σκύλο θαμμένο στὴ γῆ ἀλλὰ μὲ τὸ κεφάλι ἔξω, μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό... φαινόταν ὁ λαιμός του, γιατὶ πνιγόταν, ὁ φρύνος ἔκανε κουὰξ κουάξ, κι ὕστερα ἄρχισε νὰ μιλάει μὲ τὴ φωνὴ ἑνὸς σκύλου, καὶ τώρα ἔδειχνε τὰ χαλασμένα δόντια του, μερικὰ ἦταν ἤδη σπασμένα, γάου γάου γάου, ἔλεγε, ἐγὼ εἶμαι ἐσὺ καὶ ἐσὺ εἶσαι ἐγώ, γίνομαι κατανοητός;... Γινόταν κατανοητό, τὸ ζῶο, καὶ ὁ Τριστάνο κατάλαβε ἀμέσως πὼς ἦταν ὁ ἀδελφός του... ἢ καλύτερα, ὁ καθρέφτης του. Καὶ ὁ κόσμος ἄρχισε νὰ γυρίζει. Κατουροῦσε μέσα στὸ ἀμπέλι, κατούρησε τὰ πόδια του καὶ ἔνιωσε τὸ

μεθύσι ποὺ νιώθει κανεὶς ὅταν καταλαβαίνει κάτι ξαφνικὰ καὶ τοῦ ἔρχεται μιὰ ζάλη, ἄμμος στὴν ἄμμο, αὐτὰ ποὺ εἶχε πιστέψει, ἡ συνεισφορά του γιὰ τὴν ἐλευθερία, μιὰ ἐλευθερία θαμμένη στὴν ἄμμο ὣς τὸν λαιμό, εὐχαριστοῦμε, Τριστάνο, ὑπῆρξες ἕνα ἄξιο σκυλάκι φύλακας, καὶ τώρα γάβγισε ἂν τὰ καταφέρνεις καὶ ἂν δὲν τὰ καταφέρνεις δάγκασε τὸν ἄνεμο... Ὁ Τριστάνο κοίταζε τὸν φρύνο στὰ μάτια καὶ σ' ἐκεῖνα τὰ μάτια ἦταν γραμμένα τὰ πάντα, κι ἐκεῖνος κατάλαβε τὰ πάντα, ἀλλὰ ἦταν πιὰ ἀργά, οἱ βόμβες εἶχαν ἐκραγεῖ, οἱ νεκροὶ ἦταν νεκροί, οἱ δολοφόνοι εἶχαν πάει διακοπὲς καὶ στὶς πλατεῖες ἀκουγόταν ἡ δημοκρατικὴ σάλπιγγα, γιατὶ ἦταν ἡ ἐπέτειος τῆς Δευτέρας Ἰουνίου, καὶ τὸ ἱερὸ λάβαρο ἀνέμιζε περήφανα στὸν ἄνεμο, κάποιος ἁρμόδιος στὶς χαιρετοῦρες στεκόταν καὶ χαιρετοῦσε τὸ λάβαρο σὲ στάση προσοχῆς, ὅπως προσοχὴ στεκόταν καὶ ὁ Τριστάνο μέσα στὸ ἀμπέλι, κατουρώντας τὰ πόδια του... Χαιρέτησε στρατιωτικὰ τὸν φρύνο, στὶς διαταγές σας, κύριε φρύνε, καὶ ὁ φρύνος μισὸς σκύλος καὶ μισὸς φρύνος ἔβγαλε μιὰ τσιριχτὴ φωνὴ ὅπως πρέπει νὰ εἶναι οἱ φωνὲς τῶν σειρήνων, σ' ἐκείνη τὴν πρώτη μέρα καύσωνα στὴν πεδιάδα, ἦταν μιὰ φωνὴ ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὰ βουνά, καὶ ἦταν δροσερὴ ἐπειδὴ κατέβαινε ἀπὸ χιονισμένες κορφές, καὶ θύμιζε τραγούδι ξέπνοο, διέσχιζε στρώματα τοῦ χρόνου, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μείωνε τὴν ὀξύτητά της, καὶ τοῦ ἔλεγε, πέφτει ἡ ἐλιά, δὲν πέφτει τὸ φύλλο, οἱ ὀμορφιές σου δὲν πέφτουν ποτέ, εἶσαι σὰν τὴ θάλασσα ποὺ φουσκώνει μὲ κύματα, κοιμήσου, κοιμήσου, προδότη. Ὁ Τριστάνο ἔκανε μιὰ στροφὴ γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ τρεκλίζοντας ἀναζήτησε τὴ σκιὰ τοῦ δωματίου του, ρίχτηκε στὸ κρεβάτι, βούλωσε τὰ αὐτιά του καὶ προσπάθησε νὰ κοιμηθεῖ. Πράγμα ἀδύνατο, ὅπως μπορεῖς νὰ καταλάβεις, συγγραφέα.

Πανκουέρβο! Πανκουέρβο! ἄρχισε ξαφνικὰ νὰ οὐρλιάζει μιὰ μέρα. Ἡ Φράου ἐμφανίστηκε γιὰ νὰ δεῖ τί συμβαίνει, ἐκεῖνος ἔμοιαζε νὰ λαγοκοιμᾶται στὴν καρέκλα, μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο τοῦ γραφείου του, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔμπαινε ἕνα κλαδὶ τῆς κερασιᾶς. Ὁ Μάιος τελείωνε, τὰ κεράσια ἦταν ἤδη κατακόκκινα, ἐκεῖνος πετάχτηκε ξαφνικὰ ὄρθιος καὶ οὔρλιαξε ἀπευθυνόμενος στὴν ἐξοχή, Πανκουέρβο! Ἡ Φράου ἔμεινε ἀκίνητη σὰν πετρωμένη, ἐκεῖνος πέρασε τὴν ὀρθάνοιχτη στὸν ἥλιο μπαλκονόπορτα, κατέβηκε σὰν τρελὸς τὰ πέτρινα σκαλιὰ καὶ ἄρχισε νὰ χορεύει γύρω ἀπὸ τὴν κερασιά, καὶ κάθε τόσο ἀγκάλιαζε τὸν κορμό της καὶ τὸν τραβοῦσε σὰν νὰ ἤθελε νὰ τὸν ξεριζώσει, χοροπηδώντας σὰν ἀγριάνθρωπος τῶν δασῶν καὶ οὔρλιαζε, ρὸζ κεράσια τὴν ἄνοιξη!... Ἡ Φράου τὸν εἶχε ἀκολουθήσει καὶ τὸν κοίταζε σαστισμένη, παρακολουθοῦσε ἐκεῖνον τὸν παράλογο χορὸ ποὺ συνοδευόταν ἀπὸ λόγια χωρὶς νόημα καὶ ὁ νοῦς της πῆγε σὲ μιὰ κρίση τρέλας, ἡ φουκαριάρα ἡ Φράου, εἶχε παραλύσει, δὲν κουνήθηκε οὔτε ὅταν ἐκεῖνος ἄρχισε νὰ τρέχει στὰ χωράφια φωνάζοντας Πανκουέρβοοο! Πανκουέρβοοο!... Ὄχι, δὲν εἶχε παραφρονήσει, ἦταν ποὺ εἶχε καταλάβει, ξαφνικὰ εἶχε καταλάβει, ὅπως σὲ ὁρισμένες ἀργοπορημένες ἐπιφωτίσεις, ὅτι ὅλα εἶχαν ἀρχίσει στὸ Πανκουέρβο πολλὰ χρόνια πρίν, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ νήματος ποὺ εἶχε

ἀνατινάξει στὸν ἀέρα τὸ ἀγόρι του βρισκόταν στὸ Πανκουέρβο, ἦταν ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε νὰ ψάξει, στὸ Πανκουέρβο... Ὑπῆρχε ὅμως πράγματι τὸ Πανκουέρβο;... Τὸ τρένο εἶχε σταματήσει καὶ εἶχε ξαναφύγει, ἐκεῖνος ὅμως δὲν εἶχε ἀνέβει, εἶχε μείνει στὸν χαμένο μικρὸ σταθμὸ τῆς Καστίλλης νὰ κοιτάζει τοὺς παράξενους, στρογγυλοὺς καὶ ἄνυδρους λόφους, λόφους ποὺ ἔμοιαζαν μὲ λευκοὺς ἐλέφαντες.

... Ἤμουν ἐδῶ καὶ λαγοκοιμόμουνα, καὶ τότε σκέφτηκα κάτι... γιατί τὰ κάνεις ὅλα αὐτά; Θέλω νὰ πῶ, ἀνέχεσαι τὶς κακές μου διαθέσεις, κι ὅλα τ' ἄλλα... μὴ μὲ παρεξηγήσεις ἀλλὰ νομίζω πὼς εἶσαι ἀρκετὰ πανοῦργος, ἴσως χωρὶς νὰ τὸ θέλεις... μὲ ἄλλα λόγια... ὑπερβολικὰ ὑπομονετικός... κι ἔτσι σκέφτηκα αὐτὴ τὴ λέξη, πανοῦργος... Μὴ θυμώνεις, εἶμαι κακός, ἔχω γίνει πολὺ κακός, ρίξε ἂν θὲς τὴν εὐθύνη σ' αὐτὴν τὴ γάγγραινα ποὺ μὲ σιγοτρώει, κατὰ τὴ γνώμη μου ἔχει ἤδη ἁλώσει τοὺς ὄρχεις μου, κάνε μου μιὰ χάρη, δῶσε μου ἐκεῖνο τὸ τὰλκ μεντὸλ ποὺ βρίσκεται στὸ κομοδίνο... συγγνώμη ἂν παίρνω τὸ θάρρος, ἀλλὰ σοῦ διηγοῦμαι πράγματα τόσο προσωπικὰ ποὺ τώρα πιὰ αἰσθάνομαι μιὰ οἰκειότητα μεταξύ μας... Πρόσεξα πὼς τρέχεις πρόθυμα στὸ ντρὶν ντρὶν τοῦ κουδουνιοῦ μου, ὁποιαδήποτε ὥρα, μερικὲς φορὲς γιὰ νὰ ἀκούσεις ἁπλῶς μιὰ κακία σὰν αὐτὴ ποὺ σοῦ λέω τώρα... Τόσο πολὺ σὲ ἐνδιαφέρει ἡ ζωὴ τοῦ Τριστάνο;

Οἱ Ἀβδηρίτες ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ Τριστάνο παραληροῦσε, ἀλλὰ κι ἐγὼ σοῦ ἔχω πεῖ ὅτι ἔδινε τὴν ἐντύπωση τρελοῦ, ἂν καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου ἁπλῶς προπορευόταν... τὰ ἄτομα ποὺ προπορεύονται μοιάζουν τρελοί, ἔχουν τὸ πεπρωμένο τῆς Κασσάνδρας, ἴσως καὶ μιᾶς Κασσάνδρας τῆς δεκάρας, οἱ Κρέοντες ὅμως τῆς δεκάρας τοὺς φοβοῦνται τὸ ἴδιο, γι' αὐτὸ ἔχουν ἐφεύρει τὰ τρελοκομεῖα, ποὺ εἶναι γεμάτα ἀθῶες Κασσάνδρες, οἱ ἐπικίνδυνοι εἶναι ἔξω, καὶ διοικοῦν... Ξέρεις τί θὰ σᾶς συμβεῖ, συγγραφέα;... Θὰ σοῦ πῶ ἐκεῖνο ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ σκέφτεται ὁ Τριστάνο ὅταν ἀνακάλυψε τὴ φύση τοῦ χατζηπαπάρα, γιατὶ πάει νὰ ἐπαληθευτεῖ... ὁ χατζηπαπάρας, στὸν μεγαλοπρεπὴ σκοπό του νὰ ἐξαφανίσει ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ κάθε βλαβερὸ σὲ αὐτὸν τύπο σκέψης, ἀκόμα καὶ τὸν ἐλάχιστο, θὰ ἀρχίσει βαθμιαῖα νὰ ἀποδιώχνει ἀπὸ τὰ γυάλινα χαζοκούτια του κάθε εἰκόνα ποὺ φέρνει μαζί της τὴ σκέψη, μέχρι νὰ πετύχει τὴν ἀπόλυτη ἀπεξάρτησή σας καὶ τὴν ἀπόλυτη ἐξαφάνιση κάθε σημαίνοντος σημείου, γιατὶ ἀκόμα καὶ ἡ πλέον ἄθλια καὶ κακομοίρικη καὶ ἀπεχθὴς εἰκόνα, ὅπως ἐκεῖνες μὲ τὶς ὁποῖες σᾶς δηλητηριάζουν κάθε βράδυ, μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει σὲ μιὰ σκέψη, καὶ ἡ σκέψη εἶναι ἐπικίνδυνη... κι ἔτσι θὰ κοιτᾶτε ἀποκλειστικὰ τὸ φῶς, μερικὲς ἠλεκτρικὲς ραβδώσεις ποὺ τρέμουν, κάθε τόσο κάποιες φωτεινὲς κουκκίδες ποὺ τριζοβολοῦν, ὥσπου νὰ χαθεῖ ἡ σκέψη σας καὶ τὸ ναυάγιο θὰ εἶναι γλυκὸ μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ ἀμυδρὸ φῶς... μιὰ σύγχρονη νιρβάνα;, ἴσως τὸ πολυπόθητο *μοὺ* τῆς βουδιστικῆς μυθολογίας. Εἶναι αὐτὸ ποὺ σᾶς περιμένει αὔριο, συγγραφέα, γιατὶ αὔριο θὰ εἶναι μιὰ ἄλλη μέρα, ὅπως ἔλεγε ἡ Σκάρλετ, σᾶς φαντάζομαι ὅλους ἐκεῖ, τὸ βράδυ, συγκεντρω-

μένους στὶς σπηλιές σας μὲ τὴ μοκέτα, νὰ παρατηρεῖτε γοητευμένοι τὴν ἠλεκτρικὴ φωτιὰ μουρμουρίζοντας ἐν χορῷ μούυουου... σ' ἐκείνη τὴν ἠλεκτρικὴ φωτιὰ ἀφήνω τὸν πολεμικὸ σταυρό μου, ὅλο τὸ σκουπιδαριό, γιατὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ θεός σας καὶ δὲν θὰ ὑπάρξει ἄλλος θεὸς πέρα ἀπὸ αὐτόν... ἄλλωστε οἱ ἠλεκτρικὲς φωτιὲς τῶν ἄλλων χωρῶν δὲν θὰ εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ ἐκεῖνες τῆς δικῆς σου χώρας, στὸν καθέναν αὐτὸ ποὺ τοῦ ἀξίζει... λέω ἡ χώρα σου γιατὶ ἡ δική μου σχεδὸν δὲν ὑπάρχει πλέον... βρίσκομαι περισσότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὄχθη παρὰ ἀπὸ ἐκείνη, τὰ πόδια μου σχεδὸν κυματίζουν στὸν ἀέρα, εἶμαι ἄπολις, δὲν ἀνήκω σὲ κανέναν, τὸ διαβατήριο δὲν μοῦ χρειάζεται γιὰ τὸ τελωνεῖο ποὺ πρέπει νὰ περάσω, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἱκανὸς νὰ πιάσει τὰ πόδια μου καὶ νὰ μὲ κατεβάσει ἀπὸ τὴν πορτοκαλιὰ ὅπως ἔκανε ὁ Τριστάνο μὲ τὴ Δάφνη του, σὲ βεβαιώνω γι' αὐτό.

... ἔλεγα ὅτι ἄρχισαν νὰ τοῦ ἔρχονται διάφορα γράμματα. Ἢ μᾶλλον ἦταν φωνές, ἔφταναν μὲ τὴ μορφὴ φωνῶν, παρότι ὁ ἴδιος τὶς ἔβλεπε γραμμένες, μποροῦσε νὰ διαβάσει τὴν καλλιγραφία τῆς καθεμιᾶς στὸν ἀέρα, οἱ καλλιγραφίες ἦταν διαφορετικὲς γιατὶ ἡ κάθε φωνὴ εἶχε τὴν καλλιγραφία της ποὺ ἀποτελεῖ τὴ σφραγίδα τῆς γραφῆς, καὶ ἡ καθεμιὰ τὸν τόνο της, καὶ τὸ τσάκισμα τῆς φωνῆς, τὸ χρῶμα τῆς φωνῆς ποὺ ἔστελνε τὰ γράμματα. Ὁ δόκτωρ Ζίγκλερ τοῦ τὸ εἶχε πεῖ ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα μποροῦν νὰ συμβοῦν στὸ κεφάλι κάποιων ἀνθρώπων... οἱ ἦχοι γίνονται χρώματα,

εἶναι μιὰ μορφὴ αὔρας... ἀκόμα καὶ τὸ μελάνι ἄλλαζε χρῶμα, μὲ ὅλες τὶς ἀποχρώσεις τοῦ χρωματικοῦ φάσματος, κυρίως μαῦρο, ἀλλὰ μερικὲς φορὲς καὶ ἄσπρο πάνω στὸ μαῦρο, καὶ κίτρινα, καὶ πορτοκαλιὰ τύπου καλοκαιρινὸ δειλινό... κόκκινα... λίγα γαλάζια... μπόλικα πράσινα, μὲ ὅλες τὶς ἀποχρώσεις τοῦ πράσινου, τὸ πράσινο τῆς μπουκάλας, τὸ πράσινο τῆς σημαίας, τὸ πράσινο τῆς Βερόνας, καὶ κυρίως τὸ πράσινο τῆς κύστης ποὺ πήγαινε νὰ γίνει κίτρινο τοῦ χώματος. Ἐκεῖνο τὸ πράσινο ἔμπαινε στὸ πτερύγιο τοῦ αὐτιοῦ του σὰν ψιθύρισμα, γιατὶ ἦταν ἕνα πράσινο ποὺ μεταφερόταν ἀπὸ ἕναν ἦχο ποὺ ἔκανε σσσσσσς... Ἦταν γράμματα συριστικά, ὀφιοειδῆ, καὶ τὸ πράσινο ποὺ σφύριζε στὰ αὐτιά του σὰν ἀπὸ μάγια μεταμορφωνόταν στὸν οὐρανίσκο του σὲ μιὰ πικρὴ γεύση, σὰν νὰ μασοῦσε ἕνα φύλλο γαϊδουράγκαθου. Τὸ πράσινο αὐτὸ τὸ ὀνόμαζε πράσινο τῆς χολῆς. Καὶ ἐρχόντουσαν καθημερινὰ πολλὰ γράμματα, ἔφτασε νὰ λαβαίνει δέκα, εἴκοσι καὶ βάλε, ἀκόμα καὶ τὴ νύχτα, ἐκεῖνος ἐπιτέλους κοιμόταν, μετὰ ἀπὸ τόσες προσπάθειες ποὺ ἔκανε γιὰ νὰ κοιμηθεῖ, συνήθως οὔτε ποὺ ὀνειρευόταν, ἦταν σβηστὸς ὅπως ὅταν σβήνει τὸ ραδιόφωνο, ποὺ δὲν πιάνει σταθμούς... μάλιστα εἶχε τὴν ψευδαίσθηση πὼς εἶχε κόψει κάθε ἐπαφή, στὺλ ὄβερ καὶ κλείνω, κι ὅμως ὄχι, εἶχε πεῖ ὄβερ ἀλλὰ δὲν εἶχε κλείσει... τὸ πράγμα ἄρχιζε μὲ ἕνα τσιτσίρισμα, δὲν ξέρω πῶς νὰ τὸ ὀνομάσω, ὅπως ὅταν γυρνᾶς τὸ κουμπὶ τοῦ ραδιοφώνου καὶ ἀκοῦς ἕναν θόρυβο σὰν κάποιος νὰ τηγανίζει, στὸ σημεῖο αὐτὸ ξυπνοῦσε, καθόταν πάνω στὰ μαξιλάρια, ἀκίνητος στὸ σκοτάδι τοῦ δωματίου, ἔφτανε ἕνα γράμμα, ἐκεῖνος ὁ περίεργος ταχυδρόμος χτυποῦσε τὸ κουδούνι, ἐπέμενε μὲ ἕνα κουδούνισμα ποὺ

τσιτσίριζε στὸ σκοτάδι σὰν καυτὴ σκάρα πάνω στὴν ὁποία εἶχαν βάλει νὰ ψηθοῦν τὰ αὐτιά του, φρρρρ φρρρρ φρρρρ, καὶ δὲν εἶναι πὼς ἦταν ὅλα γραμμένα μὲ ἕνα μαῦρο ἢ πράσινο τῆς χολῆς μελάνι, ὄχι, μποροῦσαν νὰ εἶναι καὶ γαλάζια, ἕνα γαλάζιο τοῦ οὐρανοῦ γεμάτο παιδικὰ χρόνια καὶ χαμένες μνῆμες... Ἀγαπητὲ Νινοτότο, στοὺς τοίχους τῶν στάβλων ἔγραψες παντοῦ μὲ κάρβουνο Νινοτότο Νινοτότο, κι ἐγὼ τὸ βρῆκα διασκεδαστικό, γιατὶ κανεὶς ποτὲ δὲν σὲ ἔμαθε νὰ γράφεις, ἑπομένως ἔμαθες μόνος σου, ἀλλὰ σήμερα τὸ πρωὶ βρῆκα τὴν ἴδια ἐπιγραφὴ σὲ ὅλο τὸν περιμετρικὸ τοῖχο τῆς ἀποθήκης, μαζὶ μὲ λέξεις ποὺ δὲν σὲ ἄκουσα ποτὲ νὰ λές, καὶ ἀναγκάστηκα νὰ φωνάξω τὸν Ἀμίλκαρε, ὁ ὁποῖος χρειάστηκε δυὸ κουβάδες ἀσβέστη γιὰ νὰ καλύψει ὅλες τὶς ἐπιγραφές, οἱ λέξεις αὐτές, ἀγαπητὲ Νινοτότο, δὲν πρέπει νὰ γράφονται, γιατὶ οἱ ἀγρότες σὰν τὸν Ἀμίλκαρε σκανδαλίζονται, τὴν Κυριακὴ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία καὶ ὁ ἱερέας τοὺς τιμωρεῖ ἂν λένε λέξεις σὰν κι αὐτές, κι ὅταν τὶς βλέπουν γραμμένες ἐνοχλοῦνται, εἶναι ἄνθρωποι γεμάτοι σεβασμὸ ποὺ πιστεύουν στὸν θεό, καὶ πρέπει νὰ τοὺς ἀφήνουμε νὰ πιστεύουν στὸν θεό, αὐτὲς τὶς λέξεις μπορεῖς νὰ τὶς λὲς μὲ τὸν παπποὺ ὅταν εἴμαστε ὅλοι μαζί, εἰδάλλως ὁ παπποὺς τὴ μέρα τοῦ Σὰν Τζοβάννι δὲν θὰ σὲ πάει στὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ ὅπως πέρυσι, κατάλαβες, Νινοτότο;... Ἡ φωνὴ τοῦ παπποῦ εἶχε μιὰ γαλάζια καλλιγραφία. Ὁ παπποὺς φύλαγε στὸ ντουλάπι ἕνα κόκκινο πουκάμισο γιατὶ εἶχε ὑπάρξει στρατιώτης τοῦ Γκαριμπάλντι, μαζὶ μὲ ἕνα ξίφος ἀκουμπισμένο πάνω στὸ κόκκινο πουκάμισο ποὺ ὁ Νινοτότο μποροῦσε νὰ δεῖ τὸ Σάββατο ἀπόγευμα ὅταν ὁ παπποὺς τὸν ἔπαιρνε στὸ δωμάτιό του. Παρὰ τὸ κόκκινο

πουκάμισο ὅμως ἡ φωνὴ τοῦ παπποῦ ἦταν γαλάζια στὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ Τριστάνο καθισμένος πάνω στὰ μαξιλάρια, ἐντελῶς ξύπνιος πλέον, ἀνήσυχος, ἔβλεπε καθαρὰ τὴ γαλάζια φωνὴ στὸ σκοτάδι τοῦ δωματίου. Παππού, ἔλεγε ἀπευθυνόμενος στὸ σκοτάδι, γιατί μὲ ξύπνησες;, ἐπιτέλους μὲ εἶχε πιάσει ὁ ὕπνος, κοιμᾶμαι τόσο ἄσχημα τὸν τελευταῖο καιρό, ἄκου, παππού, πάει πιὰ πολὺς καιρός, οὔτε ποὺ τὸ θυμόμουνα πλέον, ἔχει περάσει τόσος καιρός, παππού, εἶμαι πλέον γέρος σὰν κι ἐσένα, κι ἀκόμα περισσότερο, σὲ παρακαλῶ, παππού, ἀναπαύσου ἐν εἰρήνῃ καὶ ἄσε με ν' ἀναπαυτῶ κι ἐγώ, μὰ πῶς σοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλὸ νὰ μοῦ στείλεις τώρα αὐτὸ τὸ γράμμα, ταλαιπωρήθηκα τόσο πολὺ νὰ ἀποκοιμηθῶ, ξέρεις, τώρα πιὰ εἶμαι μόνος, δὲν ἔχω κανέναν, ἐκεῖνο τὸ παιδὶ ποὺ ἀγάπησα σὰν νὰ ἦταν δικό μου κουβαλοῦσε τὸν θάνατο μέσα του... τόσο εὐγενικό, τόσο λεπτεπίλεπτο, μὰ εἶναι δυνατόν;... παππού, ἔσφαλα ὅταν ἤμουν μικρός, καταλαβαίνω ὅτι μὲ μαλώνεις, μήπως ὅμως θέλεις νὰ πεῖς ὅτι ἔσφαλα καὶ ὡς μεγάλος κι εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ μοῦ γράφεις, παππού;

... Ἕνα ἄλλο γράμμα, δύσκολο νὰ καθορίσεις τὸ χρῶμα του, ἴσως νὰ ἦταν χωρὶς χρῶμα... Ἀγαπημένε μου Κλάρκ, ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἑξῆς θὰ σὲ λέω πάντα ἔτσι, ἀφοῦ ἐδῶ κανεὶς δὲν ξέρει τὸ ὄνομά σου, ἐσὺ ἔχεις πεῖ δύο ἢ τρία ἀλλὰ μόνο ὁ καπετάνιος γνωρίζει τὸ ἀληθινό, θὰ σὲ λέω Κλάρκ γιατὶ μὲ τὸ τσουλούφι σου στὸ μέτωπο καὶ τὸ εἰρωνικό σου

χαμόγελο μοιάζεις μὲ ἕναν ἠθοποιὸ τῆς πατρίδας μου ποὺ μοῦ ἀρέσει πολύ, ἐσὺ ὅμως μοῦ ἀρέσεις περισσότερο, πόσο μοῦ ἀρέσει ὅταν τὴ νύχτα μὲ ἀγκαλιάζεις μὲ τὰ δυνατά σου χέρια, τὴ νύχτα αὐτὴ ὅμως δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ εἴμαστε μαζί, ἀγαπημένε μου Κλάρκ, ξέρω πῶς θὰ κατέβεις στὴν κοιλάδα μὲ τὴν ὁμάδα ποὺ σοῦ ἔχουν ἐμπιστευτεῖ, ἐγὼ θὰ κατέβω μὲ τὴν ὁμάδα Τζέσο, ἐσὺ ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρά, ἐγὼ ἀπὸ τὴ δυτική, ὁ καπετάνιος ἐπιτέλους διέταξε νὰ ἀναλάβω δράση, κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο μὲ ἔριξαν μὲ τὸ ἀλεξίπτωτο σ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ βουνά, ἐκεῖνος θὰ μείνει μόνος ἀλλὰ δὲν ἔχει τίποτα νὰ φοβηθεῖ, οἱ ἐθνοφρουροὶ τῆς Σαβοΐας θὰ εἶναι καλοὶ φρουροί, ἀλλὰ αὔριο τὴ νύχτα θὰ εἶμαι καὶ πάλι στὸ καταφύγιό σου, σ' τὸ ὑπόσχομαι, νομίζω ὅτι μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση θὰ μὲ ὑπακοῦς ὅπως εἶναι ὑποχρέωσή σου καὶ θὰ πάψεις νὰ μὲ φωνάζεις Ροζαμούντα, ποὺ δὲν μοῦ ἀρέσει, τὸ ὄνομά μου εἶναι Μαίριλυν, κι ἐσὺ πῶς ὀνομάζεσαι, Κλάρκ, θὰ μοῦ τὸ πεῖς;... Ἕνα ἄλλο, πράσινο τῆς χολῆς. Τριστάνο, εἶσαι κακός, ἡ πρότασή σου εἶναι ἀνάγωγη, ἐγὼ ἔζησα μιὰ παράδοξη ἱστορία ποὺ πῆγε πέρα ἀπὸ τὴν ἀληθινή μου ζωὴ γιατὶ ἡ καρδιά μου ἔμεινε πολιορκημένη ἀπὸ τὸν στερημένο ἔρωτά μου γιὰ σένα, εἶχα μονάχα τὸν περιορισμένο μου χῶρο γιὰ ἀντρικὴ παρέα κι ἐκείνη ἡ παράδοξη κατάσταση ἦταν ἡ μοναδικὴ ποὺ παραδόξως μοῦ ταίριαζε... δὲν ἤμουν ἐγὼ αὐτὴ ποὺ σὲ πρόδωσε στὸ βουνό, εἶσαι ἐσὺ ποὺ θέλησες νὰ σκεφτεῖς ἔτσι, καὶ ξέρεις τὸ γιατί, ξέρεις πόσο ἀπαραίτητο σοῦ ἦταν νὰ σκέφτεσαι ὅτι κάποιος ἄλλος σὲ πρόδιδε... Ἕνα ἄλλο γράμμα, γενναιόδωρου χρώματος. Ἀγαπητὲ σύντροφε, δὲν σοῦ γράφω ὡς καπετάνιος, σοῦ γράφω ὡς σύν-

τροφος, ἐπίτρεψέ μου νὰ σὲ ἀποκαλῶ ἔτσι ἀκόμα κι ἂν ἴσως δὲν συμμερίζεσαι τὴ βαθιὰ ἔννοια αὐτῆς τῆς λέξης, ἐκτίμησα ἰδιαιτέρως τὶς θέσεις σου καὶ τὴν τιμιότητα μὲ τὴν ὁποία ἐκδήλωσες τὶς πολιτικές σου ἰδέες, δὲν θὰ ἤθελα νὰ σκέφτεσαι ὅτι σὲ θεωρῶ ἕναν ἀστὸ διανοούμενο ὅπως μὲ κατηγόρησες ὅτι σὲ θεωρῶ, οὔτε θὰ ἤθελα νὰ μὲ θεωρεῖς ἕναν ἄτεγκτο φιλοπρολετάριο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ λόγια σου, λόγια ποὺ καθόλου δὲν μὲ προσβάλανε, καλὸ εἶναι νὰ τὸ ξέρεις, γιατὶ ἐγὼ σέβομαι τὶς ἰδέες σου ὅπως ἐλπίζω σέβεσαι ἐσὺ τὶς δικές μου, ἔχεις τὸ θάρρος τῆς γνώμης σου καὶ σὲ ἐκτιμῶ τόσο ὡς ἄνθρωπο ὅσο καὶ ὡς ἀγωνιστή, ἀλλὰ γιὰ τὶς ἰδέες μας θὰ συζητήσουμε ἤρεμα ὅταν ὅλα θὰ ἔχουν πιὰ τελειώσει, γιὰ τὴν ὥρα πρέπει νὰ πυροβολοῦμε τὸν ἐχθρό, δὲν εἶναι ἡ ὥρα νὰ πυροβολοῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον... Ἕνα ἄλλο γράμμα, κίτρινο. Τριστάνο, ἀντιλαμβάνομαι ὅτι στὴν πατρίδα σου κανεὶς δὲν θέλει νὰ ἀναλάβει τὶς εὐθύνες του, λὲς κι ὅλα ὅσα ἔγιναν, ὅλα ὅσα ἤρθαμε νὰ ἀπελευθερώσουμε δὲν ἦταν φταίξιμο κανενός, κι αὐτὸ τώρα δίνει τὸ δικαίωμα σὲ κάποιους νὰ ἐρωτοτροποῦν μὲ τὶς κομμουνιστικὲς χῶρες, λὲς καὶ ἔχετε γενικῶς ἀδυναμία σὲ κάθε τύπου ὁλοκληρωτισμό, ἐγὼ πρὸς τὸ παρὸν παραμένω στὴν Ἱσπανία, δὲν ἔχω ψυχὴ νὰ ἐπιστρέψω στὸ Σινσινάτι μου, Spain is different, καὶ τὸ φάντασμα τοῦ γερο-Ἔρνεστ, ποὺ ἐδῶ βρίσκεται παντοῦ, εἶναι τὸ φυλαχτό μου... γιατί ὅμως ἔμεινες σ' ἐκεῖνον τὸν χαμένο μικρὸ σταθμό, γιατί δὲν ἦρθες μαζί μου, μήπως φοβόσουν νὰ καταλάβεις; Ἕνα ἄλλο, μαῦρο, μὲ μαῦρες παραμέτρους. Τριστάνο, τὸ ἐμπιστεύτηκα σὲ ἐσένα κι ἐσὺ δὲν μπόρεσες νὰ τὸ προστατέψεις, καὶ τώρα δὲν εἶσαι ἱκανὸς νὰ κόψεις τὸ κεφάλι τῆς

Μέδουσας ποὺ τὸ εἶχε ὑπνωτίσει, εἶσαι ὁ ἴδιος δειλὸς ποὺ ἤσουν πάντα.

... Ὁ Περσέας κατάφερε νὰ κόψει τὸ κεφάλι τῆς Μέδουσας τῆς ὁποίας τὸ βλέμμα εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ πετρώνει τοὺς ἀνθρώπους γιατὶ εἶχε φέρει μαζί του ἕναν καθρέφτη, κι ὅταν βρέθηκε πλέον μὲ τὸ τρόπαιό του στὰ χέρια, κρατώντας το ἀπὸ τὰ μαλλιὰ ποὺ ἦταν φίδια, μπόρεσε νὰ ἀπελευθερώσει τὴν Ἀνδρομέδα ποὺ ἦταν φυλακισμένη ἀπὸ τὸ θαλάσσιο τέρας, κι ὕστερα τὴν παντρεύτηκε... Τὸ σπουδαιότερο ἀστέρι τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Περσέα ὀνομάζεται Ἀλγκενὶμπ ἢ Μιρφάκ... πρόκειται γιὰ ἀραβικὰ ὀνόματα... πόσο ταξίδεψαν οἱ Ἄραβες, αὐλακώνοντας θάλασσες καὶ κοιτάζοντας τὰ ἀστέρια... Ἀλγκενὶμπ στὰ ἀραβικὰ σημαίνει αὐτὸς ποὺ βρίσκεται στὰ δεξιά, καὶ εἶναι τὸ πιὸ φωτεινὸ ἀστέρι, τὸ βλέπεις καὶ μὲ γυμνὸ μάτι... εἶναι χιλιάδες φορὲς πιὸ φωτεινὸ ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἀλλὰ τὸ πιὸ γνωστὸ εἶναι τὸ Ἀλγκόλ, ποὺ σημαίνει κεφάλι τοῦ δαίμονα, προφανῶς ἦταν πιὸ χρήσιμο γιὰ τοὺς θαλασσοπόρους, ποιός ξέρει γιατί... οἱ Περσεΐδες εἶναι διάττοντες ἀστέρες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν ἀστερισμὸ τοῦ Περσέα, οἱ ἀστρονόμοι λένε πὼς πρόκειται γιὰ ὑπολείμματα κομητῶν ποὺ ἐπιβιώνουν, ἐπιβιώνουν ποιός ξέρει ἀπὸ πόσο καιρό, μπορεῖ νὰ τοὺς δεῖ κανεὶς γύρω στὶς δέκα Αὐγούστου, ἴσως ἂν βγεῖς στὸ παράθυρο νὰ κατορθώσεις νὰ τοὺς δεῖς, ἐγὼ τοὺς κοίταζα πάντα, ἦταν σὰν νὰ εἶχα ραντεβοὺ μαζί τους, κάθε

δέκα Αὐγούστου, σίγουρα ὅμως ἡ δεκάτη Αὐγούστου ἔχει περάσει ἐδῶ καὶ καιρό, σ' αὐτὸ τὸ κρεβάτι ἔχω χάσει τὸ λογαριασμό.

Ἀποβιβάστηκα σ' αὐτὸ τὸ νησὶ ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα. Ἀπὸ τὸ φέρρυ ἔβλεπα τὸ λιμανάκι νὰ πλησιάζει, μὲ τὴ λευκὴ πολίχνη κουρνιασμένη γύρω ἀπὸ τὸ βενετσιάνικο κάστρο καὶ σκεφτόμουν, ἴσως νὰ εἶναι ἐδῶ. Καὶ ἐνῶ περιδιάβαινα τὰ κλιμακωτὰ σοκάκια ποὺ ἔφταναν ὣς τὸν πύργο, μὲ τὰ μπαγκάζια μου ποὺ κάθε μέρα γίνονται πιὸ ἐλαφριά, σὲ κάθε σκαλὶ ἐπανελάμβανα, ἴσως νὰ εἶναι ἐδῶ. Στὴ μικρὴ πλατεία κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο, σὲ ἕναν ἐξώστη ἀπὸ τὸν ὁποῖο βλέπεις τὸ λιμάνι, ὑπάρχει ἕνα λαϊκὸ ἑστιατόριο, μὲ παλιὰ σιδερένια τραπεζάκια κατὰ μῆκος μιᾶς πεζούλας, δύο παρτέρια μὲ δύο ἐλιὲς καὶ γεράνια κόκκινα μέσα σὲ τετράγωνες γλάστρες. Κάποιοι γέροι κάθονται στὴν πεζούλα καὶ μιλᾶνε χαμηλόφωνα, μωρὰ τρέχουν γύρω ἀπὸ τὴ μαρμάρινη προτομὴ ἑνὸς μουστακαλῆ λοχαγοῦ ποὺ ἔγινε ἥρωας στοὺς βαλκανικοὺς πολέμους τῆς δεκαετίας τοῦ εἴκοσι. Κάθισα σὲ ἕνα τραπεζάκι, ἀκούμπησα τὰ μπαγκάζια μου καταγῆς καὶ παρήγγειλα τὸ τυπικὸ πιάτο τοῦ νησιοῦ, κουνέλι στιφάδο. Ἔχουν ἐμφανιστεῖ οἱ πρῶτοι τουρίστες, εἶναι ἀρχὲς Ἰουνίου. Εἶχε πάρει νὰ βραδιάζει, ἕνα βράδυ διάφανο μεταμόρφωσε τὸ κοβάλτιο τοῦ οὐρανοῦ σὲ ἕνα ζωηρὸ βιολετί, ἐνῶ τὸ σκοτάδι ποὺ ἀκολούθησε σεβάστηκε τὸ λουλακί. Στὴ θάλασσα ἔλαμπαν τὰ φῶτα τῶν χωριῶν τῆς Πάρου, ποὺ φαι-

νόταν σὰν νὰ ἦταν κοντά, μόλις δύο βήματα. Χθὲς στὴν Πάρο γνώρισα ἕναν γιατρό. Πιστεύω πὼς εἶναι ἀπὸ τὸν Νότο, ἀπὸ τὴν Κρήτη μας, ἂν καὶ δὲν τὸν ρώτησα. Εἶναι ἕνας ἄντρας κοντὸς καὶ γεροδεμένος, μὲ μικρὲς φλέβες στὴ μύτη. Ἐγὼ κοίταζα τὸν ὁρίζοντα κι αὐτὸς μὲ ρώτησε ἂν κοίταζα τὸν ὁρίζοντα. Κοιτάζω τὸν ὁρίζοντα, τοῦ ἀπάντησα. Ἡ μοναδικὴ γραμμὴ ποὺ διασπᾶ τὸν ὁρίζοντα εἶναι τὸ οὐράνιο τόξο, εἶπε αὐτός, ἡ πλάνη μιᾶς ὀπτικῆς ἀντανάκλασης, μιὰ καθαρὴ ψευδαίσθηση. Καὶ μιλήσαμε γιὰ ψευδαισθήσεις, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλω μίλησα γιὰ σένα, ἀνέφερα τὸ ὄνομά σου χωρὶς νὰ τὸ ἀναφέρω, κι ἐκεῖνος μοῦ εἶπε ὅτι σὲ γνώρισε γιατὶ εἶχε ράψει τὶς φλέβες σου μιὰ μέρα ποὺ τὶς εἶχες κόψει. Δὲν τὸ ἤξερα, κι αὐτὸ μοῦ ἔφερε δάκρυα στὰ μάτια, καὶ σκέφτηκα ὅτι στὸ πρόσωπό του θὰ ἔβρισκα κάτι ἀπὸ σένα, γιατὶ εἶχε γνωρίσει τὸ αἷμα σου. Ἔτσι τὸν ἀκολούθησα στὴν πανσιόν του, ὀνομαζόταν Θάλασσα, καὶ πράγματι ἦταν παραθαλάσσια, καὶ ἐλεεινή, ἔμεναν ξένοι ἀπὸ χαμηλὲς τάξεις ποὺ ἔρχονται νὰ κάνουν διακοπὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ μισοῦν τοὺς Ἕλληνες. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἦταν σὰν αὐτούς, ἦταν εὐγενής, γδύθηκε μὲ συστολή, καὶ εἶχε ἕνα πέος μικρό, κάπως καμπουριασμένο, ὅπως κάποια πήλινα ἀγάλματα σατύρων τοῦ μουσείου τῆς Ἀθήνας. Καὶ δὲν ἀποζητοῦσε τόσο μιὰ γυναίκα ὅσο λόγια παρηγοριᾶς, γιατὶ ἦταν δυστυχής, κι ἐγὼ ὑποκρινόμενη τοῦ τὰ ἔδωσα, ἀπὸ ἀνθρώπινο οἶκτο. Σὲ ἔψαξα, ἀγάπη μου, σὲ κάθε ἄτομο τοῦ κορμιοῦ σου ποὺ ἔχει σκορπιστεῖ στὸ σύμπαν. Μάζεψα ὅσα μποροῦσα, στὴ γῆ, στὸν ἀέρα, στὴ θάλασσα, στὰ βλέμματα καὶ τὶς κινήσεις τῶν ἀνθρώπων. Σὲ ἔψαξα ἀκόμα καὶ στοὺς κούρους, στὸ μακρινὸ βουνὸ ἑνὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ νησιά, μόνο

καὶ μόνο ἐπειδὴ κάποτε μοῦ εἶχες πεῖ ὅτι καθόσουν στὴν κοιλιὰ ἑνὸς κούρου. Ἡ ἀνάβαση δὲν ἦταν εὔκολη. Τὸ λεωφορεῖο μὲ ἄφησε στὸ Σύπουρο, ἂν ἔτσι ὀνομάζεται ἕνα χωριὸ ἄγνωστο ἀκόμα καὶ στοὺς γεωγραφικοὺς χάρτες, κι ὕστερα ἔπρεπε κανεὶς νὰ κάνει τρία χιλιόμετρα μὲ τὰ πόδια, ἀνέβηκα ἀργὰ τὸ γεμάτο στροφὲς σκαμμένο δρομάκι ποὺ παραπέρα κατεβαίνει πρὸς μιὰ κοιλάδα γεμάτη ἐλιὲς καὶ κυπαρίσσια. Ὑπῆρχε ἕνας γέρος βοσκὸς κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου, καὶ τοῦ εἶπα τὴ μόνη λέξη ποὺ εἶχε σημασία, κοῦρος. Καὶ στὰ μάτια του ἔλαμψε ἕνα φῶς συνενοχῆς σὰν νὰ κατάλαβε, σὰν νὰ ἤξερε ποιά ἤμουν ἐγὼ καὶ ποιόν ἔψαχνα, πὼς ἔψαχνα ἐσένα, καὶ χωρὶς νὰ πεῖ λέξη ἔδειξε μὲ τὸ χέρι του τὸν δρόμο, κι ἐγὼ συνέλεξα τὴν κίνησή του ποὺ μὲ καθοδήγησε κι ἐκεῖνο τὸ φῶς ποὺ ἔλαμψε γιὰ μιὰ στιγμὴ στὰ μάτια του καὶ τὰ ἔβαλα στὴν τσέπη, κοίτα, τὰ ἔχω ἐδῶ, θὰ μποροῦσα νὰ τὰ ἀποθέσω στὸ τραπεζάκι αὐτῆς τῆς βεράντας στὴν ὁποία δειπνῶ, εἶναι δύο ἀκόμη ψηφίδες αὐτοῦ τοῦ διαλυμένου ψηφιδωτοῦ ποὺ μαζεύω ἀπελπισμένη γιὰ νὰ σὲ ἀνασυνθέσω, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μυρωδιὰ τοῦ ἄντρα μὲ τὸν ὁποῖο πέρασα τὴ νύχτα, τὸ οὐράνιο τόξο στὸν ὁρίζοντα κι αὐτὴ τὴ γαλάζια θάλασσα ποὺ μὲ ἀγχώνει. Κυρίως ὅμως ἕνα κιγκλιδωτὸ παράθυρο ποὺ βρῆκα στὴ Σαντορίνη, στὸ ὁποῖο σκαρφάλωνε ἕνα κλῆμα, καὶ ἀπ' ὅπου ἔβλεπα τὴν πλατιὰ θάλασσα καὶ μιὰ μικρὴ πλατεία. Ἡ θάλασσα ἦταν ἀτέλειωτα χιλιόμετρα, καὶ ἡ μικρὴ πλατεία λίγα τετραγωνικὰ μέτρα, καὶ στὸ μεταξὺ θυμόμουνα τὰ ποιήματα ποὺ μιλᾶνε γιὰ θάλασσες καὶ πλατεῖες, μιὰ θάλασσα ἀπὸ λαμπερὰ κεραμίδια ποὺ κάποτε εἶδα μαζί σου ἀπὸ ἕνα νεκροταφεῖο, καὶ μιὰ μικρὴ πλατεία ὅπου οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὴν

κατοικοῦσαν εἶχαν δεῖ τὸ πρόσωπό σου, κι ἔτσι σὲ ἔψαχνα νοητὰ στὸ σπινθηροβόλημα ἐκείνης τῆς θάλασσας γιατὶ ἐσὺ τὴν εἶχες δεῖ, καὶ στὰ μάτια τοῦ ψιλικατζῆ, τοῦ φαρμακοποιοῦ, τοῦ γεράκου ποὺ πουλοῦσε παγωμένο καφὲ σ' ἐκείνη τὴ μικρὴ πλατεία, γιατὶ κι αὐτοὶ σὲ εἶχαν δεῖ. Ἔβαλα ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα στὴν τσέπη, σ' αὐτὴ τὴν τσέπη ποὺ εἶμαι ὁ ἑαυτός μου καὶ τὰ μάτια μου. Ἕνας παπὰς βγῆκε στὸν περίβολο μὲ τὰ μνήματα. Ἴδρωνε μέσα ἀπὸ τὰ μαῦρα του ράσα καὶ ἔλεγε μιὰ βυζαντινὴ λειτουργία ὅπου τὸ Κύριε εἶχε τὸ δικό σου χρῶμα. Ἕνα καράβι στὸν ὁρίζοντα ἀφήνει στὸ γαλάζιο ἕναν λευκὸ ἀφρό. Νὰ εἶσαι κι αὐτὸ ἐσύ; Ἴσως. Θὰ μποροῦσα νὰ τὸ βάλω στὴν τσέπη μου. Στὸ μεταξὺ μιὰ πρώιμη ξένη τουρίστρια, πρώιμη λόγῳ ἐποχῆς γιατὶ ὡς ἡλικία εἶναι σχεδὸν σεβάσμια, τηλεφωνεῖ ἀπὸ μιὰ συσκευὴ ἐκτεθειμένη στὸν ἄνεμο καὶ τοὺς περαστικούς, μπροστὰ στὴ θάλασσα, καὶ λέει, Here the weather is wonderful. I will remain very well. Αὐτὴ εἶναι μιὰ δική σου φράση, τὴν ἀναγνωρίζω ἀκόμα καὶ εἰπωμένη σὲ μιὰ ἄλλη γλώσσα, ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση εἶναι μονάχα ἡ κατὰ προσέγγιση μετάφραση στὰ ἀγγλικά, εἰπωμένη ἀπὸ μιὰ τουρίστρια, τῆς φράσης ποὺ ἐσὺ εἶχες ἤδη πεῖ, τὸ ξέρουμε καλά. Ἡ ἄνοιξη πέρασε γιὰ ἐμᾶς, ἀγαπητέ μου φίλε, λατρευτή μου ἀγάπη. Καὶ τὸ φθινόπωρο ἔχει ἤδη φτάσει, μὲ τὸ κίτρινο τῶν φύλλων του. Ἢ μᾶλλον, εἶναι ὁ χειμώνας ποὺ ἔχει ἤδη φτάσει σ' αὐτὸ τὸ πρώιμο καλοκαίρι ποὺ δροσίζει ἡ αὔρα ποὺ ἀπόψε φυσάει στὴ βεράντα μπροστὰ ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Νάξου. Παράθυρα, αὐτὸ ἔχουμε ἀνάγκη, μοῦ εἶπε μιὰ φορὰ ἕνας γέρος σοφὸς σὲ μιὰ μακρινὴ χώρα, τὸ εὖρος τοῦ πραγματικοῦ εἶναι ἀκατανόητο, γιὰ νὰ τὸ κατανοήσουμε πρέπει

νὰ τὸ κλείσουμε σὲ ἕνα ὀρθογώνιο, ἡ γεωμετρία ἀντιτίθεται στὸ χάος, γι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι ἐπινόησαν τὰ παράθυρα ποὺ εἶναι γεωμετρικά, καὶ κάθε γεωμετρία προϋποθέτει ὀρθὲς γωνίες. Ἄραγε νὰ ὑπόκειται καὶ ἡ ζωή μας στὶς ὀρθὲς γωνίες; Ξέρεις, ἐκεῖνες οἱ δύσκολες διαδρομές, φτιαγμένες ἀπὸ μικρὰ τμήματα, ποὺ ὅλοι ἐμεῖς πρέπει νὰ διασχίσουμε γιὰ νὰ φτάσουμε στὸ τέλος μας. Ἴσως, ἀλλὰ ἂν μιὰ γυναίκα σὰν ἐμένα σκέφτεται αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπὸ μιὰ βεράντα ὀρθάνοιχτη στὸ Αἰγαῖο, μιὰ τέτοια βραδιά, καταλαβαίνει ὅτι ὅλα ὅσα σκεφτόμαστε, ὅσα ζοῦμε, ὅσα ἔχουμε ζήσει, ὅσα φανταζόμαστε, ὅσα ποθοῦμε, δὲν μποροῦν νὰ κυβερνηθοῦν ἀπὸ τὴ γεωμετρία. Καὶ ὅτι τὰ παράθυρα εἶναι μονάχα μιὰ φοβισμένη γεωμετρικὴ μορφὴ τῶν ἀνθρώπων ποὺ φοβοῦνται τὸ κυκλικὸ βλέμμα, ὅπου ὅλα μπαίνουν χωρὶς ἔννοια καὶ χωρὶς γιατρειά, ὅπως ὅταν ὁ Θαλῆς κοίταζε τὰ ἀστέρια, ποὺ δὲν μπαίνουν στὸ ὀρθογώνιο τοῦ παραθύρου. Ἀπὸ σένα τὰ μάζεψα ὅλα, θρύψαλα, κομμάτια, σκόνη, χνάρια, ὑποθέσεις, προφορὲς ποὺ ἔμειναν στὶς φωνὲς ἄλλων, κάποιοι κόκκοι ἄμμου, ἕνα κοχύλι, τὸ παρελθόν σου ὅπως τὸ φαντάστηκα ἐγώ, τὸ ὑποτιθέμενο μέλλον μας, αὐτὰ ποὺ θὰ ἤθελα ἀπὸ σένα, αὐτὰ ποὺ μοῦ ὑποσχέθηκες, τὰ παιδικά μου ὄνειρα, τὸν ἔρωτα ποὺ ἔνιωσα κοριτσάκι γιὰ τὸν πατέρα μου, μερικὲς ἀνόητες ὁμοιοκαταληξίες τῶν νεανικῶν μου χρόνων, μιὰ παπαρούνα στὴν ἄκρη ἑνὸς σκονισμένου δρόμου. Τὴν ἔβαλα κι αὐτὴ στὴν τσέπη μου, τὸ ξέρεις;, τὴ στεφάνη μιᾶς παπαρούνας ὅπως ἐκεῖνες οἱ παπαροῦνες ποὺ πήγαινα νὰ μαζέψω στοὺς λόφους κάθε Μάη μὲ τὸ Φολκσβάγκεν μου, ἐνῶ ἐσὺ καθόσουν στὸ σπίτι φορτωμένος μὲ τὰ προβλήματά σου, ἀσχολούμενος μὲ τὶς πολύπλοκες συντα-

γὲς ποὺ ἡ μάνα σου εἶχε ἀφήσει σὲ ἕνα μαῦρο βιβλιαράκι γραμμένο στὰ γαλλικά, κι ἐγὼ σοῦ μάζευα παπαροῦνες ποὺ ἐσὺ δὲν μποροῦσες νὰ καταλάβεις. Δὲν ξέρω ἂν ἀπόθεσες τὸ σπέρμα σου μέσα μου ἢ ἂν ἔγινε τὸ ἀντίθετο. Ὁ καθένας εἶναι μονάχα ὁ ἑαυτός του, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μεταβιβάσει τὴ σάρκα του στὸ μέλλον, ἰδιαιτέρως ἐγώ, χωρὶς κάποιον ἱκανὸ νὰ κατανοήσει τὴν ἀγωνία μου. Ὅλα τὰ ἔχω γυρίσει, αὐτὰ τὰ νησιά, ψάχνοντάς σε. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖο, ὅπως κι ἐγὼ εἶμαι ἡ τελευταία. Μετὰ ἀπὸ μένα, τίποτα. Ποιός θὰ μποροῦσε νὰ σὲ ψάξει ἀκόμα, ἂν ὄχι ἐγώ; Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προδίδει ἔτσι, κόβοντας τὸ νῆμα. Χωρὶς νὰ ξέρω οὔτε ποῦ ἀναπαύεται τὸ κορμί σου. Παραδόθηκες στὸν Μίνωά σου, ποὺ νόμιζες ὅτι τὸν εἶχες κοροϊδέψει ἀλλὰ στὸ τέλος σὲ κατάπιε. Κι ἔτσι ἀποκωδικοποίησα ἐπιγραφὲς σὲ ὅλα τὰ πιθανὰ καὶ ἀπίθανα νεκροταφεῖα, σὲ ἀναζήτηση τοῦ ἀγαπημένου σου ὀνόματος, ὅπου τουλάχιστον θὰ μποροῦσα νὰ σὲ κλάψω. Δύο φορὲς μὲ πρόδωσες, τὴ δεύτερη κρύβοντάς μου τὸ κορμί σου. Καὶ τώρα εἶμαι ἐδῶ, καθισμένη σὲ ἕνα τραπεζάκι τούτης τῆς βεράντας, κοιτάζοντας ματαίως τὴ θάλασσα καὶ τρώγοντας κουνέλι στιφάδο. Ἕνας βαριεστημένος γέρος Ἕλληνας τραγουδᾶ ἕνα παλιὸ τραγούδι ζητιανεύοντας. Ὑπάρχουν γάτες, μωρά, δύο Ἄγγλοι τῆς ἡλικίας μου ποὺ μιλᾶνε γιὰ τὴ Βιρτζίνια Γοὺλφ καὶ ἕνας φάρος παραπέρα τὸν ὁποῖο δὲν ἔχουν πάρει χαμπάρι. Ἐγὼ σὲ βοήθησα νὰ βγεῖς ἀπὸ ἕναν λαβύρινθο, κι ἐσὺ μὲ ἔσπρωξες νὰ μπῶ σὲ αὐτὸν καὶ τώρα δὲν ὑπάρχει ἔξοδος γιὰ μένα, οὔτε ἡ πιὸ ἀκραία. Γιατὶ ἡ ζωή μου πέρασε, κι ὅλα γλιστρᾶνε ἀπὸ τὰ χέρια μου χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ποὺ θὰ μὲ ἐπαναφέρει στὸν ἑαυτό μου ἢ στὸν κόσμο.

Εἶμαι ἐδῶ, ἡ θαλάσσια αὔρα μοῦ χαϊδεύει τὰ μαλλιὰ κι ἐγὼ προχωρῶ στὰ τυφλὰ μέσα στὴ νύχτα, γιατὶ ἔχασα τὸ νῆμα μου, ἐκεῖνο ποὺ εἶχα δώσει σ' ἐσένα, Θησέα...

... σοῦ ἀρέσει; Τὸ σκεφτόμουνα ὅλη τὴ νύχτα, τὸ ξανάγραψα στὸ μυαλό μου λέξη πρὸς λέξη, εἶμαι ὅμως σίγουρος ὅτι ἐσὺ θὰ τὸ καλυτερέψεις γράφοντάς το, κάν' το σπαρακτικό, ἂν τὰ καταφέρεις... ἐγὼ δὲν τὰ καταφέρνω καλὰ μὲ τὸν σπαραγμό, ἐδῶ ὅμως χρειάζεται, γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἕνα γράμμα ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ τίποτα... Ποιός νὰ εἶχε γράψει στὸν Τριστάνο αὐτὸ τὸ γράμμα, καὶ ἀπὸ ποιές ἀβύσσους νὰ εἶχε ἀναδυθεῖ, σὰν ροφὸς ποὺ ἀνεβαίνει τὸν χρόνο ἀπὸ τὰ βάθη του ὥσπου μιὰ μέρα βγαίνει προσπαθώντας νὰ ἀναπνεύσει στὸν ἀφρό; Νὰ ζοῦσε ἀκόμα ἐκείνη ἡ γυναίκα ποὺ ἀναζητοῦσε τὸν τάφο του; Καὶ γιατί, μήπως γιὰ νὰ σκάψει ἕναν λάκκο δίπλα στὸν δικό του; Ἡ Δάφνη δὲν ὑπῆρχε πιά, ἀλλὰ ἔμενε ἡ φωνή της, τὸ ψάξιμό της. Μπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσει μετὰ τὸν ἑαυτό του; Ποιός θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ πεῖ... Μὲ μάτια ὀρθάνοιχτα στὸν αὐγουστιάτικο καύσωνα, μὲ τὰ λόγια ἑνὸς γράμματος χωρὶς γράμμα στὰ χέρια, ἐνοχικὸ ἐκτόπλασμα ποὺ συμπυκνώθηκε στὸν ἀέρα σὰν αέριο ἀμμωνίας ποὺ βγῆκε ἀπὸ ἕναν τρύπιο σωλήνα, ὁ Τριστάνο καθόταν ἀκίνητος τυφλωμένος ἀπὸ τὴν ἀντηλιὰ τοῦ μεσημεριοῦ, γυμνὸς σὰν σκουλήκι ὅπως εἶχε φύγει τρέχοντας ἀπὸ τὸ σπίτι σὲ ἀναζήτηση τῶν φωνῶν του, ἐπικαλούμενος πνεύματα ποὺ τὸν ἐπικαλοῦνταν... τὸ αἰωρούμενο

πλαδαρό του γεννητικὸ ὄργανο, μιὰ ἄχρηστη βελόνα πυξίδας, ἔδειχνε ἕνα δευτερεῦον σημεῖο ποὺ ὁ ἴδιος κατάλαβε ὅτι ἦταν ἡ γῆ, καὶ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴ γῆ τὸ κάτω της, καὶ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸ κάτω τῆς γῆς τὸ βάθος, καὶ τὸ αἰώνιο... καὶ τὸ ἐκτυφλωτικὸ φῶς μεταμορφώθηκε ξαφνικὰ σὲ σκοτάδι, ἕνα ἐκτυφλωτικὸ σκοτάδι ποὺ κατάπιε τὰ πάντα... Σήκωσε τὰ χέρια σὰν νὰ προχωροῦσε στὰ τυφλὰ καὶ ἔνιωσε ἔνοικος τοῦ τίποτα, φτιαγμένος ἀπὸ τὸ τίποτα. Νὰ ἦταν ἤδη νεκρός; Ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ, ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ... Δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πεῖ κανείς, συγγραφέα, αὐτὸ τὸ ξέρω μονάχα ἐγώ, ἴσως οὔτε ἐγώ, γιατὶ δὲν πεθαίνεις μόνο ἐξωτερικά, πεθαίνεις κυρίως μέσα σου.

Θὰ εἶμαι εἰλικρινής, πρὶν ἔρθεις εἶχα σκεφτεῖ ὅτι θὰ σοῦ διηγιόμουνα τὰ πάντα γιὰ τὴ Μαύρη Ἐλιά, γι' αὐτὴν δὲν μίλησε ποτὲ κανείς, καὶ εὐτυχῶς ἀκόμα κι ἐσὺ στὸ βιβλίο σου τὴν ἀγνοεῖς... κι ἔλεγα στὸν ἑαυτό μου ὅτι ἔτσι θὰ ἀποκαθιστοῦσα τὶς ἰσορροπίες. Τί ἀνόητος, λὲς καὶ στὴ ζωὴ ὑπάρχουν ἰσορροπίες ποὺ χρειάζονται ἀποκατάσταση... κι ὅμως δὲν ἔχω πιὰ τὴ διάθεση, ἡ Μαύρη Ἐλιὰ ἀνήκει μονάχα στὸν Τριστάνο, γιατὶ θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν προσφέρω σ' ἐσένα, δὲν τὴν ἀξίζεις... τὸ πολὺ πολὺ νὰ σοῦ πῶ τὰ πολὺ σημαντικά, θὰ περιοριστῶ σ' αὐτὰ ποὺ ὀνομάζουμε γεγονότα. Γιατί, τί μπορεῖ νὰ σημαίνει γεγονότα;... ἂς τὰ ποῦμε ὅμως ἔτσι, γεγονότα... γιὰ παράδειγμα ὅταν ἔφυγε... ὅταν ἀπεβίωσε, ὅπως θὰ ἔλεγαν ἐκεῖνοι ποὺ χρησιμοποιοῦν

ἐκφράσεις τύπου παίρνω τὸ θάρρος νὰ ἐκφράσω τὰ θερμά μου συλλυπητήρια. Ἀνοησίες, οἱ ἄνθρωποι δὲν πεθαίνουν, ἔχω τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀποσαφηνίσω, πέφτουν ἁπλῶς θύματα τῆς μαγείας... τὸ ἔχει πεῖ ἕνας συγγραφέας ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὸν γνωρίσεις, παραμένουμε μαγεμένοι γι' αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀγαποῦν, ἀλλὰ γι' αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀγαποῦν πολὺ πολύ, παραμένουμε ἐκεῖ καὶ αἰωρούμαστε στὸν ἀέρα σὰν μπαλόνια ἀλλὰ δὲν μᾶς βλέπει κανείς, μᾶς βλέπουν μονάχα αὐτοὶ ποὺ μᾶς ἀγαποῦν, ἀλλὰ αὐτοὶ ποὺ μᾶς ἀγαποῦν πολὺ πολύ, καὶ ἀρκεῖ νὰ σηκωθοῦν στὶς μύτες τῶν ποδιῶν τους, μὲ ἕνα μικρὸ τίναγμα, ἕνα ἁπλὸ πηδηματάκι, γιὰ νὰ μᾶς ἁρπάξουν ἀπὸ τὰ πόδια ποὺ τώρα πιὰ εἶναι φτιαγμένα ἀπὸ ἀέρα, καὶ νὰ μᾶς τραβήξουν κάτω, νὰ μᾶς συγκρατήσουν, γιατὶ σὲ ἀντίθετη περίπτωση ἐμεῖς ἀρχίζουμε πάλι νὰ πετᾶμε, νὰ ἀνεβαίνουμε, ἐνῶ ἐκεῖνοι πιάνοντάς μας ἀγκαζὲ μᾶς κρατᾶνε χαμηλά, στὸ ὕψος τους, σὰν νὰ μὴν ἔχει συμβεῖ τίποτα, σὰν νὰ κάνουμε αὐτὲς τὶς μικρὲς προσποιήσεις ποὺ συνηθίζουμε στὴ ζωὴ ἀπὸ κοινωνικὴ ὑποχρέωση, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ρεζίλι στὸν ψιλικατζὴ ἢ στὸν περιπτερὰ ποὺ μᾶς γνωρίζει ἀπὸ πάντα καὶ ὁ ὁποῖος θὰ ἔλεγε μὰ τί περίεργο, αὐτὸς ἐκεῖ σεργιανάει ἀγκαζὲ μὲ τὴ γυναίκα του ποὺ αἰωρεῖται στὸν ἀέρα... Ἔτσι λοιπὸν τοῦ συνέβη, τοῦ Τριστάνο, ἦταν Κυριακή, ἀλλὰ κι ἂν δὲν ἦταν δὲν πειράζει, ἀποφάσισα ὅτι ὅλα τὰ σημαντικὰ πράγματα συνέβησαν στὸν Τριστάνο Κυριακή, κι ἂν ἐσὺ τὸ γράψεις στὸ βιβλίο ποὺ θὰ γράψεις θὰ γίνει ἀληθινό, γιατὶ τὰ γραμμένα πράγματα γίνονται ἀληθινά... καὶ ἦταν Αὔγουστος, γιατὶ ἀποφάσισα ὅτι τὰ σημαντικὰ πράγματα στὸν Τριστάνο συνέβησαν μιὰ Κυριακὴ τοῦ Αὐγούστου, κι ἂν ἐσὺ τὸ γράψεις θὰ

γίνει κι αὐτὸ ἀληθινό, θὰ δεῖς... ἐκεῖνος τριγύριζε σὲ μιὰ ἔρημη Πλάκα καὶ σκεφτόταν κάποια μελαγχολικὰ βλέμματά της, κάποια μελαγχολικὰ βράδια στὴ Μαλαφράσκα, τὴ Δάφνη σκεφτικὴ μπροστὰ στὰ ὀρθάνοιχτα πρὸς τὴν πεδιάδα παράθυρα, τὶς λάμπες πετρελαίου, καὶ τὴ φωνή της μὲ τὴν ἔντονη κρητικὴ προφορὰ ποὺ ἔλεγε, Τριστάνο, αὐτὴ εἶναι ἡ θέλησή μου, ὅταν πεθάνω δὲν θέλω νὰ θαφτῶ ἐδῶ, στὸ γεμάτο ὁμίχλη νεκροταφεῖο αὐτῆς τῆς πεδιάδας, πήγαινέ με στὸ σπίτι μου καὶ ἀποτέφρωσέ με, καὶ σκόρπισε τὶς στάχτες στὴ δική μου θάλασσα, ἀνάμεσα στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, σὲ παρακαλῶ ὅμως, ἁπλά, χωρὶς τίποτα τὸ δραματικό, θὰ πᾶς ἀπὸ τὸ ἕνα νησὶ στὸ ἄλλο, θὰ δανειστεῖς τὴ βάρκα ἑνὸς ψαρᾶ, θὰ ἀπομακρυνθεῖς λιγάκι ἀπὸ τὴν ἀκτή, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπομακρυνθεῖς πολύ, κάπου στὴ Σίφνο, στὴ Νάξο, στὴν Πάρο, καὶ θὰ μὲ σκορπίσεις λιγάκι ἐδῶ καὶ λιγάκι ἐκεῖ, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ εἶσαι γυμνὸς μέσα στὴ βάρκα, ὅπως ὅταν κάναμε ἐκεῖνες τὶς ἐκδρομὲς γιατὶ ἐσὺ ἐπέμενες νὰ θέλεις νὰ ψαρεύεις γκαμπουζίνεν καὶ δὲν τὰ ψάρευες ποτέ, καὶ τελικὰ καταλήγαμε νὰ κάνουμε ἔρωτα καὶ ἡ βάρκα κλυδωνιζόταν ἐπικίνδυνα κι ἐσὺ φώναζες, προσεχῶς ναυάγιο!... Ὁ Τριστάνο σταμάτησε στὸ ψιλικατζίδικο τῆς Πλάκας, ἐκείνη βρισκόταν ξαπλωμένη στὸ βυζαντινὸ παρεκκλήσι ἐκεῖ κοντά, ἔκανε ζέστη... καὶ σκέφτηκε ὅτι ὁ ψιλικατζὴς θὰ ἔβρισκε τὸν τρόπο νὰ τοῦ τὴν ξαναβρεῖ γιατὶ τὴ γνώριζε ἀπὸ μικρὸ κορίτσι, ἀλλὰ ὁ ψιλικατζὴς δὲν τὴ θυμόταν, τότε ὁ Τριστάνο πῆγε στὸ περίπτερο μὲ τὰ ἀναψυκτικὰ καὶ ρώτησε τὸν ἀνθρωπάκο, ἂν θυμᾶται μιὰ γυναίκα ποὺ ὅταν ἦταν κοριτσάκι ἀγόραζε κάποιες φορὲς ἐδῶ καραμέλες, τὸ ὄνομά της εἶναι Δάφνη, ἀλλὰ οἱ φίλοι της τὴ

φώναζαν πάντα Φίνη, εἶναι ξαπλωμένη σὲ ἕνα φέρετρο στὸ παρεκκλήσι τῆς μικρῆς πλατείας ἐδῶ δίπλα, ἂν τὴ θυμάστε, θὰ μπορούσατε νὰ μοῦ τὴ φέρετε πίσω;, ἄκουσα ὅτι μερικὲς φορὲς συμβαίνουν τέτοια θαύματα κι εἶπα νὰ δοκιμάσω... Ὁ ἀνθρωπάκος ὅμως τοῦ περιπτέρου δὲν θυμόταν τὴ Δάφνη, λυπᾶμαι, εἶπε, ὑπάρχουν τόσο πολλὲς Δάφνες στὴν Ἑλλάδα... καὶ τότε ὁ Τριστάνο ἀπευθύνθηκε στὴ γυναίκα χωρὶς πόδια ποὺ πουλοῦσε βιολέτες, καὶ ἡ γυναίκα χωρὶς πόδια ποὺ πουλοῦσε βιολέτες τὴ θυμήθηκε ἀμέσως, εἶπε μὰ βέβαια, μὰ βέβαια, ἐκεῖνο τὸ κορίτσι ποὺ εἶχε δυὸ μάτια σὰν μαῦρες ἐλιές, πέρασε πολὺς καιρὸς ἀλλὰ τὴ θυμᾶμαι καλά, νὰ ξέρεις πὼς δὲν ἔχει ἐξαφανιστεῖ στὸ τίποτα, εἶναι ἐδῶ δίπλα σου, στὸ ὕψος τοῦ κλαδιοῦ ἐκείνης τῆς πορτοκαλιᾶς, ἀρκεῖ νὰ τὴν ἁρπάξεις ἀπὸ τὰ πόδια καὶ νὰ τὴν τραβήξεις κάτω... Εἶναι παράξενες οἱ μαγεῖες, συγγραφέα, γιατὶ ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον, ὁ Τριστάνο γύρισε, εἶδε τὴ Μαύρη Ἐλιὰ ποὺ αἰωροῦνταν στὸ ὕψος μιᾶς πορτοκαλιᾶς καὶ τῆς εἶπε, τί ἀνόητος, μὲ τὰ χρόνια πρέπει νὰ ἀδυνάτισε ἡ ὅρασή μου, ἤσουν ἐδῶ πίσω μου καὶ δὲν σὲ εἶδα, εὐτυχῶς ποὺ ἦταν αὐτὴ ἡ κυρία ποὺ πουλάει βιολέτες καὶ ποὺ μὲ βοήθησε νὰ καταλάβω ὅτι ἁπλῶς ἤσουν μαγεμένη... Εὐχαριστῶ, κυρία, εἶπε στὴ γυναίκα χωρὶς πόδια ποὺ πουλοῦσε βιολέτες, τράβηξε κάτω τὴ Δάφνη ἀπὸ τὸ δέντρο καὶ βάλθηκαν νὰ περπατᾶνε μαζὶ στὴν Πλάκα, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι πίστευε ἐκεῖνος ἦταν μιὰ χειμωνιάτικη μέρα, καὶ ἡ Δάφνη τοῦ εἶπε, μπὲς στὸ σπίτι μου, πυροβολοῦν, εἶναι ἐπικίνδυνο, κι ἐσὺ σκότωσες ἕναν Γερμανὸ ἀξιωματικό.

῾Ο Φερούτσιο ἔλεγε πάντα ὅτι οἱ κατώτεροι ὀργανισμοὶ διαθέτουν μεγαλύτερη ζωτικότητα ἀπ' ὅ,τι οἱ ἐξελιγμένοι. Πρέπει νὰ εἶναι ἡ θεωρία κάποιου ποὺ πέθανε νέος, οἱ ἄνθρωποι ποὺ σκέφτονται ἔτσι πρέπει νὰ πεθαίνουν νέοι, ἂν μή τι ἄλλο γιὰ νὰ εἶναι συνεπεῖς... Ἔχω νὰ σοῦ διηγηθῶ μιὰ ἱστορία, εἶναι μιὰ σκέτη λιχουδιά, δὲν τὴν ὑποπτεύεται κανείς, τώρα ὅμως εἶμαι κουρασμένος, καὶ ἔχω τὴν αἴσθηση πὼς εἶναι ἀργά, ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ ὕπνο... θὰ σοῦ τὴ διηγηθῶ μὲ λίγα λόγια, ἐσὺ θὰ πρέπει νὰ τὴ διανθίσεις λιγάκι, γιατὶ ἔτσι δὲν εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ λέμε συναρπαστική... τώρα ὅμως θέλω νὰ κοιμηθῶ, ἡ ἀνάσα μου δὲν μὲ βαστάει ἄλλο. Σὲ παρακαλῶ, αὔριο ἔλα νωρὶς τὸ πρωί, ἀκόμα καὶ χαράματα, ἔτσι κι ἀλλιῶς θὰ μὲ βρεῖς ξύπνιο, δὲν μοῦ απομένει πλέον πολὺς χρόνος, θέλω νὰ πεθάνω πρὶν νὰ τελειώσει ὁ Αὔγουστος, καὶ ὁ Σεπτέμβρης εἶναι πρὸ τῶν πυλῶν, τὸ νιώθω.

Νομίζω πὼς φτάσαμε πλέον στὸ τέλος, σοῦ τὸ λέω γιατὶ χθὲς νύχτα σκεφτόμουνα ὅτι μπῆκα στὸν κύκλο... θέλω νὰ πῶ, πάει ἤδη ἀρκετὸς καιρὸς ποὺ τροχάζω ὀλόγυρα... ἀστεῖο ἀκούγεται τὸ ρῆμα τροχάζω γιὰ κάποιον ποὺ ἔχει τὸ πόδι του σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, τὸ φαντάζεσαι;... ἐγὼ τὸ φαντάζομαι, κάνε κι ἐσὺ μιὰ προσπάθεια, ἕνας σταφιδιασμένος κωλόγερος, ὀλόγυμνος, τυλιγμένος σὲ ἕνα σεντόνι, σέρνοντας ἕνα καταφαγωμένο πόδι, νὰ χοροπηδᾶ σὲ ἕνα ἔρημο ξέφωτο γυρίζοντας γύρω γύρω... ἂν τὸ σκεφτεῖς

σοῦ ἔρχεται ἡ διάθεση νὰ τὸν παροτρύνεις... ἔλα, μπές, πάρε μιὰ ἀπόφαση, ἄντε!... Εἶναι κάτι ποὺ σκεφτόμουνα νὰ μὴ σοῦ πῶ, ἀμφιταλαντεύτηκα μέχρι τέλους, σκεφτόμουνα ὅτι σὲ τελευταία ἀνάλυση δὲν προσθέτει τίποτα, κι ὕστερα ἔλεγα στὸν ἑαυτό μου ὅτι δὲν βελτιώνει σὲ τίποτα τὴ φιγούρα τοῦ Τριστάνο... τὸ ἀντίθετο, κι ἄλλωστε ἔχω τὴν αἴσθηση πὼς κατέστρεψα ἀρκετὰ τὸν ἥρωά σου... κατέστρεψα δὲν εἶναι ἡ σωστὴ λέξη, ὅμως... οἱ ἀθλιότητες... ξέρεις, ἕνας συγγραφέας ἐπινοεῖ καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἐξαγνίζει τὸν ἥρωά του... ὄχι, δὲν εἶμαι σαφής, δὲν εἶναι πὼς τὸν ἐξαγνίζει, εἶναι ὅτι ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα, ἀκόμα κι ἂν τὸν βάζει νὰ ζήσει μιὰ ἀνθρώπινη ζωή, καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων εἶναι γεμάτη ἀθλιότητες, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ἄσπλαχνο ζῶο, πρόκειται πάντα γιὰ μιὰ χάρτινη ζωή, καὶ στὸ χαρτὶ οἱ ἀθλιότητες δὲν βρομᾶνε... ἀντίθετα, ἂν κάποια πράγματα σοῦ τὰ πεῖ κάποιος ποὺ τὰ ἔχει ζήσει, καὶ ἐπιπλέον αὐτὸς ποὺ σοῦ τὰ διηγεῖται εἶναι μὲ σάρκα καὶ ὀστά, δίπλα σου, καὶ ἀναπνέει, ἀκόμα καὶ ἂν ἡ σάρκα του δὲν εἶναι σὲ τέλεια κατάσταση, οἱ ἀθλιότητες ἐκεῖνες εἶναι λιγότερο ἀσηπτικές, γίνομαι σαφής;... Ὅμως, ὅταν κάποιος βρίσκεται στὸ τέλος... σκέφτηκα, λοιπόν, ὅτι χάρη σ' ἐσένα θὰ γίνουν χάρτινες, κι ἔτσι θὰ γίνουν πιὸ ἀφηρημένες. Κι ὅμως δὲν εἶναι ἀθλιότητες... ποιὸς ξέρει, μερικὲς φορὲς εἶναι τόσο δύσκολο νὰ ξεχωρίσεις ἀνάμεσα στὴν ἀσπλαχνία καὶ τὴ δικαιοσύνη... νὰ σκοτώνεις... μὲ τὴν ἔννοια νὰ δολοφονεῖς... Ὁ Τριστάνο ἦταν ἕνας εἰρηνιστής, αὐτὸ τὸ ξέρεις ἀπὸ ἐκείνη τὴ μακρινὴ συνέντευξη, πρὶν φροντίσει νὰ χαθοῦν τὰ ἴχνη του, καὶ κυρίως ἦταν κατὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἐκεῖνο τὸν μπουνταλάδικο, τὸν

γραφειοκρατικό, τὸν χαρισμένο ἀπὸ τὸ κράτος θάνατο, μὲ βούλλα καὶ χαρτόσημο... βεβαίως, πρόκειται γιὰ θέμα ἀρχῆς, θὰ ἴσχυε ἂν ὁ κόσμος ἦταν τέλειος, κι ἂν ἀκολουθήσεις αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ὣς τὶς ἀκραῖες της συνέπειες, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ πᾶς νὰ ἀγκαλιάσεις ἐκεῖνον τὸν Χιλιανὸ στρατηγὸ ποὺ δολοφόνησε χιλιάδες ἀνθρώπους στὰ στάδια, ἄντε, πήγαινε νὰ τὸν ἀγκαλιάσεις καὶ νὰ τοῦ ἐξηγήσεις τί εἶναι ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν πλησίον, ἴσως μάλιστα νὰ γίνετε καὶ φίλοι... Δυστυχῶς ὁ κόσμος δὲν εἶναι ὅπως τὸν φανταζόταν ὁ Τολστόι, νὰ πείθεις τὸν δολοφόνο μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συγγνώμης... θὰ ἦταν ὡραία μιὰ τέτοια οὐτοπία. Ὁ Χίτλερ εἶχε ὑποσχεθεῖ ὅτι ὁ ναζισμὸς θὰ βασίλευε χίλια χρόνια στὴν Εὐρώπη, πιστεύεις ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ κάνει ὅ,τι ἤθελε στὸ ὄνομα τῶν ἀρχῶν μας περὶ ἀγάπης καὶ ἀδελφοσύνης;... Οἱ ἀρχές μας ἀποκλείουν τὸ φόνο, ἀλλὰ τὸ νὰ σκοτώσεις τὸν τύραννο, θέλω νὰ πῶ τὸ Κτῆνος, αὐτὸ ποὺ θὰ καταβρόχθιζε τὶς ἀρχές μας, δὲν ἀντιφάσκει μὲ τὶς ἀρχές μας... Ὅπως καὶ νά 'χει, ἀφήνω αὐτὸ τὸ δίλημμα σ' ἐσένα, τώρα πιὰ δὲν μὲ ἀφορᾶ... Θὰ εἶμαι ὅμως συνοπτικός, δὲν ἔχω διάθεση νὰ σταθῶ σὲ λεπτομέρειες, ἄλλωστε σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία δὲν εἶναι ἀπαραίτητες, ἀρκεῖ νὰ ξέρεις ὅτι ὁ Τριστάνο δὲν ἦταν μόνος καὶ ὅτι τὸ αὐτοκίνητο τὸ ὁδηγοῦσε ὁ Ταντέο. Μιὰ λεπτομέρεια, ὁ Τριστάνο δὲν ἦταν πλέον τόσο νέος, τὸ ἀντίθετο, ἦταν πλέον γέρος καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ παρέα... ἀλλὰ καὶ ὁ Ταντέο ἦταν ἀρκετὰ γέρος, μὰ ἦταν ἡ παρέα ποὺ χρειαζόταν... Ὄχι, ἄκου, ἄλλαξα γνώμη, ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἱστορία θὰ σοῦ διηγηθῶ μονάχα τὶς λεπτομέρειες, τὸ προτιμῶ, θὰ παραλείψω τὰ οὐσιαστικά, ἔτσι κι ἀλλιῶς θὰ τὰ καταλάβεις μόνος σου...

δηλαδὴ τὸ πῶς ὁ Τριστάνο βρῆκε τελικῶς τὴν ἄκρη, πῶς εἶχε βρεῖ τὸ σωστὸ μέρος, ποιός τὸν εἶχε βοηθήσει στὶς ἀναζητήσεις του... δὲν ἐνδιαφέρουν. Ὁ Ταντέο ὁδηγοῦσε τὸ αὐτοκίνητο καὶ ὁ Τριστάνο σιγοτραγουδοῦσε ἕνα εἶδος παιδικοῦ ρεφραίν, ahi luna luna luna el niño la mira mira el niño la está mirando... Ἕνας τσιγγάνικος θρύλος λέει ὅτι ἡ πανσέληνος κλέβει τὰ παιδιά, τὸ παιδὶ ποὺ τοῦ εἶχε κλέψει δὲν ἦταν πιὰ τόσο παιδί, γι' αὐτὸν ὅμως ἦταν ἀκόμα παιδί... Ἡ Περσεφόνη καλύπτει τοὺς νεκροὺς μὲ λευκὰ σεντόνια, φεγγαράκι μου λαμπρὸ φέγγε μου νὰ περπατῶ... ὁ δρόμος ἦταν λευκὸς ἀπὸ τὴ σκόνη ἀνάμεσα στοὺς χαμηλοὺς θάμνους, καὶ οἱ προβολεῖς τὸν ἔκαναν ἀκόμα πιὸ λευκό... Ὁ Τριστάνο εἶχε ἤδη γράψει μιὰ κάρτ-ποστὰλ στὴ Ροζαμούντα, ἀλλὰ δὲν τὴν εἶχε ταχυδρομήσει ἀκόμα, τὴν κρατοῦσε στὸ ντουλαπάκι τοῦ αὐτοκινήτου... ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χωριουδάκι εἶχαν φύγει ὅλοι, θὰ μετασχηματιζόταν σὲ τουριστικὸ χωριό, εἶχε ἐξηγήσει ὁ Ἱσπανὸς χωροφύλακας ποὺ τοῦ ἔδειξε τὸν δρόμο, ἕνα χωριὸ ὅμως ἰδιαίτερο, ἐλιτίστικο, ἀφοῦ αὐτοὶ ποὺ εἶχαν ἤδη ἐγκατασταθεῖ ἦταν διανοούμενοι τουρίστες, ἔτσι τοὺς εἶχε χαρακτηρίσει, μὲ ἄλλα λόγια μιὰ κοινότητα γραμματιζούμενων, ὅλοι τους ἄνθρωποι ἥσυχοι, σκεπτόμενοι, ὄχι ἐκεῖνοι οἱ νεαροὶ ποὺ πηγαίνουν στὶς ντισκοτὲκ ἢ κάνουν πάρτυ μὲ μουσικὲς ποὺ ἐνοχλοῦν τοὺς γείτονες κι ὕστερα μεθᾶνε κι ἐμεῖς ἀναγκαζόμαστε νὰ παρέμβουμε... Καὶ ἡ κατοικία ἦταν ἰδιαιτέρως κομψή, ἔτσι ὅπως τὴν ἔβλεπες ἀπ' ἔξω, μιὰ παλιὰ ἀγροικία ἀνακαινισμένη ἀπὸ ἕναν ἔξυπνο ἀρχιτέκτονα, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φροντίζουν νὰ μὴν καταστρέφουν τὸ περιβάλλον... Ἀλλὰ καὶ ὁ ἔνοικός της ἦταν ἕνας κομψός, ἀξιαγάπητος κύριος, καὶ τοὺς ὑπο-

δέχτηκε θερμά, ἄλλωστε ἔρχονταν σὰν φίλοι, ἀλλὰ μὲ ποιό τρόπο κατόρθωσαν νὰ γίνουν δεκτοὶ ὡς φίλοι δὲν θὰ σοῦ πῶ, γιατὶ δὲν πρόκειται γιὰ λεπτομέρεια... καὶ δὲν εἶναι ἐπίσης λεπτομέρεια τὸ πῶς ἐξελίχθηκαν ἀκριβῶς τὰ πράγματα, ἀφοῦ κάθισαν σ' ἐκείνους τοὺς ὡραίους καναπέδες ποὺ ἦταν σκεπασμένοι μὲ παραδοσιακὰ σάλια τῆς Καστίλης κι ἐκεῖνος ὁ εὐγενικὸς κύριος τοὺς πρόσφερε ἕνα μπράντυ πρώτης ποιότητας, ἕνα πεπαλαιωμένο Carlos Primero, ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ὑπογραμμίσουμε αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια, γιατὶ τὸ μπράντυ εὐνοεῖ τὴ χώνεψη, ἄλλη σημαντικὴ λεπτομέρεια, γιατὶ εἶχαν πάρει ἕνα πλουσιοπάροχο δεῖπνο, ἐκεῖνος καὶ ὁ Ταντέο, σημαντικὴ λεπτομέρεια ὄχι μόνο λόγῳ τοῦ gazpacho καὶ τῶν angulas al forno, φαγητὰ ποὺ ὁ Ταντέο δὲν τὰ εἶχε ξαναδοκιμάσει, ἀλλὰ γιατὶ ἦταν βράδυ, καὶ μάλιστα ἀρκετὰ ἀργά... Ἕνα μπράντυ ποὺ ἄρεσε τόσο πολὺ στὸν Ταντέο ὥστε δέχτηκε καὶ δεύτερο, κι ὕστερα ἕνα τρίτο, καὶ ἐνῶ ἔπινε τὸ τρίτο ποτήρι εἶπε, ἄλλη λεπτομέρεια, ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ τὸ εἶχε πραγματικὰ ἀνάγκη, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ κάτι ποὺ θὰ τοῦ ἔβαζε λίγη φωτιὰ στὶς φλέβες... Καὶ ἐδῶ φτάνουμε σὲ κάτι οὐσιαστικό, τὸ ὁποῖο παρακάμπτω ὅπως σοῦ ὑποσχέθηκα... θὰ ἤθελα μόνο νὰ προσθέσω ὅτι πρὶν μποῦμε σ' αὐτὸ τὸ οὐσιαστικὸ μέρος ὁ Τριστάνο ἀκούμπησε πάνω στὸ τραπεζάκι τὴ φωτογραφία ἑνὸς ἀγοριοῦ καθισμένου σὲ μιὰ πολυθρόνα ἀπὸ λυγαριὰ κάτω ἀπὸ μιὰ πέργκολα, μὲ μιὰ καράφα νερὸ μπροστά του καὶ ἕνα βιβλίο στὸ χέρι, φαίνεται πὼς εἶναι καλοκαίρι, καὶ τὸ ἀγόρι ἔχει ἴσια μαῦρα μαλλιά, ἕνα εὔθυμο πρόσωπο καὶ τὸ χαμόγελο αὐτοῦ ποὺ πάει νὰ συναντήσει τὴ ζωή... Καὶ δείχνοντας αὐτὴ τὴ φωτογραφία εἶχε πεῖ... εἶχε πεῖ... δὲν θυμᾶμαι, συγγραφέα, σοῦ τὸ ὁρκίζομαι, δὲν θυμᾶμαι νὰ σοῦ

ἐπαναλάβω τὰ ἀκριβῆ του λόγια, ἐπειδὴ ὅμως δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ λεπτομέρεια θὰ σοῦ πῶ τὴ γενικὴ ἔννοια, εἶπε περίπου ὅτι ἤθελε νὰ ἀποσαφηνίσει ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἀγόρι ἦταν παιδί του καὶ ὅτι τὸ εἶχε ἀγαπήσει πολύ... Σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο ὁ εὐγενικὸς κύριος κατάλαβε τὰ πάντα καὶ ἔγινε πολὺ λιγότερο εὐγενικός, ὅπως μπορεῖς νὰ φανταστεῖς, ὁ Τριστάνο δὲν περιορίστηκε σ' ἐκεῖνα τὰ λόγια, γιατὶ μὲ τὴν εὐκαιρία ἤθελε νὰ μάθει ἀπὸ ποιόν ἔπαιρνε διαταγές, ἐκεῖνος ὁ εὐγενικὸς κύριος... ἀπὸ ποιές ὑπηρεσίες, τὶς ξένες, δηλαδὴ τὶς πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἢ τὶς δικές μας; Κι ἂν τὸ προϊὸν ἦταν ἐθνικό, ἦταν αὐτοὶ ποὺ εἶχαν λοξοδρομήσει ἀπὸ τὸν σωστὸ δρόμο ἢ ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν βρεῖ τὴν εὐθεία ὁδό; Αὐτὲς ὅμως εἶναι λεπτομέρειες ποὺ σὲ ἀφήνω νὰ τὶς σκεφτεῖς, συγγραφέα, ἄλλωστε ἂν ἔχεις τὴν ὑπομονὴ ὑπάρχει ἕνα ντοσιὲ κάμποσων χιλιάδων σελίδων στὰ ἀρχεῖα τοῦ Κοινοβουλίου τῆς Δημοκρατίας μας... εἶναι τὰ ντοκουμέντα μιᾶς ἐπιτροπῆς ποὺ εἶχε ἕνα μοναδικὸ ὄνομα, στὴν Εὐρώπη δὲν τὴ διαθέτει καμιὰ ἄλλη χώρα, εἶναι μιὰ πρωτιὰ γιὰ τὴν ὁποία μποροῦμε νὰ εἴμαστε ὑπερήφανοι, ὀνομάζεται Κοινοβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ Σφαγῶν, τὰ ντοκουμέντα αὐτὰ μποροῦν νὰ τὰ συμβουλευτοῦν οἱ πολίτες, ἂν βρεῖς καιρὸ πήγαινε νὰ ρίξεις μιὰ ματιά, σοῦ τὰ ἀφήνω εὐχαρίστως ὅπως σοῦ ἀφήνω αὐτὸν τὸν αἰώνα... Τελικά, ὅταν τὰ φίδια στὸ κεφάλι τῆς Μέδουσας ἔχασαν τὴ δύναμή τους, ἐκεῖνοι βγῆκαν μέσα στὴ νύχτα, ὁ Ταντέο ξανακάθισε στὸ τιμόνι, ὑπῆρχε ἕνα ὡραῖο ὁλόγιομο φεγγάρι, luna luna luna el niño la mira mira el niño la está mirando, ὅταν πέρασαν μπροστὰ ἀπὸ τὴ μικρὴ πλατεία τῆς ἐκκλησίας, ὁ Τριστάνο εἶδε ὅτι

στὸν τοῖχο τοῦ καμπαναριοῦ ὑπῆρχε ἕνα γραμματοκιβώτιο, καὶ τοῦ φάνηκε τὸ πιὸ κατάλληλο γραμματοκιβώτιο γιὰ τὴν κάρτα ποὺ εἶχε γράψει γιὰ τὴ Ροζαμούντα, Δεσποινὶς Μαίριλυν-Ροζαμούντα, οὐράνιο Πανκουέρβο, Κόσμος. Ἦταν ἡ διεύθυνση... μιὰ διεύθυνση ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὴ βρεῖ ὁποιοσδήποτε ταχυδρόμος αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ στὸν Τριστάνο ἄρεσε ἡ ἰδέα νὰ κάνει ἕνα τέτοιο πράγμα, ἦταν σὰν νὰ εἶχε πετάξει ἕνα βάρος ἀπὸ πάνω του... In dreams begins responsability, ἔκανα ὅ,τι μοῦ ζητοῦσες στὸ ὄνειρο, ἕνα ἀντίο ἀπὸ τὸν Τριστάνο σου.

Μακριὰ φαίνονταν φωτιὲς πάνω στὰ βουνά, ἴσως νὰ ἦταν βοσκοί. Ἔπεφτε τὸ βράδυ καὶ ἕνα λουλακὶ χρῶμα ἔβαφε τυρκουὰζ τὴ γραμμὴ τῆς πεδιάδας, τότε τοῦ ἦρθε στὸ μυαλὸ κάτι ποὺ ὁ ἴδιος δὲν τὸ εἶχε σκεφτεῖ ἐδῶ καὶ χρόνια, λουλάκι, ἔτσι ὀνομαζόταν ἐκεῖνο τὸ γαλάζιο ὑγρὸ ποὺ οἱ γυναῖκες χρησιμοποιοῦσαν στὴν πλύση... στὸ μεταξὺ ὁ δρόμος ἀνηφόριζε ἴσια πρὸς τὸ βουνό, στὴν πλαγιὰ εἶχαν ἀνάψει ἕνα τσαμπὶ φῶτα, ἴσως ἕνα χωριό, ὄχι, δὲν εἶναι ἡ Θήβα, εἶπε ὁ Γιάννης, παρότι ἡ Θήβα σήμερα εἶναι ἕνα χωριό, τὴν προσπεράσαμε ἀλλὰ δὲν τὸ κατάλαβες, αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι μιὰ ὁποιαδήποτε κωμόπολη, τώρα ὅμως μᾶς περιμένει μιὰ σειρὰ στροφές, ἀνεβαίνουμε τὸν Παρνασσό, ποὺ στὴ λογοτεχνία μοιάζει μὲ γλυκὸ λόφο ἐνῶ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἕνας τεράστιος ὀρεινὸς ὄγκος, θὰ εἶναι καλὴ ἰδέα νὰ σταματήσουμε νὰ φᾶμε κάτι στὴν Ἀράχοβα... Καὶ στὸ

σημεῖο ἐκεῖνο ὁ Γιάννης ἄρχισε νὰ μιλάει γιὰ τὸν πόλεμο τῆς Κριμαίας, ποιός ξέρει γιατί, καὶ ὁ Τριστάνο ξαφνικὰ σκέφτηκε τὴ δασκάλα του στὸ δημοτικό, ποὺ τὸν ἀγαποῦσε, καὶ τὸ ἀναγνωστικό του, καὶ ξαφνικά, σ' ἐκεῖνον τὸν Παρνασσὸ τῶν νεκρῶν μουσῶν, ἀναδύθηκαν μέσα στὴ νύχτα πρόσωπα χωρὶς πρόσωπο, ὁ στρατηγὸς Λαμάρμορα καὶ οἱ βερσαλλιέροι του, καὶ κυρίως μιὰ φωνὴ ποὺ τραγουδοῦσε εἶχα ἕνα παρδαλὸ ἀλογάκι... Ἡ σελήνη ὅμως ἦταν ἕνας παγωμένος δίσκος, ὁ δρόμος ἔρημος, ἕνα ἀδέσποτο σκυλὶ ἀκίνητο στὴν ἄκρη μιᾶς στροφῆς ἔμοιαζε νὰ περιμένει κάποιον, εἶχε τὸν λαιμό του προτεταμένο καὶ τὸ κεφάλι του ανασηκωμένο, σὰν νὰ οὔρλιαζε... Καὶ μὲ ἐκείνη τὴν εἰκόνα ἦρθε μιὰ ἄλλη φωνή, μιὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς φωνὲς ποὺ κατοικοέδρευαν μέσα του, ἴσως ὅμως νὰ ἦταν ἡ ἴδια μὲ διαφορετικὴ χροιά, καὶ τραγουδοῦσε ἕνα μοιρολόι σὰν νὰ τραγουδοῦσε ἕνα νανούρισμα... Ἀνταῖε, εἶπε, ἂν ξέρεις ἐκεῖνο τὸ ποίημα μὲ τὶς φωνὲς ἀπάγγειλέ μου το στὰ ἑλληνικά, σὲ παρακαλῶ. Τὸ ὄνομά μου δὲν εἶναι Ἀνταῖος, εἶπε ὁ Γιάννης, τὸ ὄνομά μου εἶναι Γιάννης. Δὲν πειράζει, ἀπάντησε ὁ Τριστάνο, ἔχεις τὴν ἴδια φωνὴ μὲ ἕναν φίλο ποὺ γνώρισα στὴν Πλάκα πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἐγὼ ὅμως τὸν φώναζα Μάριο, κάποτε μὲς στὰ ὄνειρά μας ὁμιλοῦνε, κάποτε μὲς στὴν σκέψι τὲς ἀκούει τὸ μυαλό... Ἄρχισαν νὰ ἀνεβαίνουν τὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἁπλωνόταν ὁ ἐλαιώνας τῶν Δελφῶν, κοντοστάθηκαν μπροστὰ στὸν ὀμφαλό... σήκωσε τὸ βλέμμα του. Ὁ οὐρανὸς ἦταν χαμηλός, μὲ ἕνα πυκνὸ στρῶμα ὁμίχλης, ὁ Τριστάνο χάιδεψε τὴν κυκλικὴ ἐπιφάνεια τῆς πέτρας καὶ ἄρχισε νὰ ἀνηφορίζει πρὸς τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα. Μπροστὰ ἀπὸ τὸν Θησαυρὸ τῶν Ἀθη-

ναίων καθόταν ένας κακοντυμένος ανθρωπάκος πού προσπαθοῦσε νὰ προφυλαχτεῖ ἀπὸ τὴ βροχή, εἶχε ἕνα μπουζούκι στὰ γόνατά του καὶ μόλις τὸν εἶδε ἄρχισε νὰ γρατζουνάει τὶς χορδές. Ὁ Τριστάνο τοῦ ἔδωσε ἕνα νόμισμα κι ἐκεῖνος ἄρχισε νὰ σιγοτραγουδάει ἕνα μᾶλλον παλιὸ τραγούδι ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατάλαβε μὲ τὸ ζόρι τὸ ρεφραίν, τὸ τρὰμ τὸ τελευταῖο, κι ὕστερα ἕνα ντράγκα ντρούν... ἦταν μιὰ λαϊκή, μελαγχολικὴ μουσική... Ζήτησε ἀπὸ τὸν πλανόδιο ὀργανοπαίχτη νὰ προφέρει πιὸ καθαρὰ τὶς λέξεις, δὲν καταλάβαινε... *Ἐσούρωσα κι ἀργήσαμε, μὰ ὅσο καὶ νὰ φταίω, περπάτα νὰ προλάβουμε τὸ τρὰμ τὸ τελευταῖο... ντράγκα ντροὺν τὸ καμπανάκι, ντράγκα ντροὺν μὲς στὸ βραδάκι*... Παρακάλεσε τὸν Γιάννη νὰ τὸν περιμένει καὶ συνέχισε τὴν ἀνάβαση πρὸς τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, μὲ μιὰ ἐπισφαλὴ ἰσορροπία πάνω στὶς γλιστερὲς ἀπὸ τὴ βροχὴ πέτρες. Ἀκούμπησε τὸ χέρι πάνω σὲ μιὰ κομμένη κολόνα καὶ ἔκανε ἕνα νεῦμα, κάπου εἶχε διαβάσει ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ζητοῦσαν τὸν χρησμό. Κάθισε κάτω ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ ἄναψε ἕνα τσιγάρο... Βεβαίως, οὔτε μιὰ Πυθία δὲν ὑπῆρχε ὁλόγυρα, ὅλες ἦταν νεκρὲς ἐδῶ καὶ αἰῶνες. Τί ἀνόητος, εἶπε στὸν ἑαυτό του, νὰ κάνεις τόσο δρόμο γιὰ νὰ φτάσεις ὣς ἐδῶ, ἀρκοῦσε νὰ αὐτοσυγκεντρωθεῖς καλὰ καλά, μιὰ ὡραία σπιτίσια κεφαλαλγία καὶ ἡ Πυθία θὰ ἐρχόταν στὸ σπίτι σου... Εἶχε ἀρχίσει νὰ βρέχει πιὸ δυνατά, σηκώθηκε, ἄρχισε νὰ κατεβαίνει ἀργὰ στὸ σκοτάδι. Μακριά, στὸν ὁρίζοντα, φαίνονταν τὰ φῶτα τῆς ἀκτῆς, τὸ Γαλαξίδι... ἦταν μιὰ σειρὰ ἀπὸ τρεμάμενα, κιτρινωπὰ φῶτα, μονάχα ἕνα ἦταν λευκό, περίεργο ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ λευκὸ φῶς ἀνάμεσα στὰ κίτρινα φῶτα, ὁ Τριστάνο κάρφωσε σὲ αὐτὸ τὸ βλέμμα του κι

ἐκεῖνο τὸ φῶς ἄρχισε νὰ ἔρχεται πρὸς τὸ μέρος του, πλησίαζε μὲ μιὰ ἀπίστευτη ταχύτητα μέχρι ποὺ ἔπεσε πάνω του σὰν μετεωρίτης, κι ἐκεῖνος βρέθηκε σὲ μιὰ ψυχρὴ καὶ ἔρημη πλατεία, μπροστὰ σὲ ἕναν ναζὶ ἀξιωματικὸ ξαπλωμένο καταγῆς, ἐνῶ κοίταζε ἔκπληκτος τὸ ὅπλο του, μιὰ κοπέλα ἄνοιγε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ της καὶ τοῦ ἔκανε νεῦμα νὰ μπεῖ... Δὲν ἦταν αὐτὸ τὸ αἴνιγμα τὴ λύση τοῦ ὁποίου ἦρθα νὰ ψάξω, μουρμούρισε μέσα ἀπὸ τὰ δόντια του, αὐτὸ τὸ παρελθὸν μοῦ εἶναι ξεκάθαρο... Τὸ ξέρω, ἀπάντησε τὸ κυπαρίσσι, δὲν ἦρθες ὣς ἐδῶ γι' αὐτὸ τὸ παρελθόν... ἦρθες ὥστε ἡ φωνή μου νὰ ἐκστομίσει τὸ ἀληθινό σου παρελθόν, ἀφοῦ ἐσὺ δὲν ἔχεις τὸ κουράγιο νὰ τὸ κάνεις, κι ἔτσι ἔχεις ἐπιφορτίσει ἐμένα, ποὺ προβλέπω τὸ μέλλον, νὰ προβλέψω αὐτὸ ποὺ ἀφοῦ ἤδη συνέβη δὲν μπορεῖ πλέον νὰ ἀλλάξει... ἄκου λοιπόν... μιὰ μέρα, πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, θὰ βρεθεῖς σὲ ἕνα δάσος, πάνω στὰ βουνά, καὶ θὰ εἶναι μιὰ αὐγὴ χλομὴ καὶ κρύα, κι ἐσὺ θὰ εἶσαι κρυμμένος πίσω ἀπὸ ἕναν βράχο μὲ ἕνα αὐτόματο στὸ χέρι, περιμένοντας τοὺς ἐχθροὺς νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ μισογκρεμισμένο ἀγροτόσπιτο... θὰ εἶσαι ὑπομονετικός, θὰ τρέμεις ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὸν φόβο, γιατὶ τὸ καθῆκον ποὺ σὲ περιμένει εἶναι βαρὺ καὶ ἀπὸ ἐσένα ἐξαρτῶνται οἱ τύχες ὅλων τῶν συντρόφων σου καὶ τοῦ ἰδανικοῦ χάριν τοῦ ὁποίου μπῆκες στὸν ἀγώνα... καὶ ἐπιτέλους κάποια στιγμὴ οἱ ἐχθροὶ θὰ βγοῦν, καὶ ἐσὺ μὲ ἀκριβεῖς ριπὲς θὰ τοὺς σκοτώσεις ὅλους... τώρα σ' ἐκεῖνο τὸ ξέφωτο ἀνάμεσα στὰ βουνὰ ἔχει κατέβει μιὰ σιωπὴ τάφου, κι ἐσὺ σηκώνεσαι θριαμβευτής, εἶσαι ὁ νέος καπετάνιος αὐτῆς τῆς ὁμάδας, εἶσαι ἕνας ἥρωας, τοὺς σκότωσες ὅλους, ἐκδικήθηκες καὶ τὸν παλιὸ διοικητὴ ποὺ οἱ ἐχθροὶ ἔσφα-

ξαν... ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἔρχεται τὸ ἀναπάντεχο, κάτι ποὺ σοῦ φουσκώνει τὸ αἷμα στοὺς κροτάφους καὶ σὲ παγώνει... μιὰ γυναίκα ἔχει βγεῖ ἀπὸ τὸ ἀγροτόσπιτο, τὰ μαλλιά της εἶναι ἀκατάστατα ὅπως τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν πρόλαβε νὰ τὰ χτενίσει μετὰ τὸν ὕπνο, καὶ τὰ μάτια γουρλωμένα ἀπὸ τὴν ἔκπληξη καὶ τὸν τρόμο... σὲ βλέπει, στέκεται στὴ μέση τοῦ ξέφωτου, ἀνάμεσα στὰ πτώματα τῶν στρατιωτῶν, μοιάζει μὲ ἄγαλμα, κι ὕστερα σοῦ φωνάζει, προδότη!, ἐσὺ λοιπὸν ἤσουν ὁ χαφιές, προδότη!... Ἐσὺ θὰ ἤθελες νὰ πᾶς κοντά της, νὰ τῆς πεῖς ὅτι ἦταν ἁπλῶς ἕνας γέρος καπετάνιος καὶ ὅτι τοὺς σκότωσες ὅλους μὲ ἀντάλλαγμα τὴ ζωὴ ἑνὸς ἀνθρώπου... ἀλλὰ δὲν λὲς τίποτα, λὲς καὶ οἱ σκέψεις σου πάγωσαν στὸν ἀέρα χωρὶς νὰ βροῦν φωνή... εἶναι δυνατόν;... τὴ νύχτα αὐτὴ ἐκείνη ἔπρεπε νὰ εἶναι σὲ ἀποστολὴ στὴν κοιλάδα κι ὅμως... νά λοιπὸν ποὺ ἦταν... τώρα τὴ σημαδεύεις μὲ τὸ ὅπλο σου, ἐκείνη βρίσκεται στὸ κέντρο τοῦ στόχαστρου, ἕνας μόνο πυροβολισμὸς καὶ θὰ ἔχεις ἐκδικηθεῖ καὶ ταυτόχρονα θὰ ἐξαφανίσεις τὸν μοναδικὸ μάρτυρα τοῦ πραγματικοῦ συμβάντος, κι ἐσὺ θὰ εἶσαι ὁ τέλειος ἥρωας... Ἀλλὰ δὲν θὰ πυροβολήσεις, αὐτὸ ἡ Πυθία τὸ ξέρει, καὶ τὸ ξέρεις ἐπίσης κι ἐσύ... Ξένε, τὸ ἤξερες ὅτι ἐκείνη περνοῦσε τὶς νύχτες της στὸ ἀγροτόσπιτο; Μήπως εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος ποὺ ἔκανες τὸν χαφιέ; Ἢ μήπως ἤθελες πραγματικὰ νὰ ἐξοντώσεις τὸ γερμανικὸ ἀπόσπασμα; Ἢ μήπως ἐπειδὴ ὁ καπετάνιος ἀγωνιζόταν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἀλλὰ πίστευε σὲ ἕνα μέλλον διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο πίστευες ἐσύ, ἦταν κι αὐτὸς ἐχθρός σου;... Ὑπάρχουν τρεῖς ὑποθέσεις στὴ ζωή σου, ξένε, ἀλλὰ ἡ Πυθία δὲν μπορεῖ νὰ τὶς ξέρει, γιατὶ ἐκείνη μπορεῖ νὰ προβλέπει

τὰ γεγονότα ἀλλὰ ὄχι τὴ βούληση ποὺ τὰ προκαλεῖ, γιατὶ οἱ Πυθίες ἔχουν τὸ χάρισμα νὰ γνωρίζουν ὅ,τι συμβαίνει ἐκτὸς τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ διαβάσουν τὶς σκέψεις τους.

...Κι ὅμως ὁ κόσμος εἶναι φτιαγμένος ἀπὸ πράξεις, γεγονότα... πράγματα συγκεκριμένα ποὺ ὅμως περνᾶνε, γιατὶ ἡ πράξη, συγγραφέα, ἐπαληθεύεται, συμβαίνει... καὶ συμβαίνει μόνο σ' ἐκείνη τὴ συγκεκριμένη στιγμή, ὕστερα χάνεται, παύει νὰ ὑπάρχει, γίνεται παρελθόν. Γιὰ νὰ μείνει χρειάζονται οἱ λέξεις, ποὺ συνεχίζουν νὰ τὴν κάνουν νὰ ὑπάρχει, ποὺ μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξή της. Δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι verba volant. Verba manent. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποὺ εἴμαστε, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποὺ ὑπήρξαμε, μένουν τὰ λόγια ποὺ εἴπαμε, τὰ λόγια ποὺ τώρα γράφεις, συγγραφέα, κι ὄχι αὐτὸ ποὺ ἔκανα σὲ ἕνα συγκεκριμένο μέρος καὶ σ' ἐκείνη τὴ συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμή. Μένουν τὰ λόγια... τὰ δικά μου... κυρίως τὰ δικά σου... τὰ λόγια ποὺ μαρτυροῦν. Ὁ λόγος δὲν εἶναι ἐν ἀρχῇ, εἶναι στὸ τέλος, συγγραφέα. Ποιός ὅμως μαρτυρεῖ γιὰ τὸν μάρτυρα; Αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα, κανεὶς δὲν μαρτυρεῖ γιὰ τὸν μάρτυρα... Εὐτυχής, δυστυχής, ξέρεις, δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πρόβλημα ποὺ βάζω στὸν ἑαυτό μου, συγγραφέα, ἐκεῖνο ποὺ μὲ παρηγορεῖ βρίσκεται στὴ μεγάλη πρόσθεση, σ' αὐτὴ τὴ μισητὴ πρόσθεση ποὺ κάνετε, τὴ γεμάτη ἀριθμούς, σ' αὐτὴν ἐγὼ δὲν ὑπάρχω ὡς μιὰ μονάδα ἀνάμεσα σὲ ἄλλες, στὸ ἄθροισμα δὲν περιλαμβάνομαι, καλῶς, μὲ

θέλατε ζυγὸ ἀριθμὸ καὶ βγῆκα μονός, σᾶς ἔκανα νὰ λαθέψετε στοὺς ὑπολογισμούς σας... Εἶναι τὸ ποίημά μου τῆς Δευτέρας, ἢ τῆς Τρίτης... ἐκεῖνο τῆς Κυριακῆς τὸ ξέχασα γιατὶ δὲν μοῦ ἄρεσε, καὶ σοῦ χαρίζω αὐτό.

...Παρ' ὅσα ἔλεγα πρίν, σὲ σχέση μὲ σένα, φίλε, ἔχω ἕνα πλεονέκτημα, ἐγὼ εἶμαι φωνή, καὶ ἡ δική σου εἶναι μονάχα γραφή, ἡ δική μου εἶναι φωνή... ἡ γραφὴ εἶναι κωφή... οἱ ἦχοι ποὺ τώρα ἀκοῦς στὸν ἀέρα στὴ σελίδα σου θὰ πεθάνουν, ἡ γραφὴ τὰ φιξάρει καὶ τὰ σκοτώνει, ὅπως ἕνα κρυσταλλωμένο ἀπολίθωμα σὲ χαλαζία... ἡ γραφὴ εἶναι μιὰ ἀπολιθωμένη φωνή, καὶ δὲν ἔχει πλέον ζωή, τὸ πνεῦμα ποὺ εἶχε μὲ ἐκεῖνα τὰ κύματα ποὺ δονοῦνταν στὸ διάστημα χάθηκε... σὲ λίγο ἡ φωνή μου δὲν θὰ ὑπάρχει πιά, θὰ μείνει ἡ δική σου γραφή... βεβαίως, μπορεῖς νὰ τὴ μαγνητοφωνήσεις μὲ τὸ μηχάνημά σου, ἀλλὰ θὰ εἶναι νεκρή, θὰ ἀκοῦς συνεχῶς τὰ ἴδια λόγια, ἀπαράλλαχτα, χωρὶς ὁποιαδήποτε βούληση, δὲν θὰ εἶναι μιὰ φωνή, θὰ εἶναι τὸ εἴδωλο μιᾶς φωνῆς... ἐνῶ αὐτὸ ποὺ σοῦ λέω, ἀκόμα κι ἂν κάνω προσπάθεια γιὰ νὰ τὸ πῶ, μὲ αὐτὲς τὶς ραγισμένες φωνητικὲς χορδές μου ποὺ κρώζουν, γρατζουνοῦν, εἶναι ζωντανό, γιατὶ εἶναι ἡ ἀνάσα μου, μέχρι νά... ἡ φωνὴ εἶναι ἀνάσα, συγγραφέα, στῆσε αὐτί, ἀκοῦς ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρο αὐτὴ τὴ βαριὰ σιωπὴ τὴν ὁποία σπάει μονάχα τὸ κλάμα τοῦ τζίτζικα ; Καὶ ἡ πνιγηρὴ ἀνάσα αὐτῆς τῆς αὐγουστιάτικης ἐξοχῆς... τὴν ἀκοῦς ;... ἀνασαίνει σὰν ἐσένα καὶ σὰν ἐμένα, καὶ γύρω ὅλα

ἀναπνέουν, αὐτὴ ἡ σφαίρα ποὺ περιστρέφεται στὸ διάστημα, ἐμεῖς ποὺ περιστρεφόμαστε πάνω της, καὶ τὸ διάστημα στὸ ὁποῖο περιστρεφόμαστε, καὶ τὸ σύμπαν στὸ ὁποῖο περιστρέφεται τὸ διάστημα, καὶ τὰ σύμπαντα στὰ ὁποῖα περιστρέφεται τὸ σύμπαν... τώρα ὅμως μὴ σκέφτεσαι τὴν περιστροφὴ τῆς γῆς, συγγραφέα, σκέψου λιγάκι τὸ κεφάλι μου, ξέσπασε μιὰ κεφαλαλγία, τώρα ποὺ εἶμαι στὰ τελευταῖα μου, οἱ κεφαλαλγίες δὲν πεθαίνουν, εἶναι πιὸ ἀνθεκτικὲς ἀπὸ ἐμᾶς, δὲς μήπως βρεῖς κάτι στὸ συρτάρι, ἕνα ὁποιοδήποτε χάπι... ἀλλὰ κι ὁ θεός, ἂν ὑπάρχει, ἀνασαίνει... ποιός ξέρει τί εἴδους πνευμόνια νὰ ἔχει... κοσμικά, θὰ ἔλεγα, μὲ τερατώδεις κυψελίδες ποὺ ἀνοιγοκλείνουν σὰν σαγόνια, σὲ μιὰ ἀνάσα χωρὶς μέτρο, πάντως ἀνασαίνει... σήμερα γιὰ μένα εἶναι ἡ τελευταία μέρα, ἢ ἡ προτελευταία, δὲν ξέρω νὰ σοῦ πῶ ἀκριβῶς, ὅμως πίστεψε αὐτὸ ποὺ σοῦ λέω, ἡ ἀνάσα μου στερεύει, τὸ αἰσθάνομαι, ἑπομένως στερεύει καὶ ἡ φωνή μου, αὐτὴ ἡ φωνὴ ποὺ σοῦ διηγήθηκε μιὰ ζωὴ ὅπως μποροῦσε, συγχώρα με, θὰ ἤθελα νὰ τὰ καταφέρω καλύτερα ἀλλά... τὴ ζωὴ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ἀφηγηθεῖ, σοῦ τὸ ξανάπα, τὴ ζωὴ τὴ ζοῦμε, καὶ ἐνῶ τὴ ζοῦμε ἤδη χάνεται, ἤδη ἔχει δραπετεύσει... κι αὐτὸ ποὺ ἄκουσες εἶναι ἕνας ἀναστημένος χρόνος, ὅμως ὁ χρόνος ἐκείνης τῆς ἀνάσας δὲν εἶναι πλέον ζωντανός, ἐκείνη εἶναι μιὰ ἀνάσα ἀνεπανάληπτη, μπορεῖς μονάχα νὰ τὴν ἀφηγηθεῖς, σὰν ἕνα γραμμόφωνο... Κι ἄλλωστε, πρόσεξε, δὲν σοῦ διηγήθηκα τίποτα τὸ καινούργιο, σοῦ διηγήθηκα μιὰ παλιὰ ἱστορία, τὴν Ἱστορία αὐτὴ ἡ ἱστορία τὴ διηγήθηκε μὲ χίλιους τρόπους, ἡ κακομοίρα, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἔτσι κι αὐτὴ δὲν ἔχει πολλὲς ἐπιλογές, κάποιος τὸ ἔχει πεῖ... γι' αὐτὸ πάντα

κάποιος πρέπει νὰ θυσιάζεται, γιὰ τὸ καλό... στὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας μας ὁ κλῆρος ἔπεσε στὸν Ἰούδα, καὶ κοίτα πόσο πολὺ περιφρονήθηκε, θὰ ἔπρεπε νὰ σκεφτοῦμε καλύτερα τὴ θυσία του, δὲν εἶναι πολὺ εὔκολο νὰ κάνει κανεὶς τὴν ἐπιλογὴ ποὺ ἔκανε ἐκεῖνος, παρότι γιὰ καλό, εἶναι μιὰ ἀκραία ἐπιλογή, ἡ ἐπιλογὴ τῶν ἐπιλογῶν, θὰ ἄξιζε μιὰ ἀποκατάσταση, ἰδιαίτερα σήμερα ποὺ ἀποκαθίστανται κάποιοι τύποι ὁ θεὸς νὰ σὲ φυλάει... ὑπάρχει ἕνας Ἀργεντινὸς συνάδελφός σου ποὺ ἀντιμετώπισε τὸ αἴνιγμα ὅσο λίγοι, τὸν διάβασα καὶ τὸν ξαναδιάβασα... μεγάλος... ἀλλὰ τὸ ἀντιμετωπίζει ὡς θεώρημα, ἴσως νὰ μὴ γνώριζε καλὰ τὴ ζωή, ἴσως νὰ γνώριζε καλύτερα τοὺς μηχανισμούς της, ἐκείνους ποὺ ὀνομάζονται παραδείγματα... Ἂν ὅμως ψάξεις πίσω ἀπὸ τὰ παραδείγματα βρίσκεις συχνὰ σκατά, κι αὐτὰ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὰ διαχειριστεῖς, τὰ σκατὰ δὲν δίνουν λύσεις... Μιλᾶς γιὰ ἕναν ἥρωα καὶ βρίσκεσαι ξαφνικὰ μέσα στὰ σκατά... τότε τί κάνεις;, ἕνα ἄγαλμα; Γιατί ὄχι, τὰ τυπωμένα λόγια ἔχουν κατὰ βάθος αὐτὴ τὴ λειτουργία, προορίζονται κι αὐτὰ γιὰ τὴ μέλλουσα μνήμη ὅπως τὰ ἀγάλματα, μνήμη καὶ ταυτόχρονα λήθη, γιατὶ τὸ δεύτερο στοιχεῖο μιὰ μέρα θὰ καταπιεῖ τὸ πρῶτο... ἂν ἦταν ὅμως μόνο λήθη θὰ ἦταν κι αὐτὸ κάτι, γιατὶ σημαίνει ὅτι πρὶν ὑπῆρχε μνήμη, ποὺ λένε ὅτι ἀναφέρεται στὴν πραγματικότητα, καὶ φοβᾶμαι ὅτι τὰ λόγια ἔχουν τὴν ψευδαίσθηση πὼς μποροῦν νὰ ἀδράξουν τὴν πραγματικότητα... κατὰ τὴ γνώμη μου περιγράφουν μόνο τὸν μηχανισμό της, ὁπότε ἐπιστρέφουμε στὴν περίπτωση τοῦ παραδείγματος... Ἀπὸ κάτω, ὅμως, ἡ ζωή... ἡ ζωὴ βρυάζει ὅπως ὅταν σηκώνεις μιὰ πέτρα καὶ βρίσκεις μιὰ μυρμηγκοφωλιά, καὶ τὰ μυρμήγκια φεύγουν

πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις... ἐμεῖς αὐτὸ τὸ ὀνομάζουμε μυρμηγκοφωλιά, καὶ μὲ αὐτὴ τὴ λέξη καταλαβαινόμαστε, ἀλλὰ ἡ μυρμηγκοφωλιὰ εἶναι φτιαγμένη ἀπὸ μυρμήγκια, καὶ στὸ μεταξὺ αὐτὰ ἔχουν φύγει ὅλα. Τί σοῦ μένει; Μιὰ τρύπα. Σκάψε, σκάψε ὅσο θές.

Ποιός ξέρει πόσο θὰ σὲ μισήσουν ποὺ ἀφηγήθηκες τὴν ἱστορία μου... ἄλλωστε στὴ χώρα ποὺ σοῦ ἔλαχε νὰ ζεῖς... καὶ στὸν νέο αἰώνα ποὺ σοῦ ἔλαχε νὰ ζήσεις. Ξέρεις, ἂν ὑπάρχει κάποιος ποὺ οἱ κοινοὶ ἰοῦδες, ἐκεῖνοι ποὺ προδίδουν γιὰ νὰ προδώσουν, μισοῦν ἀκατάπαυστα, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἰούδας, ποὺ πρόδωσε λόγῳ πίστης... ἐσὺ ὅμως μὴ δίνεις σημασία, εἶχες ἕνα προνόμιο, ἄκουσες τὴ φωνὴ τοῦ Τριστάνο, τὴ ζωντανή του φωνή, ὅπως λέμε, μετὰ δὲν θὰ τὴν ἀκούσει κανένας ἄλλος γιατὶ θὰ ἔχει πεθάνει. Τώρα ὁ Τριστάνο εἶναι πραγματικὰ κουρασμένος, δὲν ἔχει πιὰ ἀνάσα, τὸ βλέπεις, θὰ ἤθελε νὰ κοιμηθεῖ, ὄχι ὅμως τὸν σύντομο ὕπνο μιᾶς ἔνεσης, ἀλλὰ ἕναν ὕπνο μακρύ, ὅπως μακρὺς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ὕπνος ποὺ ἀποζημιώνει γιὰ τὴν κούραση μιᾶς ὁλόκληρης ζωῆς... Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ πέσουν τὰ βλέφαρα καὶ νὰ ἁπλώσουν στὸ μέσα μου μιὰ σκιὰ πιὸ σκοτεινὴ ἀπὸ ἐκείνη τῶν παντζουριῶν... Δὲν μοῦ λὲς ποτὲ τί μέρα εἶναι, ἢ ἴσως νὰ τὸ ξεχνάω ἐγώ, εἶναι ὅμως ἀκόμα Αὔγουστος, ὁ καύσωνας τελειώνει, νιώθω κάτι ἀπὸ τὴ μυρωδιὰ τοῦ Σεπτέμβρη, δὲν ξέρω τί, ἀλλὰ τὸν πρόφτασα τὸν Σεπτέμβρη, τοῦ τὴν ἔφερα... Ξέρεις τί βλέπει ὁ Τριστάνο, πίσω ἀπὸ τὰ

βλέφαρά του; Βλέπει μιὰ αὐγουστιάτικη νύχτα πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἐκεῖνος εἶναι ἕνα παιδάκι καθισμένο στὰ γόνατα τοῦ παπποῦ του, οἱ δυό τους βρίσκονται στὸ ἀλώνι τοῦ ἀγροκτήματος, ὁ παππούς γνωρίζει καλὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τοῦ ἔχει ὑποσχεθεῖ ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ θὰ τοῦ τὸν ἐξηγήσει, ὁ παππούς εἶναι ἕνας ἄντρας ζόρικος, κατέβηκε μέχρι τὴ Σικελία γιὰ νὰ πολεμήσει τοὺς Βουρβώνους καὶ φυλάει ἕνα κόκκινο πουκάμισο σὲ ἕνα μπαοῦλο ποὺ μυρίζει καμφορά, ὅλοι τοῦ μιλᾶνε μὲ τὸ ἐσεῖς καὶ τὸ ἐσᾶς, ἀλλὰ τὸ παιδὶ μπορεῖ νὰ τοῦ μιλάει στὸν ἑνικό, καὶ μαζί του ὁ παππούς γελάει συχνά, τώρα ἔχει πάρει τὸ χέρι του καὶ τὸ ὁδηγεῖ πρὸς τὰ πάνω, πρὸς τὸν ἀστροφωτισμένο οὐρανό, καὶ τοῦ λέει νὰ κλείσει τὸ ἕνα μάτι σὰν νὰ σημαδεύει μιὰ μύγα, λίγο περισσότερο πρὸς τὴ μεριὰ τοῦ βουνοῦ, λέει, λίγο περισσότερο πρὸς τὴ μεριὰ τῆς θάλασσας, βλέπεις;, ἐκεῖνος εἶναι ὁ Ὠρίωνας, πίσω μας εἶναι ὁ Βορρᾶς, ποὺ ὁ παππούς σου ὀνομάζει βουνό, κατάλαβες, Νινοτότο; Τώρα ὁ παππούς ἔχει μιὰ παράξενη φωνὴ πίσω ἀπὸ τὰ κλειστὰ βλέφαρα τοῦ Τριστάνο, ὁ παππούς καὶ τὸ παιδάκι ἔχουν γίνει τὸ ἴδιο πρόσωπο, τί περίεργο. Μήπως ὅμως εἶναι πιὸ περίεργος ὁ οὐρανός, μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀστέρια ποὺ ὑπάρχουν ἀπὸ πάντα;... Τὰ πράγματα τοῦ κόσμου εἶναι τόσο γέρικα πού, ἀπὸ τὸ πολὺ νὰ γερνοῦν, ξανανιώνουν, λὲς καὶ βαρέθηκαν πλέον νὰ εἶναι γέρικα. Ἂς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴ Δύση, λέει ὁ παππούς, ἢ μᾶλλον ὄχι, ἂς ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸν Νότο, ποὺ ὁ παππούς σου ὀνομάζει θάλασσα ὅταν μιλάει μὲ τοὺς γελαδάρηδες. Ἂς ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸν Νότο γιατὶ ἐκεῖ εἶναι τὸ ἀλογάκι, ὁ Πήγασος, τώρα θὰ σοῦ τὸ δείξω, ἀκολούθα τὸ δάχτυλό μου, ἄκουσα ὅτι τὰ βράδια ἡ γιαγιά σου τραγου-

δάει τὸ τραγούδι τοῦ μικροῦ παρδαλοῦ ἀλόγου γιὰ νὰ σὲ κοιμίσει, εἶχα ἕνα παρδαλὸ ἀλογάκι, μετροῦσε τὰ βήματα τοῦ φεγγαριοῦ... ὁρίστε, εἶναι ἐκεῖνα ἐκεῖ τὰ ἀστέρια, ὀνομάζεται ἔτσι ἐπειδὴ ἔχει μιὰ ἱστορία, εἶναι τὸ ἀλογάκι ποὺ ὁ Μερκούριος χάρισε σὲ ἕναν φίλο του, οἱ Ἕλληνες ὅμως ὀνόμαζαν τὸν Μερκούριο Ἑρμῆ, οἱ Ἕλληνες ἀνακάλυψαν πρὶν τὰ ἀστέρια, γιατὶ ἦρθαν πρίν, ἀλλὰ τὰ ἀστέρια ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ ὅλους, ἐκεῖνο ὅμως εἶναι ἡ Ἀνατολή, ὅλα ἦρθαν ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, ἀπὸ ἐκείνη τὴ θεσπέσια καὶ πανάρχαιη Ἀνατολὴ ὅπου οἱ ἄνθρωποι κατάλαβαν τὰ πράγματα ἀφηρημένα, ἐμεῖς εἴμαστε ἕνα τίποτα μπροστά τους, Νινοτότο, δὲν ἀνακαλύψαμε τίποτα παρότι πιστεύουμε τοὺς ἑαυτούς μας μοναδικούς, ἡ συζήτηση αὐτὴ ὅμως μᾶς πάει μακριά, ἂς συνεχίσουμε ἤρεμα, δίπλα στὸ ἀλογάκι εἶναι ὁ Κύκνος κι ἐκεῖνο εἶναι τὸ πιὸ φωτεινὸ ἀστέρι τοῦ Κύκνου, ὀνομάζεται Ἀλμπίρεο, μὲ τὸ μονοκιάλι μου φαίνεται τὸ χρῶμα του, εἶναι πορτοκαλί, καὶ δίπλα του εἶναι ὁ Ντενέμπ, ὅπως τὸν ὀνόμαζαν οἱ Ἄραβες, δηλαδὴ ἡ οὐρά... ἀλλὰ ὄχι, ἔκανα λάθος, εἶναι πιὸ φωτεινὸς ὁ Ντενέμπ, ἔχει ἕναν σύντροφο, ἀλλὰ εἶναι ἕνας περίεργος σύντροφος, ἐμφανίζεται κάθε πέντε χρόνια, σ' ἐκεῖνον τὸν ἀστερισμὸ μεταμορφώθηκε ἕνας νεαρὸς ποὺ ὀνομαζόταν Φαέθων, ἦταν κάποιος σὰν τὸν Ἀμίλκαρε, ὁδηγεῖ τὴ βοϊδάμαξα, μόνο ποὺ ὁ Φαέθων ὁδηγοῦσε τὴν ἅμαξα τοῦ ἥλιου, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦταν προσεκτικὸς κατέληξε σὲ ἕναν λάκκο καὶ οἱ θεοὶ μεταμόρφωσαν τὴν ἅμαξά του σὲ αὐτὰ τὰ ἀστέρια ποὺ βλέπεις. Τώρα θὰ μετακινηθοῦμε καὶ θὰ ἀκολουθήσεις τὸ δάχτυλό μου, ἐκεῖ θὰ βρεῖς τὸν Αἰγόκερω καὶ τὸν Ὑδροχόο, εἶναι ἀδύναμα ἀστέρια, θυμίζουν τὸ φῶς τῶν καντηλιῶν στὰ νεκροταφεῖα,

ἐγὼ δὲν τὰ βλέπω, χρειάζομαι ἕνα τηλεσκόπιο, ἐσὺ ὅμως ἔχεις καλὰ μάτια... πῶς τὰ ξέρω ἀπέξω; Γιατὶ ὁ οὐρανὸς εἶναι ἴδιος κάθε καλοκαίρι, Νινοτότο, πάντα ἴδιος, κι ἐγὼ τὸν κοίταζα κάθε καλοκαίρι τῆς ζωῆς μου...

Σήμερα ὅλοι μιλᾶνε στὸν ἑνικὸ ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, θὰ τὸ ἔχεις προσέξει, εἶναι ἕνας βιαστικὸς καὶ ψευτοοικεῖος τρόπος. Δὲν μοῦ ἀρέσει γιατὶ δείχνει ἔλλειψη σεβασμοῦ... Πιστεύω πὼς ὅταν δύο ἄτομα ἐκτιμοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον πρέπει νὰ μιλᾶνε μὲ τὸ ἐσεῖς, εἶναι μιὰ μορφὴ ποὺ δείχνει πολιτισμὸ καὶ σεβασμὸ τοῦ ἄλλου. Κι ἄλλωστε ὑποδεικνύει ἐκείνη τὴν ἀπαραίτητη ἀπόσταση ποὺ δίνει στὸν ἄλλο νὰ καταλάβει ὅτι ἀκόμη κι ἂν γνωριζόμαστε καλά, ἀκόμη κι ἂν ἔχουμε οἰκειότητα μεταξύ μας, καὶ γνωρίζουμε ὁ ἕνας τὰ μυστικὰ τοῦ ἄλλου, ἂς ὑποκριθοῦμε πὼς ὄχι, πὼς ὁρισμένα πράγματα δὲν τὰ γνωρίζουμε, γιὰ νὰ κάνουμε τὸν ἄλλο νὰ νιώσει πιὸ ἄνετος, ὅπως ὅταν κάποιος σοῦ ἐξομολογεῖται κάτι ποὺ δὲν θὰ τὸ ἔλεγε ποτὲ σὲ κανέναν, κι ἐσὺ παριστάνεις πὼς ἤσουν λιγάκι ἀφηρημένος, βεβαίως τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι, τὸν ἄκουσες μὲ μεγάλη προσοχή, ὅμως... νά, εἶναι σὰν νὰ μὴν τὸ σκέφτεσαι πιά, ἔχεις βάλει ἐκεῖνο τὸ πράγμα σ' ἕνα μυστικὸ συρτάρι τῆς καρδιᾶς σου καὶ τὸ ἔχεις κλειδώσει μέσα... Τώρα ποὺ ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἀποχαιρετιστοῦμε, θὰ ἤθελα νὰ σοῦ μιλήσω μὲ τὸ ἐσεῖς. Εἶμαι βέβαιος ὅτι καταλαβαίνεις, δὲν εἶναι μιὰ λεπτομέρεια ἄνευ σημασίας... ἀκόμα καὶ γιὰ ὅσα θὰ γράψεις γιὰ μένα. Συμφωνεῖς;

Νομίζω ὅτι ἡ ἀλογόμυγα εἶναι ἀκόμα ἐδῶ, βγάλτε την ἔξω, δὲν θέλω νὰ καθίσει πάνω στὸ στόμα μου ὅταν θὰ τὸ ἔχω κλείσει. Ὅταν θὰ γράψετε αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἂν θὰ κάνετε μὲ αὐτὴν ἕνα βιβλίο, στὸ βιβλίο βάλτε τὸ ὄνομά σας, τὸ δικό μου δὲν τὸ θέλω, δὲν θέλω νὰ εἶμαι ὁ ἀφηγητής, θέλω νὰ εἶμαι τὸ κεντρικὸ πρόσωπο τῆς ἀφήγησης... Κάποτε γράψατε ὅτι ὁ Τριστάνο γνώρισε τὸν φόβο, κι ἐγὼ τὸ ἐπιβεβαίωσα. Ὁ ἀληθινὸς φόβος ὅμως εἶναι ἄλλος, αὐτὸς ἦταν ἕνας φόβος τῆς δεκάρας, γιατὶ εἶχε τὸ προνόμιο τῆς ἀβεβαιότητας, τὰ πράγματα μποροῦσαν νὰ τοῦ πᾶνε ἄσχημα, μποροῦσε ὅμως καὶ νὰ σώσει τὸ τομάρι του... Ὁ ἀληθινὸς φόβος εἶναι ὅταν ἡ ὥρα ἔχει ὁριστεῖ καὶ ξέρεις ὅτι θὰ εἶναι ἀναπόφευκτη... εἶναι ἕνας περίεργος φόβος, ἀσυνήθιστος, τὸν νιώθει κανεὶς μονάχα μιὰ φορὰ στὴ ζωή του, καὶ δὲν θὰ τὸν ξαναδοκιμάσει ποτέ, εἶναι σὰν ἴλιγγος, σὰν νὰ ἀνοίγει διάπλατα ἕνα παράθυρο στὸ τίποτα, κι ἐκεῖ ἡ σκέψη πνίγεται πραγματικά, σὰν νὰ ἐκμηδενίζεται. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς φόβος... Σὲ λίγο, ὅταν δὲν θὰ ἀκούγετε πλέον τὴν ἀνάσα μου, ἀνοῖξτε διάπλατα ἐκεῖνο τὸ παράθυρο, ἀφῆστε νὰ μπεῖ τὸ φῶς καὶ οἱ θόρυβοι τοῦ ζωντανοῦ κόσμου, σᾶς ἀνήκουν, ἡ σιωπὴ εἶναι δική μου. Καὶ νὰ φύγετε ἀμέσως, κλεῖστε τὴν πόρτα καὶ ἀφῆστε ἐδῶ τὸ πτῶμα, ἐκεῖνο δὲν θὰ εἶμαι ἐγώ, ἔδωσα ἤδη ἐντολὲς στὴ Φράου νὰ τὸ ξεφορτωθεῖ στὰ γρήγορα... Ὑπάρχει μιὰ θρησκευτικὴ ἀγάπη τοῦ θανάτου ποὺ ἔχει κάτι τὸ νεκροφιλικό, λὲς κι ὁ κόσμος ἀγαπάει περισσότερο τὰ πτώματα παρὰ τοὺς ζωντανούς... Ἕνας ὡραῖος θάνατος... τί ἀνοησία, ὁ θάνατος δὲν εἶναι ποτὲ ὡραῖος, ὁ θάνατος εἶναι ἀποκρουστικός, πάντα, εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς ζωῆς... Λένε ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἕνα μυστήριο,

ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τῆς ὕπαρξης εἶναι ἕνα μεγαλύτερο μυστήριο, φαινομενικὰ κοινότοπο, κι ὅμως τόσο μυστηριῶδες... Γιὰ παράδειγμα, τὸ γεγονὸς ὅτι ἐγὼ καὶ ἐσεῖς βρισκόμαστε ἐδῶ, στὸ ἴδιο δωμάτιο, σ' αὐτὴ τὴ συγκεκριμένη στιγμή, εἶναι ἐξαιρετικὰ μυστηριῶδες, ἢ τουλάχιστον ἀρκετὰ μοναδικό, δὲν νομίζετε ;... Σᾶς εὐχαριστῶ... Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς κάνω ἕνα ἄλλο δῶρο, τὴ βλέπετε ἐκείνη τὴ φωτογραφία στὸν μπουφέ ;, ὄχι, ὄχι ἐκείνη στὸ κομό, ἐκείνη στὸν μπουφὲ μὲ τὸν καθρέφτη, δίπλα στὴ γυάλα, ὅπου τὸ ρολόι ἐξακολουθεῖ νὰ κουνάει τοὺς δεῖκτες του, γιατὶ οἱ δεῖκτες προχωροῦν ἀκόμα κι ὅταν ἐμεῖς σταματᾶμε, τὰ ρολόγια τὰ ἐπινοήσαμε ἐμεῖς, ἀλλὰ ὑπακούουν σὲ ἕνα ἄλλο ἀφεντικό... ἀναφέρομαι σ' ἐκείνη μὲ τὴν κορνίζα ἀπὸ ἔβενο ὅπου φαίνεται ἕνας ἄντρας ἀπὸ πίσω νὰ περπατᾶ στὴν ἀκροθαλασσιά... βλέπετε ἐκεῖνα τὰ σπίτια στὸ βάθος ;... σ' ἐκεῖνο τὸ χωριὸ κατοικοῦσε ἡ μητέρα μου, ὁ πατέρας μου πηγαίνει νὰ τὴν παντρευτεῖ, γι' αὐτὸ εἶναι τόσο κομψὸς παρότι περπατάει στὴν παραλία, μετὰ τὴν τελετὴ θὰ φέρει τὴ μάνα μου ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ὅπου γεννήθηκα καὶ ποὺ σύντομα θὰ εἶναι πρὸς πώληση, μόλις πεθάνει καὶ ἡ Φράου... Εἶναι μιὰ ὡραία φωτογραφία, σᾶς τὴ χαρίζω, βάλτε τη στὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου σας, δὲν εἶναι ὁ Τριστάνο ἀλλὰ τοῦ μοιάζει, ἀφοῦ εἶναι ὁ πατέρας του... Μᾶς γυρνάει τὴν πλάτη σὰν νὰ μᾶς λέει ἀντίο, τὸ ἴδιο δηλαδὴ ποὺ ἔκανα ὅλες αὐτὲς τὶς μέρες κι ἐγὼ μαζί σας, καὶ ποὺ τώρα κάνω γιὰ τελευταία φορά... Κοιτάξτε τὸ ρολόι, τί ὥρα εἶναι ; Θὰ σᾶς φανεῖ ἀνόητο, ἀλλὰ θέλω νὰ ξέρω, εἶναι τὸ τελευταῖο πράγμα ποὺ θέλω νὰ μάθω... Ἔτσι κι ἀλλιῶς, αὔριο θὰ εἶναι μιὰ ἄλλη μέρα, ὅπως λένε. —

Τὸ βιβλίο αὐτὸ μὲ συνόδευσε γιὰ πολὺ καιρό. Γράφτηκε, σὲ τετράδια ἢ στὸ μυαλό μου, στὸ σπίτι μου ἀλλὰ καὶ σὲ σπίτια ποὺ κάποιοι ἀγαπημένοι φίλοι ἔθεσαν στὴ διάθεσή μου γι' αὐτὸ τὸν σκοπό. Τοὺς εὐχαριστῶ. Δὲν ἔχει σημασία νὰ τοὺς κατονομάσω, αὐτοὶ ξέρουν.

Εὐχαριστῶ τὴ Βαλεντίνα Παρλάτο ποὺ μὲ ἰδιαίτερο σθένος καὶ ἐξυπνάδα μεταμόρφωσε σὲ δακτυλόγραφο κείμενο τὰ γραμμένα στὸ χέρι τετράδια καὶ τὰ ἀπομνημονευμένα κομμάτια ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνταν αὐτὸ τὸ βιβλίο, ὅταν ἀκόμα δὲν ἦταν βιβλίο.

A.T.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ANTONIO TABUCCHI « Ο ΤΡΙΣΤΑΝΟ ΠΕΘΑΙΝΕΙ », ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΝΤΑΙΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗ, ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ, ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΜΟΝΤΑΡΙΣΤΗΚΕ ΣΤΟ « ΑΝΑΓΡΑΜΜΑ » ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΟΤΥΡΕ. ΟΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗ ΜΠΟΥΚΑΛΑ. Η ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΕΓΙΝΕ ΣΤΟ ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΣΑΚΟΥ - ΜΠΕΝΟΥ - ΚΑΜΑΡΑΔΟΥ ΣΕ ΧΑΡΤΙ CHAMOIS 100 ΓΡΑΜΜΑΡΙΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ. ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΘΗΚΕ ΣΤΟΥ Θ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ Π. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ ΣΕ 2.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 2004 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ « ΑΓΡΑ ». ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΣΧΕΔΙΑΣΕ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΠΕΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀριθμὸς ἔκδοσης

659